

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa

Spoleczno-ekonomiczne determinanty rozwoju obszarów wiejskich

Praca zbiorowa pod redakcją naukową Krystyny Krzyżanowskiej

Wydawnictwo SGGW
Warszawa 2012

Recenzenci:

Dr hab. Iwona Kowalska

Dr hab. Izabella Sikorska-Wolak, prof. nadzw. SGGW

Dr hab. Jan Wołoszyn, prof. nadzw. SGGW

Dr inż. Ewa Jaska

Projekt okładki – Piotr Gabryjończyk

Redakcja techniczna – Jan Zawadka

ISBN

Druk

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
-------------	---

CZĘŚĆ I

Przedsiębiorczość i rozwój lokalny

Iwona Kowalska, Małgorzata Szostkiewicz

Bariery wprowadzania w firmach innowacji finansowanych ze środków unijnych	11
---	----

Sławomir Zawisza, Andrzej Murawski

Rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich gminy Chrostkowo	21
--	----

Anna J. Parzonko

Współczesne znaczenie przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie	35
--	----

Krystyna Krzyżanowska

Podstawy prawne funkcjonowania grup producentów owoców i warzyw w nowej perspektywie finansowej	45
--	----

Marzena Trajer, Krystyna Krzyżanowska

Stan zorganizowania rolników w grupy producentów trzody chlewnej	55
--	----

Wioletta Bieńkowska

Formy wsparcia przedsiębiorczości przez jednostki samorządu terytorialnego na przykładzie gmin wiejskich województwa mazowieckiego	63
---	----

Krzysztof Nuskiewicz

Rola Lokalnej Grupy Działania „Zielone Mosty Narwi” w rozwoju przedsiębiorczości na wsi	73
--	----

Agata Balińska

Miejsce agroturystyki w rozwoju gminy w ocenie jej mieszkańców	83
--	----

Agnieszka Cyburt

Zdolność do absorbowania środków Unii Europejskiej na przykładzie gmin wiejskich województwa lubelskiego	93
---	----

CZEŚĆ II

Komunikowanie społeczne i kapitał ludzki

Ewa Jaska, Mariusz Kosieradzki

Rola mediów publicznych
w budowaniu wizerunku sektora rolno-spożywczego 107

Anna Sieczko

Wgląd poprzez sieć internet
rynku usług doradczych skierowanych do MSP 117

Magdalena D. Kowalewska

Wybrane determinanty
kształtowania się kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich 127

Jan Zawadka

Społeczno-ekonomiczne korzyści z rozwoju agroturystyki 137

CZEŚĆ III

Doradztwo rolnicze w rozwoju obszarów wiejskich

Józef Kania

Status prawny doradztwa rolniczego w Polsce
– potrzeba zmian i jego rola we wdrażaniu Wspólnej Polityki Rolnej 153

Eugeniusz Chylek, Katarzyna Brodzińska

Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego
w ramach Wspólnej Polityki Rolnej po roku 2013 165

Kazimierz Tabor

Rola doradztwa i przedsiębiorczości w rozwoju obszarów wiejskich 179

Mikołaj Jalinik

Doradztwo w rozwoju turystyki 187

Michał Roman

Rola ośrodków doradztwa rolniczego
w rozwoju agroturystyki na przykładzie województwa podlaskiego 201

Wstęp

Dotychczas rozwój wsi był bezpośrednio powiązany z rozwojem rolnictwa, które zapewniało zatrudnienie i utrzymanie przeważającej liczbie jej mieszkańców. Jednakże, wraz ze zwiększeniem się produktywności rolnictwa i wydajności zatrudnionych w nim osób, w strukturze ludności wiejskiej stopniowo zaczął zmniejszać się udział osób pracujących i utrzymujących się głównie z rolnictwa. Obecnie, jednym z podstawowych warunków zapewnienia rozwoju obszarów wiejskich jest zwiększenie się ich różnorodności poprzez rozszerzenie dotychczas pełnionych funkcji zarówno gospodarczych, jak i społecznych.

Zainteresowanie mieszkańców wsi tworzeniem przedsiębiorstw na obszarach wiejskich spowodowane jest przede wszystkim spadkiem dochodów w gospodarstwach rolnych, a tym samym poziomu życia mieszkańców wsi, który zrodził potrzebę poszukiwania nowych, alternatywnych źródeł dochodów w celu finansowania potrzeb bytowych i produkcyjnych. Dlatego też każda forma przedsiębiorczości jest szczególnie pożądana, bowiem jest ona warunkiem przezwyciężania wielu takich niekorzystnych zjawisk na wsi, jak: bezrobocie, pogarszająca się sytuacja finansowa rodzin rolniczych, monofunkcyjność czy postawy roszczeniowe.

Wdrażana reforma systemu funkcjonowania gospodarki została zorientowana na przedsiębiorczość, czyniąc z niej nową dźwignię postępu gospodarczego. Oznacza to orientację na człowieka, jego wiedzę, inicjatywę, siłę woli, zdolności organizacyjne. Najszerzy społeczno-gospodarczy sens przedsiębiorczości, to aktywność, inicjatywność, twórczość, innowacyjność ludzka występująca w każdym zakładzie, na każdym stanowisku pracy. Pojęcie przedsiębiorczości stało się w ostatnich latach bardzo popularne, ale jednocześnie sprawia wiele trudności w jego precyzyjnym definiowaniu. Świadczy o tym wielość definicji w literaturze przedmiotu oraz odmiennosc ujęć terminologicznych. Najczęściej przedsiębiorczość łączona jest z działalnością gospodarczą, często bywa utożsamiana z zakładaniem i prowadzeniem firmy (przedsiębiorstwa), rzadziej natomiast poruszany jest jej osobowościowy aspekt oraz odniesienie do sfer pozaekonomicznych życia i działalności człowieka. W literaturze ekonomiczno-rolniczej pojęcie to uzupełnione jest często przymiotnikiem wskazującym obszar jej ujawniania się (np. przedsiębiorczość rolnicza i pozarolnicza, przedsiębiorczość indywidualna oraz zespołowa).

W rozwoju przedsiębiorczości rolników ważna rola wyznaczona została doradztwu rolniczemu, które poprzez działania edukacyjne, informacyjne, doradcze i innowacyjne może w znacznym stopniu stymulować ten rozwój. Wymaga to jednak odmiennego podejścia i odmiennych strategii doradczych. W okresie transformacji ustrojowej oraz integracji ze strukturami Unii Europejskiej posiadanie przez pracowników doradztwa tylko dobrej wiedzy technologicznej, ogólnej lub specjalistycznej jest niewystarczające. Skuteczny doradca powinien posiadać również stosowną wiedzę ekonomiczną oraz wysokie umiejętności w zakresie komunikowania się z bardzo zróżnicowanymi grupami rolników i mieszkańców wsi.

W społeczno-gospodarczym rozwoju obszarów wiejskich istotne znaczenie mają również programy Unii Europejskiej wspierające rozwój przedsiębiorczości na wsi. Skuteczność beneficjentów w pozyskiwaniu środków finansowych z tych źródeł decydować będzie w przyszłości o tempie jej rozwoju.

W pracy podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania: jaki jest poziom rozwoju MSP? Na jakie bariery napotykają przedsiębiorcy realizując projekty innowacyjne dofinansowane ze środków unijnych? Jakie formy działań przedsiębiorczych podejmują mieszkańcy wsi oraz które źródła finansowania mają największe znaczenie? W jaki sposób władze samorządu terytorialnego wspierają działania przedsiębiorcze mieszkańców obszarów wiejskich? Jaki jest status prawny doradztwa rolniczego w Polsce i kierunki jego rozwoju w ramach WPR? Jaką rolę pełnią media publiczne w budowaniu wizerunku sektora rolno-spożywczego?

Praca składa się z trzech części. Są nimi: I. Przedsiębiorczość i rozwój lokalny, II. Komunikowanie społeczne i kapitał ludzki, III. Doradztwo rolnicze w rozwoju obszarów wiejskich.

W części pierwszej przybliżono poziom rozwoju MSP w Polsce, a także bariery wprowadzania w przedsiębiorstwach innowacji finansowych ze środków unijnych. Przedstawiono pozarolnicze funkcje obszarów wiejskich, współczesne znaczenie przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie, działania związane z absorbowaniem środków pomocowych podejmowane przez jednostki samorządu terytorialnego oraz ich aktywność na rzecz rozwoju przedsiębiorczości na wsi.

Część druga monografii dotyczy społecznych aspektów rozwoju przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej. Przybliży wybrane determinanty kształtowania się kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich oraz rolę środków masowego przekazu w kształtowaniu oferty doradczej dla MSP oraz budowaniu wizerunku sektora rolno-spożywczego.

W części trzeciej przedstawiono status prawny doradztwa rolniczego w Polsce oraz kierunki jego rozwoju w ramach Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku. Przybliżono także rolę ośrodków doradztwa rolniczego w kreowaniu przedsiębiorczych zachowań mieszkańców obszarów wiejskich.

Przedstawione w publikacji obszary problemowe nie wyczerpują wszystkich zagadnień dotyczących społeczno-ekonomicznych determinant rozwoju obszarów wiejskich, mimo to stanowią one podstawę do dalszych poszukiwań badawczych. Wskazują również na potrzebę podejmowania badań naukowych o charakterze interdyscyplinarnym.

Pragnę podziękować Autorom za trud przygotowania opracowań, Recenzentom za wkład pracy w podniesienie jakości zamieszczonych w monografii artykułów oraz Pracownikom i Doktorantom Katedry Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa za poświęcony czas i pomoc w przygotowaniu niniejszej publikacji.

Dr hab. Krystyna Krzyżanowska, prof. SGGW

CZEŚĆ I

Przedsiębiorczość i rozwój lokalny

Iwona Kowalska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Małgorzata Szostkiewicz

Biuro Doradztwa Regionalnego w Kielcach

Bariery wprowadzania w firmach innowacji finansowanych ze środków unijnych

Streszczenie

Poziom rozwoju MSP w Polsce odbiega od średniej dla UE. Nadal niezadowolająca jest skala działań na rzecz rozwoju – poziom inwestycji oraz zainteresowanie innowacjami i B+R. Projekty innowacyjne finansowane z UE stają się realną szansą na rozwój firmy. Niestety przedsiębiorcy legitymują się niskim poziomem świadomości i wiedzy na temat barier, które napotkają w trakcie aplikowania o środki unijne na realizację projektu innowacyjnego. Celem artykułu jest ukazanie barier na które napotykają przedsiębiorcy realizując projekty innowacyjne dofinansowane z UE. W artykule wykorzystano wyniki: audytów, ocen wniosków unijnych – innowacyjnych oraz badań ankietowych przeprowadzonych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości.

Słowa kluczowe: innowacja, przedsiębiorstwo, UE, bariery.

Wstęp

Według danych GUS za 2009 r. w Polsce działa 1,67 mln przedsiębiorstw, z czego większość (99,8%) stanowią małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP). W sektorze MSP szczególną rolę odgrywają mikroprzedsiębiorstwa, które generują jedną czwartą obrotów (26,9%) i wartości dodanej brutto (21,6%) oraz jedną siódmą inwestycji (14,2%). Poziom rozwoju MSP w Polsce odbiega jednak od średniej dla UE. Wskazuje na to m.in. relatywnie niski poziom produktywności. Pomimo dynamicznej poprawy na przestrzeni lat nadal niezadowolająca jest skala działań na rzecz rozwoju – poziom inwestycji oraz zainteresowanie innowacjami i B+R. Dlatego też cieszy fakt, iż to właśnie sektor MSP stara się wykorzystać II okres programowania UE dla pozyskania środków finansowych na rozwój innowacji. Projekty innowacyjne stają się realną szansą na rozwój firmy. Niestety przedsiębiorcy nie zdają sobie sprawy z dużej liczby barier, które napotkają w trakcie aplikowania o środki unijne na realizację projektu innowacyjnego. Bariery te często powodują, że innowacyjność zamiast przyczynić się do rozwoju przedsiębiorstwa może spowodować nawet upadek firmy. Największym problemem nie jest jednak sama innowacyjność, a zasady realizacji projektu innowacyjnego dofinansowanego ze środków unijnych. Celem artykułu jest zatem

ukazanie barier na które napotykać przedsiębiorcy realizując projekty innowacyjne dofinansowane z UE. Realizacja celu była możliwa dzięki:

1. Przeprowadzeniu wywiadów podczas audytów innowacyjnych projektów unijnych realizowanych w latach 2006-2012 (60 przedsiębiorców – mikro i małe przedsiębiorstwa zlokalizowanych głównie na terenie woj. mazowieckiego)¹.
2. Przeprowadzeniu ocen wniosków innowacyjnych składanych przez przedsiębiorstwa w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki².
3. Analizie wyników badań ankietowych przeprowadzonych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) w styczniu 2010 r. na grupie 1500 mikroprzedsiębiorstw³.

¹ Audyty zostały wykonane przez mgr Małgorzatę Szostkiewicz. Celem audytu zewnętrznego jest racjonalne zapewnienie, że wydatki poniesione w ramach projektu są kwalifikowane a realizowany projekt jest zgodny z umową i wnioskiem. Zadaniem audytorów jest dokonanie oceny dokumentów finansowych i rzeczowych w odniesieniu do działań zrealizowanych przez Projektodawcę i jego Partnerów oraz zgodność przekazywanych informacji z realizacji projektu do Instytucji Pośredniczącej lub Pośredniczącej II stopnia z rzeczywistością. Ocenie audytora podlega w szczególności:

1. Prawdliwość rozliczeń finansowych obejmująca:
 - 1.1. Weryfikację na podstawie reprezentatywnej próby oryginałów dokumentów księgowych dokumentujących wydatki poniesione w ramach projektu, które zostały rozliczone w zatwierdzonych wnioskach o płatność i w szczególności wydatków poniesionych w ramach cross-financingu, w tym weryfikację opisu dokumentów księgowych o poniesieniu wydatku w ramach projektu oraz weryfikację prawidłowości sporządzania metodologii wyliczania kosztów pośrednich rozliczanych ryczałtem.
 - 1.2. Weryfikację dowodów zapłaty i innych dokumentów potwierdzających fakt zakupu zamówionych towarów i usług.
 - 1.3. Sprawdzenie, czy prowadzona jest wyodrębniona ewidencja wydatków dla projektu zgodnie z zasadami określonymi dla programu.
 - 1.4. Sprawdzenie, czy wkład własny jest wniesiony zgodnie z harmonogramem projektu i jeśli to możliwe, ujęty w wyodrębnionej ewidencji wydatków projektu.
 - 1.5. Sprawdzenie, czy w ramach projektu nie finansuje się zwykłej działalności jednostki realizującej projekt, a jedynie koszty związane z realizacją projektu.
 - 1.6. Sprawdzenie statusu podatkowego beneficjenta.
2. Zgodność danych przekazywanych we wniosku o płatność w części dotyczącej postępu rzeczowego oraz postępu finansowego z dokumentacją dotyczącą realizacji projektu dostępną w siedzibie beneficjenta.
3. Ocena poprawności udzielania zamówień publicznych, obejmująca w szczególności sprawdzenie, czy beneficjent prawidłowo stosuje Ustawę z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo Zamówień Publicznych – Dz. U. 2007 Nr 223, poz. 1655 ze zm.

² Oceny zostały dokonane przez dr hab. Iwonę Kowalską – eksperta z Listy Ministerstwa Rozwoju Regionalnego.

³ Dobór próby badawczej: losowo-kwotowy. Losowanie firm odbyło się z zachowaniem warstwowania kryterium wielkości przedsiębiorstw oraz branży – głównego profilu działalności przedsiębiorstwa.

W artykule poddano weryfikacji zasadność stwierdzenia, iż w procesie wdrażania innowacji pozyskanie środków unijnych stanowi największy problem dla przedsiębiorców.

Specyfika projektów innowacyjnych współfinansowanych przez UE

Celem projektu innowacyjnego jest poszukiwanie nowych, lepszych, efektywniejszych sposobów rozwiązywania problemów, które mieszczą się w obszarach wsparcia programów unijnych. Zgłoszona innowacja może dotyczyć zarówno sfery produkcyjnej, usługowej jak i organizacyjnej. Wyróżnić zatem można:

1. Innowacje technologiczne - obejmujące nowe produkty i procesy oraz znaczące zmiany technologiczne w produktach i procesach. Tutaj się mieszczą innowacje:
 - produktowe - to wprowadzenie na rynek produktów o lepszym działaniu, mogących dostarczyć klientom nowych lub większych korzyści;
 - procesowe - to wdrożenie nowych lub znacząco ulepszonych metod produkcji albo dystrybucji produktów; mogą się z tym wiązać zmiany w zakresie sprzętu, zasobów ludzkich, metod pracy lub kombinacja tych zmian.
2. Innowacje organizacyjne - obejmują szereg działań dotyczących organizacji firmy – organizacji procesów lub sposobów organizacji sprzedaży, dystrybucji, magazynowania, współpracy z innymi firmami itp. Innowacje organizacyjne mogą występować w dwóch zasadniczych formach:
 - innowacje organizacyjne nie związane z innowacjami technicznymi, których celem jest poprawa sprawności działania i wykorzystania istniejących zasobów pracy oraz majątku przedsiębiorstwa;
 - innowacje organizacyjne wywołane innowacjami technicznymi i aktywnie współdziałające z nimi oraz przyczyniające się do wzrostu ich efektywności ekonomicznej.
3. Innowacje marketingowe - oznaczające wprowadzenie nowej metody, zawierającej znaczące zmiany w wyglądzie produktu lub jego opakowania, pozycjonowania produktu, promocji oraz strategii cenowej. Innowacje marketingowe mają na celu lepsze zaspokojenie potrzeb klientów, wejście na nowe rynki, z uwzględnieniem wzrostu przychodów firmy.

W każdym projekcie innowacyjnym można wyróżnić następujące etapy realizacji: pomysł, identyfikację możliwości, planowanie i specyfikowanie, realizację projektu oraz redukcję ryzyka, weryfikację i komercjalizację, zamknięcie projektu. Najważniejszym etapem dla przedsiębiorcy powinien być etap identyfikacji możliwości i planowania. Dobrze zaplanowany projekt powinien być bowiem na miarę możliwości przedsiębiorstwa (uwzględniający możliwości finansowe oraz zasoby ludzkie) z określeniem możliwych ryzyk oraz możliwości ich przeciwdziałania.

Na podstawie przeprowadzonych audytów realizowanych projektów innowacyjnych można stwierdzić, że przedsiębiorcy popełniają błąd uznając w projekcie za najważniejsze dofinansowanie projektu, a nie realizację samego celu w projekcie. Takie podejście przedsiębiorcy skutkuje tym, że takie projekty nie są dobrze przygotowane do realizacji, gdyż nie uwzględniają faktycznych możliwości przedsiębiorcy oraz jego potrzeb, choć spełniają wymogi programowe do dofinansowania. Przedsiębiorca nierzadko zawyża wskaźniki możliwe do zrealizowania aby otrzymać lepszą ocenę projektu i tym samym zwiększyć swe szanse na dofinansowanie z funduszy unijnych.

Rodzaje barier we wprowadzaniu innowacji w przedsiębiorstwach

Na podstawie przeprowadzonych ankiet oraz analizy wyników audytów można stwierdzić, że do najczęściej występujących barier w procesie wdrażania innowacyjności w przedsiębiorstwie można zaliczyć:

- brak środków finansowych lub obawę przed zaangażowaniem środków finansowych w projekty innowacyjne,
- obawę czy innowacja przyniesie oczekiwany efekt ekonomiczny,
- niechęć pracowników do dodatkowych obowiązków związanych z realizacją innowacji,
- brak odpowiedniej wiedzy na temat realizacji projektów innowacyjnych (w tym utrudniony dostęp do wiedzy specjalistycznej z zakresu nowości technologicznych),
- nadmiar procedur biurokratycznych w urzędach administracji publicznej obsługujących projekty innowacyjne.

Badania przeprowadzone przez PARP wykazują, że przedsiębiorcy rozróżniają dwa rodzaje barier w procesie wdrażania innowacji: wewnętrzne i zewnętrzne. W opinii 1500 respondentów (mikroprzedsiębiorców) jako najważniejsze bariery wewnętrzne wskazano:

- brak/niewystarczające środki finansowe na wdrażanie innowacji,
- niewystarczające wyposażenie techniczne (maszyny, technologie) do wdrażania innowacji,
- brak/niewielkie dotychczasowe doświadczenie we wdrażaniu innowacji,
- niedostateczne informacje o potrzebach rynku,
- brak informacji na temat nowoczesnych technologii dostosowanych do implementacji przez MŚP.

Za najważniejsze bariery zewnętrzne przedsiębiorcy uznali:

- wysokie koszty innowacji (osobowe, rzeczowe),
- trudny dostęp do finansowania zewnętrznego,
- trudny dostęp do funduszy pomocowych UE (ocenie najpierw podlega wniosek, następnie strategia wdrażania innowacji, a na końcu jeszcze przeprowadza się ocenę walidacji produktu),

- biurokracja w urzędach administracji publicznej,
- zbyt wysokie ryzyko ekonomiczne⁴.

Trudności we wprowadzeniu innowacyjności w firmie dotyczą zarówno etapu:

- pozyskiwania dofinansowania (etap aplikacyjny),
- realizacji projektu,
- trwałości projektu.

Aby uzyskać dofinansowanie trzeba najpierw mieć pomysł, który zostanie uznany za innowację (spełni kryteria określone w programie, do którego wnioskodawca aplikuje po środki). Następnym etapem jest przygotowanie dokumentacji aplikacyjnej. Przedsiębiorcy uważają, że dokumenty są skomplikowane, a język projektów zbyt fachowy i trudny do zrozumienia. Problemem nie tyle jest jednak przygotowanie merytoryczne pracowników firmy z dziedziny, w której chcą realizować projekt, ale przeniesienie pomysłu do dokumentacji projektowej, wymaganej przez instytucje zarządzające programami unijnymi. Dlatego też przedsiębiorcy korzystają z konsultantów, wyspecjalizowanych w pisaniu projektów, ale w przypadku projektów innowacyjnych zdarza się tzw. „niezrozumienie stron”, gdyż specyfika technologiczna innowacji jest najczęściej zbyt trudna do zrozumienia przez osobę spoza branży. Projekt napisany przez osobę z firmy zewnętrznej obarczony jest zatem dużym ryzykiem błędu, np. przy konstrukcji budżetu w zakresie: niezbędności, racjonalności i kwalifikowalności wydatków. W następstwie tych błędów konstrukcyjnych pojawiają się trudności w realizacji projektu lub w ogóle brak możliwości jego zrealizowania.

Każdy aplikujący o dofinansowanie projekt podlega ocenie. Jest to ocena:

1) formalna – w przypadku POKL ocena ta składa się z dwóch etapów, podczas których następuje sprawdzenie, czy wniosek spełnia ogólne kryteria formalne oraz szczegółowe kryteria dostępu (w każdym konkursie są inaczej zdefiniowane).

W przypadku ogólnych kryteriów formalnych ocenie podlega czy:

- wniosek złożono w terminie wskazanym przez instytucję prowadzącą nabór projektów,
- wniosek został złożony we właściwej instytucji,
- wniosek został wypełniony w języku polskim,
- wniosek jest kompletny i został sporządzony oraz złożony zgodnie z obowiązującą instrukcją wypełniania wniosku o dofinansowanie i właściwą dokumentacją konkursową,
- wraz z wnioskiem złożono list intencyjny (dotyczy tylko projektów współpracy ponadnarodowej),

⁴ Por. M. Juchniewicz: Diagnoza innowacyjności mikroprzedsiębiorstw w Polsce – omówienie wyników badań. Wydaw. PARP, Warszawa 2010, ss. 10-11.

- roczny obrót projektodawcy i partnerów (o ile budżet projektu uwzględnia wydatki Partnera) jest równy lub wyższy od rocznych wydatków w projekcie,
 - wydatki przewidziane w projekcie nie są współfinansowane z innych wspólnotowych instrumentów finansowych,
 - wniosek stanowi odpowiedź na konkurs (wpłynął w odpowiedzi na ogłoszenie o konkursie),
- okres realizacji projektu jest zgodny z Systemem Realizacji PO KL.
- 2) merytoryczna – w przypadku POKL ocena ta jest prowadzona w oparciu o: kryteria horyzontalne, ogólne kryteria merytoryczne oraz szczegółowe kryteria strategiczne.

Konkurencja wśród aplikujących jest coraz większa natomiast środki unijne są ograniczone (niewystarczające w stosunku do zgłoszonych potrzeb projektowych). W przypadku, gdy projekt nie uzyskuje dofinansowania unijnego przedsiębiorca najczęściej rezygnuje z realizacji przedsięwzięcia. Pomimo wspomnianych trudności na etapie aplikowania o środki unijne części wnioskodawcom (przedsiębiorcom) udaje się uzyskać dofinansowanie dla swoich projektów innowacyjnych. Według danych na dzień 7 września 2012 roku Instytucja Zarządzająca zatwierdziła w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (POIG) 11 599 projektów na kwotę 36,94 mld zł, co stanowi 86,92% alokacji z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Podpisano 10 174 umowy na kwotę dofinansowania 31,96 mld zł, co stanowi 75,20% alokacji z EFRR. Wypłacono zaliczki na projekty w wysokości 8,849 mld zł, a płatności na rzecz beneficjentów wyniosły 13,908 mld zł.

Obserwacje audytorów oraz wyniki badań PARP-u wskazują, że problemy pojawiające się po podpisaniu umowy na dofinansowanie projektów innowacyjnych są znacznie poważniejsze niż na etapie procedury aplikacyjnej. Projekt, na który przedsiębiorca otrzymuje dofinansowanie musi być realizowany zgodnie z umową o dofinansowanie i zasadami oraz wytycznymi programu, w ramach którego zostały przyznane środki. Bardzo ważną zasadą, której przestrzeganie jest bezwzględnie wymagane to zasada kwalifikowalności wydatków w ramach danego programu operacyjnego. Dla przykładu w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka stosuje się szczegółowe rygory dotyczące:

1. Zasady elastyczności (cross-financing) – wydatki kwalifikowalne w ramach PO IG, ze względu na zasadę jednofunduszowości Programu Operacyjnego, muszą być zgodne z przepisami odnoszącymi się do Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Zasada elastyczności (cross-financingu) umożliwia kwalifikowalność w ramach PO IG kategorii wydatków kwalifikowalnych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS).

2. Zasięgu geograficznego kwalifikowalności - do współfinansowania kwalifikują się wydatki poniesione w ramach projektu realizowanego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Możliwe są jednak wyjątki, polegające na fizycznej realizacji całości lub części projektu poza granicami kraju, np. zlecenie ekspertyz, badań prowadzonych przez wykonawców zagranicznych. Możliwość ta odnosi się do projektów realizowanych w działaniach, które ze względu na swoją specyfikę dopuszczają realizację projektu poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, np. w działaniu 5.4 Zarządzanie własnością intelektualną i 6.1 Paszport do eksportu.
3. Warunków przejrzystości i dokumentowania wydatków kwalifikowalnych – kwalifikowalność poniesionych wydatków oceniana jest poprzez weryfikację opłaconych faktur, innych dokumentów księgowych o równoważnej wartości dowodowej lub innych dowodów potwierdzających poniesienie wydatku, zaakceptowanych przez Instytucję Zarządzającą, albo zestawienia faktur lub dokumentów, przedstawianych przez beneficjenta w celu otrzymania dofinansowania.
4. Stosowania ryczałtowych metod rozliczania wydatków – do współfinansowania kwalifikują się koszty ogólne zadeklarowane ryczałtowo, do wysokości: 20% kosztów bezpośrednich projektu (taką możliwość proponuje się stosować do wszystkich projektów, z wyjątkiem działań 2.1, 2.2, 2.3.1, 3.2, 3.3.2, priorytetu 4, oraz działań 5.1, 5.2, 5.4, 6.1, 6.2.2 i 8.4; 15% kosztów bezpośrednich projektu (działanie: 5,1, 5.2 i 5.4.2); 5% kosztów bezpośrednich projektu (działanie 3.2).
5. Projektów generujących dochód - wydatki kwalifikowalne poniesione w związku z realizacją projektu generującego dochód nie mogą przekroczyć bieżącej wartości kosztu inwestycji pomniejszonej o bieżącą wartość dochodu netto z inwestycji w okresie referencyjnym⁵.

Z przeprowadzonych audytów i kontroli wynika, że wnioskodawcy mają bardzo duże trudności z prawidłową realizacją projektu oraz jego rozliczeniem. Do najczęściej wskazywanych przyczyn nieprawidłowości zaliczono:

- skomplikowane procedury dotyczące rozliczania i sprawozdawczości z realizacji projektu,
- brak doświadczenia w zamawianiu usług zewnętrznych z zastosowaniem ustawy Prawo Zamówień Publicznych,
- brak kompetentnej kadry do zarządzania realizacją projektem,
- zmieniające się wytyczne i przepisy, dotyczące realizacji projektów (ich pobieżna znajomość lub niezrozumienie zapisów),
- opóźnienia w rozliczaniu projektów przez instytucje finansujące projekty,

⁵ Okresy referencyjne dla poszczególnych sektorów zostały wskazane w Wytycznych w zakresie wybranych zagadnień związanych z przygotowaniem projektów inwestycyjnych, w tym projektów generujących dochód – na podstawie wytycznych Ministra Rozwoju Regionalnego w zakresie kwalifikowania wydatków w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007-2013.

- brak pomocy ze strony opiekunów projektów (realizowana jest funkcja kontrolna z pominięciem funkcji edukacyjno-prewencyjnej),
- zaburzenia płynności finansowej ze względu na opóźnienia w rozliczaniu projektów,
- samodzielne wprowadzanie zmian w projektach bez uzgodnienia z instytucją podpisującą umowę o dofinansowanie,
- brak możliwości osiągnięcia wskaźników określonych we wniosku o dofinansowanie - zaplanowane działania przerastające możliwości firmy,
- nieumiejętność prawidłowego dokumentowania realizowanych działań,
- niekompetencja pracowników zaangażowanych w realizację projektu,
- ignorancja pracowników w stosunku do sposobu realizacji projektów (wytyczne programowe),
- czynniki zewnętrzne – trudne do przewidzenia (drastyczne zmiany przepisów, zmiana sytuacji na rynku, klęski typu powódź, pożar itp.),
- źle przygotowany wniosek o dofinansowanie,
- błędy we wniosku o dofinansowanie, które utrudniają realizację projektu,
- źle oszacowany budżet projektu,
- źle zaplanowane działania w czasie (harmonogram projektu).

Wszystkie wymienione wyżej czynniki mogą spowodować, że przedsiębiorca nie otrzyma zwrotu środków za zrealizowane już działania bądź otrzyma je tylko w części. Może to spowodować zaburzenie płynności finansowej firmy bądź doprowadzić nawet do upadłości zamiast do wzrostu konkurencyjności.

Ryzyko zwrotu otrzymanych środków występuje także w okresie tzw. trwałości projektu (3 do 5 lat w zależności od wielkości przedsiębiorstwa) i każdy wnioskodawca powinien zdawać sobie z tego sprawę aby móc ewentualnie mu zapobiec (realnie oceniając swoje możliwości oraz rzetelnie badając rynek). Trudności w okresie trwałości projektu dotyczą zachowania osiągniętych wskaźników oraz niezmienności charakteru zrealizowanego projektu (przedsięwzięcia). Czynniki wpływające na trwałość projektu to przede wszystkim:

- dynamika rozwoju rynku – dezaktualizacja innowacji (pomysłu biznesowego),
- pojawienie się na rynku nieprzewidzianej konkurencji,
- zmiana sytuacji w firmie z powodu nieprzewidzianych okoliczności (np. zdarzeń losowych),
- „nieprzyjęcie się” innowacji na rynku.

Podsumowanie

Chcąc zwiększyć powodzenie innowacyjnych przedsięwzięć należałoby usprawnić działania zarówno po stronie przedsiębiorców jak i po stronie instytucji finansujących projekty. Rekomendowanymi działaniami, które usprawniłyby wykorzystanie środków na projekty innowacyjne, jest:

- konieczność uproszczenia dokumentacji projektowej;
- zmiana charakteru współpracy opiekuna projektu (pracownika instytucji finansującej) z przedsiębiorcą - nie tylko kontrola, ale także doradztwo specjalistyczne;
- przeprowadzenie szkoleń z warsztatami dla wnioskodawców, a nie jak to ma miejsce obecnie spotkań informacyjnych na temat rozpisanego konkursu;
- usprawnienie (przyśpieszenie) rozliczeń częściowych projektów;
- przeprowadzenie kontroli wydatkowania środków unijnych z uwzględnieniem funkcji prewencyjnej;
- prawne przyzwolenie do zwiększenia elastyczności działań w trakcie realizacji projektu (z zachowaniem celu projektu).

Działania, na które szczególną uwagę powinien zwrócić wnioskodawca, chcąc dobrze zrealizować projekt to przede wszystkim:

- dobre planowanie poprzedzone rzetelną analizą sytuacji finansowej, technicznej i kadrowej firmy;
- rzetelne przygotowanie wniosku o dofinansowanie (zamierzenia zgodne z możliwościami);
- realizacja zgodna z wnioskiem o dofinansowanie i obowiązującymi zasadami,
- unikanie zmian w projekcie, a jeśli są konieczne to wcześniejsze ich uzgadnianie z instytucją finansującą;
- powierzenie zarządzania projektem kompetentnym pracownikom i bieżący monitoring realizacji;
- zachowanie trwałości projektu przez wymagany okres określony w dokumentacji konkursowej.

Literatura

Juchniewicz M.: Diagnoza innowacyjności mikroprzedsiębiorstw w Polsce – omówienie wyników badań. Wydaw. PARP, Warszawa 2010.

Lech M., Wszolek-Lech D.: Jak prawidłowo rozliczyć projekt realizowany w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka? Wydaw. ODDK, Gdańsk 2010.

Lisiński M.: Audyt wewnętrzny w doskonaleniu instytucji. PWE, Warszawa 2011.

Piaszczyk A.: Audyt środków unijnych. PWE, Warszawa 2007.

Umowa o dofinansowanie projektu. Załącznik nr 2. Wymagania dotyczące audytu projektu.

Wojdylak-Sputowska Z., Sputowski A.: Audyt projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Wydaw. ODDK, Gdańsk 2009.

Wytyczne Ministra Rozwoju Regionalnego w zakresie kwalifikowania wydatków w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka-2007-2013.

Sławomir Zawisza, Andrzej Murawski
Katedra Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

Rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich gminy Chrostkowo

Streszczenie

W pracy przedstawiono wyniki badań dotyczących przedsiębiorczości pozarolniczej i perspektyw jej rozwoju na terenie gminy Chrostkowo położonej w województwie kujawsko-pomorskim. Pomiary wykonano w sierpniu 2010 roku na próbie 141 respondentów. Wśród badanych 15,6% podjęło się prowadzenia tylko pozarolniczej działalności gospodarczej. Typowo rolniczą działalność prowadziło 52,5% badanych, a 31,9% łączyło działalność rolniczą i pozarolniczą. Z badań wynika, że na terenie badanej gminy istnieją dobre warunki i korzystne perspektywy do rozwoju przedsiębiorczości. Respondenci za największą barierę rozwoju przedsiębiorczości w badanej gminie uznali brak pomysłu na działalność, a następnie brak środków na rozpoczęcie nowego przedsięwzięcia. Dobrze ocenili wsparcie ze strony władz gminy w kreowaniu przedsiębiorczości.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, rolnictwo, rozwój, przedsiębiorczość pozarolnicza.

Wstęp

Według Schumpetera przedsiębiorczość jest „*nową kombinacją środków produkcji, która umożliwia wprowadzenie nowego wyrobu lub technologii, otwarcie nowego rynku zbytu, pozyskanie nowych źródeł zasobów lub wprowadzenie nowej organizacji produkcji*”¹. W pracach Lichtarskiego i Saneckiego można odnaleźć stwierdzenie, że „*...motywem przedsiębiorczości, tj. siły sprawczej zmuszającej przedsiębiorcę do działania, jest niewątpliwie pragnienie osiągnięcia możliwie największych zysków, nie tyle z zamiarem zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych ile z dążeniem do stworzenia prywatnego królestwa czy dynastii przemysłowej na wzór panów feudalnych*”². Motyw ten jest związany z definiowaniem przedsiębiorczości przez Schumpetera, który rozpatruje to pojęcie z punktu widzenia ekonomii.

Kożuch i Dyhdalewicz uważają, że przez pojęcie przedsiębiorczość rozumieć należy zespół działań związanych z zakładaniem i organizowaniem nowego przedsięwzięcia. Jej istotą jest podejmowanie idei tworzenia koncepcji

¹ T. Piecuch: *Przedsiębiorczość: podstawy teoretyczne*. Wydaw. C.H. Beck, Warszawa 2010, ss. 22-42.

² J. Lichtarski (red.): *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*. Wydaw. AE we Wrocławiu, Wrocław 2001, s. 49.

oraz nowych rodzajów działalności, które zaspokajają potrzeby i dają zyski, pozwalając na reprodukcję i rozwój przedsiębiorstwa³. Inna definicja, sformułowana przez Hunka, określa analizowane zagadnienie jako strukturę i kierowanie przedsiębiorstwem, którego motywem przewodnim jest zysk, przy oczywistym założeniu ryzyka ponoszonego na własną odpowiedzialność⁴. Machaczka traktuje przedsiębiorczość jako wszelkie działania związane z rozpoczęciem nowego przedsięwzięcia, przy czym zmiany te powinny zachodzić nie tylko w nowo założonych przedsiębiorstwach, lecz również w przedsiębiorstwach już istniejących⁵.

W dniu 1 maja 2004 roku, po wstąpieniu w strukturę Unii Europejskiej, otworzyły się dla Polski nowe perspektywy ożywienia gospodarczego obszarów wiejskich, które zajmują ważne miejsce w polityce Wspólnoty. Nowe możliwości i instrumenty wspierania przedsiębiorczości stanowią ogromną szansę na poprawę sytuacji ekonomicznej obszarów wiejskich. Ważne jest aby takie działania odpowiadały potrzebom mieszkańców oraz by odbiorcy posiadali odpowiedni stan wiedzy o realizowanych projektach⁶. Zainteresowanie sektorem MSP w UE wzrosło w ostatnich latach, ponieważ przedsiębiorstwa tego sektora dają zatrudnienie ponad 125 mln osób czynnych zawodowo. MSP wytwarzają ponad 50% PKB oraz zatrudniają ok. 53% osób na rynku europejskim, a na obszarach wiejskich występują głównie przedsiębiorstwa zaliczane do tego sektora⁷. Przedsiębiorczość jest też czynnikiem zmian podmiotów gospodarczych, a zarazem wpływa na rozwój regionu i kraju. Jest zdolnością zauważania potrzeb własnego otoczenia i poprzez kreatywne zachowania stara się zaspokajać owe potrzeby, przy ponoszeniu pewnego ryzyka. Jak wskazuje Grzegorzewska-Mischka i Wyrzykowski jest „pierwotnym źródłem majątku narodowego”⁸.

Celem przeprowadzonych badań na terenie gminy Chrostkowo było zbadanie rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich. W badaniach założono hipotezę, że na terenie badanej gminy istnieją korzystne warunki i dobre perspektywy do pozarolniczej działalności gospodarczej.

Materiał i metody badań

Chrostkowo jest typowo rolniczą gminą położoną w powiecie lipnowskim w województwie kujawsko-pomorskim. Źródłem informacji były dokumenty

³ K. Kożuch, A. Dyhdalewicz: *Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa*. Wydaw. WSE, Białystok 2004, s. 7.

⁴ Tamże, s. 7.

⁵ Tamże, s. 8.

⁶ A. Otłowska, J. Buks, P. Chmieliński, A. Sikorska: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich – stan i perspektywy rozwoju*. Wydaw. IERiGŻ, Warszawa 2006, ss. 8-48.

⁷ J. Targalski: *Przedsiębiorczość wobec wyzwań integracji europejskiej*. Wydaw. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, ss. 9-34.

⁸ E. Grzegorzewska-Mischka, W. Wyrzykowski: *Przedsiębiorczość, przedsiębiorca, przedsiębiorstwo*. Wydaw. Bookmarket, Gdańsk 2009, ss. 10-15.

i materiały pochodzące z Urzędu Gminy Chrostkowo dotyczące liczby podmiotów gospodarczych występujących na jej terenie oraz dodatkowo przeprowadzone badania ankietowe. Kwestionariusz ankiety skierowano w sierpniu 2010 roku do grupy 147 respondentów, wyłonionych z populacji 942 osób, przy założeniach współczynnika ufności 0,95 i dopuszczalnym błędzie pomiaru 4% i uzyskano 141 wypełnionych ankiet. W lipcu 2010 roku główny pomiar został poprzedzony badaniami pilotażowymi na grupie 30 osób, których celem było sprawdzenie poprawności konstrukcji ankiety oraz naniesienie korekty ewentualnych błędów⁹.

W badaniach empirycznych wzięło udział 141 respondentów, w tym 67 kobiet, które stanowiły 47,5% i 74 mężczyzn, którzy stanowili 52,5% badanej próby. Respondenci reprezentowali różne grupy wiekowe, zbadano 46 respondentów do 29 lat, którzy stanowili 32,6% badanej próby i byli oni najbardziej liczną grupą. W przedziale wiekowym od 30 do 39 lat stwierdzono 41 osób (29,1%). Pomiędzy 40, a 49 rokiem życia były 23 osoby, co stanowiło 16,3% badanej próby. Respondentów pomiędzy 50, a 59 rokiem życia było 22, którzy stanowili 15,6%, natomiast badanych powyżej 60 roku życia było 9 i stanowili oni 6,4% badanej próby. Respondenci byli również badani pod względem uzyskanego wykształcenia. Pierwszą grupę stanowiły osoby o podstawowym wykształceniu, było ich 39 (27,7%), drugą grupę stanowili respondenci o wykształceniu zawodowym, wystąpiło ich 34 (24,1%), kolejną grupę badanej próby stanowiły osoby o średnim wykształceniu, była to najliczniejsza grupa w ilości 57 osób (40,4%). Ostatnią grupę stanowiły osoby o wykształceniu wyższym, to była najmniej liczna grupa, bowiem stanowiła 11 osób (7,8%). Najliczniejszą grupą były osoby prowadzące gospodarstwo rolne o powierzchni pomiędzy 10,1 a 20 ha, stanowili oni 24,8% badanej próby. Respondentów posiadających gospodarstwo rolne o powierzchni do 5 ha było 29, co stanowiło 20,6% badanej próby. Kolejna grupa to rolnicy posiadający gospodarstwa o powierzchni od 5,1 do 10 ha, tę grupę reprezentowało 20 osób – 14,2% badanej próby. Grupa prowadząca gospodarstwa rolne o powierzchni od 20,1 do 30 ha była reprezentowana przez 18 osób (12,8% badanej próby). Nieco mniejszą grupę badanych stanowili respondenci prowadzące gospodarstwo rolne o powierzchni pomiędzy 30,1 a 50 ha, zbadano 16 osób (11,4%). W grupie respondentów pomiędzy 50,1 a 100 ha stwierdzono tylko jedną osobę (0,7%). Nie stwierdzono respondentów w grupie osób posiadających gospodarstwo rolne powyżej 100 ha. Wśród badanych były 22 osoby, które nie posiadały gospodarstwa rolnego, co stanowiło 15,6% badanej próby.

Przedsiębiorczość w gminie Chrostkowo

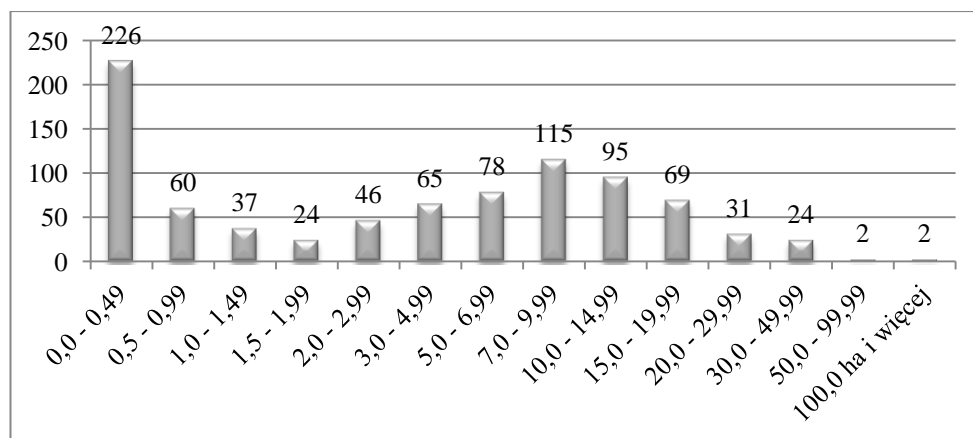
Jednym z przejawów przedsiębiorczości w gminie jest zdolność pozyskiwania środków finansowych z programów UE przez władze gminy. Jest to także często działanie wspierające przedsiębiorców, polegające na tworzeniu

⁹ Badania zostały wykonane przez Andrzeja Murawskiego w ramach realizacji pracy magisterskiej pod kierunkiem Sławomira Zawiszy.

sprzyjających warunków do prowadzenia działalności gospodarczej. W rankingu Gazety Prawnej „Europejska Gmina-Europejskie Miasto 2010” badana gmina zajęła 1 miejsce w powiecie lipnowskim i 11 w województwie kujawsko-pomorskim pod względem pozyskiwania środków unijnych. Pozyskano środki na drogi gminne, wodociąg i kompleksową modernizację budynku, w którym aktualnie mieści się nowo powstały Zespół Szkolno-Przedszkolny w Chrostkowie. Droga gminna pomiędzy Chojnem, a Lubiankami uzyskała asfaltową nawierzchnię, a jej przebudowa była w połowie sfinansowana ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013. Koszt tej inwestycji wyniósł 892 tys. zł. Dom kultury zyskał profesjonalne urządzenia gastronomiczne i audio-wizualne, z których korzysta między innymi koło gospodyń wiejskich. Ponadto w roku 2010 został przeprowadzony remont Szkoły Podstawowej w Chrostkowie.

W 2011 roku Gmina Chrostkowo zamierzała przeprowadzić inwestycje w zakresie przebudowy drogi gminnej łączącej Makówiec z Lubówcem. Na ten cel otrzymano dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013, w kwocie 409 813 zł. Koszt całkowity zaplanowano na ponad 800 tys. zł. Została także wydana decyzja o budowie przewodu tłoczącego dla zaopatrzenia działek rolnych w wodę. Deszczownia ma być zbudowana przy istniejącej już studni głębinowej¹⁰.

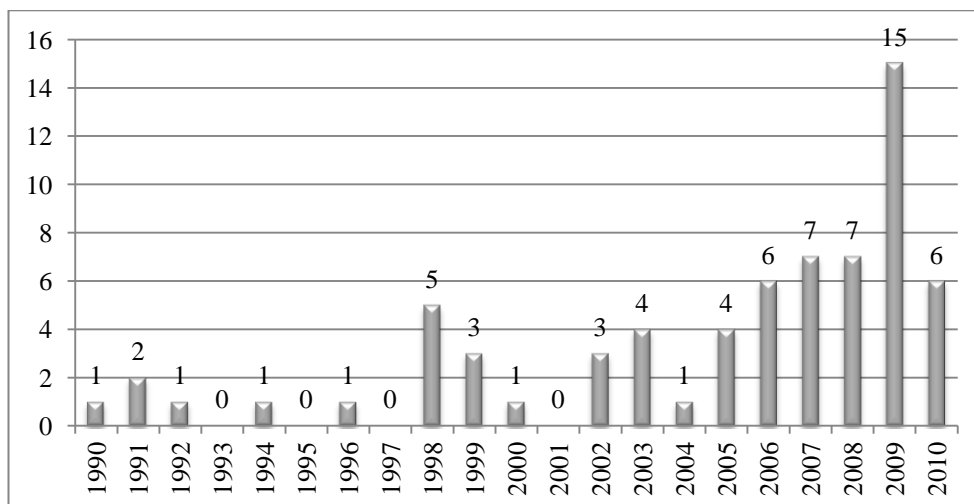
W 2010 roku w badanej gminie było 874 zarejestrowanych gospodarstw i działek rolnych. Najwięcej było działek rolnych o powierzchni do 0,99 ha – 286. Najwięcej zaś było gospodarstw rolnych w zakresie 5,00-19,99 ha – 357 (dane te przedstawia wykres 1).

WYKRES 1. Liczba gospodarstw rolnych pod względem powierzchni w 2010 roku
Źródło: opracowanie własne.

¹⁰ www.chrostkowo.bazagmin.pl, dostęp 20.12.2010 r.

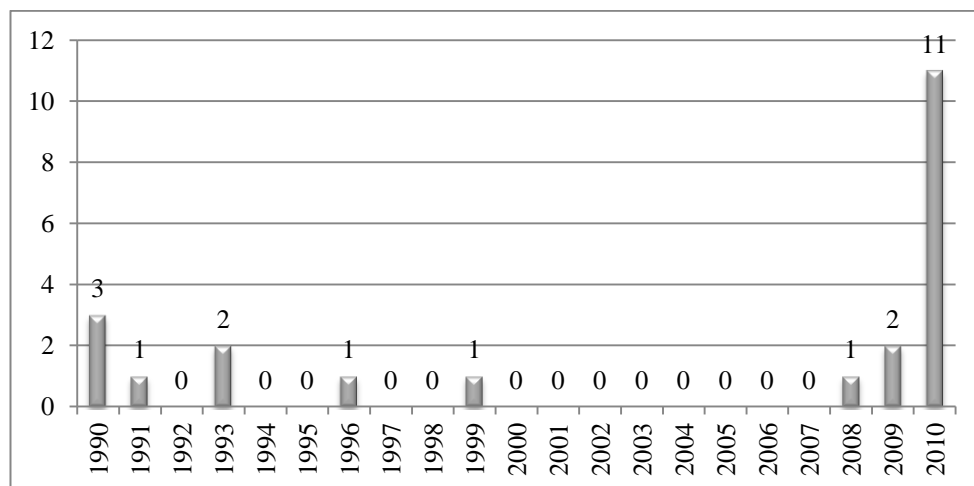
W roku 2010 na terenie gminy Chrostkowo zarejestrowanych było 68 podmiotów gospodarczych prowadzących działalność pozarolniczą. Działalność ta była prowadzona głównie w postaci firm produkcyjno-handlowo-usługowych, przedsiębiorstw usługowo-handlowych, stacji paliw, usług budowlanych, magazynów, usług remontowo-budowlanych, kwaciarni, sklepów spożywczo-przemysłowych, barów, ośrodków wypoczynkowych oraz zakładów fryzjerskich, aptek i piekarni. Od roku 1990 do roku 2004 w gminie Chrostkowo zarejestrowane zostały tylko 23 przedsiębiorstwa. Najwięcej przedsiębiorstw na terenie gminy Chrostkowo powstało po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, czyli od 1 maja 2004 roku. W roku wstąpienia Polski do Państw Wspólnoty powstało tylko jedno przedsiębiorstwo. Od 2005 do 2010 roku zarejestrowanych zostało 45 przedsiębiorstw, mających w swej ofercie szeroki wachlarz usług i produktów (wykres 2).

WYKRES 2. Liczba powstałych przedsiębiorstw na terenie gminy Chrostkowo w latach 1990-2010

Źródło: opracowanie własne.

Niektóre z istniejących przedsiębiorstw zaprzestały działalności. Od roku 1990 do 2010 zostały wyrejestrowane z ewidencji przedsiębiorstw gminy Chrostkowo 22 podmioty gospodarcze. Od roku 1990 do 2004 wyrejestrowanych zostało 8 podmiotów, natomiast po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej do roku 2010 wyrejestrowanych zostało 14 podmiotów gospodarczych (wykres 3).

WYKRES 3. Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych na terenie gminy Chrostkowo w latach 1990-2010

Źródło: opracowanie własne.

Przedsiębiorstwa zaczęły upadać od roku 2008, natomiast najwięcej upadków odnotowano w roku 2010, bo aż 11.

Działalność gospodarcza na terenie gminy w opinii respondentów

W badaniach wzięła udział grupa 22 osób (15,6%) prowadzących tylko pozarolniczą działalność gospodarczą – było to 15 kobiet (22,4%) i 7 mężczyzn (9,5%). Typowo rolniczą działalność prowadziły 74 osoby (52,5%), w tym 43 kobiety (64,2%) i 31 mężczyzn (41,9%), natomiast 45 osób (31,9%) prowadziło jednocześnie gospodarstwo rolne i pozarolniczą działalność gospodarczą – w tej grupie było 9 kobiet (13,4%) i 36 mężczyzn (48,6%).

Ważnym elementem sprzyjającym działalności gospodarczej jest spostrzeżenie szans i możliwości rozwoju takiej aktywności w gminie (tabela 1).

TABELA 1. Opinie badanych dotyczące szans rozwoju przedsiębiorczości w gminie Chrostkowo

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Bardzo duże	0	0,0	4	5,4	4	2,8
Duże	17	25,4	25	33,8	42	29,8
Przeciętne	12	17,9	11	14,9	23	16,3
Małe	7	10,4	8	10,8	15	10,6
Bardzo małe	10	14,9	9	12,2	19	13,5
Nie mam zdania	21	31,4	17	22,9	38	27,0
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100,0

Źródło: badania własne.

Zdaniem respondentów szanse na rozwój przedsiębiorczości w gminie są duże, odpowiedziało tak najwięcej, bowiem 29,8% pytanych. Niewiele mniej respondentów stwierdziło wszakże, że nie ma zdania na ten temat, było ich 27,0%. Najmniej respondentów widziało bardzo duże szanse rozwoju przedsiębiorczości na terenie gminy, bo tylko 4 (2,8%) i byli to wyłącznie mężczyźni (5,4%).

Istotnym utrudnieniem w rozwijaniu przedsiębiorczości są różnego rodzaju bariery. Najczęściej padającą odpowiedzią wśród respondentów był brak pomysłu na nową działalność, na taką barierę wskazało 22,7% badanych osób. Dla pytanych barierą rozwoju przedsiębiorczości był również brak środków na rozpoczęcie nowej działalności (19,9%) oraz brak wsparcia ze strony władz gminy (19,1%). Najrzadziej badani wskazywali peryferyjne położenie gminy jako barierę (9,2%). Dokładne dane zawarto w tabeli 2.

TABELA 2. Bariery rozwoju przedsiębiorczości na terenie gminy Chrostkowo

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Peryferyjne położenie gminy	5	7,5	8	10,8	13	9,2
Nieopłacalność podejmowania przedsięwzięcia	12	17,9	7	9,4	19	13,5
Brak środków na rozpoczęcie nowej działalności	16	23,9	12	16,3	28	19,9
Brak wsparcia ze strony władz gminy	14	20,9	13	17,6	27	19,1
Słabo rozwinięta infrastruktura	8	11,9	14	18,9	22	15,6
Brak pomysłu na nową działalność	12	17,9	20	27,0	32	22,7
Inne	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100

Źródło: badania własne.

Kolejna grupa zagadnień podjętych w badaniach dotyczyła funkcjonowania gminy i jej wpływu na rozwój przedsiębiorczości wiejskiej oraz form działalności gospodarczej jakie mają szanse w przyszłości na terenie gminy Chrostkowo. Opinie na ten temat zamieszczono w tabeli 3.

TABELA 3. Rozwój infrastruktury gminy Chrostkowo w opinii respondentów

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Bardzo dobrze	5	7,5	9	12,2	14	9,9
Dobrze	13	19,4	21	28,4	34	24,1
Przeciętne	16	23,9	17	22,9	33	23,4
Słabo	10	15,8	3	4,1	13	9,3
Bardzo słabo	8	11,9	6	8,1	14	9,9
Nie potrafię odpowiedzieć	15	22,4	18	24,3	33	23,4
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100,0

Źródło: badania własne.

Poproszono respondentów o ocenę rozwoju infrastruktury na terenie gminy. Najczęściej padała odpowiedź oceniająca dobrze rozwój infrastruktury, udzieliło jej 24,1% badanych. Następnie częstymi odpowiedziami były: przeciętne (23,4%) oraz nie potrafię odpowiedzieć (23,4%). Najmniej respondentów oceniło rozwój infrastruktury jako słaby, tylko 9,3%.

Kolejnym zagadnieniem z tej grupy było określenie przez badanych jakie jest ze strony władz gminy wsparcie związane z rozwojem przedsiębiorczości. Badani najczęściej wskazywali na przeciętne wsparcie, odpowiedź ta uzyskała 22,7% odpowiedzi. Następnie 19,9% badanych oceniło dobrze wsparcie ze strony władz gminy, jednocześnie słabo oceniło wsparcie również 19,9% osób. Najmniej respondentów wskazało na bardzo dobre wsparcie ze strony władz gminy, odpowiedzi tej udzieliło 5,6% osób, byli to tylko mężczyźni. Wyniki badań prezentuje tabela 4.

TABELA 4. Ocena wsparcia dla działań przedsiębiorczych ze strony władz gminy Chrostkowo w opinii badanych

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Bardzo dobre	0	0,0	8	10,8	8	5,6
Dobre	15	22,4	13	17,6	28	19,9
Przeciętne	21	31,3	11	14,9	32	22,7
Słabe	12	17,9	16	21,6	28	19,9
Bardzo słabe	14	20,9	12	16,2	26	18,4
Nie potrafię odpowiedzieć	5	7,5	14	18,9	19	13,5
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100,0

Źródło: badania własne.

Trzecim elementem tej grupy tematycznej w arkuszu pomiarowym było określenie jakie są oczekiwania respondentów w zakresie pomocy z różnych instytucji. Informacje na ten temat zawarto w tabeli 5.

TABELA 5. Oczekiwania badanych w zakresie pomocy z różnych instytucji w prowadzeniu własnej działalności gospodarczej

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Kursy	9	13,4	19	25,7	28	19,9
Szkolenia	21	31,3	16	21,6	37	26,2
Wykłady	17	25,4	12	16,2	29	20,6
Kredyty	20	29,9	27	36,5	47	33,3
Inne	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100,0

Źródło: badania własne.

Największe oczekiwania respondentów były w zakresie kredytów, tę odpowiedź zaznaczyło 33,3% osób. Następnie ważne dla badanych okazały się szkolenia (26,2%), zaś dla 20,6% pytanych istotne były wykłady oraz kursy, które cieszyły się nieco mniejszym zapotrzebowaniem i były ważne dla 19,9% respondentów.

Kolejnym elementem podjętych badań było określenie jakie formy działalności, zdaniem respondentów, mają szanse rozwoju na terenie gminy Chrostkowo. Najczęściej podawaną odpowiedzią była typowo rolnicza działalność, uzyskała ona 51,8% odpowiedzi, następnie 17,7% osób wskazało agroturystykę i gospodarkę leśną (15,6%). Tylko 2 osoby (1,4%) skorzystały z wariantu wpisania własnej odpowiedzi, były to kobiety (2,9%), które zaproponowały otwarcie nowego baru. Nikt z badanych nie wskazał alternatywnej produkcji rolniczej (tabela 6).

TABELA 6. Działalności, które zdaniem respondentów mają szanse rozwoju na terenie gminy Chrostkowo

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Typowo rolnicza działalność	34	50,7	39	52,7	73	51,8
Produkcja alternatywna	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Pszczelarstwo	6	8,9	12	16,2	18	12,8
Zaopatrzenie w materiały do produkcji rolnej	3	4,5	9	12,2	12	8,5
Usługi produkcyjne	8	11,9	6	8,1	14	9,9
Przetwórstwo rolne	2	2,9	10	13,5	12	8,5
Agroturystyka	12	17,9	13	17,6	25	17,7
Gospodarka leśna	5	7,5	17	23,0	22	15,6
Pielęgnacja krajobrazu i ochrona środowiska	6	8,9	2	2,7	8	5,7
Hipoterapia, jazda konna	4	5,9	5	6,8	9	6,4
Rzemiosło, rękodzieło	3	4,5	1	1,3	4	2,8
Sklepy detaliczne	6	8,9	5	6,8	11	7,8
Inne	2	2,9	0	0,0	2	1,4
Razem*	91	135,2	119	160,9	210	148,9
Liczba badanych	67	100,0	74	100,0	141	100,0

* respondenci mogli udzielić więcej niż jednej odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Przedostatnia grupa pytań miała na celu określenie ilu respondentów korzysta ze środków pochodzących z Unii Europejskiej i jakie są to formy wsparcia. Zdecydowana większość respondentów odpowiedziała twierdząco, było ich 92 (65,2%), natomiast przecząco odpowiedziało 49 badanych (34,8%) – tabela 7.

TABELA 7. Liczba osób korzystających ze środków pochodzących z UE

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Tak	43	64,2	49	66,2	92	65,2
Nie	24	35,8	25	33,8	49	34,8
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100,0

Źródło: badania własne.

W badaniach określono również z jakich form wsparcia z Unii Europejskiej korzystali respondenci. Najczęściej badani wskazywali na dopłaty bezpośrednie (86,9%), następnie działania skierowane do młodych rolników (18,5%). Nieco mniejszym zainteresowaniem cieszyło się zalesianie gruntów (16,3%), następnie działania skierowane na wsparcie ONW (15,2% osób) oraz renty strukturalne (13,0% badanych). Dokładne dane umieszczono w tabeli 8.

TABELA 8. Formy wsparcia ze środków UE, z których korzystali respondenci

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Dopłaty bezpośrednie	34	79,1	46	93,9	80	86,9
Kredyty preferencyjne	5	11,6	3	6,1	8	8,7
Młody rolnik	4	9,3	13	26,5	17	18,5
Renty strukturalne	7	16,3	5	10,2	12	13,0
ONW	6	13,9	8	16,3	14	15,2
Zalesianie gruntów	9	20,9	6	12,2	15	16,3
Inne	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Razem*	65	151,1	81	165,2	146	158,6
Liczba korzystających z pomocy UE	43	64,2	49	66,2	92	65,2

* respondenci mogli udzielić więcej niż jednej odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Ostatnia grupa badanych zagadnień miała na celu ocenę procedur i wsparcia ze strony UE oraz jej wpływu na rozwój przedsiębiorczości (tabela 9).

TABELA 9. Wpływ integracji z UE na rozwój przedsiębiorczości w gminie Chrostkowo

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Bardzo duży	2	3,0	4	5,4	6	4,2
Duży	16	23,9	19	25,7	35	24,8
Średni	18	26,9	15	20,3	33	23,4
Mały	2	3,0	4	5,4	6	4,2
Bardzo mały	6	8,9	5	6,8	11	7,8
Nie mam zdania	23	34,3	27	36,4	50	35,6
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100,0

Źródło: badania własne.

Respondenci zostali poproszeni o określenie wpływu integracji ze Wspólnotą na rozwój przedsiębiorczości na terenie gminy Chrostkowo. Najczęściej pytani odpowiadali, że nie mają zdania na ten temat (35,6%). Następnie respondenci wskazywali na duży wpływ integracji z UE na rozwój przedsiębiorczości na terenie gminy Chrostkowo (24,8%), zaś niewiele mniej badanych wskazywało na średni wpływ integracji (23,4%).

Kolejną kwestią była ocena wsparcia pochodzącego z funduszy UE. Respondenci najczęściej zaznaczali, że trudno jest im odpowiedzieć (33,3%), jednak 31,2% badanych dobrze oceniło wsparcie z UE. Bardzo dobre oceny sformułowało tylko 5,0% badanych. Najrzadziej respondenci wskazywali na bardzo słabą ocenę wsparcia ze strony UE, było ich 3,5% (dane umieszczono w tabeli 10).

TABELA 10. Ocena wsparcia funduszy pochodzących ze środków UE

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Bardzo dobrze	4	6,0	3	4,1	7	5,0
Dobrze	20	29,9	24	32,4	44	31,2
Przeciętnie	7	10,4	9	12,2	16	11,4
Słabo	8	11,9	14	18,9	22	15,6
Bardzo słabo	3	4,5	2	2,7	5	3,5
Trudno powiedzieć	25	37,3	22	29,7	47	33,3
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100,0

Źródło: badania własne.

Ostatnim elementem z tej grupy zagadnień była ocena procedur związanych z ubieganiem się o środki pochodzące z Unii Europejskiej. Informacje na ten temat zaprezentowano w tabeli 11.

TABELA 11. Ocena procedur związanych z ubieganiem się o środki pochodzące z UE

Wyszczególnienie	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
Bardzo dobrze	3	4,5	1	1,5	4	2,8
Dobrze	10	14,9	17	22,9	27	19,1
Przeciętnie	14	20,9	18	24,3	32	22,7
Słabo	9	13,4	8	10,7	17	12,1
Bardzo słabo	13	19,4	5	6,8	18	12,8
Trudno powiedzieć	18	26,9	25	33,8	43	30,5
Razem	67	100,0	74	100,0	141	100,0

Źródło: badania własne.

Badani najczęściej odpowiadali, że trudno jest im ocenić procedury (30,5%), a przeciętnie procedury oceniło 22,7% respondentów. Tylko 4 respondentów (2,8%) oceniło procedury bardzo dobrze.

Podsumowanie

Przeciętny przedsiębiorca gminy Chrostkowo to osoba w wieku od 30 do 39 lat, o wykształceniu średnim, prowadzący gospodarstwo rolne o powierzchni od 10,1 ha do 20 ha. Ponadto przedsiębiorca najczęściej prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą w zakresie usług, użyczania własnych magazynów innym lub prowadząc sklep spożywczy. Korzysta z form wsparcia pochodzących ze środków Unii Europejskiej oraz oczekuje pomocy z różnych instytucji w zakresie szkoleń i korzystnych kredytów, aby móc prowadzić działalność gospodarczą.

Badania wykazały, że na obszarach wiejskich gminy Chrostkowo istnieją warunki do rozwoju przedsiębiorczości. Ponad połowa respondentów dostrzegła wyraźne szanse rozwoju przedsiębiorczości w gminie Chrostkowo. Mieszkańcy badanej gminy podejmowali działania przedsiębiorcze, pozyskiwali środki finansowe z funduszy europejskich, na poprawę i modernizację własnych miejsc pracy. Co trzeci mieszkaniec gminy Chrostkowo prowadził, wraz z działalnością rolniczą, pozarolniczą działalność gospodarczą, a co za tym idzie tworzył nowe miejsca pracy, ograniczając tym samym bezrobocie na terenie gminy. Gmina, jako jednostka organizacyjna, po wstąpieniu Polski w struktury Wspólnoty, przeżywa rozkwit, jest w ciągłej modernizacji. Każdego roku pozyskuje fundusze pochodzące ze środków Europejskich na poprawę infrastruktury gminy oraz remonty budynków użyteczności publicznej.

Pomimo rozdrobnionej struktury i typowo rolniczego charakteru, gmina Chrostkowo posiada wiele walorów, które mogą przyciągać potencjalnych inwestorów. Respondenci za największą barierę rozwoju przedsiębiorczości w badanej gminie uznali brak pomysłu, a następnie brak środków na rozpoczęcie nowej działalności. Natomiast dobrze ocenili wsparcie ze strony władz gminy w kreowaniu przedsiębiorczości. Zatem aby poprawić warunki do rozwoju przedsiębiorczości w gminie Chrostkowo, należałoby:

- udzielić przedsiębiorcom korzystnych kredytów na rozpoczęcie nowej działalności lub modernizację aktualnych działań,
- przeprowadzać częściej szkolenia w zakresie rozpoczynania i prowadzenia działalności gospodarczej,
- usprawnić procedury związane z ubieganiem się o środki pochodzące z UE.

Literatura

Grzegorzewska-Mischka E.: W. Wyrzykowski: Przedsiębiorczość, przedsiębiorca, przedsiębiorstwo. Wydaw. Bookmarket, Gdańsk 2009.

Kozuch K., Dyhdalewicz A.: Ekonomia i organizacja przedsiębiorstwa. Wydaw. WSE, Białystok 2004.

Lichtarski J. (red.): Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Wydaw. AE we Wrocławiu, Wrocław 2001.

Otłowska A., Buks J., Chmieliński P., Sikorska A.: Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich – stan i perspektywy rozwoju. Wydaw. IERiGŻ, Warszawa 2006.

Piecuch T.: Przedsiębiorczość: podstawy teoretyczne. Wydaw. C.H. Beck, Warszawa 2010.

Targalski J.: Przedsiębiorczość wobec wyzwań integracji europejskiej. Wydaw. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008.

www.chrostkowo.bazagmin.pl.

Anna J. Parzonko

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Warszawie

Współczesne znaczenie przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie

Streszczenie

Celem opracowania było przedstawienie stanu rozwoju przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie. Pierwsza część opracowania poświęcona została teoretycznym zagadnieniom przedsiębiorczości (w tym przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie). W drugiej części przedstawiono rozwój tej formy zespołowego działania oraz wskazano, że zależy on nie tylko od poszczególnych ludzi, ale również od społeczności lokalnych, mentalności a także wzorców społecznych. Pokróćce przedstawiono także inne przejawy zespołowych postaw przedsiębiorczych na obszarach wiejskich, jakimi są klastry i lokalne grupy działania.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, grupa, producent rolny.

Wstęp

Problematyka rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich podejmowana jest przez wiele środowisk naukowych, władze na szczeblach lokalnych, jak i krajowych. Przedsiębiorczość stwarza szanse na większe zróżnicowanie źródeł dochodów ludności wiejskiej często poprzez łączenie pracy w gospodarstwie rolniczym i poza nim. Czynników wskazujących na potrzebę rozwoju przedsiębiorczości na wsi jest wiele, wśród których wymienić warto: nadmierne zatrudnienie w rolnictwie, brak kapitału i trudności w jego akumulacji wskutek niskich dochodów rolników i ludności wiejskiej, słabą infrastrukturę techniczną i instytucjonalną, niekorzystną strukturę demograficzną i zawodową oraz niskie kwalifikacje mieszkańców wsi, przewaga postaw biernych i brak wiary we własne możliwości¹. Co prawda charakter przedsiębiorczości wiejskiej może być różny, nie musi koncentrować się wyłącznie na działalności typowo rolniczej, ale także na zabieganiu o dochody dodatkowe, które mogą wynikać albo z poszerzenia pozarolniczych funkcji gospodarstwa (agroturystyka, przetwórstwo surowców rolnych itp.) albo z pracy poza własnym gospodarstwem rolnym, to jednak na potrzeby opracowania uwaga skoncentrowana będzie na przedsiębiorczości zespołowej bezpośrednio związanej ze sferą produkcyjną.

¹ M. Kłodziński, Cz. Siekiński: Synteza dotychczasowego dorobku i doświadczeń z realizacji Programu „Gmina”. [w:] Strategia rozwoju gmin wiejskich. Wydaw. SGGW, Warszawa 1997, ss. 7-8.

Na początku lat 90. ubiegłego wieku pojawiły się symptomy nowego myślenia i nowego działania w sferze ekonomiczno-organizacyjnej właścicieli gospodarstw rolnych, coraz bardziej adekwatnego do realiów gospodarki rynkowej. Spośród postaw biernego wyczekiwania na to co przyniesie los pojawiać się zaczęły aktywne strategie działań rolników ukierunkowane na wprowadzanie zmian wymuszanych przez czynniki zewnętrzne. Nowe formy aktywności rolników o charakterze przedsiębiorczym dostrzec można w dążeniu do zdobycia pozycji na rynku, dostępu do informacji, eliminowania konkurencji np. poprzez organizowanie się w grupy producentów rolnych.

Współcześnie gospodarstwa rolne, zwłaszcza te większe, ale nie tylko, nie przetrwają w okresie szybkich zmian i innowacji jeśli nie nabędą kompetencji przedsiębiorczych. Zmieniające się wciąż warunki gospodarowania wymuszają większą aktywność wśród rolników ukierunkowaną na wprowadzanie innowacji nie tylko w obszarze produkcyjnym (innowacje techniczne czy biologiczne) ale też organizacyjnym. Aby zachować stabilność właściciele gospodarstw rolnych muszą nauczyć się prosperować w nowych warunkach, nauczyć się być odnoszącymi sukces przedsiębiorcami.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie stanu rozwoju przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie na przykładzie grup producentów rolnych. Podstawowym źródłem informacji, które posłużyły do realizacji założonych celów były wtórne źródła materiału badawczego oraz literatura przedmiotu.

Przedsiębiorczość w ujęciu wielowymiarowym

Przedsiębiorczość jest pojęciem wielowymiarowym i stanowi przedmiot zainteresowania wielu dziedzin nauki już od wielu lat. Współczesne opinie na temat przedsiębiorczości nie są jednolite. Autorzy w bardzo zróżnicowany sposób wyjaśniają jej istotę.

Za prekursorów teorii przedsiębiorczości uznaje się: A. Smitha, J.B. Saya i J. Schumpetera, którzy jako pierwsi podjęli dyskurs naukowy mający na celu określenie definicji przedsiębiorczości. Francuski ekonomista Say jest jednym z pierwszych teoretyków, który podjął próbę opracowania teoretycznych podstaw przedsiębiorczości. Opracowana przez niego na początku XIX wieku definicja podkreśla, że przedsiębiorca przesuwając zasoby ekonomiczne z obszaru niższej do wyższej zdolności produkcyjnej i większej wydajności. Definicja ta obejmuje swoim znaczeniem jedynie sferę gospodarczą bazującą na tzw. „ekonomicznych zasobach” nie określa zaś, kto jest przedsiębiorcą. Dlatego też w późniejszych latach toczono żywe dyskusje wokół zagadnienia przedsiębiorczości.

P.F. Drucker w swoich rozważaniach sprowadza istotę przedsiębiorczości do kreowania nowych przedsięwzięć opartych na autentycznych innowacjach lub na ich twórczej imitacji. Wprawdzie wszystkie nowe, małe firmy łączą wiele wspólnych cech, jednak by jakies przedsięwzięcie można było określić jako

przedsiębiorcze, musi ono wykazywać jakieś specjalne cechy poza tym, że jest nowe i małe. W rzeczywistości przedsiębiorcy stanowią mniejszość wśród nowych firm. Ale to oni tworzą coś nowego, coś innego; zmieniają albo przeobrażają wartości². T. Sztucki uważa przedsiębiorczość za nowatorstwo polegające na poszukiwaniu odmiennych niż dotychczas działań, znajdowaniu bardziej skutecznych sposobów prowadzenia działalności gospodarczej, dającej lepszy produkt, oraz sprawniejszą obsługę handlową, większą efektywność wykorzystania zasobów zaangażowanych w produkcję, handel i usługi³. W praktyce pojęcie przedsiębiorczość rozumiane jest też jako forma pracy lub jako czwarty (obok pracy, ziemi i kapitału) czynnik produkcji.

Inna z definicji przedsiębiorczości mówi, że przedsiębiorczość jest szczególnym rodzajem aktywności ludzi, działających indywidualnie lub zespołowo, polegającej na wykorzystaniu pojawiających się w otoczeniu okazji, przez realizację przedsięwzięć (wprowadzenie innowacji, tworzenie nowych organizacji lub odnowy już istniejących), które przynoszą efekty ekonomiczne i pozaekonomiczne ich podmiotom i otoczeniu⁴. A więc w zależności od współdziałania ludzi i sposobu prowadzenia działalności gospodarczej można wyróżnić przedsiębiorczość indywidualną polegającą na założeniu i prowadzeniu własnego przedsiębiorstwa oraz przedsiębiorczość zespołową, skupiającą indywidualnych przedsiębiorców, którzy działając wspólnie realizują wcześniej założone cele. Przykładem takiej przedsiębiorczości zespołowej mogą być grupy producentów rolnych, ale też spółdzielnie, spółki, stowarzyszenia itp. Jak zauważa J. Małysz idea wspólnego działania odgrywa we współczesnym świecie coraz ważniejszą rolę⁵. W tym celu łączą się – integrują – całe kontynenty, aby osiągnąć korzyści ze wspólnego handlu. Łączą się także - integrują – państwa, aby czerpać korzyści ze wspólnego gospodarowania. Wreszcie łączą się – integrują – ze sobą firmy, aby w wyniku wspólnej działalności – często wykraczającej poza granice własnego kraju – zapewnić sobie korzyści większe od tych, które można by osiągnąć w pojedynkę.

W literaturze przedmiotu przedsiębiorczość definiowana jest w dwojaki sposób, jako proces oraz jako postawa. Rozumiana jako proces koncentruje się głównie na kreowaniu nowych przedsiębiorstw (firm) i stymulowaniu ich rozwoju. Z kolei przedsiębiorczość w wymiarze postawy utożsamiana jest z cechą

² P.F. Drucker: *Natchnienie i fart czyli innowacja i przedsiębiorczość*. Wydaw. Studio Emka, Warszawa 2004, s. 25.

³ T. Sztucki: *Nowe wymagania w zarządzaniu przedsiębiorstwem*. „Handel Wewnętrzny” 1994, nr 1, s. 9.

⁴ J. Penc: *Encyklopedia zarządzania. Podstawowe pojęcia i terminy*. Wydaw. Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych w Łodzi, Łódź 2008, s. 745.

⁵ Por. J. Małysz: *W pojedynkę czy wspólnie z innymi rolnikami?* Wydaw. ODR w Olecku. Olecko 1997, s. 16.

osobowości człowieka⁶. W Encyklopedii agrobiznesu M. Duczkowska-Piasecka wyjaśniając termin przedsiębiorczości wyróżnia te dwa wymiary: postawy i procesu. Zdaniem autorki przedsiębiorczość jest sposobem postępowania jednostek ludzkich, który polega na skłonności do podejmowania nowych działań, ulepszania istniejących elementów środowiska, na twórczo aktywnej postawie wobec otaczającej jednostkę rzeczywistości. Przedsiębiorczość jako proces natomiast polega na powstawaniu i rozwoju jednostek przedsiębiorczej działalności gospodarczej⁷. W przypadku przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie omawianej w opracowaniu na przykładzie grup producentów rolnych ta definicja wydaje się być najwłaściwsza. W tak rozumianej przedsiębiorczości wiejskiej swoje miejsce znajdują nie tylko ludzie, którzy potrafili podjąć ryzyko uruchomienia nowej działalności gospodarczej, lecz także inni, którzy dostrzegając możliwości wspólnych działań podejmują się nowych wyzwań. Mowa tu nie tylko o rolnikach organizujących się w grupy producentów rolnych, ale także o animatorach i inspiratorach inicjatyw lokalnych podejmujących działania w celu aktywizacji społeczności lokalnej.

Spośród wszystkich ważnych współczesnych ekonomistów jedynie Joseph Schumpeter skoncentrował się na przedsiębiorcy i jego oddziaływaniu na gospodarkę. Każdy ekonomista wie, że przedsiębiorca jest ważny i wywiera wpływ, że to tzw. innowacyjny przedsiębiorca powoduje dynamiczny brak równowagi stanowiący „normę” zdrowej gospodarki oraz najważniejszą rzeczywistość teorii i praktyki ekonomicznej. Jednak przedsiębiorczość to dla większości ekonomistów wydarzenie „meta-ekonomiczne”, coś, co dogłębnie wpływa na gospodarkę i rzeczywistość ją kształtuje, nie będąc zarazem jej częścią⁸. Według współczesnych koncepcji przedsiębiorcy szczególną uwagę zwraca się na jego osobowość, czyli zespół cech psychofizycznych przejawiających się w postępowaniu, sposobie bycia i usposobieniu. Nie określono jednak konkretnej „osobowości” przedsiębiorcy. Termin przedsiębiorca odnosi się do człowieka odgrywającego wiodącą rolę w procesie gospodarowania. Jest to inicjator, animator, innowator, organizator i odkrywca sposobów dostosowania zasobów produkcyjnych do potrzeb ludzi. Przedsiębiorca to człowiek potrafiący wdrażać w życie nowe koncepcje. Innowacyjność przedsiębiorcy polega głównie na umiejętności poszukiwania nowych rozwiązań (sami tych rozwiązań nie muszą wymyślać) oraz na skutecznym i efektywnym działaniu⁹. Tylko niewielka część społeczeństwa posiada cechy predysponujące do naturalnych niejako zachowań

⁶ J. Korpysa: Uwarunkowania przedsiębiorczości studentów – rezultaty badań. [w:] Wykorzystanie zasobów pracy we współczesnej gospodarce. Red. naukowa D. Kopycińska. Wydaw. Naukowe Katedry Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 229.

⁷ M. Duczkowska-Piasecka: Przedsiębiorczość. [w:] Encyklopedia agrobiznesu. Red. naukowa A. Woś. Wydaw. Fundacja Innowacja, Warszawa 1998, s. 634.

⁸ P.F. Drucker... op. cit., ss. 15-30.

⁹ H. Godlewska-Majkowska: Przedsiębiorczość. Jak założyć i prowadzić własną firmę. Wydaw. SGH, Warszawa 2009, s. 15.

przedsiębiorczych. Dlatego wiele uwagi poświęca się na odpowiednie oddziaływanie na te osoby, które dysponują potencjałem intelektualnym i rzeczowym aby kształtować w nich postawy przedsiębiorcze.

W przypadku przedsiębiorczości zespołowej duże znaczenie ma znajomość dynamiki powstawania i funkcjonowania grup społecznych. To, że sukces grupy zależy od motywacji, aktywności, zdolności i entuzjazmu tych pojedynczych ludzi jest oczywiste ale już nie zawsze zwraca się uwagę na problem przywództwa w grupie czy kształtowania struktury grupy. W miarę jak grupa rozwija się nieubłagane zmieniają się role i wzajemne relacje pierwotnie ukształtowane w grupie. Jeśli członkowie grupy nie będą tego dostrzegać i uznawać będą hamować rozwój grupy a nawet mogą ją zniszczyć a wykazywane postawy przedsiębiorcze mogą być stłumione. Przykładów grup producentów rolnych, które zawiązały się i próbowały funkcjonować lecz nie przetrwały próby czasu i zawieszały swoją działalność było wiele w początkowych latach rozwoju tej formy współdziałania. Po roku 1990 powstało ich w formie zrzeszeń i stowarzyszeń ponad dwa tysiące lecz zdecydowana większość nigdy nie podjęła działalności.

Grupy producentów rolnych jako przejaw przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie

Z przejawami przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie możemy spotkać się już w XIX wieku, kiedy to po zniesieniu pańszczyzny, chłopcy zaczęli odczuwać potrzebę zrzeszania się celem unowocześniania produkcji i zwiększania swych dochodów. Już w 1907 roku J. Dmochowski w pracy „O kółkach i spółkach rolniczych”¹⁰ pisał iż „kooperatywa” oprócz korzyści materialnych stwarza rolnikowi jeszcze wiele innych możliwości. Przede wszystkim podnosi jego poziom wiedzy gospodarczo – rynkowej, uniezależnia go od pośredników, a także wychowuje, solidaryzuje ze środowiskiem i ujawnia wagę współpracy z innymi. Innymi słowy „uczy go, zamiast walki o byt, tworzyć związki dla pozyskania tego bytu”. Wyróżnił on trzy możliwości wspólnego działania: pierwsza z nich odnosi się do współdziałania pomiędzy rolnikami w zakresie produkcji rolniczej, druga – do współdziałania grupy rolników z przetwórstwem i trzecia – na drodze „kredytowej” czyli poprzez zakładanie kas oszczędnościowych. W historii polskiego rolnictwa można wskazać wiele przykładów form zespołowej działalności, itp., kółka rolnicze, różne formy spółdzielczości rolniczej czy też takie „perełki” jak: 1/ utworzona w 1769 roku przez Pawła Brzostowskiego Rzeczpospolita Pawłowska; 2/powołane w 1816 roku przez Stanisława Staszica, a zalegalizowane w 1821 roku „Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Wspólnego Ratowania się w Nieszczęściach”; 3/ utworzona w 1821 roku przez Karola

¹⁰ J. Dmochowski: O kółkach i spółkach rolniczych. Skład Główny w Księgarni E. Wende i Sp., Warszawa 1907, s. 1.

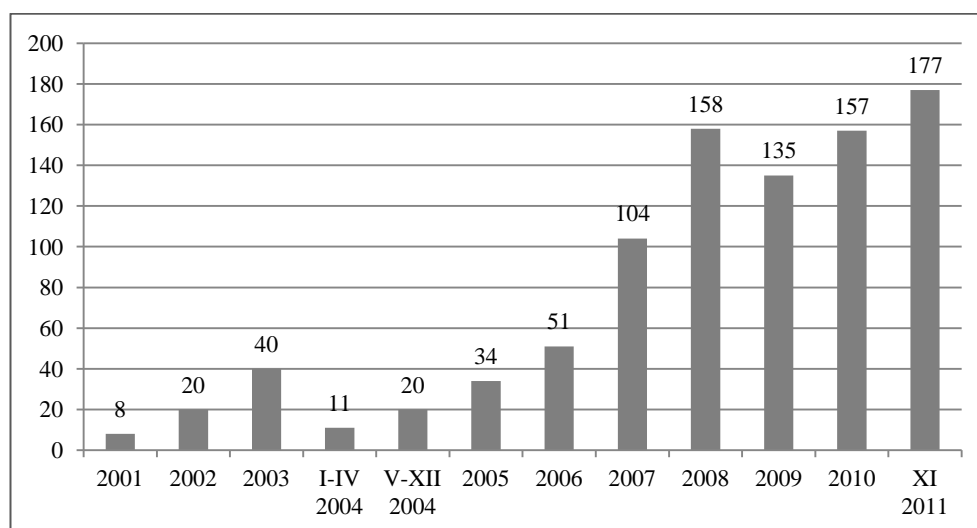
Brzostowskiego „Instytucja Rolno – Przemysłowa Sztabińska”, które odegrały bardzo doniosłą rolę w rozwoju instytucji opartych na zasadzie współdziałania. Blizszym współczesnym czasem przykładem zespołowych działań mogą być powstające w latach 80. wiejskie koła producentów zbóż. Tworzone one były przez rolników, którzy chcąc wprowadzać postępowe technologie, przy braku dostatecznej ilości maszyn umożliwiających wyposażenie gospodarstwa zgodnie z ich potrzebami, stale rosnących cenach, niskim wykorzystaniu maszyn użytkowanych indywidualnie i pogarszającej się sytuacji w usługach rolniczych, zmuszeni byli do poszukiwania właściwego modelu mechanizacji. Wiejskie koła producentów zbóż prowadziły swoją działalność w oparciu o formę zespołowego użytkowania maszyn lub świadcząc usługi według zasady „usługa za usługę”. Łączyły one w sobie zalety indywidualnego posiadania maszyny (tj. dbałość, znajomość i kulturę obsługi) i wykonywania usług przy wzroście wykorzystania maszyn i obniżce kosztów eksploatacji. Rolnicy przystępowali do zespołów na zasadzie pełnej dobrowolności. Pomimo drobnych różnic w nazwach zespołów w poszczególnych województwach, cele ich działalności były takie same, a mianowicie: zwiększenie plonów zbóż i innych roślin uprawnych, zmniejszenie kosztów produkcji. Osiągnięcie tych celów miało nastąpić poprzez: wprowadzenie kompleksowych technologii produkcji, podnoszenie umiejętności teoretycznych i praktycznych rolników zrzeszonych w kołach, zwiększenie efektywności stosowanych środków produkcji między innymi na drodze wzajemnego świadczenia usług mechanizacyjnych przez członków koła¹¹.

Na początku lat 90. Korzystając z doświadczeń krajów Unii Europejskiej polscy rolnicy zaczęli podejmować próby współpracy w ramach grup producentów rolnych, głównie po to aby móc sprostać narzuconym przez rynek coraz większym wymaganiom dotyczącym jakości produktów rolnych i spożywczych, ale również ze względu itp. na podział wydatków na zakup sprzętu, organizację transportu, wspólne negocjowanie kontraktów, handlowanie grupowe na giełdzie lub podejmowanie działań marketingowych. Każdy z tych powodów wynikał z chęci utrzymania się na rynku, na którym rządzą twarde prawa popytu i podaży. Powstające grupy producentów rolnych rozpoczynały swoją działalność bez określonego prawodawstwa dotyczącego organizacji producenckich. Dopiero ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw uregulowała zasady organizowania się producentów rolnych w grupy producentów i ich związki oraz wprowadziła zasady i warunki udzielania ze środków publicznych pomocy finansowej związanej z ich organizowaniem i funkcjonowaniem. Ostateczny kształt prawodawstwu dotyczącemu grup producentów rolnych nadano Ustawą z dnia 18 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie

¹¹ A. Parzonko: Problematyka doradztwa rolniczego i grup producentów rolnych w literaturze. [w:] Sposoby współpracy doradców z rolnikami zorganizowanymi w grupy producentów rolnych. Red. nauk. A.J. Parzonko. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008, s. 42.

innych ustaw¹². Nowelizacje omawianej ustawy oraz wejście w życie Rozporządzenia Rady Europejskiej Nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich¹³ (EFRROW) miało bardzo duży wpływ na tempo rozwoju tej formy przedsiębiorczości w rolnictwie. Widoczne jest to w liczbie grup wpisywanych do rejestrów wojewodów/marszałków przedstawionych na wykresie 1. Za najbardziej znaczące w procesie intensyfikacji rozwoju grup producentów rolnych uważa się wprowadzenie wyższych stawek pomocy finansowej dla grup i jednocześnie złagodzenie rygorów ich wykorzystania oraz zwolnienie z podatku dochodowego ze sprzedaży produktów i zwolnienie z podatku od nieruchomości. Dużą rolę odegrało też obniżenie minimalnej liczby członków grup z 10 do 5 osób (wykorzystały to przede wszystkim duże gospodarstwa towarowe).

Na dzień 30 listopada 2011 r. w rejestrach prowadzonych przez marszałków województw z całej Polski zarejestrowanych było 784 grup producentów rolnych zrzeszających około 25 000 członków.

WYKRES 1: Grupy producentów rolnych wpisane do rejestrów wojewodów/marszałków w latach 2001-2011

Źródło: Promocja tworzenia grup producentów rolnych. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Warszawa 2011, s. 13.

¹² Ustawa z dnia 18 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw. Dz. U. z 2004 r. Nr 162, poz. 1694.

¹³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Dz. Urz. WE, L 277/1 z 21.10.2005.

Najwięcej grup zorganizowało się po 2004 r., od którego odnotowany został sukcesywny wzrost liczby nowopowstałych grup. Zgodnie z danymi statystycznymi, najprężniej grupy producentów rolnych rozwijały się w 2008 r., w którym powstało 158 grup, w 2009 r. zarejestrowanych zostało 135 grup, natomiast w 2011 r. – 177 grup.

Coraz częściej w literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na znaczenie makrośrodowiska w działalności przedsiębiorczej, a więc następuje przenoszenie nacisku z osobowościowych uwarunkowań przedsiębiorczości na otoczenie (społeczne, instytucjonalne). Rozwój zespołowej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich zależy nie tylko od cech poszczególnych ludzi, ale również od społeczności lokalnych, mentalności czy wzorców społecznych. Ważnym czynnikiem rozwoju przedsiębiorczości i jednocześnie jej zasobem jest informacja. Wykorzystanie istniejących szans w dużej mierze zależy od wiedzy na temat istniejących możliwości rozwoju działalności gospodarczej. Znaczący wpływ na dostęp do informacji mają jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje informacyjno – doradcze, takie jak ośrodki doradztwa rolniczego. Zadaniem doradztwa rolniczego, które w Polsce ma już ponad dwustuletnią tradycję, jest udzielanie wsparcia ludności wiejskiej zakresie rolnictwa, rozwoju wsi, rynków rolnych oraz wiejskiego gospodarstwa domowego, mającego na celu poprawę poziomu dochodów rolniczych oraz podnoszenie konkurencyjności rynkowej gospodarstw rolnych, wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, a także podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich¹⁴.

Przedsiębiorczość jest procesem twórczym, którego celem jest wykorzystanie istniejących możliwości do stworzenia czegoś nowego. Innym przejawem zespołowych postaw przedsiębiorczych na obszarach wiejskich poza grupami producentów rolnych są na przykład klastry czy lokalne grupy działania.

Jak zauważa M. Roman klastry mogą być jedną z form kooperacji na obszarach wiejskich wykorzystywaną w rozwoju usług agroturystycznych pozwalającą zaoferować bardziej bogatą, ofertę agroturystyczną, aniżeli może to uczynić pojedyncze gospodarstwo rolne, w przypadku którego potrzebne są większe nakłady inwestycyjne na modernizację i rozszerzenie bazy noclegowej, gastronomicznej, informacyjnej oraz sportowo rekreacyjnej¹⁵. Proces klasteringu w Polsce jest w fazie początkowej, z tego względu trudno dostrzec jego efekty w skali makro. Podmioty uczestniczące w klastrze odnotowują wzrost obrotów, zysku, zmniejszenie kosztów transakcyjnych, łatwiejszy dostęp do zasobów, mogą obniżyć cenę produktów. Mają ułatwiony dostęp do sfery badawczo-rozwojowej, co przekłada się na podwyższanie jakości oferowanych produktów. Przedsiębiorcy

¹⁴ Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego. Dz. U. nr 251, poz. 2507.

¹⁵ M. Iwańska, W. Bieńkowska, M. Roman: Sieci partnerskiej współpracy na obszarach wiejskich. Wydaw. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa 2010, s. 137.

łącąc swoje siły, poprawiają swoją pozycję negocjacyjną, łatwiej wchodzą na nowe rynki¹⁶.

Innym przykładem działań będących przejawem zespołowej przedsiębiorczości są Lokalne Grupy Działania (LGD), których w Polsce powstało już 336. Członkami tych organizacji mogą być przedstawiciele samorządów gmin, placówek oświaty, kultury, parafii, organizacji i stowarzyszeń działających na danym terenie, firm, spółdzielni a także zwykli mieszkańcy danego obszaru wyznaczonego granicą gmin członkowskich. Zadaniem LGD jest opracowanie i wdrożenie lokalnej strategii rozwoju (LSR) poprzez realizację zgodnych z nią przedsięwzięć.

Podsumowanie

Przedsiębiorczość zespołowa w rolnictwie w Polsce mimo, że ma już wieloletnią tradycję to na przestrzeni ostatniego dwudziestolecia zaczęła nabierać szczególnego znaczenia. Po trwającym kilkadziesiąt lat ustroju gospodarczo – politycznym opartym na gospodarce centralnie planowanej, w którym raczej podejmowano działania mające na celu tłumienie postaw o charakterze przedsiębiorczym i ograniczanie możliwości podejmowania samodzielnych inicjatyw gospodarczych zmiana postaw nie była zadaniem łatwym. Rozwój przedsiębiorczości jest zjawiskiem bardzo pożądanym lecz zależnym nie tylko od przedsiębiorcy, ale także od otoczenia w jakim on funkcjonuje i warunków jakie mu się stwarza. Szczególnie przedsiębiorczość w rolnictwie (w tym zespołowa) powinna być celem polityki rządowej i samorządowej, tak aby podejmowane działania stymulowały procesy powstawania nowych i umacniania już istniejących grup producentów rolnych i innych inicjatyw społecznych. Stwarzać to będzie szansę na poprawę sytuacji gospodarstw rolniczych poprzez dostosowanie ich do wciąż zmieniających się wymagań rynkowych i podnoszenie ich konkurencyjności w stosunku do innych podmiotów gospodarczych funkcjonujących na rynku produktów rolnych.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat można było obserwować proces utrwalania się w świadomości ludności rolniczej korzyści jakie może im dawać przedsiębiorczość zespołowa. Sukcesywny wzrost liczby grup producentów rolnych wskazuje, że ta forma współdziałania na stałe wpisuje się w struktury organizacyjne podmiotów funkcjonujących w rolnictwie.

Literatura

Dmochowski J.: O kółkach i spółkach rolniczych. Skład Główny w Księgarni E. Wende i Sp., Warszawa 1907.

Drucker P.F.: Natchnienie i fart czyli innowacja i przedsiębiorczość. Wydaw. Studio Emka, Warszawa 2004.

¹⁶J. Staszewska: Klaster perspektywą dla przedsiębiorców na polskim rynku turystycznym. Wydaw. Difin, Warszawa 2009, s. 98.

Duczowska-Piasecka M.: Przedsiębiorczość. [w:] Encyklopedia agrobiznesu. Red. naukowa A. Woś. Wydaw. Fundacja Innowacja, Warszawa 1998.

Godlewska-Majkowska H.: Przedsiębiorczość. Jak założyć i prowadzić własną firmę. Wydaw. SGH, Warszawa 2009.

Iwańska M., Bieńkowska W., Roman M.: Sieci partnerskiej współpracy na obszarach wiejskich. Wydaw. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa 2010.

Kłodziński M., Siekierski Cz.: Synteza dotychczasowego dorobku i doświadczeń z realizacji Programu „Gmina”. [w:] Strategia rozwoju gmin wiejskich, Wydaw. SGGW, Warszawa 1997.

Korpysa J.: Uwarunkowania przedsiębiorczości studentów – rezultaty badań. [w:] Wykorzystanie zasobów pracy we współczesnej gospodarce. Red. naukowa D. Kopycińska. Wydaw. Naukowe Katedry Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.

Małyś J.: W pojedynkę czy wspólnie z innymi rolnikami? Wydaw. ODR w Olecku. Olecko 1997.

Parzonko A.J.: Problematyka doradztwa rolniczego i grup producentów rolnych w literaturze. [w:] Sposoby współpracy doradców z rolnikami zorganizowanymi w grupy producentów rolnych. Red. nauk. A.J. Parzonko. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008.

Penc J.: Encyklopedia zarządzania. Podstawowe pojęcia i terminy. Wydaw. Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych w Łodzi, Łódź 2008.

Staszewska J.: Klaster perspektywą dla przedsiębiorców na polskim rynku turystycznym. Wydaw. Difin, Warszawa 2009.

Sztucki T.: Nowe wymagania w zarządzaniu przedsiębiorstwem. „Handel Wewnętrzny” 1994, nr 1.

Krystyna Krzyżanowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa

Podstawy prawne funkcjonowania grup producentów owoców i warzyw w nowej perspektywie finansowej

Streszczenie

W artykule przybliżono podstawy prawne, zakres pomocy finansowej w nowej perspektywie Unii Europejskiej, a także stan zorganizowania producentów owoców i warzyw we wstępnie uznane grupy oraz uznane organizacje. Do tego celu wykorzystano dane wtórne pochodzące z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz literaturę przedmiotu.

Słowa kluczowe: podstawy prawne, wsparcie finansowe, wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw, uznane organizacje producentów owoców i warzyw.

Wstęp

Sektor owoców i warzyw ma strategiczne znaczenie dla rolnictwa i dla 500 mln europejskich konsumentów. Stanowi on niemal 17% wartości końcowej produkcji rolnej Unii Europejskiej i dotyczy około 1 mln wyspecjalizowanych gospodarstw ogrodniczych i warzywniczych. Unia Europejska w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) wspiera producentów i spółdzielnie działające w tym sektorze poprzez: system płatności bezpośrednich, pomoc finansową dla grup producenckich, płatności przejściowe dla producentów owoców czerwonych, promocję produktów rolnych, system rozdawania owoców w szkołach oraz pomoc na rozwój obszarów wiejskich¹.

Od akcesji z Unią Europejską sektor owoców i warzyw w Polsce objęty został również tzw. wspólną organizacją rynków rolnych, określoną stosownymi aktami prawnymi UE. Aktualnie podstawą prawną uregulowań m. in. dla sektora owoców i warzyw jest rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z 22 października 2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych. Uregulowania zawarte w rozporządzeniu dotyczą w szczególności działań mających na celu koncentrację podaży po stronie producentów, a w konsekwencji wzmocnienia ich pozycji rynkowej.

¹ M. Bieniek-Majka: Grupy producentów owoców i warzyw w nowej perspektywie finansowej. Roczniki Naukowe „SERiA” 2012, t. XIV, z. 2, s. 7.

Cel i metodyka badań

Celem opracowania było przybliżenie podstaw prawnych a także stanu zorganizowania producentów owoców i warzyw we wstępnie uznane grupy oraz uznane organizacje. W artykule wykorzystano dane wtórne pochodzące z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz literaturę przedmiotu. Wyniki analizy przedstawiono w formie opisowej i tabelarycznej.

Najważniejsze akty prawne dotyczące tworzenia i działania grup oraz organizacji producentów owoców i warzyw

Do przepisów Unii Europejskiej należą następujące rozporządzenia:

- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z dnia 22 października 2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych;
- Rozporządzenie Komisji (UE) nr 543/2011 z dnia 7 czerwca 2011 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007 w odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw;
- Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) nr 302/2012 z dnia 4 kwietnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie 543/2011.

Wśród krajowych przepisów regulujących wsparcie finansowe dla grup i organizacji producentów owoców i warzyw wymienić należy:

- Ustawę z dnia 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu, rynku suszu paszowego oraz rynków lnu i konopi uprawianych na włókno (Dz. U. Nr 145 z 2011r., poz. 868);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie warunków wstępnego uznania grup producentów owoców i warzyw, uznawania organizacji producentów owoców i warzyw oraz warunków i wymagań, jakie powinny spełniać plany dochodzenia do uznania (Dz. U. Nr 5 z 2009 r., poz. 27);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 czerwca 2009 roku w sprawie szczegółowych warunków przyznawania pomocy finansowej wstępnie uznanej grupie producentów owoców i warzyw oraz wykaz kwalifikowanych kosztów inwestycji ujętych w zatwierdzonym planie dochodzenia do uznania (Dz. U. Nr 98 z 2009 r., poz. 822);
- Strategię krajową dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2010-2013 z dnia 5 listopada 2010 r. (Dz. U. Nr 31 z 2010 r., poz39);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 października 2010 r. w sprawie zakresu i sposobu wdrażania strategii krajowej w programach operacyjnych realizowanych na rynkach owoców i warzyw (DZ. U. NR 201 z 2010r., poz. 1330).

Zasady przyznawania pomocy finansowej wstępnie uznanym grupom i uznanym organizacjom producentów owoców oraz warzyw

Grupa wstępnie uznana jest to jednostka organizacyjna skupiająca rolników produkujących owoce i warzywa, mająca osobowość prawną i status wstępnego uznania nadany przez marszałka województwa właściwego ze względu na siedzibę grupy zgodnie z przepisami prawa krajowego oraz prawa Unii Europejskiej. Grupa producentów owoców i warzyw, aby otrzymać status wstępnego uznania musi spełniać odpowiednie kryteria. Podmiot zrzeszający producentów owoców i warzyw musi być tworzony z co najmniej 5 członków, którzy w roku poprzedzającym rok złożenia wniosku wspólnie wytworzyli i sprzedali produkty o wartości minimum 50 tys. euro (równowartość w zł.). Ponadto grupa ubiegająca się o nadanie statusu wstępnego uznania musi przedstawić plan dochodzenia do uznania podzielony na roczne okresy realizacji. Czas realizacji planu nie może przekraczać okresu pięciu lat od daty zatwierdzenia przez marszałka województwa właściwego ze względu na siedzibę grupy.

O wstępne uznanie mogą ubiegać się grupy producentów, które nie są w stanie spełnić wszystkich warunków pełnego uznania (określonego w rozporządzeniu Rady WE 1234/2007 oraz rozporządzeniu Komisji WE Nr 302/2012). Tworzące się grupy nie dysponują wymaganą wartością produkcji towarowej, uzależnionej nie tylko od uzyskiwanej produkcji w gospodarstwach producentów - członków, ale także m.in. od stopnia przygotowania towaru do sprzedaży czy umiejętnego ulokowania go na rynku. W większości przypadków takie grupy nie posiadają jeszcze wyposażenia technicznego oraz nie mają doświadczenia w administrowaniu, zarządzaniu i prowadzeniu marketingu. Te grupy mogą się ubiegać o pomoc ze środków unijnych przez okres nieprzekraczający pięciu lat.

Pomoc finansowa na pokrycie kosztów związanych z utworzeniem grupy producentów i prowadzeniem działalności administracyjnej wypłacana jest według stawki ryczałtowej na podstawie rocznej wartości produktów sprzedanych grupy, która wynosi²:

- a) w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku realizacji planu dochodzenia do uznania odpowiednio 10%, 10%, 8%, 6% i 4% wartości produktów sprzedanych nie przekraczającej 1mln euro, lub w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku realizacji planu dochodzenia do uznania, odpowiednio 5%, 5%, 4%, 3% i 2% wartości produktów sprzedanych przekraczającej 1mln euro;
- b) górna wartość pomocy dla poszczególnych grup producentów nie może przekroczyć:
 - 100 tys. euro za pierwszy rok,
 - 100 tys. euro za drugi rok,

² www.arimr.gov.pl, dostęp 11.09.2012 r.

- 100 tys. euro za trzeci rok,
- 100 tys. euro za czwarty rok,
- 100 tys. euro za piąty rok realizacji planu dochodzenia do uznania.

Grupa może ubiegać się o dofinansowanie kosztów kredytu zaciągniętego na realizację inwestycji ujętych w zatwierdzonym planie dochodzenia do uznania. Udział Unii Europejskiej w kosztach zatwierdzonych inwestycji wynosi do 50% wartości dofinansowania, udział państwa 25%, a grupa producentów owoców i warzyw musi pokryć odpowiednio 25% kosztów kwalifikowanych inwestycji³.

Z danych ARiMR wynika, że od 1 maja 2004 r. do 30 czerwca 2012 r. wydano 1166 decyzji wstępnie uznanym grupom producentów owoców i warzyw w sprawie przyznania pomocy finansowej dla 243 grup na kwotę 2 965, 8 mln zł (w tym 153,9 mln zł na refundację kosztów związanych z utworzeniem grupy producentów i prowadzeniem działalności administracyjnej i 2 811,8 mln zł na pokrycie części kwalifikowanych kosztów inwestycji ujętych w zatwierdzonych planach dochodzenia do uznania)⁴.

Aby wstępnie uznana grupa producentów owoców i warzyw uzyskała status uznanej organizacji m. in. musi być utworzona z co najmniej 5 członków, posiadać wartość produkcji sprzedanej przez grupę nie mniejszą niż 100 tys. euro, posiadać osobowość prawną, uzyskać status uznania, czyli uzyskać wpis do rejestru marszałka województwa oraz posiadać fundusz i program operacyjny.

Uznana organizacja producentów na rynku owoców i warzyw może korzystać z pomocy finansowej w formie dofinansowania funduszu operacyjnego oraz wypłacania rekompensat z tytułu nie przeznaczenia owoców i warzyw do sprzedaży. Fundusz operacyjny tworzony jest ze składek członków grupy oraz kwot przyznawanych w ramach pomocy finansowej Unii Europejskiej. Kwota pomocy udzielanej przez ARiMR jest równa wysokości składek wpłacanych przez członków grupy, nie może jednak przekroczyć:

- 4,1% wartości produktów członków grupy sprzedanych za jej pośrednictwem,
- 50,0% wydatków ponoszonych na realizację programu operacyjnego.

Środki funduszu operacyjnego przeznaczone mogą być na finansowanie programu operacyjnego oraz wypłaty z tytułu nie wprowadzenia do obrotu produktów, np. produkty wytworzone przez grupę, a nie umieszczone w wykazie UE.

Cele grupy mogą być realizowane np. poprzez zakup maszyn i urządzeń do sortowania i pakowania, prowadzenie badań marketingowych. Program operacyjny może przewidywać realizację inwestycji zarówno w ośrodku gospodarczym, jak i w gospodarstwach członków grupy producentów owoców i warzyw. Program

³ K. Załuska: Zakres wsparcia finansowego. Wstępnie uznane grupy. [w:] Grupy producentów owoców i warzyw. Szansa na wzrost dochodów i produkcji. Poradnik informacyjno – promocyjny. Warszawa 2010, s. 25.

⁴ www.arimr.gov.pl, dostęp 11.09.2012 r.

operacyjny zatwierdzany jest na okres 3-5 lat i realizowany jest w okresach rozliczeniowych od 1 stycznia do 31 grudnia każdego roku. Wszystkie planowane działania muszą znaleźć się w programie operacyjnym, natomiast na jego finansowanie musi być stworzony przez organizację producentów owoców i warzyw fundusz operacyjny.

Z danych AR i MR wynika, że od dnia 1 maja 2004 r. do 30 czerwca 2012 r. uznanym organizacjom producentów owoców i warzyw przyznano pomoc finansową na kwotę 8,6 mln zł z przeznaczeniem na dofinansowanie funduszu operacyjnego⁵.

Funkcjonowanie grup producentów owoców i warzyw w nowej perspektywie finansowej

O pomoc finansową ze środków unijnych mogą ubiegać się wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz uznane organizacje producentów owoców i warzyw, spełniające kryteria wstępnego uznania lub uznania.

Od 1 stycznia 2008 r. do 4 kwietnia 2012 roku regulowały to przepisy rozporządzenia Rady (WE) Nr 1234/2007 z dnia 22 października 2007 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych (rozporządzenie o jednolitej wspólnej organizacji rynku), przepisy rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1580/2007 z dnia 21 grudnia 2007 r. ustanawiającego przepisy wykonawcze do rozporządzeń Rady (WE) nr 2200/96, (WE) nr 2201/96 i (WE) nr 1182/2007 w sektorze owoców i warzyw, a także rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 16 grudnia 2008 r. w sprawie warunków wstępnego uznawania grup producentów owoców i warzyw, uznawania organizacji producentów owoców i warzyw oraz warunków i wymagań, jakie powinny spełniać plany dochodzenia do uznania⁶.

Do 4 kwietnia 2012 roku pomoc finansowa dla wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw, wypłacana była w ramach Wspólnej Organizacji Rynków Owoców i Warzyw z Europejskiego Funduszu Rolniczych Gwarancji (EFRG) i nie miała limitu na działanie. Wnioski obsługiwane były w systemie ciągłym i kwoty przyznawanej pomocy finansowej grupom producentów owoców i warzyw były refundowane na bieżąco z budżetu Unii Europejskiej. W dniu 5 kwietnia 2012 roku weszło w życie rozporządzenie wykonawcze Komisji Europejskiej (UE) Nr 302/2012 z dnia 4 kwietnia 2012 roku zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) Nr 543/2011 ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007 w odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw⁷. Rozporządzenie to zmieniło zasady opiniowania planów dochodzenia do uznania

⁵ www.arimr.gov.pl, dostęp 11.09.2012 r.

⁶ Dz. U. z 2009 r. Nr 5, poz. 27.

⁷ Dz. Urz. UE L 99, z 05.04.2012, s. 21.

oraz przyznawania pomocy finansowej wstępnie uznanym grupom producentów owoców i warzyw.

Zgodnie z nowym brzmieniem przepisów zmienionego rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) Nr 543/2011, wkład Unii Europejskiej w pomoc finansową na pokrycie części kwalifikowanych kosztów inwestycji realizowanych przez wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw, w ramach zatwierdzonych planów dochodzenia do uznania, określany jest dla każdej grupy producentów na podstawie wartości jej produkcji sprzedanej. W ciągu pierwszych dwóch lat realizacji planów dochodzenia do uznania nie obowiązuje żaden limit, natomiast w trzecim, czwartym i piątym roku realizacji planu, obowiązują odpowiednio limity 70,0%, 50,0% i 20,0% wartości produkcji sprzedanej przez daną grupę producentów.

Jednocześnie został wprowadzony limit łącznych wydatków UE na pomoc finansową, który nie może przekroczyć 10 mln euro w roku kalendarzowym, dla wszystkich państw członkowskich UE, w których pomoc dla wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw została wdrożona, tj. dla państw, które przystąpiły do UE w dniu 1 maja 2004 roku lub później. Np. w Polsce w 2011 roku wstępnie uznanym grupom producentów owoców i warzyw przyznano pomoc finansową z budżetu UE w wysokości 175 mln euro, przy czym cały budżet Wspólnoty Europejskiej dla „nowych” państw członkowskich wynosił około 200 mln euro⁸.

Do dnia wejścia w życie przepisów rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) Nr 302/2012, wysokość pomocy finansowej do inwestycji realizowanych przez grupy producentów w ramach zatwierdzonych planów dochodzenia do uznania, nie miała limitu wartościowego, natomiast zgodnie z przepisami krajowymi, wsparcie było ograniczone do zakresu rodzajowego i ilościowego inwestycji związanych ze zbiorem, magazynowaniem, przechowywaniem oraz przygotowaniem owoców i warzyw do sprzedaży, dostosowanych do wielkości produkcji owoców i warzyw sprzedawanych przez grupę i wyprodukowanych przez jej członków.

Przepisy rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) Nr 302/2012 dotyczą również następujących zmian w zakresie zasad zatwierdzania planów dochodzenia do uznania oraz przyznawania pomocy finansowej wstępnie uznanym grupom producentów owoców i warzyw:

- 1) zobowiązano państwa członkowskie do wprowadzenia przepisów krajowych, zgodnie z którymi, producent (członek grupy producentów) mógłby korzystać z pomocy finansowej dla wstępnie uznanych grup producentów, przez okres maksymalnie 5 lat;
- 2) grupy producentów mogą uzyskać zezwolenie od właściwego organu państwa członkowskiego, tj. od dyrektora oddziału regionalnego Agencji

⁸ www.sadownictwo.com.pl, dostęp 11.09.2012 r.

Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa opiniującego plan dochodzenia do uznania oraz marszałka województwa, jako organu zatwierdzającego taki plan, w ciągu danego roku i w odniesieniu do tego roku, na zwiększenie całkowitej kwoty wydatków określonych w planie uznawania o maksymalnie 5% kwoty początkowo zatwierdzonej lub zmniejszenie jej o maksymalny odsetek określony przez państwa członkowskie;

- 3) wprowadzono wykaz niekwalifikowanych kosztów inwestycji, zgodnie z którym, do objęcia pomocą finansową nie kwalifikują się m. in. inwestycje w środki transportu wykorzystywane przez grupę producentów do celów obrotu lub dystrybucji, z wyjątkiem:
 - inwestycji w środki transportu wewnętrznego - w momencie zakupu grupa producentów zobowiązana jest do uzasadnienia, że inwestycje są wykorzystywane wyłącznie do transportu wewnętrznego,
 - dodatkowych urządzeń na samochodach ciężarowych, przeznaczonych do transportu chłodniczego lub w kontrolowanej atmosferze;
- 4) zgodnie z nowymi zasadami, w przypadku grup producentów ubiegających się o wstępne uznanie, właściwy organ państwa członkowskiego, tj. dyrektor oddziału regionalnego ARiMR opiniujący plan dochodzenia do uznania oraz marszałek województwa, jako organ zatwierdzający taki plan:
 - zwraca się o wprowadzenie zmian do planu, w tym zmian w odniesieniu do okresu obowiązywania, oceniając w szczególności, czy proponowane etapy planu nie są nadmiernie długie, a w przypadku, gdy grupa producentów mogłaby spełniać kryteria uznania dla organizacji producentów przed końcem pięcioletniego okresu, domaga się skrócenia planu poprzez jego zmianę,
 - odrzuca plan, szczególnie w przypadku, gdy podmiot zrzeszający producentów owoców i warzyw, ubiegający się o wstępne uznanie za grupę producentów, spełnia już kryteria uznania za organizację producentów⁹.

Powyższe zasady dotyczą grup producentów owoców i warzyw, które uzyskały lub uzyskują status wstępnego uznania (uzyskały lub uzyskują zatwierdzenie planów dochodzenia do uznania), po dacie wejścia w życie nowych przepisów, tj. od dnia 5 kwietnia 2012 r.

Grupy producentów owoców i warzyw, które zostały wstępnie uznane przed datą wejścia w życie nowych przepisów ze stronami trzecimi, w celu realizacji inwestycji zatwierdzonych w swoich planach dochodzenia do uznania, będą mogły uzyskać dofinansowanie na dotychczasowych zasadach. Na podstawie informacji zebranych przez oddziały regionalne ARiMR od grup producentów, wszystkie grupy, które uzyskały status wstępnego uznania przed dniem 5 kwietnia

⁹ Wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw. Zmiany w prawodawstwie. „Biuletyn Informacyjny” Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2012, nr 6, ss. 31-33.

2012 r., posiadają dla co najmniej dwu inwestycji zobowiązania finansowe lub prawnie wiążące umowy.

Natomiast na dotychczasowym poziomie zostały zachowane unijne środki finansowe na pomoc finansową udzielaną uznanym organizacjom producentów owoców i warzyw na dofinansowanie funduszu operacyjnego z tytułu realizacji przez organizację producentów programu operacyjnego. Nie została też zmniejszona pomoc finansowa na powstawanie i funkcjonowanie grup producentów rolnych, finansowanych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Stan zorganizowania producentów owoców i warzyw w grupy

Zainteresowanie rolników współdziałaniem w grupach producentów owoców i warzyw było zróżnicowane przestrzennie. Szczegółowe dane na ten temat przedstawiono w tabeli 1.

TABELA 1. Stan zorganizowania rolników w grupy producentów owoców i warzyw według województw

Województwo	Wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw		Uznane organizacje producentów owoców i warzyw	
	N=232	%	N=75	%
Mazowieckie	73	31,5	16	21,4
Wielkopolskie	30	12,9	14	18,7
Kujawsko-pomorskie	27	11,6	17	22,7
Lubelskie	21	9,0	12	16,0
Łódzkie	14	6,0	5	6,7
Świętokrzyskie	12	5,2	5	6,7
Małopolskie	10	4,3	2	2,6
Pomorskie	9	3,9	1	1,3
Dolnośląskie	9	3,9	1	1,3
Podkarpackie	7	3,0	-	-
Opolskie	6	2,6	-	-
Lubuskie	4	1,7	2	2,6
Warmińsko-mazurskie	3	1,3	-	-
Śląskie	3	1,3	-	-
Podlaskie	2	0,9	-	-
Zachodnio-pomorskie	2	0,9	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.minrol.gov.pl, dostęp 31.08.2012 r.

Do 31.08.2012 r. najwięcej grup producentów rolnych powstało na terenie województwa mazowieckiego, na drugim miejscu uplasowało się województwo wielkopolskie, na trzecim województwo kujawsko-pomorskie, a miejsce czwarte zajęło woj. lubelskie. Najmniejsze zainteresowanie współdziałaniem w grupach przejawiali rolnicy mieszkający na terenie województwa zachodnio-pomorskiego, podlaskiego, śląskiego, warmińsko-mazurskiego i lubuskiego. Grupy producentów owoców i warzyw według grup produktów przedstawiono w tabeli 2.

TABELA 2. Grupy producentów owoców i warzyw według grup produktów

Kategorie produktów	Wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw		Uznane organizacje producentów owoców i warzyw	
	N=232	%	N=75	%
Owoce oraz warzywa	77	33,2	55	73,4
Owoce	62	26,7	10	13,3
Warzywa	73	31,5	6	8,0
Grzyby	18	7,8	4	5,3
Zioła kulinarne	2	0,8	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.minrol.gov.pl, dostęp 31.08.2012 r.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że najwięcej było wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw. Na drugim miejscu uplasowały się grupy producentów warzyw, natomiast trzecie miejsce zajęli producenci owoców. Spośród 75 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw, 3/4 znajdowało się w grupie „owoce oraz warzywa”.

Polskie prawo przewiduje kilka form prawnych zrzeszania się producentów. Są to m. in. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółdzielnie, stowarzyszenia, rolnicze zrzeszenia branżowe. Każda z tych form działa na podstawie innych uregulowań ustawowych. Przy prowadzeniu działalności gospodarczej najlepszymi formami prawnymi są spółdzielnie i spółki z o.o. Natomiast zrzeszenia i stowarzyszenia bardziej sprawdzają się przy realizacji działań społecznych. Preferencje producentów owoców i warzyw w tym zakresie przedstawiono w tabeli 3.

TABELA 3. Stan zorganizowania producentów owoców i warzyw według form prawnych

Forma prawna	Ogółem		Wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw		Uznane organizacje producentów owoców i warzyw	
	N=307	%	N=232	%	N=75	%
Spółka z o.o.	256	83,4	221	95,3	35	46,7
Spółdzielnia	24	7,8	10	4,3	14	18,7
Zrzeszenie	20	6,5	1	0,4	19	25,3
Stowarzyszenie	7	2,3	-	-	7	9,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.minrol.gov.pl, dostęp 31.08.2012 r.

Zarówno wstępnie uznane grupy, jaki i uznane organizacje producentów owoców i warzyw najczęściej rejestrowały działalność w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. W ostatnim dziesięcioleciu radykalnie spadło zainteresowanie sadowników i ogrodników zrzeszeniami oraz stowarzyszeniami. Te formy prawne dominowały przed integracją Polski ze strukturami UE. Na przykład w 2002 r. zrzeszenia i stowarzyszenia stanowiły 83,2 % wszystkich form prawnych¹⁰.

¹⁰ K. Krzyżanowska: Stan i kierunki rozwoju rolniczych grup producenckich w Polsce. Zeszyty Naukowe SGGW „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2003, nr 48, s. 231.

Podsumowanie i wnioski

Dzięki dofinansowaniu inwestycji większość grup producentów owoców i warzyw wybudowała nowoczesne chłodnie, zakupiła nowe linie technologiczne i w ten sposób osiągnęła wysokie standardy w zakresie mycia, kalibrowania i pakowania towarów. Zrealizowane inwestycje pozwalają producentom działającym w grupach na szerszy udział w sprzedaży, który obecnie szacuje się na poziomie 12-15% sprzedaży krajowej. Nadal jednak stan zorganizowania się polskich producentów jest niezadawalający. W krajach, gdzie system ten rozwijał się przez wiele lat, udział grup producenckich w rynku osiąga 90%. Drastyczne ograniczenie wsparcia na cele inwestycyjne, może zakłócić zrównoważony rozwój na rynkach owoców i warzyw, do którego dąży Unia Europejska. Proponowane zmniejszenie współfinansowania z budżetu UE, pozbawi konkurencyjności przedsiębiorców z krajów, które przystąpiły do Wspólnoty w 2004 r. i później oraz producentów z krajów, które miały mniej czasu na realizację procesów integracyjnych. Mimo wielu korzyści wynikających z integracji na rynku, głównym motywem zakładania nowych grup jest wsparcie finansowe na inwestycje. W związku z drastycznym ograniczeniem pomocy finansowej dla wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw, można oczekiwać spowolnienia procesu integracyjnego w przyszłości.

Literatura

Bieniek-Majka M.: Grupy producentów owoców i warzyw w nowej perspektywie finansowej. Roczniki Naukowe „SERiA” 2012, t. XIV, z. 2.

Dz. U. z 2009 r. Nr 5, poz. 27.

Dz. Urz. UE L 99, z 05.04.2012.

Krzyżanowska K.: Stan i kierunki rozwoju rolniczych grup producenckich w Polsce. Zeszyty Naukowe SGGW „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2003, nr 48.

Wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw. Zmiany w prawodawstwie. „Biuletyn Informacyjny” Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2012, nr 6.

Załuska K.: Zakres wsparcia finansowego. Wstępnie uznane grupy. [w:] Grupy producentów owoców i warzyw. Szansa na wzrost dochodów i produkcji. Poradnik informacyjny – promocyjny. Warszawa 2010.

www.arimr.gov.pl.

www.arimr.gov.pl.

www.sadownictwo.com.pl.

Marzena Trajer

Krystyna Krzyżanowska

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Stan zorganizowania rolników w grupy producentów trzody chlewnej

Streszczenie

W artykule przybliżono zmiany strukturalne w chowie trzody chlewnej oraz stan zorganizowania się rolników w grupy producentów trzody chlewnej w Polsce. Z przeprowadzonej analizy wynika, że grupy producentów trzody chlewnej w 2012 r. stanowiły 20% wszystkich grup producentów rolnych, funkcjonujących głównie w formie spółdzielni (54,5%) lub spółek z ograniczoną odpowiedzialnością (27,5%).

Słowa kluczowe: chów trzody chlewnej, grupy producentów trzody chlewnej, spółdzielnia rolnicza.

Wstęp

Większość rolników produkujących na skalę towarową, produkuje samodzielnie i nie są oni w stanie zaoferować odpowiednio dużej, jednolitej partii towaru, wymaganej przez odbiorców, jak również zakupić jednorazowo odpowiednio dużej ilości środków do produkcji, pozwalających negocjować ceny. Powoduje to, że są zbyt słabym partnerem dla odbiorców, jak też dostawców środków produkcji. Indywidualny rolnik nie ma wpływu na cenę, skup oraz przetwórstwo produktów rolnych¹. Producenci rolni coraz częściej podejmują decyzję zespołowego działania, co pozwala na obniżenie kosztów produkcji, wprowadzenie nowych technologii, lepszą organizację zbytu, ale przede wszystkim zwiększa ich konkurencyjność. Taką możliwość współpracy rolników dają grupy producentów rolnych².

Zgodnie z ustawą³, za grupę producencką uważa się każdą osobę prawną utworzoną z inicjatywy producentów rolnych, mającą na celu przede wszystkim poprawę ekonomicznej efektywności gospodarstw członków, głównie poprzez

¹ A. Borecka, A. Szumiec, E. Sowula-Skrzyńska: Grupy producentów trzody chlewnej jako czynnik wspomagający efektywność produkcyjno-ekonomiczną gospodarstw. Roczniki Naukowe „SERIA” 2010, t. XII, z. 4, s. 34.

² M. Górka, M. Ruda: Stan zorganizowania rolników w spółdzielcze grupy producentów rolnych na przykładzie województwa podkarpackiego. Roczniki Naukowe „SERIA” 2012, t. XIV, z. 1, s. 170.

³ Ustawa z dnia 15 września 2000 roku o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 88, poz. 983, z późn. zm.).

dostosowanie produkcji i zbytu do wymogów rynku⁴. Jak dowodzą badania I. Antosza⁵ zakres działania w ramach grup wynika z motywacji rozpoczęcia wspólnego funkcjonowania. W opinii członków grup i ich liderów, przyczyną integrowania się było dążenie do uzyskania lepszych warunków sprzedaży i zakupów dzięki możliwościom skuteczniejszych negocjacji cen sprzedawanych produktów rolnych i kupowanych środków do produkcji, a także eliminowania pośredników w kanałach dystrybucji. Badania M. Domagalskiej-Grędys wykazują, że gospodarstwa zrzeszone dzięki większej skali produkcji poprawiły produktywność swoich zasobów, zwłaszcza gdy zwiększyły powierzchnię użytków rolnych⁶. W Polsce od 2004 r. liczba zarejestrowanych grup producentów rolnych systematycznie wzrastała. Z danych Krajowej Rady Spółdzielczej wynika, że na koniec grudnia 2005 r. było 120 grup, 2006 r. – 157, 2007 r. – 252, 2008 r. – 383, 2009 r. – 509, 2010 r. – 636, 2011 – 812. Według stanu na 05.09.2012 r. w rejestrach urzędów marszałkowskich wpisano 950 grup producentów rolnych⁷. Najwięcej grup producentów rolnych funkcjonowało w województwach: wielkopolskim, kujawsko-pomorskim i dolnośląskim. Najslabiej pod względem zorganizowania w grupy plasowały się województwa świętokrzyskie i małopolskie. Grupy producentów rolnych były najczęściej zakładane przez producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych, trzody chlewnej oraz drobiu. Łącznie we wszystkich grupach we wrześniu 2012 r. zrzeszonych było blisko 25 tys. członków. Najwięcej członków skupiają grupy producentów tytoniu (11,1 tys.), trzody chlewnej (4,1 tys.), mleka (3,5 tys.) oraz ziarna zbóż i nasion roślin oleistych (2,3 tys. członków)⁸. Wzrost liczebności grup producentów rolnych, zwłaszcza po 2004 r., spowodowany był przede wszystkim możliwością uzyskania pomocy finansowej w ramach działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013⁹.

Cel i metody zbierania danych

Celem opracowania było przedstawienie zmian strukturalnych w chowie trzody chlewnej oraz stanu zorganizowania się rolników w grupy producentów trzody chlewnej w Polsce. W artykule wykorzystano dane wtórne pochodzące z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz literaturę przedmiotu. Wyniki analizy przedstawiono w formie opisowej i tabelarycznej.

⁴ A. Chlebicka, J. Fałkowski, T. Wołek: Powstawanie grup producentów rolnych a zmienność cen. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2009, nr 2, s. 61.

⁵ I. Antosz: Działalność grup producentów rolnych na Dolnym Śląsku, Streszczenie rozprawy doktorskiej. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2012, nr 3, s. 156.

⁶ M. Domagalska-Grędys: Rozwój gospodarstw rolnych poprzez działania grupowe producentów. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie 2012, nr 489. Rozprawy. Zeszyt 365, s. 296.

⁷ www.minrol.gov.pl.

⁸ www.ksow.gov.pl.

⁹ M. Górka, M. Ruda... op. cit., s. 170.

Zmiany strukturalne w chowie trzody chlewnej w latach 2002-2010

W 2002 r. pogłowie trzody chlewnej wynosiło 18,6 mln sztuk, a w 2010 r. 15,3 mln sztuk i było o 18% mniejsze. W kolejnych latach odnotowano dalszy spadek pogłowia trzody chlewnej. W lipcu 2012 r. pogłowie trzody chlewnej wyniosło tylko 11,6 mln szt. W okresie od 2002 r. do 2010 r. ubyło aż o 48% gospodarstw prowadzących chów trzody chlewnej. Nadal jednak ponad połowa pogłowia trzody chlewnej była skupiona w stadach liczących mniej niż 200 sztuk. Jednocześnie odnotowano znaczny wzrost udziału pogłowia utrzymywanego w stadach powyżej 500 sztuk w całości pogłowia, z 16,9% w 2002 r. do 32,8% w 2010 r.¹⁰. Zwiększyła się także liczba gospodarstw utrzymujących takie stada z 2 tys. w 2002 r. do 2,7 tys. w 2010 r. W strukturze gospodarstw prowadzących chów trzody chlewnej zmniejszył się udział gospodarstw utrzymujących stada poniżej 10 sztuk z 52,8% w 2002 r. do 48,7% w 2010 r., a zwiększył utrzymujących większe stada. Jednocześnie średnia liczebność stada trzody chlewnej utrzymywanego w gospodarstwie wzrosła do 38,4 sztuk w 2010 r. z 24,5 sztuk w 2002 r. Zmiany w skali chowu trzody chlewnej przedstawiono w tabeli 1.

TABELA 1. Zmiany w skali produkcji trzody chlewnej w latach 2002-2010

Skala chowu [szt.]	Gospodarstwa		Pogłowie		Gospodarstwa		Pogłowie	
	2002				2010			
	[tys.]	[%]	[tys. szt.]	[%]	[tys.]	[%]	[tys. szt.]	[%]
Ogółem	760,8	100,0	1 8628,9	100,0	397,7	100,0	1 5278,1	100,0
1-2	182,8	24,0	290,4	1,6	91,5	23,0	142,1	0,9
3-9	219,4	28,8	1 147,1	6,2	102,1	25,7	550,2	3,6
10-49	279,9	36,8	5 950,1	31,9	147,7	37,1	3 239,6	21,2
50-99	48,0	6,3	3 224,9	17,3	31,0	7,8	2 120,5	13,9
100-199	20,9	2,7	2 758,4	14,8	15,3	3,8	2 041,3	13,4
200-499	7,5	1,0	2 107,4	11,3	7,4	1,9	2 171,9	14,2
500-999	1,3	0,2	857,8	4,6	-	-	-	-
>1000	0,7	0,1	2 292,4	12,3	2,7	0,7	5 012,5	32,8

Źródło: W. Poczta: Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa J. Wilkin, I. Nurzyńska. Wydaw. SCHOLAR. Warszawa 2012, s. 89.

Zmiany w pogłowie trzody chlewnej wpływają na poziom produkcji wieprzowiny. Z uwagi na biologiczny charakter cyklu produkcyjnego, zmiany w poziomie produkcji występują z pewnym opóźnieniem w stosunku do zmian w całkowitym pogłowie trzody chlewnej. Tak więc wzrost pogłowia odnotowany

¹⁰ W. Poczta: Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa J. Wilkin, I. Nurzyńska. Wydaw. SCHOLAR, Warszawa 2012, ss. 88-90.

w 2010 r. rzutował na poziom produkcji jeszcze w pierwszej połowie roku 2011 r., a jej spadek nastąpił dopiero w drugiej połowie ubiegłego roku. Według danych GUS w 2010 r. produkcja żywca wieprzowego wzrosła w porównaniu do roku 2009 o ponad 8% i wyniosła 2 388 tys. ton (w wadze żywej). W 2011 r. produkcja ukształtowała się na poziomie 2 405 tys. ton, przy czym w pierwszym półroczu była o 4,9% większa, a w drugim półroczu o 3,4% mniejsza niż w tym samym okresie 2010 r.

Pomimo drastycznego spadku pogłowia trzody chlewnej, krajowa produkcja wieprzowiny utrzymuje się na poziomie wyższym niż w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego i na początku obecnego stulecia. Wynika to z coraz lepszych wyników uzyskiwanych w tuczu trzody chlewnej¹¹. W Polsce dominuje chów trzody chlewnej prowadzony w małych stadach. Natomiast w krajach UE-15 dominują stada trzody powyżej 1000 szt. Chów trzody w większych stadach pozwala osiągać korzyści ekonomii skali, co ma ważne znaczenie w warunkach funkcjonowania na wspólnym rynku i przy zbliżonym poziomie cen¹². Polska posiada duży potencjał w zakresie produkcji żywca wieprzowego, aby jednak sprostać rosnącej konkurencji na europejskim i światowym rynku, w wielu gospodarstwach trzodowych w kraju muszą wystąpić duże zmiany. Powinny one dotyczyć głównie skali, organizacji i technologii produkcji¹³.

Stan zorganizowania grup producentów trzody chlewnej

Producenci trzody chlewnej są najlepiej zorganizowanymi rolnikami zaraz po producentach ziarna zbóż i nasion roślin oleistych. Liczba grup producenckich skupiających producentów żywca wieprzowego wpisanych do rejestru jest największa spośród innych kierunków produkcji zwierzęcej¹⁴. Do 5 września 2012 r. zarejestrowano 189 grup producentów trzody chlewnej, które stanowiły 20% ogółu grup producentów rolnych w kraju.

W analizowanym okresie (lata 2009-2012) liczba grup producentów rolnych trzody chlewnej wzrosła. Tendencję tę odnotowano w większości województw. Najwięcej grup producentów trzody chlewnej funkcjonowało w województwie wielkopolskim, gdzie odnotowano największy wzrost liczby tych grup – z 54 w 2009 r. do 107 w 2012 r. Według stanu na 5 września 2012 r. w województwie wielkopolskim zarejestrowanych zostało 56,6% wszystkich grup trzodowych w Polsce. Na drugim miejscu uplasowało się województwo kujawsko-

¹¹ J. Kossakowska: Rynek mięsa – kierunki zmian. [w:] Biuletyn Informacyjny, nr 2. Wydaw. Agencja Rynku Rolnego, Warszawa 2012, s. 10.

¹² S. Stańko: Tendencje w produkcji i handlu zagranicznym wieprzowiną w Polsce w latach 1990-2011. „Problemy Rolnictwa Światowego”. Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie 2012, t. 12 (XXVII), z. 2, s. 81.

¹³ E. Szymańska: Efektywność gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji żywca wieprzowego w Polsce. Rozprawy Naukowe i Monografie. Wydaw SGGW, Warszawa 2011, s. 204.

¹⁴ A. Borecka, A. Szumiec, E. Sowula-Skrzyńska: ... op. cit., s. 34.

pomorskie, na terenie którego funkcjonowało 20 grup, tj. 10,6% ogółu grup producentów trzody chlewnej.

TABELA 2. Wskaźnik zmian liczby grup producentów trzody chlewnej w okresie 2009-2012 według województw

Województwa	Grupy producentów trzody chlewnej				Wskaźnik zmian (2009=100)
	Stan na 31.12.2009 r.*		Stan na 05.09.2012 r.**		
	Liczba	[%]	Liczba	[%]	
Dolnośląskie	1	1,0	2	1,1	200,0
Kujawsko-pomorskie	15	14,4	20	10,6	133,3
Lubelskie	2	1,9	4	2,1	200,0
Lubuskie	2	1,9	4	2,1	200,0
Łódzkie	3	2,9	9	4,8	300,0
Małopolskie	2	1,9	2	1,1	100,0
Mazowieckie	5	4,8	13	6,9	260,0
Opolskie	2	1,9	3	1,6	150,0
Podkarpackie	3	2,9	3	1,6	100,0
Podlaskie	2	1,9	6	3,2	300,0
Pomorskie	4	3,8	4	2,1	100,0
Śląskie	4	3,8	4	2,1	100,0
Świętokrzyskie	3	2,9	1	0,5	33,3
Warmińsko-mazurskie	2	1,9	7	3,7	350,0
Wielkopolskie	54	51,9	107	56,6	198,1
Zachodniopomorskie	0	0,0	0	0,0	0,0
Ogółem	104	100,0	189	100,0	181,7

Źródło: *Organizowanie się gospodarze polskich rolników po 1990 roku, stan na 31.12.2009 r., s. 22 i **opracowanie własne na podstawie www.minrol.gov.pl, dostęp 05.09.2012 r.

Z przeprowadzonej analizy stanu zorganizowania rolników w grupy wynika, że w województwie świętokrzyskim funkcjonowała tylko jedna grupa, a w województwie zachodniopomorskim nie utworzono ani jednej grupy producentów trzody chlewnej.

Formy prawne grup producentów trzody chlewnej

Grupy producentów rolnych muszą zarejestrować się jako podmioty gospodarcze i mogą przybierać różne formy prawne: spółdzielnie, spółki prawa handlowego, zrzeszenia i stowarzyszenia. Każda z tych form działa na podstawie innych uregulowań prawnych¹⁵. Grupę mogą tworzyć osoby fizyczne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, jak również osoby prawne prowadzące gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym lub prowadzące działalność rolniczą w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej.

¹⁵ K. Krzyżanowska: Stan i perspektywy rozwoju grup producentów rolnych w Polsce. [w:] Gospodarstwa rodzinne podstawą europejskiego rolnictwa. Red. naukowa E. Jaska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2011, s. 86.

Grupa zawsze powstaje z własnej inicjatywy członków, którzy muszą dokonać wyboru jej formy prawnej¹⁶. W tabeli 3 przedstawiono w układzie terytorialnym formy prawne preferowane w procesie tworzenia się grup producentów trzody chlewnej.

TABELA 3. Grupy producentów trzody chlewnej według form prawnych w podziale na województwa

Województwa	Forma prawna			
	zrzeszenie	spółka z o.o.	spółdzielnia	stowarzyszenie
	N=27	N=52	N=103	N=7
Dolnośląskie	-	2	-	-
Kujawsko-pomorskie	-	9	8	3
Lubelskie	-	1	3	-
Lubuskie	-	2	2	-
Łódzkie	-	6	3	-
Małopolskie	-	-	1	1
Mazowieckie	4	2	6	1
Opolskie	1	1	1	-
Podkarpackie	1	1	1	-
Podlaskie	-	4	2	-
Pomorskie	2	-	2	-
Śląskie	-	-	4	-
Świętokrzyskie	-	-	-	1
Warmińsko-mazurskie	-	4	3	-
Wielkopolskie	19	20	67	1
Zachodniopomorskie	-	-	-	-

Zródło: opracowanie własne na podstawie www.minrol.gov.pl, dostęp 05.09.2012 r.

Formą prawną najczęściej wybieraną przez producentów trzody chlewnej były spółdzielnie. W tej formie prawnej działało 54,5% grup producentów trzody chlewnej. Najwięcej grup producentów trzody chlewnej w formie spółdzielni gospodarowało na terenie województwa wielkopolskiego (67 grup), które dominuje pod względem wielkości pogłowia trzody chlewnej w kraju. Spółdzielnie są szczególnie popularne w środowisku rolniczym i dominują w krajach UE-15 (organizują tam średnio ponad 65% rynku produktów rolnych i ich przetwórstwa), jak też w wielu innych wysokorozwiniętych krajach świata, m.in. w Japonii, Indiach, Korei Południowej, USA¹⁷.

¹⁶ I. Lipińska: Finansowe wsparcie funkcjonowania grup producentów rolnych. *Journal of Agribusiness and Rural Development* 2008, z. 3, s. 3.

¹⁷ M. Martynowski: Organizowanie się gospodarze polskich rolników po 1990 r. Wydaw. Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2010, ss. 19-22.

TABELA 4. Grupy producentów trzody chlewnej według form prawnych w latach 2002-2012

Forma prawna	2002*		2009**		2012***	
	N=93	%	N=104	%	N=189	%
Spółka	5	5,4	24	23,1	52	27,5
Spółdzielnia	5	5,4	46	44,2	103	54,5
Zrzeszenie	32	34,4	27	26,0	27	14,3
Stowarzyszenie	51	54,8	7	6,7	7	3,7

Źródło: *K. Krzyżanowska: Stan i kierunki rozwoju rolniczych grup producenckich w Polsce. Zeszyty Naukowe SGGW „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2003, nr 48, s. 231, **Organizowanie się gospodarzów polskich rolników po 1990 roku, stan na 31.12.2009 r., s. 22, ***opracowanie własne na podstawie www.minrol.gov.pl, dostęp 05.09.2012 r.

Wzrasta również liczba grup producentów trzody chlewnej działających w formie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Najwięcej grup producentów trzody chlewnej wpisanych jako spółki z ograniczoną odpowiedzialnością prowadziło działalność również na terenie województwa wielkopolskiego. Według stanu na 5 września 2012 r. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością stanowiły 27,5%. Spadło zainteresowanie producentów trzody chlewnej zrzeszeniami i stowarzyszeniami, które wyraźnie dominowały przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Wyraźny spadek odnotowano w przypadku stowarzyszeń, które w 2002 r. stanowiły 54,8% wszystkich form prawnych, a w 2012 r. tylko 3,7%.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzona analiza pozwala na sformułowanie następujących uogólnień i wniosków:

1. W latach 2002-2010 w Polsce zmniejszyła się liczba gospodarstw zajmujących się chowem trzody chlewnej. Odnotowano spadek pogłowia trzody chlewnej z 18,6 mln sztuk w 2002 r. do 11,6 mln sztuk (stan z końca lipca 2012 r.)
2. Od 2004 r. systematycznie wzrastała liczba grup producentów trzody chlewnej. W 2012 r. stanowiły one 20% wszystkich grup producentów rolnych w kraju. Najwięcej grup trzodowych funkcjonowało w województwie wielkopolskim (ponad 56% wszystkich grup trzody chlewnej w kraju).
3. Wśród form prawnych grup producentów trzody chlewnej dziesięciokrotnie wzrosło zainteresowanie formą spółdzielczą z 5,4% w 2002 r. do 54,5% w 2012 r. Odnotowano natomiast wyraźny spadek zainteresowania producentów trzody chlewnej stowarzyszeniami (z 54,8% w 2002 r. do 3,7% w 2012 r.). Polscy rolnicy coraz częściej podejmują współdziałanie w spółdzielczych grupach producentów rolnych, tym samym wypełniają niszę, w której spółdzielczość może rozwijać się.

Literatura

Antosz I.: Działalność grup producentów rolnych na Dolnym Śląsku. Streszczenie rozprawy doktorskiej. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2012, nr 3.

Borecka A., Szumiec A, Sowula-Skrzyńska E.: Grupy producentów trzody chlewnej jako czynnik wspomagający efektywność produkcyjno-ekonomiczną gospodarstw. Roczniki Naukowe „SERIA” 2010, t. XII, z. 4.

Chlebicka A., Fałkowski J., Wołek T.: Powstawanie grup producentów rolnych a zmienność cen. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2009, nr 2.

Domagalska-Grędyś M.: Rozwój gospodarstw rolnych poprzez działania grupowe producentów. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie 2012, nr 489. Rozprawy. Zeszyt 365.

Górka M., Ruda M.: Stan zorganizowania rolników w spółdzielcze grupy producentów rolnych na przykładzie województwa podkarpackiego. Roczniki Naukowe „SERIA” 2012, t. XIV, z. 1.

Kossakowska J.: Rynek mięsa – kierunki zmian. [w:] Biuletyn Informacyjny, nr 2. Wydaw. Agencja Rynku Rolnego, Warszawa 2012.

Krzyżanowska K.: Stan i kierunki rozwoju rolniczych grup producenckich w Polsce. Zeszyty Naukowe SGGW „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2003, nr 48.

Krzyżanowska K.: Stan i perspektywy rozwoju grup producentów rolnych w Polsce. [w:] Gospodarstwa rodzinne podstawą europejskiego rolnictwa. Red. naukowa E. Jaska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2011.

Lipińska I.: Finansowe wsparcie funkcjonowania grup producentów rolnych. Journal of Agribusiness and Rural Development 2008, z 3.

Martynowski M.: Organizowanie się gospodarze polskich rolników po 1990 r. Wydaw. Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2010.

Poczta W.: Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa J. Wilkin, I. Nurzyńska. Wydaw. SCHOLAR, Warszawa 2012.

Stańko S.: Tendencje w produkcji i handlu zagranicznym wieprzowiną w Polsce w latach 1990-2011. „Problemy Rolnictwa Światowego”. Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie 2012, t. 12 (XXVII), z. 2.

Szymańska E.: Efektywność gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji żywcia wieprzowego w Polsce. Rozprawy Naukowe i Monografie. Wydaw. SGGW, Warszawa 2011.

Ustawa z dnia 15 września 2000 roku o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 88, poz. 983, z późn. zm.).

Wykaz grup producentów rolnych w podziale na województwa. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, www.minrol.gov.pl.

www.ksow.pl.

Wioletta Bieńkowska

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Formy wsparcia przedsiębiorczości przez jednostki samorządu terytorialnego na przykładzie gmin wiejskich województwa mazowieckiego

Streszczenie

Efektywna pomoc ze strony władz samorządowych w pobudzaniu przedsiębiorczości może przyczynić się do rozwoju gospodarczego całego regionu. Działania podejmowane na rzecz zwiększania konkurencyjności danego obszaru są szczególnie ważne w aspekcie udostępnienia lokalnych rynków dla firm integrującej się Europy. Celem artykułu było przybliżenie istoty przedsiębiorczości, jak również przedstawienie opinii przedstawicieli władz samorządowych województwa mazowieckiego dotyczących form wsparcia przedsiębiorczości na ich terenie. Badania empiryczne przeprowadzono w 2009 roku we wszystkich gminach wiejskich (229), posługując się w tym celu metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety według standaryzowanego kwestionariusza.

Słowa kluczowe: jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorczość, województwo mazowieckie.

Wstęp

Wieś przez wiele lat postrzegana była stereotypowo jako miejsce produkcji rolniczej. Jednakże proces globalizacji oraz możliwość sięganie po wzorce z krajów bardziej rozwiniętych, spowodowały, że polska wieś przeobraża się w szybkim tempie¹ zmuszając rolników do coraz większej aktywności gospodarczej, wykraczającej poza dotychczasowe standardy. Działania społeczności wiejskiej zmierzają w stronę pozyskiwania dochodu z różnych źródeł, a tym samym rezygnowania z dochodu rolniczego, jako podstawowego źródła utrzymania rodziny.

Współcześnie coraz większego znaczenia nabierają takie zasoby, którymi dysponuje człowiek, jak: wiedza, kreatywność, innowacje i przedsiębiorczość. Stają się one kluczowym czynnikiem rozwoju zarówno przedsiębiorstw, środowisk lokalnych jak też całej gospodarki kraju. Ważnym zadaniem jest zatem kształtowanie postaw przedsiębiorczych, które przyczynią się do podejmowania działań w różnych sferach życia człowieka, a szczególnie w działalności

¹ S. Zawisza: Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości na przykładzie gminy Gostycyn. Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia 2010, nr 9 (2), s. 251.

gospodarczej. To właśnie osoby przedsiębiorcze stanowią najbardziej dynamiczną i aktywną grupę mieszkańców wsi i w znacznej mierze od nich zależy, czy obszary wiejskie będą się rozwijały².

Problem przedsiębiorczości na terenach wiejskich to ważne zagadnienie biorąc pod uwagę perspektywy rozwoju tego obszaru. Obejmuje ono swym zasięgiem specyfikę wsi, jej ludności oraz reakcję na zachodzące zmiany w jej otoczeniu³. Celem artykułu było przedstawienie opinii przedstawicieli władz samorządowych dotyczących form wsparcia przedsiębiorczości na ich terenie.

Istota i pojęcie przedsiębiorczości

Znaczenie przedsiębiorczości w rozwoju społeczno-gospodarczym sprawia, iż staje się ona coraz częściej przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych⁴. Problematyką tego zagadnienia zajmują się ekonomiści, przedstawiciele dyscyplin związanych z zarządzaniem, psychologowie, a także socjologowie.

W wielu podejściach badawczych, szczególnie tych związanych z ekonomią, przedsiębiorczość jest łączona z działalnością gospodarczą, często też jest utożsamiana z zakładaniem i prowadzeniem firmy, analizowana poprzez korzyści o charakterze ekonomicznym, które są możliwe do osiągnięcia dzięki podejmowaniu działań przedsiębiorczych w podmiotach gospodarczych, w społecznościach lokalnych, w regionach czy w gospodarce kraju. Psychologowie łączą pojęcie przedsiębiorczości z zespołem cech jednostki oraz poddają analizie mechanizmy wewnętrzne, zwane osobowościowymi, które kształtują te cechy i ukierunkowują zachowania przedsiębiorcze. Socjologowie natomiast, analizują mechanizmy, przyczyniające się do rozpowszechniania wszelkich innowacji w danym społeczeństwie, rolę jaką odgrywają lokalni liderzy w procesie dyfuzji, a także skutki wynikające z działań przedsiębiorczych jakie uzyskują społeczności lokalne.

Pojęcie przedsiębiorcy i przedsiębiorczości pojawiło się w naukach ekonomicznych na przełomie XVIII i XIX wieku. Z prekursora uznaje się francuskiego ekonomistę R. Cantillona, którego teoria została rozwinięta przez J.B. Sayera. Pierwszy z nich określił przedsiębiorczość jako system rynkowy, który koordynuje działania producentów i konsumentów za pośrednictwem ich egoistycznego interesu osobistego, a przedsiębiorca w tym systemie odgrywa kluczową rolę. Przedsiębiorca, w pogoni za zyskiem, wywołuje efekty społeczne

² I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska: Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce. [w:] Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2010, s. 39.

³ S. Zawisza, M. Dończyk: Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich na przykładzie gminy Gostycyn. [w:] Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2010, s. 84.

⁴ I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska... op. cit., s. 39.

korzystniejsze niż te, które byłyby wynikiem ingerencji państwa⁵. Natomiast J.B. Say przedsiębiorczość definiuje jako: takie zachowanie przedsiębiorcy, które przenosi zasoby ekonomiczne z obszaru o niższej do obszaru o wyższej wydajności, zwiększając ich wykorzystanie oraz zysk⁶.

Na początku XX wieku J. Schumpeter, uważany za twórcę teorii przedsiębiorczości podkreślał ścisły związek między przedsiębiorczością w ujęciu makroekonomicznym, traktując ją jako główny czynnik rozwoju gospodarczego a mikroekonomiczną koncepcją indywidualnego przedsiębiorcy, którego nazwał innowatorem⁷. Autor ten podkreślił rolę innowacji w kształtowaniu przedsiębiorczości, wskazując na pięć następujących przypadków⁸:

- wprowadzenie nowego produktu na rynek lub jakiegoś nowego jego gatunku,
- wprowadzenie nowej metody produkcji towarów,
- otwarcie nowego rynku,
- pozyskanie nowego źródła surowców i półfabrykatów,
- wprowadzenie nowej organizacji przedsiębiorstw.

Natomiast według P.F. Druckera światowego eksperta w zakresie wiedzy o przedsiębiorczości, jest to: współzależność działań przedsiębiorczych i innowacyjnych, dzięki którym jest możliwe osiągnięcie założonego celu – do sukcesu w określonym segmencie runku lub prowadzonej działalności gospodarczej⁹. Przedsiębiorca swoją wiedzę i doświadczenie czerpie zarówno z sukcesów jak i niepowodzeń rynkowych, co może owocować podejmowaniem inicjatyw gospodarczych.

R.D. Hirisch i M.M. Pater przedsiębiorczość definiują jako: proces tworzenia czegoś nowego i wartościowego, z założeniem ryzyka finansowego, ale także z założeniem rekompensaty pieniężnej lub osobistej satysfakcji¹⁰.

Podsumowując rozważania na temat pojęcia i istoty przedsiębiorczości, można stwierdzić iż jest to zagadnienie dość złożone, wieloaspektowe łączące w sobie wiele elementów z różnych dyscyplin naukowych. Jak zauważa T. Gruszecki¹¹ częściowym usprawiedliwieniem takiej wieloznaczności terminu przedsiębiorczość może być fakt, że stanowi ona pewien kompleks działań

⁵ A. Gawel: *Ekonomiczne determinanty przedsiębiorczości*. Wydaw. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2007, s. 15.

⁶ B. Wawrzyniak: *Przedsiębiorczość – legitymacja do przyszłości*. „Przegląd Organizacji” 2007, nr 7 (582), s. 6.

⁷ I. Sikorska-Wolak: *Wieloaspektowość przedsiębiorczości i jej postrzeganie przez mieszkańców wsi*. [w:] *Doradztwo w działalności przedsiębiorczej*. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008, s. 11.

⁸ J. Schumpeter: *Teoria rozwoju gospodarczego*. PWN, Warszawa 1960, s. 104.

⁹ P. F. Drucker: *Innowacje i przedsiębiorczość – praktyka i zasady*. PWE, Warszawa 1992, s. 271.

¹⁰ R.D. Hirisch, M.M. Pater: *Entrepreneurship*. Irwin, Boston 1989, s. 2.

¹¹ T. Gruszecki: *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s.197.

i predyspozycji konkretnego człowieka, a w większych firmach zespołu kierowniczego. Człowiek przedsiębiorczy to ten, który tworzy nowe rzeczy i uczestniczy aktywnie w ich wdrażaniu w celu urzeczywistnienia nowej kombinacji czynników produkcji.

Materiał i metody badawcze

Materiał badawczy stanowią informacje pochodzące ze źródeł pierwotnych, pozyskane w wyniku przeprowadzonych badań wśród przedstawicieli władz samorządowych (wójtów, sekretarzy i skarbników) województwa mazowieckiego. W tym celu posłużono się metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety według standaryzowanego kwestionariusza. Kwestionariusz ankiety został wysłany do wszystkich gmin wiejskich w województwie mazowieckim (229), natomiast otrzymano zwrot ze 137 gmin, co stanowiło blisko 60% badanych gmin. Badania empiryczne przeprowadzono w 2009 roku.

Wspieranie przedsiębiorczości przez władze lokalne

Do przeszłości dzisiaj należy już utożsamianie wsi z rolnictwem. Mimo, iż w dalszym ciągu rolnictwo jest dominującym kierunkiem działalności na obszarach wiejskich to coraz wyraźniej zaznacza się ich wielofunkcyjny charakter. Obok rolnictwa podejmowane są inne pozarolnicze rodzaje działalności, którymi zajmują się bądź to rolnicy, bądź mieszkańcy wsi nie związani z rolnictwem, bądź osoby z zewnątrz lokujące swój kapitał w rozwój firmy na terenach wiejskich¹².

Proces rozwoju przedsiębiorczości na terenach wiejskich w znacznej mierze jest uzależniony od pomocy ze strony państwa, jak również władz lokalnych. Dlatego też w rozwoju przedsiębiorczości istotne jest stwarzanie odpowiednich warunków, a także zachęcanie do podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Jednostki podejmujące inicjatywy przedsiębiorcze przyczyniają się do przezwyciężania kryzysów gospodarczych, minimalizują skalę bezrobocia w danym regionie, stwarzają płaszczyznę realizacji osobistych aspiracji. Na podejmowanie działalności przedsiębiorczej mają wpływ liczne czynniki, których źródeł można upatrywać w wewnętrznych predyspozycjach jednostek decydujących się na prowadzenie własnej firmy, jak i w warunkach zewnętrznych. Przedsiębiorczość we współczesnym świecie powinna stać się trwałym składnikiem bazy ekonomicznej każdej gospodarki.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku stała się ważnym wydarzeniem historycznym o znaczeniu politycznym, społecznym i gospodarczym. Kształtowanie społeczeństwa, w którym przedsiębiorczość staje się udziałem znacznej jego części, jest podstawą budowania konkurencyjnej gospodarki. W takim rozumieniu kształtowanie przedsiębiorczości odnosi się do pobudzenia

¹² I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska... op. cit., s. 46.

prywatnej inicjatywy, zachęcenia do podejmowania przedsięwzięć gospodarczych. Zakładanie własnej działalności gospodarczej związane jest z większą odpowiedzialnością i z większym ryzykiem, ale właśnie takie usamodzielnienie daje możliwość urzeczywistnienia rozwoju danego obszaru¹³. Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej władze lokalne mają możliwość pozyskiwania funduszy na rozwój w wielu dziedzinach życia, między innymi na pomoc przedsiębiorcom uruchamiającym własną działalność gospodarczą. Przedstawiciele badanych gmin dostrzegli również, iż Unii Europejska stanowi szansę rozwoju dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw, co przedstawiono w tabeli 1.

TABELA 1. Rozkład odpowiedzi respondentów na pytanie czy przystąpienie Polski do Unii Europejskiej jest szansą rozwoju dla sektora MSP w badanych gminach (w %)

Wyszczególnienie	Gminy ogółem	
	N=137	%
Zdecydowanie tak	65	47,4
Raczej tak	41	29,9
Trudno powiedzieć	25	18,4
Raczej nie	4	2,9
Zdecydowanie nie	2	1,4

Źródło: badania własne.

Ponad $\frac{3}{4}$ respondentów wskazało, iż przystąpienie Polski do Unii Europejskiej jest szansą rozwoju nie tylko przedsiębiorstw, ale całego terytorium danej gminy. Większość badanych zadeklarowało, że w ich gminach są podejmowane działania, których celem jest pomoc przedsiębiorcom w uzyskaniu środków finansowych z budżetu Unii Europejskiej na prowadzenie działalności gospodarczej. Szczegółowe dane na ten temat zaprezentowano w tabeli 2.

TABELA 2. Formy działań podejmowanych przez samorzady gminne w ramach pomocy przedsiębiorcom w uzyskaniu środków finansowych z Unii Europejskiej (w %)

Wyszczególnienie*	Gminy ogółem	
	N=137	%
Organizacja szkoleń dla przedsiębiorców	73	53,3
Wspieranie i promowanie lokalnych liderów (przedsiębiorców)	58	42,3
Promowanie współpracy z organizacjami otoczenia biznesu	41	29,9
Promowanie współpracy partnerskiej	15	10,9
Tworzenie ośrodków doradztwa przy gminie dla przedsiębiorców	12	8,8

* badany mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

¹³ J. Targalski (red.): Wpływ integracji europejskiej na rozwój przedsiębiorczości. Wydaw. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009, s. 9.

Co drugi badany wskazywał, że w jego gminie organizowane były szkolenia dla przedsiębiorców z zakresu pozyskiwania środków finansowych z Unii Europejskiej na uruchomienie własnej działalności. Podczas szkoleń uczestnicy zdobywali umiejętności wypełniania wniosków, jak również poszerzania wiedzy z zakresu księgowości. Natomiast najmniej chętnie podejmowane były działania zmierzające do tworzenia przy gminie ośrodków doradztwa dla przedsiębiorców.

W związku z istotną rolą, jaką odgrywa przedsiębiorczość w rozwoju danego terytorium, jak również z ograniczeniami dotyczącymi nowopowstałych przedsiębiorstw sektora MSP ważna staje się identyfikacja czynników, które utrudniają podejmowanie aktywności przedsiębiorczej. Zarówno władze gminne, przedsiębiorcy, jak i społeczności lokalne zdają sobie sprawę ze słuszności i konieczności podejmowania działań w kierunku tworzenia sprzyjających warunków do rozwoju przedsiębiorczości. W rzeczywistości przedsiębiorcy często napotykają wiele przeszkód w swoich działaniach, których pokonanie pochłania nie tylko wiele czasu i środków finansowych, jak też jest zajęciem stresującym, co może mieć wpływ na zniechęcenie do podejmowanych kolejnych działań rozwijających skalę i zakres prowadzonej działalności¹⁴. Szczegółowe dane na ten temat przedstawiono w tabeli 3.

TABELA 3. Czynniki utrudniające korzystanie z funduszy Unii Europejskiej w opinii władz samorządów gminnych (w %)

Wyszczególnienie*	Gminy ogółem	
	N=137	%
Długi okres podejmowania decyzji przez jednostki rozpatrujące wnioski	113	82,5
Długi okres gromadzenia dokumentów i obszerność wymaganych załączników	108	78,8
Wymagalność zabezpieczenia finansowego	101	73,7
Brak doświadczonej osoby w gminie przy pomocy przygotowania wniosków	98	71,5
Wysokie koszty przygotowania wniosku/biznes planu	92	67,2
Zbyt skomplikowane przepisy prawne	90	65,7
Składanie sprawozdań z realizacji wniosku	30	21,9

* badany mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

Najczęściej wymienianymi przez respondentów czynnikami utrudniającymi pozyskanie środków finansowych z Unii Europejskiej były: długi okres oczekiwania na decyzję ze strony jednostek rozpatrujących wnioski aplikacyjne, zbyt długi okres gromadzenia dokumentów i ich obszerność, oraz wymagania zabezpieczenia finansowego ze strony przedsiębiorcy. Jako czynnik najmniej utrudniający tego typu działania wskazano składanie sprawozdań z realizacji danego wniosku.

¹⁴ J. Targalski (red.): Wpływ integracji europejskiej na rozwój przedsiębiorczości. Wydaw. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009, s. 17.

Istotną kwestią, mającą wpływ na rozwój danej gminy, jest jej sytuacja finansowa. Kompetencje gminy w konstrukcji podatków lokalnych są ograniczone, ale pewne elementy mogą być kształtowane przez władze. Nie mogą podnosić stawek podatkowych określonych w przepisach prawnych, mogą natomiast je obniżać (jednak obniżone stawki nie są uwzględniane we wszystkich podatkach lokalnych). Ponadto organy gminy mają możliwość wprowadzania pozaustawowych ulg i zwolnień (ale mają obowiązek stosowania ulgi ustawowej) oraz oddziaływać na formę i termin poboru danego podatku¹⁵.

Ulg i zwolnienia w podatkach dla przedsiębiorców, udzielane przez władze gminy przyczyniają się do poprawy warunków funkcjonowania przedsiębiorstw. W przypadku, gdy władze samorządowe konkurują ze sobą w zakresie przyciągnięcia inwestorów z zewnątrz, ulgi i zwolnienia podatkowe mogą przesądzić o wyborze konkretnej gminy spośród kilku mających z punktu widzenia inwestora podobne warunki. Przedstawiciele władz gminnych wykorzystując przyznane im ustawowo prawo do stosowania ulg i zwolnień podatkowych stymulowały rozwój swojej gminy. Prowadząc taką działalność chroniły małe i średnie przedsiębiorstwa przed ewentualną likwidacją, co przekładałoby się na wzrost bezrobocia na terytorium danej gminy. Prowadzenie takiej polityki gminy, koncentrującej się na pomocy lokalnym przedsiębiorcom, ma również negatywne skutki (np. zmniejszenie wpływów do budżetu gminy z podatków lokalnych¹⁶). W tabeli 4 przedstawiono wyniki badań empirycznych dotyczących stosowania ulg i zwolnień podatkowych dla przedsiębiorców decydujących się na prowadzenie działalności gospodarczej na terenie danej gminy.

TABELA 4. Ulgi i zwolnienia podatkowe dla lokalnych przedsiębiorców stosowane przez władze gminne (w %)

Wyszczególnienie*	Gminy ogółem	
	N=137	%
Od środków transportu	60	43,8
Rolny	57	41,6
Od nieruchomości	54	39,4
Leśny	21	15,3
Nie były stosowane	14	10,3

* badany mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

¹⁵ Ustawa o podatkach i opłatach lokalnych z dnia 12 stycznia 1991. Dz. U. z 1991 r. Nr 9, poz. 31 ze zm.

¹⁶ E. Bończak – Kucharczyk, K. Herbst, K. Chmura: Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość. Wydaw. Polskiej Fundacji Pomocy i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw. Warszawa 1998, s. 22.

Najczęściej wykorzystywane były ulgi i zwolnienia w podatkach od środków transportowych, a także w podatku rolnym, taką odpowiedź deklarowało niespełna połowa respondentów. Najrzadziej natomiast posługiwano się ulgami bądź zwolnieniami w podatku leśnym. Należy też zwrócić uwagę na to, że w co dziesiątej badanej gminie nie stosowano żadnych ulg i zwolnień dla lokalnych przedsiębiorców. Zadaniem władz lokalnych w celu zachęcenia potencjalnych przedsiębiorców do inwestowania na ich terenie powinno być przedstawienie długofalowych rozwiązań fiskalnych sprzyjających podejmowaniu działalności przedsiębiorczej.

Kolejną kwestią, na którą zwrócono uwagę w podjętych badaniach były kierunki inwestowania w danej gminie. Szczegółowe informacje na ten temat zaprezentowano w tabeli 5.

TABELA 5. Kierunki inwestowania podejmowane przez władze samorządu gminnego w celu poprawy warunków prowadzenia działalności gospodarczej (w %)

Inwestycje zrealizowane w ciągu pięciu ostatnich lat*	Gminy ogółem	
	N = 137	%
Budowa / remont dróg	136	99,3
Sieć wodociągowa	113	82,5
Sieć kanalizacyjna	86	62,8
Oczyszczalnia ścieków	67	48,9
Centrum sportu i rekreacji	23	16,8
Budowa sztucznego zbiornika wody	9	6,6
Inwestycje realizowane obecnie bądź planowane na 2011*	Gminy ogółem	
	N = 137	%
Budowa / remont dróg	133	97,1
Sieć kanalizacyjna	77	61,3
Sieć wodociągowa	84	56,2
Oczyszczalnia ścieków	77	56,2
Centrum sportu i rekreacji	31	22,6
Budowa sztucznego zbiornika wody	14	10,2

* badany mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania wskazują, że najczęściej realizowanymi inwestycjami w ciągu ostatnich pięciu lat, których celem była poprawa warunków prowadzenia działalności gospodarczej były: budowa bądź remont dróg (99% wskazań) i budowa sieci wodociągowej (82% wskazań). W drugiej kolejności wymieniano inwestycje związane z kanalizacją w gminach. Mniej korzystnie wyglądała sytuacja, jeśli chodzi o budowę oczyszczalni ścieków, gdyż niespełna połowa respondentów wskazała, iż w ich gminach zostały podjęte tego typu inwestycje. Najrzadziej jednak władze lokalne decydowały się na budowę sztucznego zbiornika wodnego. Należy zwrócić uwagę, że inwestycje planowane na rok 2011 były zbliżone do tych już zrealizowanych w latach poprzednich. W pojedynczych gminach zadeklarowano, że w najbliższym czasie zostaną

rozpoczęte takie inwestycje, jak: budowa kolektora słonecznego, deszczowego, ścieżek rowerowych i ciągów pieszych przy drodze gminnej, remont świetlic wiejskich oraz szkół. Zrealizowane oraz planowane inwestycje przez władze lokalne mogą świadczyć o tym, iż poszczególne gminy już przyczyniły się do poprawy infrastruktury w swojej gminie, niezbędnej we współczesnym świecie do zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu.

Podsumowanie

Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, uwarunkowany jest istnieniem w danym miejscu i czasie kapitału oraz ludzi z właściwą wiedzą i wolą poniesienia ryzyka. Dlatego też tworzenie jak najkorzystniejszych warunków otoczenia ekonomiczno-społecznego dla podejmowania inicjatyw przedsiębiorczych jest niezmiernie ważne dla rozwoju danej jednostki terytorialnej. Z przeprowadzonych badań empirycznych wynika, iż większość przedstawicieli władz lokalnych w swoich działaniach na rzecz rozwoju przedsiębiorczości dąży do inwestowania w infrastrukturę techniczną, aby zachęcić potencjalnych inwestorów do lokowania swoich firm na ich terenie. Ponadto podstawowym zadaniem władz lokalnych powinna być zatem stała obserwacja dokonujących się zmian nie tylko na terenie własnej gminy, ale i w jej otoczeniu zewnętrznym w celu maksymalnego wykorzystania pojawiających się szans oraz minimalizowania zagrożeń.

Literatura

- Bończak-Kucharczyk E., Herbst K., Chmura K.: Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość. Wydaw. Polskiej Fundacji Pomocy i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw. Warszawa 1998.
- Drucker P. F.: Innowacje i przedsiębiorczość – praktyka i zasady. PWE, Warszawa 1992.
- Gawęł A.: Ekonomiczne determinanty przedsiębiorczości. Wydaw. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2007.
- Gruszecki T.: Współczesne teorie przedsiębiorstwa. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Hirisch R.D., Pater M.M.: Entrepreneurship. Irwin, Boston 1989.
- Schumpeter J.: Teoria rozwoju gospodarczego. PWN, Warszawa 1960.
- Sikorska-Wolak I.: Wieloaspektowość przedsiębiorczości i jej postrzeganie przez mieszkańców wsi. [w:] Doradztwo w działalności przedsiębiorczej. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008.
- Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K.: Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce. [w:] Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw SGGW, Warszawa 2010.
- Targalski J. (red.): Wpływ integracji europejskiej na rozwój przedsiębiorczości. Wydaw. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009.
- Ustawa o podatkach i opłatach lokalnych z dnia 12.01.1991. Dz.U. z 1991r. Nr 9, poz. 31 ze zm.
- Wawrzyniak B.: Przedsiębiorczość – legitymacja do przyszłości. „Przegląd Organizacji” 2007, nr 7 (582).

Zawisza S., Dończyk M.: Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich na przykładzie gminy Gostycyn. [w] *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju*. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw SGGW, Warszawa 2010.

Zawisza S.: Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości na przykładzie gminy Gostycyn. *Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia* 2010, nr 9 (2).

Krzysztof Nuskiewicz

Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. J. Dziubińskiej w Gołądkowie

Rola Lokalnej Grupy Działania „Zielone Mosty Narwi” w rozwoju przedsiębiorczości na wsi

Streszczenie

Celem artykułu było przybliżenie zakresu działań podejmowanych przez Lokalną Grupę Działania „Zielone Mosty Narwi” działającej na terenie 9 gmin woj. mazowieckiego. Z przeprowadzonych badań wynika, iż wszystkie działania określone w lokalnej strategii rozwoju (LSR) realizowanej przez Lokalną Grupę Działania „Zielone Mosty Narwi” zostały ocenione pozytywnie i mają wpływ na rozwój przedsiębiorczości na terenach objętych działalnością grupy.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, wieś, lokalna grupa działania, Unia Europejska.

Wstęp

Głównym narzędziem wsparcia obszarów wiejskich w ramach budżetu Unii Europejskiej na lata 2007-2013 jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich zarządzany przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. „Jest to ważne źródło finansowania inwestycji poprawiających konkurencyjność gospodarstw i zakładów przetwórczych, służących tworzeniu miejsc pracy na terenach wiejskich, rozwijaniu ekologicznych i zgodnych z ochroną środowiska metod gospodarowania oraz zachowania kultury i wiejskiego krajobrazu.”¹

PROW (2007-2013) obejmuje 23 działania, które są wdrażane w ramach czterech osi priorytetowych:

- 1) Oś 1 – Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- 2) Oś 2 – Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich,
- 3) Oś 3 – Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej,
- 4) Oś 4 – LEADER.

Działanie w ramach Oś 4 Leader – Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju ma na celu umożliwienie mieszkańcom obszaru objętego LSR realizacji projektów w ramach tej strategii. Realizacja strategii powinna przyczynić się do poprawy jakości życia na obszarach wiejskich m.in. poprzez wzrost aktywności lokalnych społeczności oraz stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy. LGD wybiera

¹ M. Słodowa-Helpa: Wpływ środków finansowych Unii Europejskiej na rozwój terenów wiejskich [w:] Stan obecny i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim do 2010 roku. Red. naukowa Z. Brodziński. Wydaw. Agraf Olsztyn, Olsztyn 2012, s. 223.

projekty do realizacji w ramach środków przyznawanych na LSR, a jej pracownicy pomagają wnioskodawcom w ich przygotowaniu.

Pomoc udzielana jest na operacje:

- 1) odpowiadające warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, z tym, że pomoc może być przyznana również tym podmiotom, które mają miejsce zamieszkania w mieście położonym na obszarze gminy miejsko – wiejskiej liczącym od 5 tys. do 20 tys. mieszkańców;
- 2) odpowiadające warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”;
- 3) odpowiadające warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”, z tym że refundacji podlegają koszty kwalifikowane do wysokości 80% tych kosztów;
- 4) małe projekty tj. operacje które nie odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działań osi 3.

Misją LGD jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju gmin powiatu pułtuskiego i okolicznych. Przez zrównoważony rozwój tych obszarów należy rozumieć rozwój, który pozwoli zwiększać jakość życia mieszkańców i zamożność poprzez między innymi: tworzenie lokalnych miejsc pracy, rozwój rolnictwa zrównoważonego, ekologicznego i agroturystyki, zachowanie i ochronę dziedzictwa przyrodniczego, w tym bioróżnorodności rolniczej, zadbanie o czystość środowiska, szczególnie rzeki Narew, kultywowanie kultury i tradycji lokalnych, dbanie o estetykę wsi, zachowanie zabytków i tradycyjnej architektury, zapewnienie dobrej jakości rozwiązań komunikacyjnych. Misja ta będzie realizowana przy zachowaniu zasad partnerstwa i współpracy pomiędzy lokalnymi instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi i partnerami prywatnymi, a także aktywizacji i udziale mieszkańców w rozwoju lokalnym. W skład LGD wchodzi 9 sąsiadujących ze sobą gmin (Gzy, Nasielsk, Obryte, Pokrzywnica, Pomiechówek, Pokrzywnica, Świercze, Winnica, Zatory), które zostały członkami prawnymi stowarzyszenia LGD „Zielone Mosty Narwi” na podstawie uchwał podjętych przez rady gmin oraz na podstawie procedury przewidzianej w statucie LGD.

Działanie ma na celu umożliwienie mieszkańcom obszaru objętego lokalną strategią rozwoju realizację projektów w ramach tej strategii. Realizacja strategii powinna przyczyniać się do poprawy jakości życia na obszarach wiejskich m.in. poprzez wzrost aktywności lokalnych społeczności oraz stworzenie nowych miejsc pracy. W ramach realizacji LSR, zatwierdzonej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego, LGD wybiera projekty do realizacji w ramach środków przyznawanych na realizację strategii. Lokalna grupa działania pomaga wnioskodawcom dokonać odpowiedniego wyboru spośród takich działań, jak: „Małe projekty”, „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwoju mikroprzedsiębiorstw” oraz „Odnowa i rozwój wsi”.

Na obszarze objętym strategią LGD zamieszkuje 79 098 mieszkańców. Ludność wiejska stanowi 66,5% . Rozkład przestrzenny ludności jest w miarę równomierny. Jedynie dwa miasta na tym obszarze: Pułtusk i Nasielsk wpływają na zmianę wiejskiego charakteru tych terenów. Jeśli chodzi o przekrój wiekowy, to najliczniejszą grupę stanowią mieszkańcy w wieku produkcyjnym. By jednak ta tendencja nie uległa odwróceniu należy zapewnić młodym ludziom warunki do nauki i rozwoju.

Na terenach objętych LSR występuje problem bezrobocia. Na koniec października 2008 r. w powiecie pułtuskim (Gzy, Obryte, Pokrzywnica, Pułtusk, Świercze, Winnica, Zatory) pozostawało bez pracy średnio 13,3% osób, a w powiecie nowodworskim (Nasielsk i Pomiechówek) średnio 7,4%. W ostatnich latach zanotowano dość wysoki spadek bezrobocia, pojawia się jednak pytanie, jak wiele z osób, które podjęły zatrudnienie - uczyniło to na terenie LGD. Istnieje bowiem obawa, że opuściły one swoje miejsce zamieszkania w poszukiwaniu pracy.

Głównym potencjałem gospodarczym regionu jest rolnictwo w swojej tradycyjnej formie, czyli gospodarstw rodzinnych. Dzięki temu produkcja nie jest zintensyfikowana i nie ma niszczylielskiego wpływu na środowisko, co rokuje na przyszłość możliwością przekwalifikowania się i rozpoczęcia produkcji rolnej metodami ekologicznymi. Są tylko nieliczne, większe przedsiębiorstwa wychodzące działaniami poza obszar LGD. Mała liczba zakładów przemysłowych z jednej strony może stanowić problem dla mieszkańców poszukujących pracy, jednak z drugiej strony jest ważnym atutem dla całego obszaru jako czystego i nieskażonego, co też pozwoli rozwinąć się rolnictwu ekologicznemu oraz ekoturystyce.

Cel i metodyka badań

Celem artykułu było przybliżenie roli Lokalnej grupy Działania „Zielone Mosty Narwi” w rozwoju przedsiębiorczości na wsi. W artykule wykorzystano literaturę przedmiotu oraz dane ujęte w raporcie z ewaluacji średniookresowej wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania „Zielone Mosty Narwi”. Badania empiryczne zrealizowane zostały od czerwca do września 2011 r.

Cele strategiczne Lokalnej Grupy Działania „Zielone Mosty Narwi”

LGD „Zielone Mosty Narwi” w ramach lokalnej strategii rozwoju określiła trzy cele strategiczne.

Cel 1: Zielone Mosty Narwi rejonem rolnictwa ekologicznego i ostoją bioróżnorodności rolniczej, który obejmuje m. in.:

- 1) wsparcie działalności małych gospodarstw poprzez rozwój usług okołorolniczych,

- 2) mieszkańców świadomych znaczenia rolnictwa ekologicznego i bioróżnorodności dla zdrowia, przyrody i bezpieczeństwa,
- 3) lokalne przetwórstwo produktów lokalnego rolnictwa, szczególnie tradycyjnego, ekologicznego, z bioróżnorodności rolniczej,
- 4) promocję lokalnych produktów żywnościowych, solidarne społeczeństwo wokół lokalnego produktu,
- 5) bazę żywieniową opartą na lokalnym produkcie.

Cel 2: Zielone Mosty Narwi obszarem ekoturystycznym zakłada:

- 1) bazę turystyczną i agroturystyczną o wysokich standardach ekologicznych, wspólnie ustalanych i promowanych,
- 2) zorganizowaną ofertę zajęć ekoturystycznych łączących naturę i kulturę, korzyści dla lokalnych społeczności i niski stopień zanieczyszczeń,
- 3) lokalny folklor, tradycje, ginące zawody wciąż żywe,
- 4) czyste rzeki atrakcją dla mieszkańców i turystów,
- 5) wzorcową gospodarkę odpadami dumą mieszkańców i letników,
- 6) tradycyjną architekturę jako dziedzictwo kultury materialnej.

Cel 3: Zielone Mosty Narwi łączą tradycję z przyszłością zakłada:

- 1) aktywnych seniorów - stworzenie miejsc, usług i zajęć dla aktywizacji seniorów,
- 2) wykształconą i zdrową młodzież - inteligentne rozrywki i szeroka oferta zajęć sportowych dla młodych ludzi,
- 3) bezpieczne dzieci - organizacja zajęć i usług dla dzieci i rodzin
- 4) zintegrowaną społeczność - imprezy kulturalne i sportowe promujące integrację międzypokoleniową, integrację mieszkańców i letników, współpracę międzysektorową i współpracę gmin,
- 5) powszechny dostęp do usług poprawiających jakość życia, w tym szczególnie internetu,
- 6) zielone technologie w przedsiębiorstwach i instytucjach publicznych: energie odnawialne, oczyszczalnie przydomowe,
- 7) zielona i przyjazna przestrzeń publiczna, miejsca spotkań, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb młodszego i starszego pokolenia.

Beneficjenci mogą korzystać ze środków pomocowych w ramach czterech następujących operacji pomocowych:

1. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”
Różnicowanie działalności rolniczej w kierunku podejmowania lub rozwijania przez rolników, domowników i małżonków rolników, działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem, co wpłynie na tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów, promocję zatrudnienia poza rolnictwem na obszarach wiejskich.
2. „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”

Działanie, które będzie wpływać na wzrost konkurencyjności gospodarczej obszarów wiejskich, rozwój przedsiębiorczości i rynku pracy, a w konsekwencji - wzrost zatrudnienia na obszarach wiejskich.

3. „Odnowa i rozwój wsi”

Działanie będzie wpływać na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

4. „Małe projekty”

- podnoszenie jakości życia społeczności lokalnej na obszarze objętym LSR,
- rozwijanie aktywności społeczności lokalnej,
- rozwijanie turystyki lub rekreacji na obszarze objętym LSR,
- promowanie, zachowanie, odtworzenie, zabezpieczenie lub oznakowanie cennego, lokalnego dziedzictwa krajobrazowego i przyrodniczego, w szczególności obszarów objętych poszczególnymi formami ochrony przyrody, w tym obszarów Natura 2000,
- promowanie, zachowanie lub oznakowanie lokalnego dziedzictwa kulturalnego i historycznego,
- inicjowanie powstawania, przetwarzania lub wyprowadzania na rynek produktów i usług, których podstawę stanowi lokalne zasoby, tradycyjne sektory gospodarki lub lokalne dziedzictwo, w tym kulturowe, historyczne lub przyrodnicze, zwanych dalej „produktami lub usługami lokalnymi”, albo podnoszenie jakości takich produktów lub usług,
- wykorzystanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w celu poprawienia warunków prowadzenia działalności kulturalnej lub gospodarczej, w tym polegającej na wynajmie pokoi w gospodarstwie rolnym, z wyłączeniem działalności rolniczej.

Alokacja środków unijnych na realizację celów strategicznych

W strategii budżet Osi 4 – 9 175 tys. zł podzielono na 3 cele strategiczne, do których przypisano 6 celów szczegółowych:

Cel 1: „Zielone Mosty Narwi rejonem rolnictwa ekologicznego i bioróżnorodności rolniczej” obejmuje dwa cele szczegółowe: „Ekologiczne i bioróżnorodne rolnictwo” oraz „Wysokiej jakości przetwórstwo i produkt lokalny”.

Cel 2: „Zielone Mosty Narwi obszarem ekoturystycznym”: obejmuje takie cele szczegółowe, jak: „Baza noclegowa i infrastruktura przyjazna ekoturystom” i „Waloryzacja obszarów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego”.

Cel 3: „Zielone Mosty Narwi łączą tradycję z przyszłością”: obejmuje również dwa cele szczegółowe: „Zielone Mosty Narwi przyjaznym miejscem do życia dla

wszystkich pokoleń” oraz „Nowoczesne i zielone technologie dostępne dla wszystkich”.

W tabeli 1 przedstawiono budżet Osi 4 w podziale na cele.

TABELA 1: Budżet Osi 4 według celów strategicznych i liczby operacji

Przewidywana liczba operacji danej kategorii	Cel 1	Cel 2	Cel 3	SUMA
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	23	23	20	66
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	21	8	7	36
Odnowa i rozwój wsi	0	20	20	40
Małe projekty	44	34	46	124
Liczba operacji /cel	88	85	93	266
Przybliżony budżet/Cel (koszty do refundacji w tys.)	2 942 000,00	3 098 000,00	3 135 000,00	9 175 000,00
Odsetek alokacji środków/cel	32%	34%	34%	100%

Źródło: Raport z ewaluacji średniookresowej wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania „Zielone Mosty Narwi”, wrzesień 2011, s. 18.

Z danych przedstawionych w tabeli wynika, że odsetek alokacji środków na dany cel strategiczny kształtował się na podobnym poziomie.

Działania podejmowane przez LGD na rzecz rozwoju przedsiębiorczości na wsi

Od czerwca do sierpnia 2011 r. LGD „Zielone Mosty Narwi” przeprowadziła badania empiryczne dotyczące roli przedsiębiorczości na terenach wiejskich. W badaniach uczestniczyły trzy opcje opiniotwórcze: 85 radnych gmin, 39 sołtysów z terenu 9 gmin i 19 członków LGD.

W badaniach poszukiwano odpowiedzi na pytanie, czy działalność LGD wpłynęła na rozwój przedsiębiorczości na terenie gmin objętych diagnozą? Poniżej przedstawiono najważniejsze wyniki analizy.

Otóż okazało się, że 42 % ankietowanych nie składało i nie znało osoby, która składała wnioski. Do najważniejszy powodów nie aplikowania o środki finansowe należały:

- brak wkładu finansowego,
- brak możliwości spełnienia formalnych kryteriów dostępu,
- brak wiedzy o istniejących funduszach (w przypadku sołtysów odsetek wzrósł do 46 %).

Można więc stwierdzić, że o ile radni gmin i członkowie LGD są już dosyć dobrze poinformowani o działaniach LGD, to informacja ta nadal nie wystarczająco dociera do mieszkańców nie pełniących takich funkcji, a nawet sołtysów, którzy są osobiście zapraszani na spotkania szkoleniowe przez personel biura.

Tylko 30% ankietowanych stwierdziło, że LGD nie wystarczająco informuje o dostępnych funduszach, pozostali udzielili odpowiedzi twierdzącej.

Grupa osób słabo poinformowanych uważała, że najbardziej potrzebne w celu przekazywania informacji są spotkania otwarte w gminach (70%), następnie szkolenia, w dalszej kolejności zwiększenie informacji w internecie, a dopiero na czwartej pozycji – zwiększenie liczby godzin doradztwa indywidualnego. Oznacza to, że fundusze na aktywizację mieszkańców obszarów wiejskich są odpowiednio wykorzystywane, jednak należy zwiększyć liczbę spotkań otwartych w gminach, ponieważ jedno lub dwa spotkania przed naborem wniosków nie są wystarczające.

W badaniach dokonano oceny współpracy beneficjentów z instytucjami, wykorzystując do tego celu cztery kategorie oceny, a mianowicie: bardzo dobra, dobra, średnia, zła.

Okazało się, że najlepiej oceniono współpracę z pracownikami biura LGD (92% respondentów wskazało na ocenę bardzo dobrą lub dobrą). Wysoką ocenę uzyskała terminowość i przejrzystość oceny wniosków realizowana przez pracowników rady LGD, (81% oceniło ją bardzo dobrze lub dobrze), nieco niższe oceny otrzymało Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (56% wskazań) oraz urząd marszałkowski (43%).

Kolejną kwestią podjętą w badaniach była ocena 4 kategorii operacji – należało określić, czy są one bardzo ważne, ważne, średnio ważne czy nieważne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że za najważniejszą operację pomocową została uznana „Odnowa wsi i rozwój rolnictwa”, na drugim miejscu znalazło się „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” i „Małe projekty”, a trzecie zajęło „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”. Różnice w ocenach były nieduże, więc można uznać, że przydzielenie do każdej kategorii równej kwoty z budżetu Osi 4 było słuszną decyzją podjętą przez LGD.

Co ciekawe, w tym przypadku nie było znaczących różnic między opiniami poszczególnych grup respondentów (członkowie LGD, sołtysi, radni gmin), aczkolwiek radni uznali za najważniejszą kategorię: „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, stawiając na drugim miejscu „Małe projekty” oraz „Odnowę i rozwój wsi”.

W badaniach ustalono również ranking przedsięwzięć podejmowanych przez LDG „Zielone Mosty Narwi”. Bardzo dobrze lub dobrze ocenione zostały następujące przedsięwzięcia:

- „Wzorcowa gospodarka odpadami” – 87%,
- „Czyste rzeki atrakcją dla mieszkańców i turystów” – 75%,
- „Wykształcona i zdrowa młodzież” – 75%,
- „Zajęcia i usługi dla dzieci i rodzin” – 75%,
- „Zielone technologie” – 75%,
- „Lokalne przetwórnictwo” – 74%,
- „Zintegrowana społeczność” – 69%,
- „Rozwój eko- i agroturystyki” – 65%,

- „Tradycyjna architektura” – 62%,
- „Tworzenie i promocja lokalnych produktów” – 62%,
- „Aktywni seniorzy” – 60%,
- „Szkolenia, konkursy i jarmarki o tematyce ekologicznej” – 56%,
- „Wspieranie zespołów ludowych, tradycji i rzemiosła” – 56%,
- „Placówki żywieniowe oferujące lokalne produkty” – 48%,
- „Ścieżki piesze i rowerowe” – 48%.

Pierwsze miejsce w rankingu zajęło przedsięwzięcie „Wzorcowa gospodarka odpadami”. Jest to zaskakujący wynik, biorąc pod uwagę fakt, że do tej pory jedynie cztery wnioski zostały złożone na to przedsięwzięcie. Dwa dotyczyły rozwoju mikroprzedsiębiorstwa, które miałyby skupować i utylizować zużyty olej, a dwa warsztatów dla dzieci o tematyce związanej z recyklingiem. Wyraźnie widać, że zagadnienie jest ważne i istnieje potrzeba podejmowania działań w tej dziedzinie. Jasnym jest, że bez rozwiązań systemowych, których skromne fundusze LGD nie zapewnią, problem pozostanie. Jest to jednak wskazówka, aby bardziej promować wszelkie działania i wnioski związane z tym obszarem tematycznym. Natomiast najslabiej ocenione zostały dwa przedsięwzięcia: „Placówki żywieniowe oferujące lokalne produkty” oraz „Ścieżki piesze i rowerowe”. Okazało się, że beneficjenci nie złożyli żadnego wniosku w tych obszarach, być może miało to wpływ na niską ocenę respondentów.

Reasumując, można stwierdzić, że przedsięwzięcia określone jako konieczne na początku formułowania lokalnej strategii działania dla LGD „Zielone Mosty Narwi”, nadal spełniają oczekiwania mieszkańców badanego obszaru.

Podsumowanie

1. Na podstawie analizy dokumentacji tj. złożonych wniosków w poszczególnych naborach stwierdzić można, iż beneficjenci korzystali ze wszystkich kategorii operacji pomocowych.
2. Należy podkreślić, że LGD „Zielone Mosty Narwi” ma duży wpływ na aktywizację wnioskujących o dofinansowanie projektów.
3. Zaangażowanie środków zewnętrznych (do 75%) w ramach operacji pomocowych zmobilizowało beneficjentów do działań przedsiębiorczych.
4. W wyniku pojawienia się LGD zauważono rozwój i powstanie nowych organizacji pozarządowych.

Literatura

Biuletyn Informacyjny Lokalnej Grupy Działania „Zielone Mosty Narwi”. Wrzesień 2009.
 Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, XII edycja ogólnopolskiego konkursu „Sposób na sukces” przedsiębiorczość na obszarach wiejskich, 2000-2012 Leader szansą dla polskiej wsi. Wyda. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa 2008.

Noworól A.: Bariery rozwoju lokalnego w Polsce [w:] Zeszyty Naukowe „Współpraca dla rozwoju. Samorząd terytorialny jako reżyser lokalnego rozwoju. Polityka społeczna jako instrument rozwoju” 2008, nr 1.

Piłkowska-Końska M.: Nabór wniosków w ramach LGD Zielone Mosty Narwi. „Gazeta Pomiechowska” 2012, nr 7.

Raport z ewaluacji średniookresowej wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania Zielone Mosty Narwi. Wrzesień 2011.

Słodowa-Hełpa M.: Wpływ środków finansowych Unii Europejskiej na rozwój terenów wiejskich [w:] Stan obecny i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim do 2020 roku. Red. naukowa Z. Brodziński. Wydaw. Agraf Olsztyn, Olsztyn 2012.

Agata Balińska

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Miejsce agroturystyki w rozwoju gminy w ocenie jej mieszkańców

Streszczenie

W artykule przybliżono różne sposoby postrzegania funkcji turystycznej w rozwoju gminy wiejskiej prezentowane w literaturze przedmiotu. Na przykładzie gminy Mielnik pokazano synergię między oczekiwaniami społeczności lokalnej a działaniami władz gminy w zakresie rozwoju bazującego na turystyce.

Słowa kluczowe: agroturystyka, funkcja turystyczna, Mielnik, rozwój lokalny.

Wstęp

Agroturystyka czy szerzej rozumiana turystyka wiejska staje się ważnym elementem gospodarki lokalnej nie tylko gmin leżących na terenie typowych regionów recepcji turystycznej. Z uwagi na jej cechy charakterystyczne, a przede wszystkim silną interakcję ze środowiskiem lokalnym (przyrodniczym i społecznym) dla właściwego jej funkcjonowania istotna jest akceptacja ze strony społeczności lokalnej oraz wsparcie władz lokalnych.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie roli, jaką agroturystyce (i turystyce wiejskiej) przypisują lokalne władze samorządowe oraz społeczność lokalna. Problematyka badań dotyczy przejawów lokalnej polityki turystycznej oraz stosunku ludności autochtonicznej do rozwijania funkcji turystycznej w ich gminach. Jako przykład posłużyła nadbużańska gmina Mielnik (powiat siemiatycki, województwo podlaskie).

Agroturystyka jako forma pozarolniczej przedsiębiorczości mieszkańców wsi

Zmiany na polskiej wsi odczuwane przede wszystkim w zakresie opłacalności produkcji rolniczej i nadpodaży siły roboczej prowadzą do różnicowania funkcji obszarów wiejskich. Z jednej strony następuje specjalizacja i intensyfikacja produkcji rolniczej, z drugiej „ucieczka” od rolnictwa ludności wiejskiej. Jak słusznie zauważa A. Rosner¹, mieszkańcy obszarów wiejskich położonych w korzystnej lokalizacji komunikacyjnej względem miast (do 100 km) mają możliwość podjęcia pracy w tych miastach bez konieczności zmiany miejsca

¹ A. Rosner: Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich. [w:] Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje, polityki. Red. naukowa I. Nurzyńska, M. Drygas. Wydaw. IRWiR, Warszawa 2011, ss. 155-174.

zamieszkania. W przypadku obszarów położonych peryferyjnie konieczne jest dywersyfikowanie źródeł dochodów poprzez rozwijanie innych funkcji obszarów wiejskich, w tym funkcji turystycznej. Na miejsce agroturystyki czy szerzej rozumianej turystyki wiejskiej w wielofunkcyjnym rozwoju wsi wskazuje wielu autorów reprezentujących różne ośrodki naukowe, w tym: M. Kłodziński, J. Sikora, B. Sawicki, L. Przezbórska, J. Wojciechowska².

W założeniu agroturystyka bazuje na wsi i rolnictwie, a gospodarstwo agroturystyczne powstaje na kanwie gospodarstwa rolnego. W praktyce, głównie z uwagi na uwarunkowania prawne, powiązanie agroturystyki z rolnictwem jest niewielkie. Podkreśla to również M. Kozak twierdząc, że agroturystyka ma tendencję do rozwoju nie tam, gdzie znajdują się liczne gospodarstwa rolne, ale tam gdzie magnesem są atrakcje turystyczne i to bardziej kulturowe niż przyrodnicze. W ocenie tego autora mała liczba gospodarstw agroturystycznych w pobliżu miast jest spowodowana niską konkurencyjnością agroturystyki jako źródła dochodu względem pracy najemnej w pobliskich ośrodkach miejskich.

Określenie skali wpływu agroturystyki na rozwój gminy czy innej jednostki terytorialnej jest trudne. Również w dostępnej literaturze z tego zakresu zdania są podzielone. Zdaniem M. Dębniowskiej M. Tkaczuk „jedno gospodarstwo świadczące usługi turystyczne uruchamia na obszarze wiejskim około 10 nowych miejsc pracy³”. Bardziej sceptyczny jest w swoich twierdzeniach M. Kozak, twierdząc, że dochody osiąmane przez wiejskich kwaterodawców w znikomym stopniu przekładają się na dochody innych mieszkańców wsi, bowiem gospodarstwa agroturystyczne maksymalizują wykorzystanie własnych zasobów ludzkich i materialnych. Co więcej „wobec zwolnień podatkowych nie przekładają się w ogólnie na budżet gminy⁴”. Z twierdzeniem tym polemizuje teoria mnożnika turystycznego, którego empiryczne przełożenie widoczne jest nie tylko w typowych miejscowościach turystycznych. Trudno zgodzić się ze stanowiskiem, że skala tego mnożnika dochodzi do rozmiarów zaproponowanych przez M. Dębniowską i M. Tkaczuk, ale jego istnienie przewija się w licznych szacunkach.

Korzyści ekonomiczne z rozwoju agroturystyki skorelowane są z korzyściami społecznymi. Aktywizacja zawodowa lokalnej ludności ma również swój wymiar psychospołeczny – przeciwdziała wykluczeniu społecznemu. Podobne stanowisko prezentuje M. Kozak, twierdząc, że istotnym

² Por: M. Kłodziński: Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast. Wydaw. IRWiR, Warszawa 2006; M. Sznajder, L. Przezbórska: Agroturystyka. Wydaw. PWE, Warszawa 2006; J. Wojciechowska: Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce. Wydaw. UŁ, Łódź 2009; J. Sikora: Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Wydaw. C.H. Beck, Warszawa 2012.

³ M. Dębniowska, M. Tkaczuk: Agroturystyka – koszty, ceny, efekty. Wydaw. Poltext, Warszawa 1997, s. 12.

⁴ M. Kozak: Turystyka jako czynnik rozwoju regionów Polski Wschodniej. Ekspertyza wykonana na zlecenie MRiRR, s. 52, www.mrr.gov.pl.

uwarunkowaniem rozwoju funkcji turystycznej gmin jest „...gotowość i umiejętność społeczności lokalnych do planowania i zarządzania turystyką na swoim terenie”⁵. Autor ten podkreśla też znaczenie lidera, który formułuje cele i mobilizuje społeczność do ich realizacji. Liderem tym może być zarówno pojedynczy przedsiębiorca, lokalne stowarzyszenie, jak i urząd gminy, a przede wszystkim osoba wójta czy burmistrza.

Jednym z warunków rozwoju turystyki wiejskiej jest „pozytywny stosunek do turystyki głównych zainteresowanych, tj. [...] mieszkańców wsi”⁶. Chodzi nie tylko o kwaterodawców i ich rodziny, ale i całe społeczności lokalne, które współtworzą środowisko świadczenia usług agroturystycznych. Ciekawe wyniki badań na temat postrzegania turystyki wiejskiej przez lokalnych mieszkańców prezentuje E. Szulc-Dąbrowska⁷. Z jej badań wynika, że stosunek ludności autochtonicznej do turystów i turystycznego kierunku rozwoju miejscowości zależy do wielkości tejże miejscowości (stosunek ten jest bardziej pozytywny w miejscowościach małych niż dużych) oraz stadium rozwoju funkcji turystycznej. W pierwszej fazie rozwoju funkcji turystycznej przeważającym odczuciem jest euforia, która wraz z rozwojem turystyki przechodzi w obojętność i irytację, aby w końcowej fazie powodować antagonizm. Pozytywny odbiór rozwoju turystyki przez mieszkańców małych miejscowości związany jest też zapewne z tym, że znaczna ich część znajduje zatrudnienie w bezpośredniej obsłudze ruchu turystycznego.

Gmina Mielnik jako destynacja turystyczna

Gmina Mielnik to najbardziej na południe wysunięta gmina województwa podlaskiego. Z uwagi na położenie wzdłuż granicy państwa z Białorusią można ją nazwać gminą peryferyjną. Pod względem geograficznym położona jest na terenie Wysoczyzny Drohickej, zaś dolina Bugu zaliczana jest do odrębnego mezoregionu – Podlaski Przełom Bugu. Cechą charakterystyczną tego obszaru jest zróżnicowane ukształtowanie powierzchni.

Gmina Mielnik zajmuje powierzchnię 196 km² i w 2010 roku zamieszkiwało ją 2539 osób. Średnia gęstość zaludnienia to 13 osób/km². Osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły 13,5%, produkcyjnym 56,6%, poprodukcyjnym 29,9%. Znaczny udział w powierzchni gminy stanowią lasy (63,6%), reszta to: grunty orne : 21,8%, łąki i pastwiska: 8,4%.

Mielnik kojarzony jest z wielowiekową tradycją wydobycia kredy, której złoża są do dnia dzisiejszego eksploatowane. Poza kopalnią kredy w Mielniku

⁵ M. Kozak... op. cit., s. 10.

⁶ M. Kłodziński: Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast. Wydaw. IRWiR, Warszawa 2006, s. 115.

⁷ E. Szulc-Dąbrowska: Nastawienie społeczności lokalnych do turystyki (studium porównawcze sześciu miejscowości). [w:] Społeczności lokalne a turystyka. Aspekty społeczne, kulturowe, ekonomiczne. Red. naukowa L. Mazurkiewicz, A. Kowalczyk. Wydaw. Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, Warszawa 2008, ss. 61-75.

warto zobaczyć liczne zabytki sakralne, pozostałości XI – wiecznego grodziska na górze zamkowej oraz rezerwy przyrody. Niewątpliwie atrakcją turystyczną jest bardzo malownicza w na tym odcinku dolina rzeki Bug.

Według typologii przyjętej przez Instytut Turystyki na terenie gminy Mielnik nie występują walory wypoczynkowe pierwszej i drugiej kategorii, ale aż 180 km² (91,8% powierzchni gminy) zajmują walory trzeciej kategorii. Dominującym walorem są oczywiście lasy oraz rzeka Bug. Atrakcyjność wypoczynkową gminy w odniesieniu do sezonu letniego oceniono jako średnią, a dla zimowego – małą. Na poziomie średnim oceniona została też atrakcyjność krajoznawcza badanej gminy⁸.

Wysoka jakość walorów przyrodniczych potwierdzona jest znacznym udziałem w powierzchni gminy terenów objętych ochroną prawną, tj. jako obszary chronionego krajobrazu (178,3 km², 91% powierzchni gminy), rezerwy przyrody (0,4km², 0,2%), obszar Natura 2000 (29km², 14,8%). Na terenie gminy znajduje się też 8 pomników przyrody.

Zgodnie z bazą GMINA Instytutu Turystyki na terenie gminy Mielnik w 2010 r. znajdowały się dwa obiekty zakwaterowania zbiorowego dysponujące łącznie 70 miejscami noclegowymi oraz 23 gospodarstwa agroturystyczne dysponujące 171 pokojami gościnnymi.

Przyjmując, że pokoje w gospodarstwach agroturystycznych są średnio 2 osobowe⁹, wielkość wskaźnika Baretje'a-Deferta (W_{BD}) określającego poziom rozwoju funkcji turystycznej osiąga poziom 14,6. Zgodnie z zaproponowaną przez M. Boyera interpretacją tego wskaźnika w sześciostopniowej skali, funkcja turystyczna w gminie Mielnik jest istotna, ale nie dominująca¹⁰.

Lokalna polityka turystyczna

Przejawem przyjętej polityki turystycznej jest między innymi miejsce, jakie zajmuje ona w strategii rozwoju gminy. Zgodnie z uzyskanymi informacjami prace nad „Strategią Rozwoju Gminy Mielnik na lata 2012-2032” dobiegają końca. Na potrzeby jej opracowania zostały przeprowadzone badania ankietowe na reprezentatywnej próbie 151 osób dorosłych (5,9% dorosłych mieszkańców gminy) mieszkających na terenie gminy. Wyniki tych badań podano do publicznej wiadomości¹¹. Z uwagi na problematykę niniejszego referatu wybrane wyniki zostaną przytoczone.

⁸ www.intur.com.pl, dostęp 28.09.2012 r.

⁹ Inne szacowanie liczby miejsc w pokojach nie wpływa w istotny sposób na interpretację uzyskanego wskaźnika Baretje'a-Deferta. Wskaźnik obliczamy według wzoru $W_{BD}=100*\text{liczba turystycznych miejsc noclegowych/liczba stałych mieszkańców}$.

¹⁰ A. Szromek: Wskaźniki funkcji turystycznej. Koncepcja wskaźnika funkcji turystycznej i uzdrowiskowej. Wydaw. Politechniki Śląskiej, Gliwice 2012, s. 65.

¹¹ J. Danowski: Wyniki badań ankietowych mieszkańców gminy Mielnik. Strategia rozwoju gminy Mielnik na lata 2012-2032. Raport z badań, www.mielnik.com.pl, dostęp 25.09.2012 r.

Respondentów pytano między innymi o to, czy w ich ocenie gmina Mielnik jest atrakcyjnym miejscem dla prowadzenia działalności gospodarczej. Większość ankietowanych (58,9%) uznała, że gmina jest dobrym miejscem do rozwoju działalności gospodarczej, 14,6% było przeciwnego zdania. Wśród entuzjastów dominowały osoby z przedziału wiekowego 50-59 lat, z wykształceniem na poziomie zasadniczego. W grupie sceptyków znalazły się przede wszystkim osoby z przedziału wiekowego 25-29 lat z wykształceniem wyższym.

Zdaniem respondentów (mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź) gmina Mielnik jest atrakcyjna pod względem: 1) turystycznym (95,4% respondentów), 2) położenia geograficznego (84,8%), 3) walorów kulturowych (67,6%). Z tymi odpowiedziami korespondują preferowane przez respondentów kierunki rozwoju gminy. Respondenci oczekują, że gmina będzie się rozwijać w oparciu o walory naturalne i kapitał ludzki, czyli jako ośrodek: 1) sanatoryjno-uzdrowiskowy (64,9%), 2) wypoczynkowo-turystyczny (64,2%), 3) kulturalny (29,1%), 4) przemysłu kredowego (23,2%). Relatywnie niewielu respondentów oczekuje, że gmina będzie się rozwijać w oparciu o intensyfikację produkcji rolniczej (17,2%) czy przemysł spożywczy (8%).

Wyniki przywołanych powyżej badań zostały uwzględnione w proponowanych celach strategii. I tak wśród celów pierwszorzędnych wskazano, że gmina Mielnik ma stać się ośrodkiem rozwoju usług sanatoryjnych i turystycznych. Turystyka wiejska i agroturystyka wymienione zostały wśród celów drugorzędnych (jako uszczegółowienie celu pierwszorzędnego: „Gmina Mielnik ośrodkiem rozwoju gospodarczego opartego na wiedzy i przedsiębiorczości mieszkańców”). Agroturystyka i turystyka wiejska wymieniane są z nazwy w opracowywanej analizie SWOT jako szansa na rozwój tego obszaru.

Przejawem zaangażowania władzy lokalnej w rozwój funkcji turystycznej jest jej współdziałanie z ponad 20 samorządami lokalnymi w ramach LGD „Tygiel Doliny Bugu”. Celem działania tego stowarzyszenia jest między innymi rozwój turystyki.

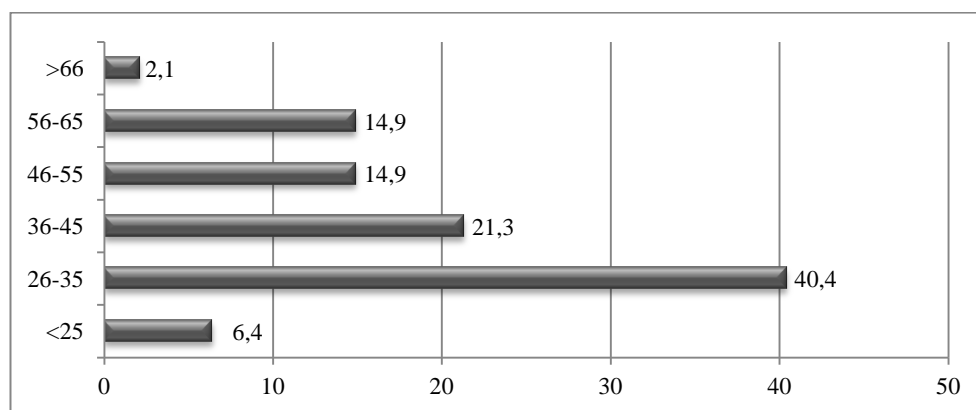
Bug stał się też spoiwem łączącym lokalne jednostki terytorialne wokół realizacji idei intensyfikacji funkcji turystycznej tego terenu. Gmina Mielnik wraz z gminami: Drohiczyn, Korczew, Konstantynów, Perlejewo, Sarnaki, Siemiatycze oraz Stowarzyszeniem Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich realizuje projekt „Bug – rajem dla turysty” (w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Oś priorytetowa 6. Polska gospodarka na rynku międzynarodowym, Działanie 6.4 Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym). Celem tego projektu jest stworzenie markowego produktu turystycznego łączącego elementy turystyki przyrodniczo-krajoznawczej, wodnej, edukacyjno- rekreacyjno-

aktywnej dzieci i młodzieży, agroturystyki i ekoturystyki¹². Do promocji tego regionu został zaangażowany między innymi Marek Twardowski, wielokrotny mistrz świata w kajakarstwie

Spoleczność lokalna gminy Mielnik wobec rozwoju agroturystyki – wyniki własnych badań empirycznych

Przedmiotem zainteresowań badawczych autorki był stosunek mieszkańców do rozwoju funkcji turystycznej. W 2006 roku przeprowadzono badania na grupie 47 mieszkańców gminy nie związanych z działalnością turystyczną¹³.

Niemal połowę, bo 49% respondentów stanowiły kobiety. Najliczniej reprezentowana była grupa w przedziale wiekowym 26-35 lat, co obrazuje wykres 1.

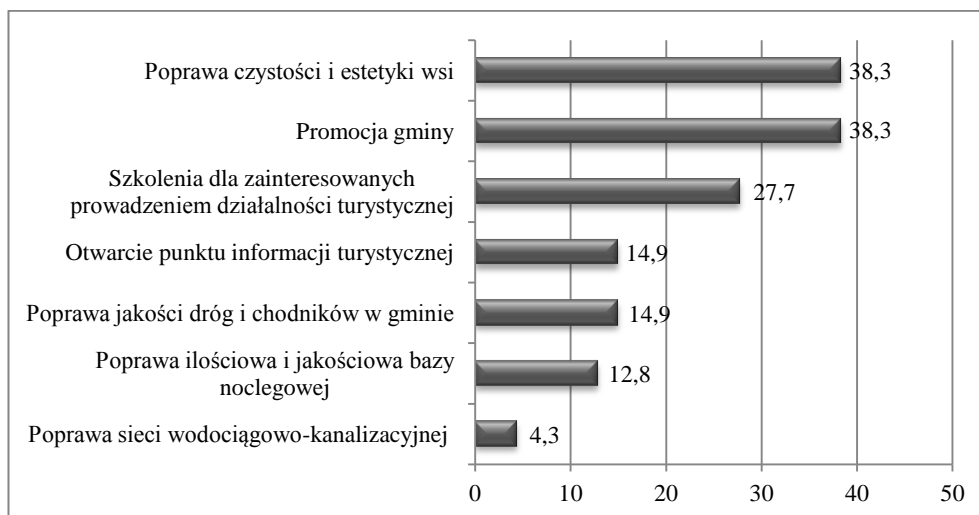
WYKRES 1. Wiek respondentów w przedziałach (w %)
Źródło: badania własne.

Pod względem poziomu wykształcenia dominowały dwie grupy tj., osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (40,4%), oraz średnim (42,5%). Respondenci z wykształceniem wyższym stanowili tylko 4,3% badanych.

W opinii respondentów rozwój funkcji turystycznej gminy Mielnik nie jest na wystarczającym poziomie. Dla poprawy tego stanu należy, w opinii respondentów, przede wszystkim poprawić estetykę wsi (na to działanie wskazywały głównie osoby w wieku minimum 46 lat) oraz zintensyfikować działania promocyjne (tego zdania byli przede wszystkim respondenci z przedziału wiekowego 26-35 lat), co zaprezentowano na wykresie 2. Warto podkreślić, że aż 89% respondentów deklaruje życzliwy stosunek do turystów i lokalnych przedsięwzięć turystycznych.

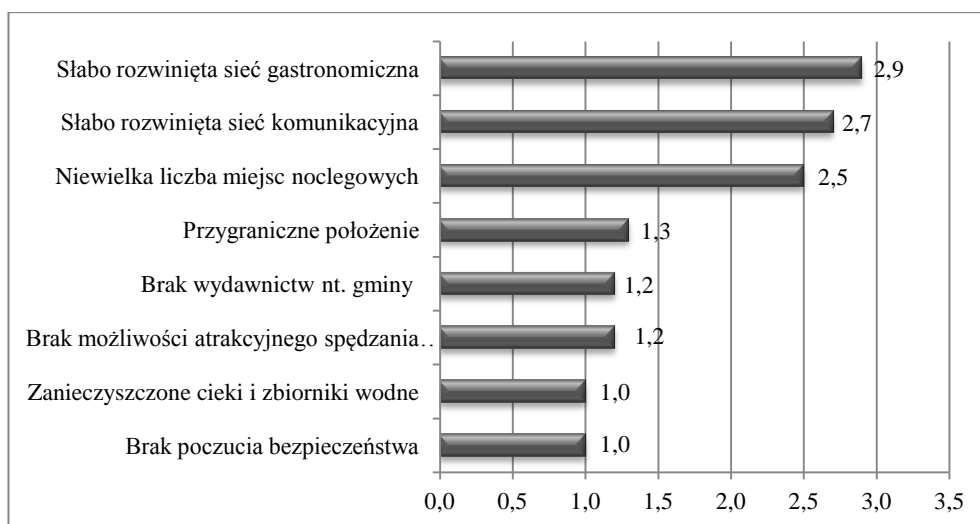
¹² www.en.bugrajem.eu, dostęp 28.09.2012 r.

¹³ Zaprezentowane wyniki stanowią fragment badań przeprowadzonych w 14 gminach przygranicznych Polski Wschodniej w ramach projektu 2P06R09628.

WYKRES 2. Działania stymulujące rozwój turystyki w gminie w opinii respondentów (w %)
 Źródło: badania własne.

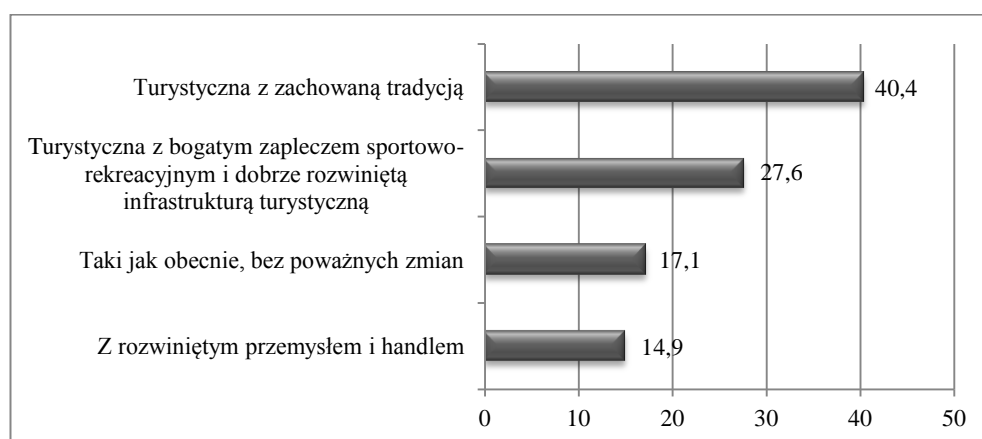
W ocenie respondentów elementem zniechęcającym turystów do przyjazdu do gminy Mielnik jest przede wszystkim niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna. Najbardziej krytyczne w swoich ocenach były osoby w wieku 26-35 lat.

WYKRES 3. Elementy zniechęcające turystów do wypoczynku na terenie gminy w ocenie badanych mieszkańców (ocena w skali 0-5, gdzie 0 – czynnik neutralny, 5 – czynnik najbardziej zniechęcający)
 Źródło: badania własne.

Niemal co trzeci respondent (38,3%) rozważał możliwość podjęcia działalności turystycznej (31,9% nie brało tego pod uwagę) i byłoby to gospodarstwo agroturystyczne lub kwatery, a w pojedynczych przypadkach obiekt gastronomiczny i wypożyczalnia sprzętu sportowego. Na drodze do realizacji planów stała konieczność poniesienia relatywnie wysokich inwestycji, brak zgody rodziny lub względy zdrowotne.

Respondentów proszono też o wskazanie, jaki scenariusz rozwoju gminy jest w ich ocenie najbardziej korzystny na przestrzeni najbliższych 20 lat. Pożądanym przez respondentów okazał się rozwój bazujący na funkcji turystycznej (wykres 4). Ciekawe jest to, że nie ma istotnej zależności pomiędzy oczekiwanym kierunkiem rozwoju gminy, a wiekiem respondentów (współczynnik korelacji Pearsona – 0,2).

WYKRES 4. Preferowany przez respondentów kierunek rozwoju gminy

Źródła: badania własne.

Wyniki uzyskanych przez autorkę badań korespondują z wynikami uzyskanymi na potrzeby opracowywania strategii rozwoju gminy. Biorąc pod uwagę działania prowadzone przez władze Mielnika, w tym projekt „Bug – rajem dla turysty” oraz założenia strategii rozwoju gminy, można pokusić się o stwierdzenie, że pożądany przez mieszkańców scenariusz rozwoju gminy powoli się urzeczywistnia.

Posumowanie

W gminie Mielnik, pomimo jej peryferyjnego położenia, a tym samym utrudnionej dostępności komunikacyjnej jest szansa na rozwijanie funkcji turystycznej. Co więcej rozwój turystyki, w tym agroturystyki może przyczynić się do poprawy poziomu życia mieszkańców. Zaprezentowane pokrótce wyniki badań pokazują, że lokalna społeczność akceptuje taki scenariusz rozwoju. Dostrzega

atuty gminy, ale i jej mankamenty. Warto podkreślić, że władze lokalne podejmują działania wychodzące naprzeciw nowemu paradygmatowi turystyki i dążą do stworzenia markowych, wysoko pozycjonowanych produktów turystycznych, czemu służy projekt „Bug – rajem dla turysty”.

Literatura

Danowski J.: Wyniki badań ankietowych mieszkańców gminy Mielnik. Strategia rozwoju gminy Mielnik na lata 2012-2032. Raport z badań, www.mielnik.com.pl.

Dębniwska M., Tkaczuk M.: Agroturystyka – koszty, ceny, efekty. Wydaw. Poltext, Warszawa 1997.

Kłodziński M.: Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast. Wydaw. IRWiR, Warszawa 2006.

Kłodziński M.: Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast. Wydaw. IRWiR, Warszawa 2006.

Kozak M.: Turystyka jako czynnik rozwoju regionów Polski Wschodniej. Ekspertyza wykonana na zlecenie MRiRR, www.mrr.gov.pl.

Rosner A.: Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich. [w:] Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje, polityki. Red. naukowa I. Nurzyńska, M. Drygas. Wydaw. IRWiR, Warszawa 2011.

Sikora J.: Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Wydaw. C.H. Beck, Warszawa 2012.

Sznajder M., Przezbórska L.: Agroturystyka. Wydaw. PWE, Warszawa 2006.

Szromek A.: Wskaźniki funkcji turystycznej. Koncepcja wskaźnika funkcji turystycznej i uzdrowiskowej. Wydaw. Politechniki Śląskiej, Gliwice 2012.

Szule-Dąbrowska E.: Nastawienie społeczności lokalnych do turystyki (studium porównawcze sześciu miejscowości). [w:] Społeczności lokalne a turystyka. Aspekty społeczne, kulturowe, ekonomiczne. Red. naukowa L. Mazurkiewicz, A. Kowalczyk. Wydaw. Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, Warszawa 2008.

Wojciechowska J.: Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce. Wydaw. UŁ, Łódź 2009.

www.en.bugrajem.eu.

www.intur.com.pl.

Agnieszka Cyburt

Instytut Ekonomii i Zarządzania

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża JP II w Białej Podlaskiej

Zdolność do absorbowania środków Unii Europejskiej na przykładzie gmin wiejskich województwa lubelskiego

Streszczenie

W artykule podjęto próbę zdefiniowania zdolności absorpcyjnej, określenia czynników na nią wpływających. W grupie analizowanych czynników wyodrębniono kategorię czynników związanych ze strategicznym podejściem do pozyskiwania środków europejskich, zasobami finansowymi prezentującymi sytuację finansową gminy oraz czynniki związane z posiadaniem kapitału ludzkiego, a więc między innymi: wykształcenie, przedsiębiorcza postawa lidera. Ostatnia grupa czynników dotyczy sprawności organizacyjnej, do której zaliczono przepływ informacji, strukturę organizacyjną jednostki. Z drugiej jednak strony starano się dokonać oceny zdolności analizując ją w kontekście podjętych już działań w zakresie absorpcji funduszy strukturalnych oraz osiągniętego poziomu rozwoju.

Słowa kluczowe: fundusze strukturalne, samorząd terytorialny, absorpcja, przedsiębiorczość.

Wstęp

Aktywny udział Polski w polityce strukturalnej Unii Europejskiej stanowi szansę rozwoju jednostek samorządu terytorialnego, którą należy rozpatrywać także w kategorii zdolności do podejmowania działań związanych z absorbowaniem środków pomocowych. Współcześnie przedsiębiorczość w sektorze publicznym wiąże się z ciągłym poszukiwaniem i skutecznym wykorzystywaniem szans. Na mapie Polski wśród gmin można równie łatwo odnaleźć bieguny wzrostu, czyli gminy sukcesu, jak również znacznie słabiej rozwinięte peryferyjne. W grupie regionów słabo rozwiniętych wymienia się również województwo lubelskie. Choć proces realizacji polityki regionalnej UE w zakresie konwergencji społecznej i gospodarczej Polski w relacji do pozostałych krajów Wspólnoty postępuje stabilnie i można zaobserwować zmniejszenie dystansu w poziomie PKB na jednego mieszkańca, to skala zmian w poszczególnych regionach jest jednak bardzo zróżnicowana i waha się od 0,8 pkt proc. (lubelskie) do 8,6 pkt proc. (mazowieckie)¹. PKB na jednego mieszkańca w relacji do średniej UE w 2009 r.² wynosił 41% (lubelskie) i była to najniższa wartość, podczas gdy mazowieckie

¹ Rozwój regionalny Polski. Wydaw. MRR, Warszawa 2009, ss. 8-11.

² www.eurostat.ec.europa.eu.

osiągnęło wartość 97%. Najwyższą wartość spośród pięciu województw Wschodniej Polski osiągnęło świętokrzyskie – 47%, co oznacza, że żadne z nich nie przekroczyły one 50% średniej UE. Potwierdza to zatem fakt, że dynamiczniej rozwijają się już rozwinięte regiony, natomiast regiony słabo rozwinięte nadal pozostają w ogonie Europy.

Można zauważyć, że dotychczasowe działania zmierzające do przeciwdziałania marginalizacji województw Polski Wschodniej, podejmowane w ramach polityki regionalnej nie przyniosły spodziewanych efektów. Wydaje się zatem zasadne poszukiwanie przyczyn tego stanu, tym bardziej, że w ramach obecnej perspektywy finansowej właśnie województwa Polski Wschodniej uzyskały znaczną pulę środków w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej oraz poszczególnych Regionalnych Programów Operacyjnych.

W ramach NSRO 2007-2013 do końca 2010 r. złożono 158,5 tys. wniosków na całkowitą kwotę dofinansowania 366,1 mld zł³. Do końca 2010 r. zatwierdzono do realizacji 70 tys. wniosków na całkowitą kwotę dofinansowania 203,9 mld zł.

Wartość podpisanych umów o dofinansowanie na dzień 31.12.2010 r. w ramach 16 RPO wynosiła 47 742 836 tys. zł, co stanowiło 71,2% poziomu wykorzystania alokacji na lata 2007-2013. We wszystkich 16 programach – zatwierdzono 22382 wnioski, w ramach PRO Województwa Lubelskiego podpisano umowy o dofinansowanie na łączną wartość 4 240 488 tys. zł stanowiących 58,7% poziomu alokacji na lata 2007-2013, zatwierdzono 1688 wniosków. Natomiast w PO Rozwój Polski Wschodniej zostały zatwierdzone 123 wnioski, zaś łączna wartość podpisanych umów wynosi 4 829 010 tys. zł, co stanowi 52,4% poziomu wykorzystania alokacji na lata 2007-2013⁴.

W ujęciu makroekonomicznym zdolność absorpcji można zdefiniować jako stopień, w jakim państwo jest w stanie w pełni wydatkować przydzielone środki finansowe z funduszy UE w sposób skuteczny i efektywny. Zdolność ta jest niezbędna do dokonania maksymalizacji udziału w spójności gospodarczej i społecznej z dostępnych środków z funduszy unijnych⁵.

W opracowaniu przyjęto, iż zdolność można rozpatrywać w dwojaki sposób, jako posiadanie możliwości zrobienia czegoś lub posiadanie predyspozycji łatwego opanowania pewnych umiejętności związanych z podejmowaniem określonych działań⁶. W ocenie absorpcji środków UE istotne jest rozpatrywanie

³ Krajowy System Informatyczny KSI SIMIK 07-13.

⁴ Wykorzystanie środków UE w ramach Strategii Wykorzystania Funduszu Spójności na lata 2004-2006 oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013. Wydaw. MRR, Warszawa 2011.

⁵ L. Vitek: Welfare State Development during the Transition: The Czech Republic Case. [w:] Improving Relations Between the Administration and the Public. Ed. J. Caddy, J. Jabes. NISPAcee, Slovakia 1999, ss. 386-407.

⁶ Słownik Języka Polskiego, www.sjp.pwn.pl.

zdolności jednostek samorządu terytorialnego do ich pozyskiwania i wykorzystywania.

Cel i metodyka badań

Celem opracowania jest dokonanie analizy zdolności gmin wiejskich województwa lubelskiego w zakresie pozyskiwania i wykorzystywania środków strukturalnych. Badaniu z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety poddano wszystkie gminy województwa lubelskiego. Uzupełnione kwestionariusze odesłało 81 gmin, co stanowi zwrotność na poziomie 47,4%. W badaniach wykorzystano syntetyczną miarę rozwoju Z. Hellwiga, którą zastosowano do pomiaru syntetycznego miernika rozwoju (SMR) oraz wskaźnika aktywności w absorbowaniu środków UE (WSKA). Obliczenia wykonano dla 171 gmin wiejskich województwa lubelskiego uwzględniając dane z 2010r. Formułując kryteria merytoryczne, pozwalające wskazać zmienne opisujące poziom rozwoju gmin wiejskich województwa lubelskiego, wzięto pod uwagę podejścia badawcze zaprezentowane przez: A. Zeliasia⁷, M. Sej-Kolasy i A. Zielińskiej⁸ oraz A. Kamińskiej, P. Janulewicza⁹.

Stosując się do kryteriów formalnych, wyselekcjonowano zmienne diagnostyczne, które są mierzalne, kompletne i dostępne w statystyce publicznej na poziomie gmin. Uwzględniając kryteria statystyczne¹⁰ sprawdzono współczynnik korelacji między zmiennymi, wykorzystując macierz współczynników korelacji Pearsona dla zmiennych i okazało się, że brak jest zmiennych nadmiernie skorelowanych, podlegających eliminacji. Za wartość krytyczną przyjęto współczynnik korelacji r na poziomie wyższym niż 0,75 Ostatecznie do budowy syntetycznego miernika rozwoju lokalnego (SMR) wykorzystano 25 zmiennych podzielonych na poszczególne kategorie ekonomiczne obejmujące pięć grup wyszczególnionych w tabeli 1.

Do obliczenia syntetycznego miernika rozwoju za 2010r. (SMR 2010), opisującego poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich województwa lubelskiego, przyjęto koncepcję Z. Hellwiga, opierającą się na stworzeniu wzorca taksonomicznego, polegającego na przyjęciu za tzw. idealny wzorzec hipotetyczny – punktu o współrzędnych równych maksymalnym

⁷ A. Zeliś (red.): Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym. Wydaw. AE w Krakowie, Kraków 2000.

⁸ M. Sej-Kolasa, A. Zielińska: Analiza porównawcza gmin woj. dolnośląskiego na podstawie wybranych wskaźników zrównoważonego rozwoju. Prace Naukowe AE we Wrocławiu 2002, nr 942, ss. 97-106.

⁹ A. Kamińska, P. Janulewicz: Klasyfikacja gmin wiejskich województwa lubelskiego na podstawie rozwoju społeczno-gospodarczego. „Oeconomia” 2009, nr 275, ss. 31-42.

¹⁰ W. Ostasiewicz (red.): Statystyczne metody analizy danych. Wydaw. AE we Wrocławiu, Wrocław 1998, s. 116; A. Malina, A. Zeliś: Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania jakości życia ludności w Polsce w 1994 r. [w:] Ekonometryczne modelowanie danych finansowo-księgowych. Red. naukowa E. Nowak, M. Urbaniak. Wydaw. UMCS, Lublin 1996, ss. 85-89.

wartościom stymulant. Każde zbliżenie obiektu do wzorca należy uznać za zjawisko korzystne.

TABELA 1. Zmienne diagnostyczne wykorzystane do oceny poziom rozwoju lokalnego

POTENCJAŁ GOSPODARCZY	
y ₁	Dochody ogółem na 1 mieszkańca(zł)
y ₂	Udział dochodów własnych w dochodach ogółem (%)
y ₃	Wartość wydatków inwestycyjnych gminy na 1 mieszkańca (zł)
y ₄	Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem (%)
y ₅	Udział dochodów na zadania współfinansowane ze środków zagranicznych w dochodach ogółem (%)
y ₆	Udział wydatków na zadania inwestycyjne współfinansowane ze środków zagranicznych w wydatkach inwestycyjnych (%)
y ₇	Relacja wartości długu publicznego do dochodu ogółem (%)
RYNEK PRACY I KAPITAŁ LUDZKI	
y ₈	Stopa zatrudnienia (%)
y ₉	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)
y ₁₀	Liczba jednostek zarejestrowanych w REGON, przypadających na 1000 mieszk. w wieku produkcyjnym (jedn. gospodarcze)
y ₁₈	Wydatki w tys. zł na administrację publiczną na 1000 mieszkańców(zł)
JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	
y ₁₁	Liczba ludności korzystającej z sieci gazowej na tys. mieszkańców (osoba)
y ₁₅	Udział mieszkań wyposażonych w instalacje techniczno-sanitarne - łazienkę w ogólnej liczbie mieszkań (%)
y ₁₆	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę w m ² (m ²)
y ₂₀	Wydatki w tys. zł na ochronę zdrowia na 1000 mieszkańców(zł)
y ₂₁	Wydatki w tys. zł na kulturę fizyczną i sport na 1000 mieszkańców(zł)
y ₂₂	Wydatki w tys. zł na gospodarkę mieszkaniową na 1000 mieszkańców(zł)
y ₂₄	Wydatki w tys. zł na biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby na 1000 mieszkańców(zł)
y ₂₅	Liczba budynków nowooddanych do użytkowania (szt.)
ZAGOSPODAROWANIE INFRASTRUKTURALNE	
y ₁₂	Długość czynnej sieci kanalizacyjnej (km)
y ₁₃	Liczba ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej na 1000 mieszkańców (osoba)
y ₁₄	Liczba ludności korzystającej z sieci wodociągowej na 1000 mieszkańców (osoba)
y ₂₃	Wydatki w tys. zł na drogi publiczne gminne na 1000 mieszkańców(zł)
OŚWIATA I EDUKACJA	
y ₁₇	Odsetek osób posiadających wyższe wykształcenie wśród radnych (%)
y ₁₉	Wydatki w tys. zł na oświatę i wychowanie na 1000 mieszkańców(zł)

Źródło: opracowanie własne nap podstawie danych BDL¹¹ oraz Zeszytach Regionalnej Izby Obrachunkowej w Lublinie – Wykonanie budżetów jednostek samorządu terytorialnego woj. lubelskiego w 2010 r.¹²

¹¹ www.stat.gov.pl, dostęp 31.12.2011 r.

¹² Zeszyty Regionalnej Izby Obrachunkowej w Lublinie 2004, nr 46 i 2008 nr 53. Wykonanie budżetów jednostek samorządu terytorialnego woj. lubelskiego w 2004, 2008 i 2010 roku. W 2010 r. opublikowano jedynie elektroniczną wersję zeszytu zawartą na stronie internetowej www.lublin.rio.gov.pl.

Na bazie uporządkowanych wartości przeprowadzono podział gmin wiejskich ze względu na poziom rozwoju lokalnego na cztery grupy typologiczne (bardzo dobry, dobry, dostateczny, niedostateczny). Granice przedziałów zmiennej wyznaczono w oparciu o obliczone wartości: średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego miernika syntetycznego.

W okresie programowania 2007-2013 analizowano dwa programy, stanowiące w pewnym sensie kontynuację lub modernizację wcześniejszej perspektywy finansowej. Pierwszym programem, z którego dane poddano rozważaniom był Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (RPO WL). Ostatnim programem wsparcia ujętym w badawczej części pracy jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). W ramach poszczególnych programów wsparcia testowaniu poddano wyłącznie działania, w których uczestniczyły gminy wiejskie, a więc stanowiły największy odsetek wśród beneficjentów. Zmienne diagnostyczne podzielono na trzy obszary aktywności absorpcyjnej. Łącznie analizie poddano dziesięć zmiennych diagnostycznych wyszczególnionych w tabeli 2.

TABELA 2. Zmienne diagnostyczne syntetycznego wskaźnika aktywności absorpcyjnej (WSKA)

ZDOLNOŚĆ ABSORBOWANIA ŚRODKÓW UE	
X ₁	kwota zadłużenia na 1 mieszkańca (zł)
X ₂	udział wydatków na wynagrodzenia w administracji publicznej w ogólnej kwocie wydatków (%)
X ₃	liczba złożonych wniosków (szt.)
X ₄	liczba działań w ramach różnych programów, w których gmina aplikowała o środki (szt.)
X ₇	udział projektów, które uzyskały pozytywną ocenę formalną we wszystkich złożonych wnioskach (%)
X ₉	udział uzyskanej kwoty dofinansowania we wszystkich wydatkach inwestycyjnych gminy (%)
SKUTECZNOŚĆ ABSORBOWANIA ŚRODKÓW UE	
X ₆	udział liczby podpisanych umów w liczbie wszystkich złożonych wniosków - wskaźnik sukcesu (%)
X ₅	średni procent punktów uzyskanych (średni udział uzyskanych punktów w maksymalnej liczbie punktów możliwych do uzyskania) (%)
EFEKTYWNOŚĆ ABSORBOWANIA ŚRODKÓW UE	
X ₈	kwota dotacji przypadająca na 1 mieszkańca (zł)
X ₁₀	udział wartości wnioskowanej kwoty dofinansowania w wartości wynagrodzeń w administracji publicznej (%)

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na poziom aktywności w absorbowaniu środków UE przeprowadzono podział gmin wiejskich na cztery grupy typologiczne (bardzo

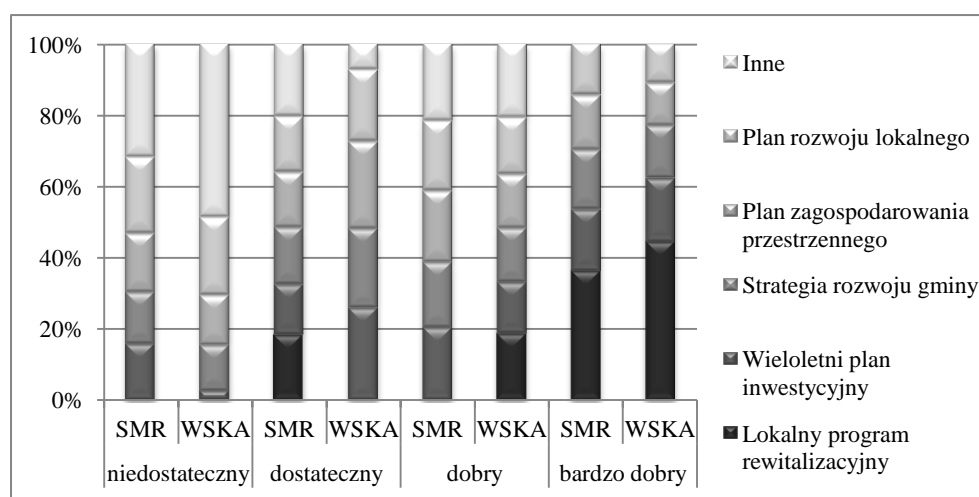
dobry, dobry, dostateczny, niedostateczny). Granice przedziałów wyznaczono w oparciu o obliczone wartości: średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego wskaźnika syntetycznego (WSKA).

W dalszej części artykułu poddano analizie poszczególne obszary zdolności odnosząc je do poziomu rozwoju gmin (SMR) oraz poziomu ich aktywności w absorbowaniu środków UE (WSKA), prezentowane wartości wskaźników syntetycznych dotyczą 2010r.

Wyniki badań

W niniejszym opracowaniu zaprezentowano zdolności badanych gmin w obszarze ich strategicznego, finansowego i organizacyjnego przygotowania do absorpcji.

Wyrazem strategicznej zdolności jest posiadanie dokumentów o charakterze strategicznym. Sytuację pod tym względem badanych gmin ilustruje wykres 1.

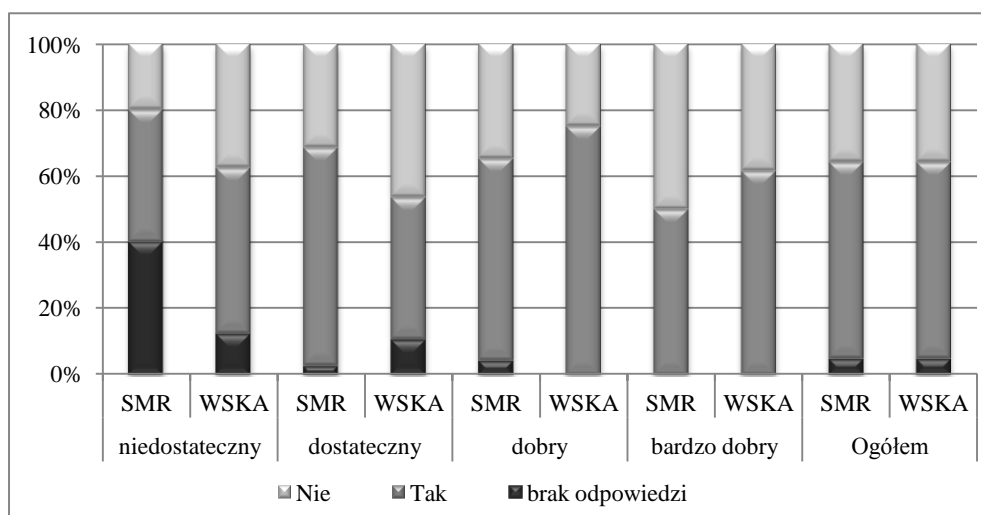
WYKRES 1. Dokumenty strategiczne będące w posiadaniu gmin z uwzględnieniem ich poziomu syntetycznego miernika rozwoju (SMR) oraz syntetycznego wskaźnika aktywności w absorbowaniu środków UE (WSKA)

Źródło: badania własne.

Analizując grupę gmin, których poziom rozwoju (SMR) określono jako niedostateczny należy wskazać, że żadna z nich nie wymieniła lokalnego programu rewitalizacyjnego, ale wśród najczęściej wskazywanych dokumentów znalazł się Program rozwoju lokalnego (7,5%) oraz Plan zagospodarowania przestrzennego (5,8%). Wśród gmin o niedostatecznym poziomie aktywności (WSKA) największy odsetek posiada Plan rozwoju lokalnego – 15%. Odmiennie kształtuje się sytuacja gmin o bardzo wysokim poziomie rozwoju (SMR), wśród których 50% posiada

Lokalny program rewitalizacyjny, 24,1% - Wieloletni plan inwestycyjny, 23,1% – Strategię rozwoju gminy. Podobnie gminy o bardzo wysokim poziomie aktywności (WSKA) w 50% posiadają Lokalny program rewitalizacyjny, 20,4% – posiada Wieloletni plan inwestycyjny oraz 16,7% - Strategię rozwoju gminy.

Zmieniająca się rzeczywistość społeczno-gospodarcza w gminie i jej otoczeniu wymaga aktualizacji dokumentów planistycznych i uwzględnienia zachodzących zmian. W szczególności dotyczy to podstawowego dokumentu, jakim jest strategia rozwoju gminy. Odsetek gmin, z uwzględnieniem poziomu ich rozwoju i poziomu aktywności w absorpcji środków UE, dokonujących aktualizacji strategii zaprezentowany został na wykresie 2.

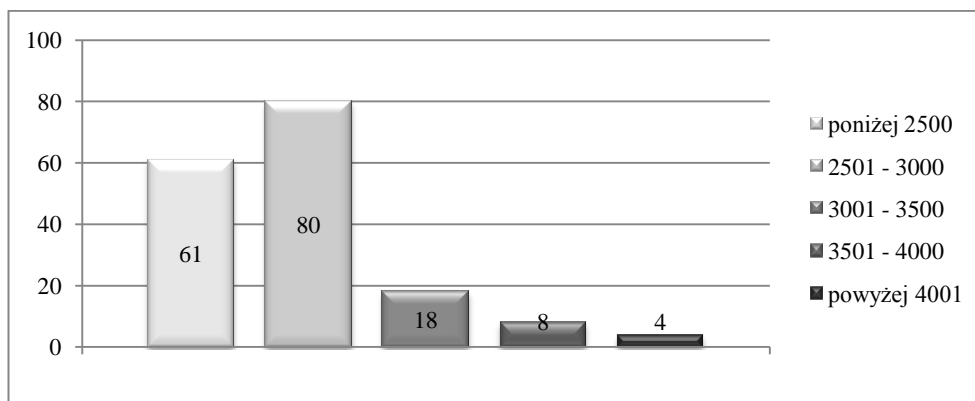

WYKRES 2. Dokonywanie aktualizacji strategii rozwoju gminy z uwzględnieniem poziomu syntetycznego miernika rozwoju (SMR) oraz syntetycznego wskaźnika aktywności w absorbowaniu środków UE (WSKA)

Źródło: opracowanie własne.

Badania wykazały, iż tylko 40% gmin z grupy najsłabiej rozwiniętych dokonuje aktualizacji tego dokumentu, zaś kolejne 40% gmin z tej grupy nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie, co może sugerować, że aktualizacja nie jest dokonywana. W przypadku gmin o bardzo dobrym poziomie rozwoju (SMR) – 50% dokonuje aktualizacji strategii, a w przypadku gmin o bardzo wysokim poziomie aktywności (WSKA) – aż 61,5%. Ogółem aktualizacji strategii dokonuje 59,3% wszystkich gmin.

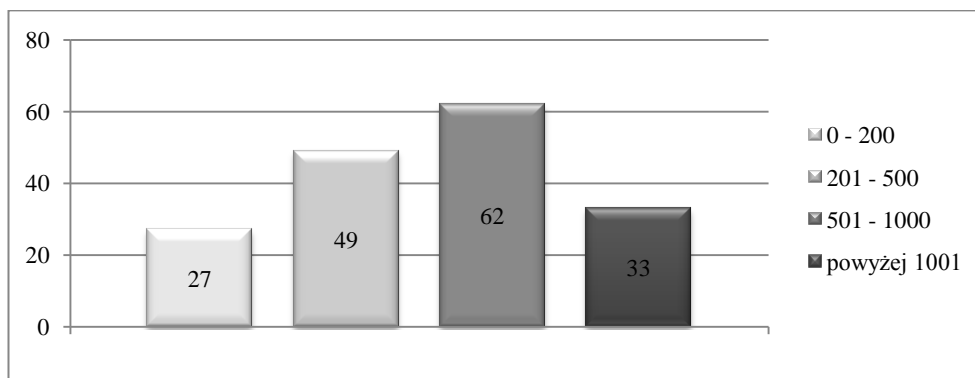
Finansową zdolność badanych gmin analizowano uwzględniając poziom dochodu ogółem na jednego mieszkańca (wykres 3) i kwotę zadłużenia na jednego mieszkańca (wykres 4).

WYKRES 3. Dochód własny na jednego mieszkańca w gminach wiejskich woj. lubelskiego w roku 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Najliczniejszą grupę (80 gmin) stanowią gminy osiągające dochody ogółem na mieszkańca w przedziale od 2501 zł do 3000 zł, zaś najmniej liczną grupę stanowią gminy z dochodem na mieszkańca powyżej 4000 zł – 4 gminy.

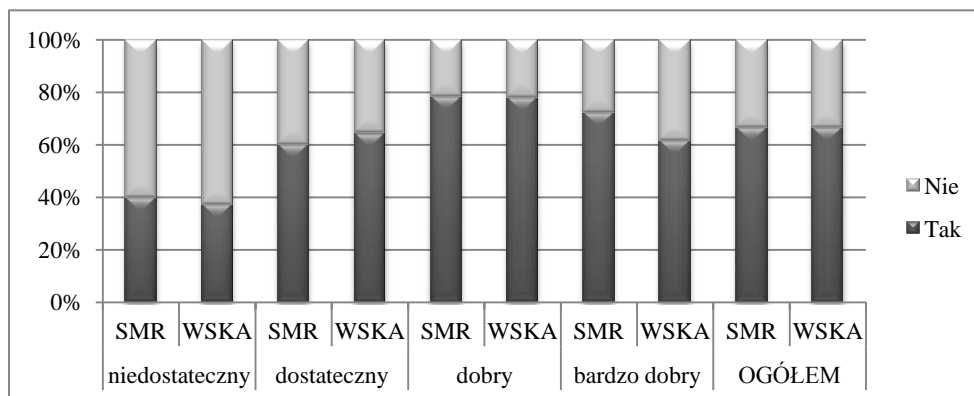
WYKRES 4. Kwota zadłużenia na jednego mieszkańca w gminach wiejskich woj. lubelskiego w roku 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie zeszytów z wykonania budżetów jst w 2010 r.

Spośród gmin wiejskich województwa lubelskiego najliczniej reprezentowane były te, których kwota zadłużenia przypadająca na mieszkańca wahała się w granicach 501 zł a 1000 zł, najmniej liczną grupę stanowią gminy o najniższym poziomie zadłużenia na mieszkańca (15,7% wszystkich gmin).

W badaniach przyjęto, iż jednym z przejawów zdolności organizacyjnej gmin jest posiadanie wyodrębnionego w strukturze organizacyjnej stanowiska

związanego z pozyskiwaniem i wykorzystywaniem funduszy strukturalnych. Sytuację pod tym względem badanych gmin ilustruje wykres 5.

WYKRES 5. Posiadanie w strukturze urzędu specjalnego stanowiska lub zespołu ds. pozyskiwania środków z UE
źródło: badania własne.

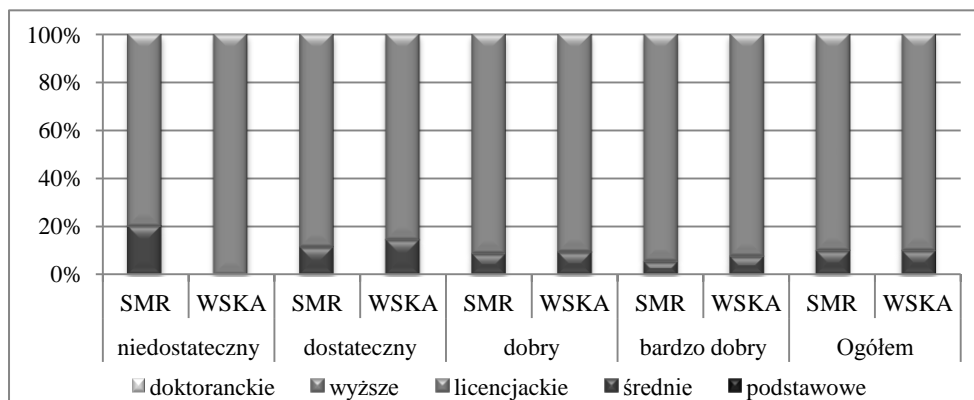
Zaprezentowane powyżej dane wskazują, iż łącznie nieco ponad 60% gmin posiada wyodrębnione stanowisko ds. pozyskiwania środków UE. Zauważono jednakże różnice pod tym względem w grupach gmin o różnym poziomie rozwoju i różnym poziomie ich aktywności w absorpcji środków UE.

Bardzo ważnym aspektem w analizie zdolności do absorbowania środków europejskich są indywidualne cechy lidera lokalnego oraz jego współpracowników¹³. Jedną z cech lidera jest umiejętność i chęć podejmowania przedsięwzięć, zatem ważnym elementem jest jego przedsiębiorczość. Przedsiębiorczość rozumiana jako kategoria wielowymiarowa determinowana przez czynniki będące indywidualnymi cechami człowieka: talent, osobowość, inteligencja, poziom wykształcenia. Wymienione cechy, a także ich pochodne takie m.in. jak: kreatywność, innowacyjność wyznaczają jakość zasobów ludzkich i kulturę organizacji¹⁴. Najbardziej wymierną z tych cech jest poziom wykształcenia. Poziom wykształcenia wójtów badanych gmin przedstawiony został na wykresie 6. Odpowiedzi dotyczące wykształcenia wójta rozłożyły się między wskazaniem wykształcenia na poziomie średnim i wyższym, przy czym zdecydowana większość wójtów legitymuje się wykształceniem wyższym. Nie występują istotne różnice pod tym względem w gminach o różnym poziomie

¹³ P. Dubel: Polityka regionalna i fundusze strukturalne w praktyce. Wydaw. UW, Warszawa 2012, ss. 81-82.

¹⁴ W. Janusz: Innowacje w rozwoju przedsiębiorczości w procesie transformacji. Wydaw. Difin, Warszawa 2004, ss. 17-25.

rozwoju, chociaż daje się zauważyć iż wraz ze wzrostem poziomu SMR rośnie odsetek badanych z wykształceniem wyższym.

WYKRES 6. Poziom wykształcenie wójtów badanych gmin

Źródło: opracowanie własne.

Zaskakujące jest natomiast, iż w gminach o najniższej aktywności w absorpcji środków UE wszyscy wójtowie posiadają wykształcenie wyższe.

Podsumowanie i wnioski

Analiza literatury przedmiotu oraz wyniki własnych badań Autorki upoważniają do następujących stwierdzeń:

1. W ramach analizy zdolności absorpcji środków europejskich ważnymi kategoriami rozumianymi jako posiadanie predyspozycji do podejmowania określonych działań, są: sprawność instytucjonalna i związany z nią problem przygotowania kadrowego urzędników zajmujących się pozyskiwaniem funduszy, poziom zorganizowania urzędu, styl zarządzania, jakość planowania rozwoju, polityka proinwestycyjna, lider polityczny, doświadczenie w zakresie pozyskiwania środków UE, a także możliwości finansowe gmin¹⁵.
2. Analiza zdolności badanych gmin w obszarze ich strategicznego i organizacyjnego przygotowania do absorpcji wskazała na znaczne ich zróżnicowanie pod tym względem, zaś czynnikami różnicującymi był poziom rozwoju gmin oraz poziom ich aktywności w absorpcji.
3. Wyniki badań pozwalają na sformułowanie pewnych wniosków natury praktycznej adresowanych do władz lokalnych. W przypadku gmin wiejskich należy uczynić bardzo wiele, aby stale zwiększać zdolność do absorbowania środków UE, zarówno w ramach kryteriów sprawności

¹⁵ K. Szmigiel: Pasywność gmin rozważana przez pryzmat relacji w województwie. [w:] Gmina pasywna. Red. naukowa W. Dziemianowicz, P. Swaniewicz. Wydaw. KPZK PAN, Warszawa 2007, s. 129.

organizacyjnej, przepływu informacji, metodach zarządzania, zarządzania finansami gminy. W samym obszarze poprawy zarządzania finansami, trzeba przekonać pracowników administracji, aby przestali wykonywać jedynie rolę „stróża” pilnującego wydatkowania budżetu i zaczęli myśleć w kategoriach konstrukcji finansów samorządowych w długofalowej perspektywie, obudzenia chęci ponoszenia ryzyka, myślenia kategoriami efektywnościowymi. W ramach czynników organizacyjnych warto podkreślić, iż w strukturze organizacyjnej powinny być wydzielone stanowiska związane z obsługą projektów o dofinansowanie z UE, ponieważ to pozwoli przypisać konkretnym osobom zakres czynności i odpowiedzialności w tym zakresie. Ponadto tego typu działania w razie osiągnięcia właściwego poziomu wykształcenia, wiedzy, umiejętności i doświadczenia wśród zajmujących te stanowiska pracowników.

Literatura

- Dubel P.: Polityka regionalna i Fundusze Strukturalne w praktyce. Wydaw. UW, Warszawa 2012.
- Janusz W.: Innowacje w rozwoju przedsiębiorczości w procesie transformacji. Wydaw. Difin, Warszawa 2004.
- Kamińska A., Janulewicz P.: Klasyfikacja gmin wiejskich województwa lubelskiego na podstawie rozwoju społeczno-gospodarczego. „Oeconomica” 2009, nr 275.
- Krajowy System Informatyczny KSI SIMIK 07-13.
- Malina A., Zeliaś A.: Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania jakości życia ludności w Polsce w 1994 r. [w:] Ekonometryczne modelowanie danych finansowo-księgowych. Red. naukowa E. Nowak, M. Urbaniak. Wydaw. UMCS, Lublin 1996.
- Ostasiewicz W. (red.): Statystyczne metody analizy danych. Wydaw. AE we Wrocławiu, Wrocław 1998.
- Rozwój regionalny Polski. Wydaw. MRR, Warszawa 2009.
- Sej-Kolasa M., Zielińska A.: Analiza porównawcza gmin woj. dolnośląskiego na podstawie wybranych wskaźników zrównoważonego rozwoju. Prace Naukowe AE we Wrocławiu 2002, nr 942.
- Słownik Języka Polskiego, www.sjp.pwn.pl.
- Szmigiel K.: Pasywność gmin rozważana przez pryzmat relacji w województwie. [w:] Gmina pasywna. Red. naukowa W. Dziemianowicz, P. Swaniewicz. Wydaw. KPZK PAN, Warszawa 2007.
- Vítek L.: Welfare State Development during the Transition: The Czech Republic Case. [w:] Improving Relations Between the Administration and the Public. Ed. J. Caddy, J. Jabes. NISPAcee, Slovakia 1999.
- Wykorzystanie środków UE w ramach Strategii Wykorzystania Funduszu Spójności na lata 2004-2006 oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013. Wydaw. MRR, Warszawa 2011.
- Zeliaś A. (red.): Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym. Wydaw. AE w Krakowie, Kraków 2000.
- Zeszyty Regionalnej Izby Obrachunkowej w Lublinie 2004, nr 46.
- Zeszyty Regionalnej Izby Obrachunkowej w Lublinie 2008 nr 53.

www.eurostat.ec.europa.eu.
www.lublin.rio.gov.pl.
www.stat.gov.pl.

CZEŚĆ II

Komunikowanie społeczne i kapitał ludzki

Ewa Jaska

Mariusz Kosieradzki

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Warszawie

Rola mediów publicznych w budowaniu wizerunku sektora rolno-spożywczego

Streszczenie

W artykule w pierwszej części zostały przypomniane podstawowe zadania przypisywane mediom publicznym w obszarze informacji i edukacji rolniczej oraz budowania kapitału społecznego. Ocena ich realizacji została przedstawiona poprzez przywołanie opinii dziennikarzy związanych z mediami publicznymi oraz przypomnienie oferty programowej dotyczącej problematyki rolniczej i wiejskiej prezentowanej na antenach Telewizji Polskiej S.A. i Polskiego Radia S.A. oraz rozgłośni regionalnych. Autorzy podkreślają, że informacje te są odbierane często przez mieszkańców miast, o czym świadczy, np. widownia takich audycji jak „Tydzień” czy „Agrobiznes” i tym samym jest budowany nie tylko kapitał społeczny, ale także kapitał zaufania. W konkluzji zostały zauważone możliwości, jakie tworzy dla popularyzacji problematyki rolniczej i wiejskiej, naziemna telewizja cyfrowa.

Słowa kluczowe: media, media publiczne, audycje rolnicze, sektor rolno-spożywczy.

Wstęp

Elektroniczne media publiczne przy dominacji w kontaktach z audytorium (widzami i słuchaczami), odgrywają pierwszoplanową rolę w kształtowaniu wizerunku: osób, instytucji, produktów, działów gospodarki. Sektor rolno-spożywczy przez wiele lat był postrzegany jako temat, którym trudno jest zainteresować opinię publiczną. Poza tym prezentowany wizerunek pozostawiał sporo do życzenia. Był bardzo często oparty na stereotypach o pracy na roli i wsi. Pomimo rozwoju nowych mediów, media tradycyjne mają nadal duży wpływ na to jaki obraz środowiska wiejskiego i sektora rolno-spożywczego zostaje utrwalony w świadomości społecznej.

Misja nadawców publicznych w perspektywie informacji i edukacji rolniczej oraz kapitału społecznego na obszarach wiejskich

„Informacja ma długą historię. Czasownik informować pochodzi z łaciny. Początkowo w językach angielskim i francuskim oznaczał jednak nie tylko

dostarczanie wiedzy na temat weryfikowalnych faktów, ale również „formowanie umysłów”, stanowiące część edukacji¹.

Powrót do informowania z jednoczesnym formowaniem umysłów wpisuje się w realizację misji mediów publicznych. Dziś jesteśmy często świadkami komercjalizacji, w tym informacji. Poniższy cytat z rozmowy z Sir Karlem Popperem z 1994 roku odnoszący się (jak można sądzić) przede wszystkim do ówczesnych telewizji komercyjnych, stanowi także przestrożę dla dzisiejszych mediów komercyjnych, częściowo publicznych, w Europie. „Największym zagrożeniem dla edukacji jest współcześnie telewizja. Jeżeli pozwolimy telewizji robić, co jej się podoba, to wysiłek edukacji młodych pokoleń nie ma sensu. Jest rzeczą niemożliwą, aby wysiłek edukacyjny szkół potrafił zwyciężyć w walce z potężnym wpływem telewizji. Należy uczynić wszystko, aby telewizja uznała, że również przed nią stoi zadanie edukacyjne, znacznie ważniejsze niż tylko rozrywka. Jeżeli to nie nastąpi, nie będziemy mogli mówić o jakiegokolwiek edukacji”².

Paradoksalnie, w odniesieniu do zasadniczej części audycji rolniczych, poruszających problemy wsi i rolnictwa, nie można mówić o ich kontr edukacyjnej roli. Wręcz przeciwnie. Przekaz edukacyjny, przekaz wiedzy praktycznej i konkretnej, był obecny w przekazach medialnych od dawna (np. „Telewizyjne Technikum Rolnicze”, nie wspominając o innych audycjach) i jest dzisiaj.

Telewizyjny obraz wsparty stosownym, trafnym komentarzem wpisuje się bardzo dobrze w teorię dyfuzji innowacji (przekaz telewizyjny - jako dziś najskuteczniejsze narzędzie dyfuzji). Telewizyjne i radiowe audycje rolnicze pozwalają „podejrzeć” i „podsłuchać”, co nowego. Wywołują refleksję „a może zrobić to samo...” i bywają źródłem realnych zmian np. kierunku produkcji rolnej, organizacji gospodarstwa, w końcu zmian w stylu życia itd.

W mediach publicznych, w szczególności w audycjach gospodarczych, w tym oczywiście rolniczych, są przekazywane informacje o nowych rozwiązaniach technologicznych, modyfikacjach, udoskonaleniach itp. Tym samym takie przekazy stają się ważnym impulsem w przemianach gospodarczych, a w konsekwencji prowadzą do zmiany społecznej. Obserwujemy te procesy na polskiej wsi z dużym natężeniem po akcesji Polski do Unii Europejskiej.

Obok aspektu informacyjnego równie ważne jest wypełnianie funkcji edukacyjnej, a także budowanie kapitału społecznego oraz kapitału zaufania. Szczególnie to doceniają widzowie i słuchacze audycji rolnych, audycji o wsi, którzy oczekują rzeczowości i profesjonalizmu od przekazów medialnych.

¹ A. Briggs, P. Burke: Społeczna historia mediów. Od Gutenberga do Internetu. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 243.

² Rozmowa A. Chmielewskiego z Sir Karlem Popperem, pt. „Przyszłość jest otwarta” odbyła się 29 lipca 1994 roku. Tekst opublikowany w „Odrze” 1994, nr 11; przedrukowany: A. Chmielewski: Filozofia Poppera. Analiza Krytyczna. Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995, ss. 234-236.

Zadania te wpisują się w pełni w wizję mediów publicznych, która w dokumentach europejskich, m.in. w raporcie pt. „Era cyfrowa: europejska polityka audiowizualna” sporządzonym pod koniec lat 90., była definiowana następująco: „Podstawą usługi publicznej w zakresie radia i telewizji musi być jakość i różnorodność. Nadawcy publiczni mają do odegrania istotną rolę w promowaniu zróżnicowania kulturowego w każdym kraju, zapewniając programy edukacyjne, przekazując obiektywne informacje, gwarantując pluralizm i zapewniając bezpłatną rozrywkę na zasadach demokratycznych. Nadawcy mający obowiązek wykonywania usługi publicznej mają prawo zabiegać o szeroką widownię, tak aby móc zaspokoić potrzeby wszystkich grup społecznych. Ponadto nadawcy ci tradycyjnie odgrywają zasadniczą rolę w finansowaniu produkcji europejskiej i narodowej. Muszą mieć zatem możliwość dalszego odgrywania tej roli, uczestnicząc we wzmacnianiu europejskiej produkcji i dostosowywaniu jej do nowych rynków, jak również w rozwoju technik cyfrowych”³. Chociaż należy pamiętać, że w obszarze definicji i zadań programowych mediów publicznych istnieje wiele różniących się między sobą punktów widzenia i stanowisk, np. „czystej misji”, „nowych zadań na nowe czasy” i „wszechstronnej służby publicznej”. W szczególności sposób w stanowisku Lorda Puttnama można odnaleźć wytłumaczenie dla wypełniania przez nadawców publicznych zadań na rzecz środowiska wiejskiego, bowiem twierdzi, że to właśnie media publiczne powinny poświęcać więcej czasu programom lokalnym i regionalnym („lokalna kultura, sztuka, wszelkie lokalne wydarzenia”) oraz oświacie: „bo tego rynek nigdy w tej samej formie nie dostarczy”⁴.

Przekaz medialny o wsi i rolnictwie w opinii dziennikarzy

Dzisiejszy obraz wsi i rolnictwa zarówno z punktu widzenia public relations, jak i wyspecjalizowanego dziennikarstwa odpowiada rzeczywistości. Nie jest powierzchowny, stereotypowy, a coraz bardziej profesjonalny co do treści i formy. Niestety pojawia się rzadko i w czasie emisyjnym niższej oglądalności.

Na dzisiejszy stan rzeczy zapracowała przez lata rzesza dziennikarzy radiowych i telewizyjnych w mediach publicznych. O zaistniałych zmianach i odchodzeniu od stereotypów mówiła Maria Bartczak (wieloletnia korespondentka TVP S.A. w Berlinie) w 2010 roku podczas wspólnej konferencji MRiRW i SGGW w Warszawie pt. „Polska wieś, bezpieczeństwo żywnościowe a media”⁵ stwierdzając, że tematy rolne w programach informacyjnych, nie były tymi, o które wydawcy zabiegali, gdyż nie łatwym było znalezienie interesującego tematu, który

³ K. Jakubowicz: Unia Europejska a media. Między kulturą, a gospodarką. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, ss. 84-85.

⁴ K. Jakubowicz: Media publiczne. Początek końca czy nowy początek. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 76.

⁵ E. Jaska (red.): Polska wieś, bezpieczeństwo żywnościowe a media. Wydaw. Publicity, Warszawa 2010, s. 223.

można było dobrze „sprzedać” (żargon dziennikarski). Zauważyła, że tematy dotyczące rolnictwa i polskiej wsi były częściej obecne w mediach w okresie akcesji Polski do Unii Europejskiej, bowiem było zapotrzebowanie na pokazanie tego jak niemieccy rolnicy gospodarują, jakie mają dotacje. Niestety w mediach niemieckich zaistniał także stereotypowy obraz polskiego rolnika (chłop w brudnym ubraniu, w gumofilcach, przy furmance z koniem). Emisja takich zdjęć była powodem częstych sporów z korespondentami, zwłaszcza z telewizji niemieckiej ZDF, z którymi często dziennikarze polscy współpracowali. Dziennikarze telewizji niemieckiej znajdowali często taką wioskę, gdzie wszystkie kobiety były bezzębne, miały chusty na głowach i zajmowały się czynnościami gospodarskimi, np. dojeniem krów. Z tym stereotypem walczyło mnóstwo osób. Na szczęście, zauważyła Maria Bartczak, chłop z furmanką jest już dawno nie widzianym, także w mediach niemieckich.

Po zasadniczych przemianach, pod koniec XX i w pierwszej dekadzie XXI wieku, kreowanie wizerunku wymaga pogłębionej wiedzy, często różnorodnej i specjalistycznej. Jednak nadal wciąż aktualne jest pytanie: co zrobić, żeby tych którzy mają dostęp do mikrofonów i kamer, czyli ludzi mediów, zachęcić w Polsce do równorzędnego traktowania mieszkańców wsi i miasta. Zostało ono sformułowane przez Andrzeja Zalewskiego, wieloletniego dziennikarza Polskiego Radia, który od lat 50. XX wieku tworzył w radiu i telewizji audycje o tematyce wiejskiej, rolniczej, ekologicznej i meteorologicznej. Jego inicjatywą było zaproponowanie w audycji Polskiego Radia w 1955 roku organizowania „wczasów pod gruszą”. Wówczas to pierwsze 600 gospodarstw na wsi podjęło ten pomysł, który współcześnie nosi nazwę agroturystyki⁶. Andrzej Zalewski prowadził także audycję „Ekoradio” w Programie Pierwszym Polskiego Radia i był inicjatorem Dnia Polskiej Niezapominajki, w celu promowania polskiej przyrody i dbałości o środowisko, ale także aby przypominać, że warto zachować od zapomnienia ważne osoby, chwile i miejsca⁷. Podczas konferencji z cyklu „Wieś i rolnictwo w mediach” przypomniał jak wielokrotnie, w trakcie kryzysów, które przeżywał w pracy w mediach, słyszał: „zajmij się sportem, to zrobisz karierę, ty pleciesz jakieś głupstwa o tych chłopach i rolnictwie” oraz zdanie zasłyszane od rolnika „stary Polak miał czterech synów, trzech synów było mądrych, a czwarty był rolnikiem”⁸. Przywołane refleksje uprawniają do stwierdzenia, że nadal istnieje kompleks pochodzenia wiejskiego, chociaż obecnie w innej formie i mniej widocznej. Trudno dziś odpowiedzieć, co zrobić, żeby współcześnie w mediach pojawiło się równorzędne traktowanie tematów: wsi, miasta i sportu, czyli wszystkie te problemy, które absolutnie pasjonują ludzi na co dzień, bowiem w mediach funkcjonują określone priorytety, istnieje określona strategia programowa, niekoniecznie odpowiadająca wizji mediów publicznych zapisanej

⁶ www.fakty.interia.pl, dostęp 17.09.2012 r.

⁷ www.polskieradio.pl, dostęp 17.09.2012 r.

⁸ E. Jaska... op. cit., s. 221.

w wielu dokumentach. Jest to również odpowiedź na pytanie, jak wprowadzić dziś do przekazów medialnych autorytety związane z codziennym życiem, czyli jak sprawić, aby w mediach pozytywnie i prawdziwie mówiono oraz pokazywano przykłady ludzi z różnych grup zawodowych, w tym rolników i przedsiębiorców rolnych.

Pomimo przeobrażeń ostatnich 20 lat temat rolniczy, wiejski, przyrodniczy, w opinii dziennikarzy pracujących w mediach publicznych jest nadal trudny w realizacji, gdyż dziennikarz niejednokrotnie musi dokonywać wyborów, czy podawać informacje ogólne o sytuacji rynkowej, czy informować rolników o kolejnej możliwości składania wniosków o dofinansowanie określonych projektów, czy mówić o tym co się opłaca siał, czy sadzić, czy przygotować materiał związany z kulturą wsi. Jest to między innymi rezultat zbyt krótkiego czasu, który jest przeznaczony na tego typu audycje i pory emisji audycji traktujących o środowisku wiejskim i rolniczym oraz najbliższym otoczeniu rynkowym. W opinii dziennikarzy audycje takie przegrywają w konkurencji z szybką i sensacyjną informacją.

Oferta programowa mediów publicznych

Gdy myślimy o roli Telewizji Polskiej S.A. i Polskiego Radia S.A., o ich pracy na rzecz środowiska wsi, rolnictwa, przemysłu rolno-spożywczego, to trzeba to zaangażowanie oceniać przez pryzmat ich historii.

W 2012 roku obchodzimy 60 – tą rocznicę powstania TVP S.A. oraz wielu Oddziałów Terenowych (55 – lecie OTVP Katowice i Poznań; 50-lecie OTVP Kraków i Wrocław). Zarówno Zakład Główny TVP, jak i oddziały terenowe bardzo przyczyniły się i przyczyniają do informowania rolników, mieszkańców wsi o problemach rolnictwa, sektora rolno-spożywczego, kraju „za miastem”. Informacja ta odbierana jest często (pozytywnie) przez mieszkańców miast o czym świadczy np. widownia takich audycji jak „Tydzień” czy „Agrobiznes”. Nie do przecenienia jest rola Redakcji Rolnej Telewizji Polskiej od momentu jej powstania po dziś.

Wspomniana Telewizyjna Redakcja Rolna miała wcześniej kilkadziesiąt audycji, dzisiaj jest ich mniej, ale są to ważne audycje informacyjno-edukacyjne (np. „Agrobiznes”). Podkreślić trzeba pozycję programu „Tydzień”, który w Programie 1 TVP S.A. ma największą widownię. Redakcja Rolna obecnie realizuje osiem audycji - poza nadawanym od poniedziałku do piątku „Agrobiznesem” (13’) i niedzielnym „Tygodniem” (20’), w soboty na antenie Jedyńki prezentowany jest „Rok w ogrodzie” (20’) oraz różno tematyczne reportaże (13’) od poniedziałku do piątku po „Agrobiznesie”.

Szereg audycji o sprawach polskiej wsi nadaje także Program 2 TVP S.A. Antena ta ostatnio uruchomiła program „Reporter Polski”. Są to reportaże dziennikarzy pochodzących przede wszystkim z terenu, przygotowujących także materiały dla oddziałów terenowych TVP S.A. Pokazywane są przeobrażenia, jakie

zachodzą zwłaszcza na polskiej wsi, w sektorze rolno-spożywczym. W ocenie autorów jest to właściwy kierunek programowania zmierzający do tego aby o sektorze rolno – spożywczym mówić także w audycjach o charakterze uniwersalnym, a nie tylko sprofilowanych i emitowanych w mało korzystnym czasie antenowym. Między innymi w niemieckich mediach nie ma sprofilowanych audycji rolniczych, a tematy te są podejmowane w licznych relacjach reporterskich i felietonach.

Osobnym zagadnieniem, bardzo ważnym jest rola oddziałów terenowych TVP S.A. w budowaniu wizerunku sektora rolno-spożywczego. Warto zaznaczyć, że ich audycje są antidotum na tabloidyzację także (niestety) tej sfery życia gospodarczego. Konkret, precyzja, rzetelność informacji to wcale nie wszystkie cechy informacji przekazywanych przez dziennikarzy pracujących w oddziałach terenowych TVP S.A. Bliskość ludzi i ich problemów, ich zrozumienie czyni przekaz telewizyjny niezwykle wiarygodnym, a przez to budzącym zaufanie⁹.

Tematyka wiejska i rolnicza jest podejmowana także w publicznej radiofonii. Oprócz audycji strictly rolniczych, poruszających problemy tzw. obszarów wiejskich, produkowane i emitowane są audycje prezentujące kulturę ludową¹⁰.

Wiodącą audycją rolniczą, która zmieniła – jakiś czas temu, po likwidacji Redakcji Rolnej - swoją formułę z rolniczej i wiejskiej na rolniczo-ekonomiczną, są „Poranne Rozmaitości Rolnicze” emitowane na antenie Programu 1 (od poniedziałku do piątku, od 5:07 – 5:52). W opisie audycji można przeczytać, że wiadomości są adresowane do rolników, pracowników i przedsiębiorców sektora rolno-spożywczego, mieszkańców wsi i mniejszych miejscowości. Są to audycje o charakterze informacyjno-publicystycznym z elementami doradczymi, zawierają prognozy dotyczące cen detalicznych i hurtowych na rynkach żywnościowych, analizy, komentarze. Nie zawsze zawartość aktualnie emitowanych „Porannych Rozmaitości Rolniczych” odpowiada takiemu opisowi¹¹.

W Programie 1 są emitowane także – najczęściej przy „Porannych Rozmaitościach Rolniczych” – audycje sponsorowane, które powstają przy współpracy z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, np. „Informator

⁹ M. Kosieradzki: Audycje rolnicze w oddziałach terenowych Telewizji Polskiej – stan i perspektywy. [w:] Media – relations w sektorze rolno – spożywczym. Red. naukowa E. Jaska, A. Szczykutowicz. Wydaw. SGGW, Warszawa 2012, ss. 128-134.

¹⁰ Audycje o wsi i rolnictwie w Polskim Radio S.A. i rozgłośniach regionalnych – analiza układów ramowych programów jesiennych 2012.

¹¹ Na „Poranne Rozmaitości Rolnicze” z dnia 17.09.2012 składały się następujące tematy: „Kawa z rana dobra, ale...” („Ile i jaką kawę pić, by sobie nie zaszkodzić”); „Dlaczego warto robić domowe przetwory”; „Kocham, lubię, szanuję... nie śmieć” („Po raz XIX rusza akcja „Sprzątanie świata Polska”, w jakim stopniu zmieniła się na przestrzeni kilkunastu lat świadomości Polaków dotycząca ochrony środowiska”); „Nowe odmiany warzyw”; „Ginące zawody – ludowi rzeźbiarze”; „Ustawa o gospodarowaniu odpadami”; „Polska wiklina sławna i ceniona na całym świecie”; „Uprawa aronii w Polsce”; „Program „Szklanka mleka dla ucznia”; „Czy zdrożeje chleb?”.

ARiMR”, w którym znajdujemy takie tematy jak: „Zalesianie gruntów rolnych”; „Dotacje do zalesień”; „Ryby 2007-2013”; „Wsparcie dla sektora rybackiego”; „Wykorzystanie przez Polskę unijnych funduszy”; „Szkółkarstwo i ogrody tematyczne” .

Z Programem 1 współpracuje także KRUS, rzadziej ANR. Ostatni KRUS-owski materiał to „Jak poruszać się dużymi maszynami (Bezpieczeństwo na drogach i polach)”, Natomiast Agencja Nieruchomości Rolnych podsumowała na Antenie 1 rok 2011 audycją „To był dobry rok dla ANR”.

W Programie 2 Polskiego Radia S.A. słuchacz znajdzie jedną audycję cykliczną „Źródła” opisaną przez ich autorów jako „codzienne /od godziny 12-tej/ spotkanie z polską kulturą tradycyjną, z muzyką ludową, muzyką świata i folklem”¹². Program 2 corocznie relacjonuje także Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym oraz Tydzień Kultury Beskidzkiej.

Analizując ofertę programową radia publicznego należy wskazać także na rozgłośnie regionalne, które również mają swój udział w budowaniu wizerunku sektora rolno – spożywczego. W Radio Kielce od wtorku do piątku obecna jest na tej antenie audycja „W ludowych rytmach” (5:00-5:30), a od 5:30 „Magazyn rolniczy”. Spośród rozgłośni regionalnych to bodaj najbogatsza ludowo-rolniczo-wiejska oferta programowa, bowiem w soboty i poniedziałki jest również emisja audycji „W ludowych rytmach”, natomiast w niedziele „Graj kapelo”.

W porównaniu z Radiem Kielce, w ramówce jesiennej na 2012 rok Radia Pomorza i Kujaw jest mniej audycji poświęconych tej problematyce, mimo, że jest to bardzo rolniczy region. I tak co niedziela (6:00-6:59) emitowany jest „Magazyn wiejski” („Magazyn ekspercki producentów i konsumentów żywności”). Również w niedzielę (13:00-13:59) słuchacze ruszają „tropami twórców ludowych” wraz z audycją „Raz na ludowo” a w soboty mają okazję posłuchać „Raz na zielono” – poradnik dla działkowców (12:00-12:59).

W Radio Koszalin w ostatnią niedzielę miesiąca (początek 7:10) na antenie gości audycja „Echo Zachodniopomorskiej Wsi”, w której są przekazywane informacje o działalności samorządu rolniczego, o tym czym zajmują się agencje rolnicze, o tym co dzieje się w gospodarstwach rolniczych i ich otoczeniu. „Audycje Agencji Rynku Rolnego” to druga rolnicza propozycja Radia Koszalin. Ostatnia z nich została wyemitowana 31.08.br. Składały się na nią trzy krótkie felietony: „Ceny zbóż i skup interwencyjny”; „Wykopki – ziemniaki przemysłowe – płatności” oraz „Akcja owoce w szkole”. Propozycją kulturalną – drugą taką w kraju obok Radia Wrocław (niedziele 7:00 – 11:00) – jest „Lista przebojów ludowych”.

Na antenie Radia Olsztyn jest emitowana codzienna audycja „Skoro świt” (od poniedziałku do soboty o 5:30) adresowana do rolników i działkowców. Z kolei w co niedzielnej audycji „Raz na ludowo” (6:15 – 6:59) jest prezentowana

¹² www.polskieradio.pl, dostęp 17.09.2012 r.

muzyka ludowa Warmii i Mazur m.in. poprzez retransmisje koncertów zespołów i występów indywidualnych.

W układzie ramowym programu Radia Kraków Małopolska brak audycji stricte rolniczej, ale co niedzielę od 6:00 do 8:00 na antenie pojawiają się „Pejzaże regionalne.” W tym magazynie prezentowane są problemy małych miast i wsi, mało znane zabytki Małopolski i miejsca warte zobaczenia.

Z kolei Radio Zachód proponuje słuchaczom ciekawe pod względem formy „Donata Swojskie Klimaty” (od poniedziałku do piątku – 5:45-6:00). Jest to interesujące połączenie „Aktualności rolniczych” z prezentacją zespołów ludowych. Dodatkowo w każdą niedzielę i we świąteczne poranki posłuchać można audycji „Ziemia i Pieśń” (ostatnia z nich poświęcona była obyczajom dożynkowym).

Na tle dotychczas zaprezentowanych audycji wyróżniają się „produkcje” Radia Szczecin - „Na szczecińskiej ziemi – rolnicze podsumowanie tygodnia” – 30 minutowy co sobotni magazyn rolniczy, a zwłaszcza wielokrotnie nagradzany „Kraj za miastem” – audycja nadawana cyklicznie od 2007 roku w każdą niedzielę o 7 rano przybliżająca słuchaczom folklor Pomorza Zachodniego i wpisująca się w ochronę narodowego dziedzictwa, jakim jest ludowa kultura. Nie jest to tradycyjny program. To multimedialny serwis internetowy Polskiego Radia Szczecin i jako jedyny w Polsce został nominowany (w 2009 roku) przez Polskie Radio do światowej nagrody Prix Italia w kategorii „Best Cross Media Special Events Site”. Autorzy podkreślają, że „Dzięki stworzeniu multimedialnej strony ludowej uzyskaliśmy ogromną słuchalność wśród Polonii amerykańskiej oraz Polonii zachodniej Europy. Naszym celem jest kultywowanie tradycji, popularyzacja kultury ludowej, prezentacja ludowych twórców oraz ich twórczości, uwiecznianie legend, wierzeń, obyczajów, tradycji i pieśni”¹³.

Audycje rolniczych i o wiejskiej tematyce nie ma w jesiennych układach ramowych Radia dla Ciebie, Radia Białostok, Lublin, Rzeszów, Łódź, Merkury, Katowice, Opole. Jednak dzięki internetowi słuchacz ma możliwość dotarcia do programu rozgłośni regionalnej, która posiada taką ofertę. Słuchacz uzyska potrzebne informacje o uniwersalnym charakterze, informacje „ogólnopolskie” – np. z ARiMR, ARR, KRUS czy ANR, nie mówiąc już o informacjach z regionów i tak np. mieszkańca Warszawy interesować mogą „Pejzaże regionalne” Radia Kraków Małopolska.

Dzisiaj m.in. o kształcie rolniczo-wiejskiej oferty programowej w mediach publicznych w bardzo dużym stopniu decyduje sytuacja ekonomiczno - finansowa spółek telewizji i radiofonii publicznej, która jest coraz trudniejsza i w dużym stopniu budżet na tego rodzaju produkcję jest uzupełniany środkami unijno-resortowymi Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w tym podległych temu resortowi agencji rolniczych.

¹³ www.krajzamiastem.pl, dostęp 15.09.2012 r.

Wiele dobrego, audycje dla wsi i nie tylko dla wsi, czynią w przełamywaniu stereotypów jakie wieś ma o mieście, a miasto o wsi. To jest jedna z najważniejszych ról mediów publicznych, szczególnie telewizji. Jest ona do niej predysponowana choćby, dlatego że „zdecydowana większość Polaków (79%-81%) ma dobre zdanie o działalności najpopularniejszych stacji telewizyjnych”¹⁴. Wielu Polaków ufa Telewizji Polskiej S.A. Choć in gremio,, w ostatnich kilku latach zauważalny jest sukcesywny niewielki spadek zaufania do mediów – zarówno do prasy, jak i telewizji”¹⁵. Tak zwane „stare media” pod tym względem zaczynają przegrywać z „nowymi”. Jednak „nowość” nie w każdym przypadku wiąże się z wiarygodnością.

Podsumowanie

W konkluzji warto odpowiedzieć na pytanie: co można zrobić w przyszłości dla budowania wizerunku sektora rolno – spożywczego? Niewątpliwie korzystnym rozwiązaniem byłaby obecność na jednym z multiplexów programu ogólnopolskiego poświęconego rolnictwu, mieszkańcom wsi i sektorowi rolno-spożywczemu oraz uruchomienie całodobowej Polskiej Telewizji Regionalnej, w strukturach Telewizji Publicznej. Bardzo pomocne w realizacji tych zamierzeń będą nowe technologie wykorzystywane obecnie już na znaczną skalę przez TVP S.A. Nasiemna Telewizja Cyfrowa już dziś stwarza m.in. dla problematyki rolniczej i wiejskiej niespotykane dotąd możliwości istotnego powiększenia audytorium (poprzez zwiększenie zasięgu emisji i czasu nadawania audycji). Jest to kierunek zmian bliski trendom europejskich mediów publicznych. Dobrym przykładem jest deklaracja BBC z 2006 roku: „BBC nie powinna już uważać się za nadawcę radiowego i telewizyjnego, który tylko na boku zajmuje się nowymi mediami. Powinniśmy dążyć do tego, by dostarczać zawartość realizującą misję publiczną za pośrednictwem każdego medium i każdego sprzętu, który dobrze służy odbiorcy, niezależnie od tego, czy jest on w domu, czy poza nim. Możemy dostarczyć znacznie więcej zawartości tworzącej wartość publiczną za pośrednictwem wszystkich platform”¹⁶.

Wraz z planowanym (w niedalekiej perspektywie) przez Telewizję Polską kanałem tematycznym „Natura” (ekologia i polska zdrowa żywność) i Polską Telewizją Regionalną widzowie mogą otrzymać dostęp do różnorodnej, często całodobowej informacji, do wielu interesujących audycji o wsi, rolnictwie, gospodarce żywnościowej, ekologii, ogrodnictwie, o polskich lasach itd. Z kolei w przypadku rozgłośni radiowych przyszłościowym rozwiązaniem mogą być audycje multimedialne.

¹⁴ Komunikat CBOS „Oceny instytucji publicznych.” Warszawa, marzec 2012, s. 15

¹⁵ Komunikat CBOS „Zaufanie społeczne”. Warszawa, marzec 2012, s. 22

¹⁶ K. Jakubowicz: Media publiczne. Początek końca czy nowy początek....., op. cit., s.157.

Można mieć tylko nadzieję, że realizacja wymienionych przedsięwzięć w przyszłości będzie sprzyjać budowaniu kapitału społecznego i społecznego zaufania do mediów publicznych.

Literatura

- Briggs A., Burke P.: Społeczna historia mediów. Od Gutenberga do Internetu. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Chmielewski A.: Filozofia Poppera. Analiza krytyczna. Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.
- Jakubowicz K.: Media publiczne. Początek końca czy nowy początek. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Jakubowicz K.: Unia Europejska a media. Między kulturą, a gospodarką. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
- Jaska E. (red.): Polska wieś, bezpieczeństwo żywnościowe a media. Wydaw. Publicity, Warszawa 2010.
- Komunikat CBOS „Zaufanie społeczne”. Warszawa, marzec 2012.
- Komunikat CBOS „Oceny instytucji publicznych.” Warszawa, marzec 2012.
- Kosieradzki M: Audycje rolnicze w oddziałach terenowych Telewizji Polskiej – stan i perspektywy. [w:] Media – relations w sektorze rolno – spożywczym. Red. naukowa E. Jaska, A. Szczykutowicz, Wydaw. SGGW, Warszawa 2012.

www.fakty.interia.pl.
www.krajzamiastem.pl.
www.polskieradio.pl.

Anna Sieczko

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wgląd poprzez sieć internet do rynku usług doradczych skierowanych do MSP

Streszczenie

W artykule podjęto próbę badania, którego celem było ukazanie polskiego rynku usług doradczych skierowanego do sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Szczególny nacisk położono na zbadanie dostosowania ofert firm konsultingowych do kryzysu gospodarczego, sektora MSP i indywidualnych potrzeb przedsiębiorstwa. Zakres analizy stanowiły podmioty komercyjne znajdujące się na rynku, instytucje otoczenia biznesu, samorząd gospodarczy i agendy administracji publicznej. Analizę oparto na literaturze przedmiotu oraz analizie stron internetowych podmiotów świadczących usługi doradcze.

Słowa kluczowe: usługi doradcze, MSP, internet, kryzys gospodarczy.

Wstęp

W Polsce tak jak i innych krajach europejskich zachodzące zmiany społeczne, kulturowe, ale przede wszystkim ekonomiczne powodują poszerzenie ludzkiej wolności czy autonomii jednak z drugiej strony mogą wywoływać bezradność, niemoc wobec niektórych sytuacji wymykających się spod kontroli przeciętnego człowieka. Prowadzi to, zatem do poszukiwania pomocy, wskazówek, porad, informacji niezbędnych do pokonania zaistniałych trudności. Doradztwo zarówno w życiu codziennym, jak i zawodowym towarzyszy nam stale. Radzenie się, czyli poszukiwanie odpowiedzi na zaistniałą sytuację problemową będzie miało miejsce także u najbliższych (rodziny, przyjaciół), ale coraz częściej to pomoc u profesjonalnych doradców, znajdowanie rad w fachowej literaturze, czasopiśmie, telewizji, radiu czy internecie.

Gospodarka światowa nieustannie się rozwija, z czym związane są przeobrażenia. Tempo zmian technologicznych, technicznych, produktowych, procesowych, marketingowych, prawnych, itd., jest tak wielkie, że problemy dotyczą wszystkich przedsiębiorstw działających na rynku, niezależnie od wielkości, rodzaju działalności gospodarczej, formy własności czy skali działania. Dostosowanie dotyczy zarówno samych właścicieli przedsiębiorstw, przedsiębiorstwa jak i zatrudnionych w nich osób. Doradztwo, zatem poprzez działanie doradcze, edukacyjne i informacyjne wychodzi naprzeciw zachodzącym procesom.

W strukturze wielkości firm działających na polskim rynku dominują mikroprzedsiębiorstwa. Jesteśmy liderem na rynku Unii Europejskiej pod względem liczby działających mikroprzedsiębiorstw. Takie przedsiębiorstwa charakteryzują się szczególną i wiodącą rolą właściciela. Natomiast z uwagi na nieduży potencjał produkcyjny czy usługowy mikroprzedsiębiorstwa mają ograniczone możliwości kształtowania swego otoczenia rynkowego. W relacji między nimi a otoczeniem dominują procesy przystosowawcze do otoczenia rynkowego. Profesjonalne usługi doradcze, zatem mają bezpośredni wpływ na rozwój owych przedsiębiorstw.

Polski rynek usług doradczych skierowany do przedsiębiorstw szacowany jest na ok. 480 mln euro przychodów rocznie, składa się z 2,5 tys. podmiotów zatrudniając ok. 15 tysięcy konsultantów. W porównaniu z krajami europejskimi jest znacząco mniejszy - 0,14% PKB (dla porównania średnia w UE wynosi 0,44% PKB). Trzydzieści największych firm reprezentuje około 50% całego rynku. Głównymi segmentami rynku jest doradztwo IT (ok. 38%), doradztwo w zakresie zarządzania (31%) oraz doradztwo w zakresie projektów finansowanych ze środków europejskich (31%). Wśród największych firm dominują polskie oddziały globalnych firm konsultingowych (Deloitte, PwC, Ernst & Young, KPMG, Hay) oraz kilka największych firm szkoleniowych m.in. House of Skills, Polinvest. Blisko jedną trzecią rynku stanowią projekty finansowane ze środków europejskich i polskich publicznych, w tym projekty oferowane finalnie przedsiębiorcom, mikro, małym i średnim. Wśród największych firm tego sektora dominują firmy polskie, zlokalizowane głównie w Poznaniu, Wrocławiu, i innych miastach wojewódzkich (Warszawa znajduje się na 11 miejscu)¹.

Celem niniejszego badania była próba ukazania polskiego rynku usług doradczych skierowanego do sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, ich identyfikacja i ocena. Zakres analizy stanowiły podmioty komercyjne znajdujące się na rynku, instytucje otoczenia biznesu, samorząd gospodarczy i agendy administracji publicznej. Badanie nie objęło banków i innych instytucji finansowych. Rozważania oparto na literaturze przedmiotu oraz analizie stron internetowych podmiotów świadczących usługi doradcze.

Potrzeby doradcze w dobie kryzysu gospodarczego

Doradztwo i konsulting są szybko rozwijającą się dziedziną. Dzieje się tak z wielu przyczyn. Z jednej strony niespotykany rozwój nauki, pojawianie się nowych technologii, wynalazków, odkryć powoduje zagubienie przedsiębiorców spowodowane brakiem wiedzy niezależnie od poziomu wykształcenia czy miejsca działania przedsiębiorstwa. Następnie specjalizacja, nakłada na przedsiębiorców

¹ W. Rogowski i inni: Usługi doradcze oraz instrumenty wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw w ramach Polityki II szansy. Ekspertyza sporządzona na potrzeby projektu Polityka II Szansy realizowanego przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości. Wydaw. PARP, Warszawa 2011, ss.40-41.

i ich pracowników ciągle uzupełnianie wiedzy i kompetencji nawet przez osoby wykwalifikowane i będące specjalistami w swojej dziedzinie. Także dynamicznie zmieniające się otoczenie przedsiębiorstwa zwłaszcza ekonomiczne wymaga od jego kierujących stworzenia nowej formy organizacji „uczącego się przedsiębiorstwa”. Jest to szczególnie ważne w okresie głębokich przemian gospodarczych i społecznych, w okresie kryzysu gospodarczego czy innych gwałtownych zmian np. technologicznych. Na skutek ciągłego uczenia się otoczenia przedsiębiorstwo staje się coraz bardziej efektywniejsze a dzięki generowaniu nowej wiedzy, produktów i usług odnosi sukces. Niestety, pomimo, że przedsiębiorstwa z sektora małych i średnich przedsiębiorstw są bardzo blisko rynku jednak ich właściciele nie prowadzą badań otoczenia rynkowego, ze względu na brak czasu, środków finansowych czy umiejętności. Różnie też bywa z podnoszeniem kwalifikacji pracowników. W „przedsiębiorstwach uczących się” korzysta się z wiedzy pracowników i umożliwia im ustawiczny rozwój, ponieważ wysoko wykwalifikowany pracownik podnosi wartość przedsiębiorstwa. Dlatego właściciele przedsiębiorstw sektora MSP (mikro, małych i średnich przedsiębiorstw) chcąc nie tylko utrzymać własne przedsięwzięcia, ale także je ciągle rozwijać powinni korzystać z usług podmiotów będących na rynku a prowadzących działalność doradczą i szkoleniową.

Analizując zachowania przedsiębiorców w dobie kryzysu gospodarczego można wyróżnić szereg potrzeb doradczych skłaniających ich do korzystania z usług doradczych. Do typowych w dobie kryzysu można zaliczyć potrzeby²:

- doboru outsourcingu dostosowanego do konkretnej branży i unikalnych potrzeb klienta,
- wiedzy, jak zarządzać przedsiębiorstwem w dobie kryzysu,
- dostępu do informacji dotyczących globalizacji i niwelowania ryzyka systematycznego,
- poznania sposobów zbytu towarów czy usług, poprawy jakości, oferowanych produktów i usług, konkurowania niską ceną przy wysokiej jakości.

Typowe potrzeby występujące w normalnie działającej gospodarce można dotyczą³:

- poszukiwania najdogodniejszej formy prowadzenia działalności gospodarczej;
- sposobu finansowania przedsięwzięcia, w tym możliwości uzyskania dotacji;
- doboru ewentualnych partnerów biznesowych;

²A. Weiss: Zawód konsultant. Prowadzenie działalności, wyrabianie marki, osiągnięcie sukcesu. Wydaw. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, ss. 35-36.

³R. Flis, B. Mazurek-Kucharska, J. Kuciński: Potrzeby informacyjne i doradcze przedsiębiorców wchodzących na rynek e-usług. Wydaw. PARP, Warszawa 2009, ss. 4-6.

- poznania barier prawnych występujących w Polsce, związanych z rozpoczęciem i prowadzeniem działalności gospodarczej;
- dostępu do informacji prawnych, podatkowych, rachunkowo-księgowych oraz dotyczących programów rządowych i unijnych, umożliwiających dofinansowanie;
- rosnącej złożoności technologicznej,
- dostępu do technologii służących do błyskawicznych komunikacji umożliwiających wymianę informacji między partnerami;
- zwiększającej się różnorodności kadr i potrzeb wynikających z ich pozyskaniem oraz zarządzaniem,
- poznania zmian demograficznych w radykalny sposób przekształcających rynki,
- badań nad popytem w poszczególnych segmentach klientów wraz z próbą oszacowania trendów w przyszłości.

Przedsiębiorca powinien korzystać z usług takich firm doradczych, które dostosowują cały proces doradczy do specyfiki konkretnego przedsiębiorstwa. Biorą pod uwagę środowisko pracy i organizację pracy konkretnego przedsiębiorstwa, umożliwiają pomoc w diagnozie i ocenie zaistniałej sytuacji problemowej, proponują warianty jej rozwiązania wykorzystując wiedzę i doświadczenia zarówno doradcy jak i przedsiębiorcy.

W skomplikowanej sytuacji, jaką jest niewątpliwie kryzys gospodarczy żaden przedsiębiorca nawet taki, który odniósł sukces, nie ma pewności, że zawsze będzie wiedział, co należy zrobić. Nikt nie jest na tyle wnikliwy, doświadczony i dysponujący odpowiednią wiedzą i umiejętnościami, aby samodzielnie radzić sobie w sytuacjach trudnych. Dzięki skorzystaniu z usług doradcy przy rozwiązywaniu zaistniałej sytuacji problemowej istnieje możliwość zmiany działania, sposobów postępowania, a szczególnie przełamania stereotypów, co może skutkować innowacyjnymi rozwiązaniami. Negatywnym aspektem kryzysu jest brak stabilizacji gospodarczej, może to wywoływać wśród przedsiębiorców również szereg trudności w akceptowaniu zmian zachodzących na rynku. Negatywne podejście do zmian wyzwała obawy i duże poczucie zagrożenia. Jest też przyczyną pesymizmu wśród przedsiębiorców. Według raportu Instytutu Badawczego Randstad i TNS, od kwietnia do lipca bieżącego roku (2012 r.) wskaźnik bezpieczeństwa prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce spadł – z 13,3 do 11,3 punktów, zmalała też liczba firm zakładających wzrost gospodarczy do 11% we wrześniu, wobec 19% w kwietniu 2012 r.⁴

Przedsiębiorstwa działające w sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw zmagają się z licznymi trudnościami, co powoduje, że doradztwo powinno być dostosowanego tego segmentu, zatem nakłada na firmy świadczące

⁴ Wzrasta pesymizm polskich przedsiębiorców. www.randstad.pl, dostęp 6.09.2012 r.

takie usługi przygotowania konkretnych działań pomocowych. Działania takie winny być na bieżąco śledzone i badane.

Usługi doradcze skierowane do MSP a oferowane na polskim rynku w świetle badań

Badania zostały przeprowadzone 30 września 2012 r. W badaniu ofert rynkowych usług doradczych skierowanych do sektora MSP przyjęto perspektywę przedsiębiorcy, który posiada określone potrzeby doradcze zaprezentowane we wcześniejszym podrozdziale. Założono też pewne ograniczenia np. finansowe i czasowe uniemożliwiające zapoznanie się z całą dostępną w internecie ofertą. Wybrano najczęściej używaną w Polsce wyszukiwarkę Google, która na dzień badań miała 97,9% udziału rynku⁵. Analizę ograniczoną do pierwszych trzech stron, które pojawiały się w wynikach wyszukiwarki Google, po wpisaniu następujących słów kluczowych:

- doradztwo dla mikro małych średnich firm,
- indywidualne doradztwo dla mikro małych średnich firm,
- doradztwo w kryzysie dla mikro małych średnich firm,
- bezpłatne doradztwo dla mikro małych średnich firm.

W wyniku wyszukiwania otrzymano raport stron uszeregowany wg rankingu popularności z najbardziej dopasowaną treścią do wpisanych słów kluczowych. W kolejnym etapie wybrano strony, które były zgodne z definicją usług doradczych przyjętą za Czerkowską. Według niej *są to usługi o charakterze pomocowym wymagające spotkania, relacji i dialogu między doradcą a osobą radzącą się. Celem tych spotkań jest udzielenia różnorodnej pomocy osobie radzącej się. Mogą mieć formę dzielenia się informacjami, wiedzą, dawania instrukcji, wskazówek, porad czy konsultacji*⁶.

Po wpisaniu w wyszukiwarce Google słów kluczowych *doradztwo dla mikro małych średnich firm*, najwyżej pozycjonowana okazała się strona Polskiej Fundacji Przedsiębiorczości. Jest ona przykładem usług szkoleniowo-doradczych realizowanych przez organizacje społeczne pozarządowe. Fundacja jest instytucją ukierunkowaną na pomoc w tworzeniu i rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w całej Polsce ze szczególnym uwzględnieniem firm z obszaru Polski północno-zachodniej. Organizuje szkolenia, doradztwo i coaching. Oferują doradztwo w zakresie poszukiwania i promocji rozwiązań technologicznych, podstaw prawa własności intelektualnej a także finansowania działalności innowacyjnej. Niestety tylko w szczególnych przypadkach fundacja oferuje specjalistyczne doradztwo dostosowane do indywidualnych potrzeb

⁵ www.ranking.pl.

⁶ A. Czerkawska: *Poradnictwo w perspektywie egzystencjonalizmu*. [w:] *Poradnictwo – kontynuacja dyskursu*. Red. naukowa A. Kargulowa. Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2009 s. 138.

przedsiębiorstwa⁷. Następnie znaleziono oferty firmy konsultingowych - kolejno: MC Consutin Grup, UpMarketing, Sense human capital. Pierwsza firma realizuje doradztwo w zakresie dotacji unijnych i doradztwa biznesowego: między innymi biznes plany, analizy finansowe oraz doradztwo strategiczne. Na jej stronie internetowej nie widać szczególnego ukierunkowania na sektor MSP. Druga zajmuje się doradztwem marketingowym i pomocą marketingową w kraju i zagranicą. Jej slogan reklamowy to „Pomagamy małym firmom rosnać”, więc można uznać, że swoje usługi kieruje do sektora MSP⁸. Trzecia jest firmą szkoleniową zajmującą się szkoleniami zasobów ludzkich oraz doradztwem dla organizacji, jak i indywidualnym dla osób zarządzających oraz pracowników przedsiębiorstw⁹. Na stronach internetowych tej firmy nie widać, aby specjalizowała się w sektorze MSP. Na trzech ocenianych witrynach nie znalazły się żadne inne oferty, które można było by uznać za usługi doradcze w myśl przyjętej definicji.

Po wpisaniu słów kluczowych *indywidualne doradztwo dla mikro małych średnich firm*, również znalazła się strona opisanej już Polskiej Fundacji Przedsiębiorczości. Następnie oferta firmy Marketingfix, oferującej doradztwo z zakresu marketingu strategicznego i skierowana przede wszystkim do małych i średnich przedsiębiorstw¹⁰. Niestety na badanych trzech stronach nie znaleziono więcej innych ofert, które można było by uznać za usługi doradcze w myśl przyjętej definicji.

Słowa kluczowe *doradztwo w kryzysie dla mikro małych średnich firm* dały możliwość zapoznania się z ofertą firmy konsultingowej Deloitte. Oferuje ona usługi doradztwa podatkowego dla dynamicznie rozwijających się przedsiębiorstw z sektora MSP. Koncentruje się na: opracowywaniu scenariuszy optymalizacji podatkowej, identyfikacji i minimalizacji ewentualnych ryzyk podatkowych, skutecznej asyście i reprezentacji w postępowaniach podatkowych, bieżącym doradztwie podatkowym¹¹. Pojawiły się ponownie oferty opisanych wcześniej firm - UpMarketing i Marketingfix. Ukazała się też oferta Wielkopolskiej Izby Przemysłu-Handlowego. Jest to instytucja działająca w obszarze samorządu gospodarczego, która oferuje szkolenia i doradztwo (w tym bezpłatne) skierowane do sektora MSP. Wśród oferty wyróżnić można było szkolenia – abc małej firmy czy prawo we własnej firmie. Wśród ofert doradczych znalazło się bezpłatne doradztwo z zakresu inicjatyw klastrowych, proeksportowe, audyt energetyczny i technologiczny¹². Nie było informacji czy to doradztwo jest dostosowane do

⁷ www.pfp.com.pl.

⁸ www.upmarketing.biz.

⁹ www.sensehumancapital.pl.

¹⁰ www.marketingfix.pl.

¹¹ www.deloitte.com.

¹² www.wiph.pl.

potrzeb indywidualnego przedsiębiorcy. Pozostałe wyniki wyszukiwarki Google nie pasowały do usług doradczych przyjętych w myśl definicji.

Ostatnimi badanymi słowami kluczowymi były *bezpłatne doradztwo dla mikro małych średnich firm* dały one możliwość zapoznania się z największą liczbą ofert. Znalazła się tu oferta wymienionej Polskiej Fundacji Przedsiębiorczości, następnie projektu „Małopolskie Doradztwo Biznesowe”. Jest to projekt realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, działanie 8.1, a oferujący bezpłatne usługi doradcze, świadczone w sposób zindywidualizowany, w oparciu o konkretne potrzeby danej firmy w zakresie doradztwa strategicznego, finansów w przedsiębiorstwie marketingu, podatków, trendów i prognoz branżowych, zarządzania przedsiębiorstwem, zarządzania zasobami ludzkimi, zarządzania projektami w przedsiębiorstwie i doradztwie prawnym¹³. Jest przykładem doradztwa realizowanego w ramach samorządów lokalnych. Ukazała się także oferta Krajowej Izby Gospodarczej, która proponuje bezpłatny kompleksowy audyt środowiskowy oraz udział w specjalistycznych szkoleniach w tym zakresie jak również doradztwo w zakresie wdrażania ISO 9001 i szkolenia dotyczące audytu technicznego, systemu zarządzania jakością, eksportu. Następnie można było uzyskać informacje o bezpłatnych szkoleniach organizowanych przez firmy – GoldenLine i Open Education Grup. Pierwsza organizuje bezpłatne szkolenia nt. „Akademia Menadżera – jak efektywnie zarządzać zróżnicowanym wiekowo zespołem”¹⁴, druga na temat nowego podejście do zamówień publicznych w zakresie usług¹⁵. Dalej znalazła się oferta firmy konsultingowej Sense human capital opisaną przy pierwszym wyszukiwaniu i oferta firmy ECDF. Firma ta oferuje usługi skierowane do przedsiębiorców i jednostek samorządowych, koncentrując się na: pozyskiwaniu dotacji unijnych, badaniach, usługach szkoleniowych, usługach księgowych, obsłudze prawnej, działalności inwestycyjnej. Prowadziła również dla mikro lub małych przedsiębiorców bezpłatne doradztwo w zakresie pozyskiwania finansowania zwrotnego¹⁶. Kolejno można było zapoznać się z informacjami zamieszczonymi przez Fundację Gospodarczą. Działa ona w ramach Punktów Konsultacyjnych KSU w sektorze agend administracji publicznej, a oferuje usługi informacyjne i częściowo odpłatne usługi doradcze z zakresu: asysty w rozpoczynaniu działalności gospodarczej i asysty w prowadzeniu działalności gospodarczej. Usługi te są jak już wspomniano częściowo odpłatne tzn. klient płacił 10 zł brutto za godzinę doradztwa, czyli 10% wartości usługi, natomiast pozostałe 90% wartości usługi jest finansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego¹⁷.

¹³ www.aof-mdb.pl.

¹⁴ www.goldenline.pl.

¹⁵ www.openeducation.pl.

¹⁶ www.ecdf.pl.

¹⁷ www.fungo.com.pl.

Podsumowanie

Analizując rynek usług doradczych w Polsce można stwierdzić, iż składa się on z kilku segmentów doradztwa: podatkowego, prawnego, rachunkowości i finansów, zarządzania, marketingu, rozwoju i pozyskiwania kadr, pozyskiwania nowych technologii, gospodarczego i innych. Firmy oprócz usług doradczych oferują szkolenia, opracowanie projektów poprzez napisanie wniosków i uzyskanie wsparcia unijnego oraz coaching. Usługi realizowane są przez firmy konsultingowe, samorząd gospodarczy, agendy administracji publicznej oraz znalazł się projekt realizowany w ramach inicjatyw samorządu lokalnego. Niestety wpisywane słowa kluczowe w wyszukiwarce Google nie dały możliwości zapoznania się z ofertą indywidualnych doradców. Prawdopodobnie ich strony z ofertami są słabo pozycjonowane w sieci internet i ukazują się na dalszych stronach wyników.

Posługiwanie się wyłącznie wyszukiwarką Google przez przedsiębiorcę poszukującego profesjonalnego doradztwa może okazać się niedostatecznym narzędziem. Trudność polega na zidentyfikowaniu jak najtrafniejszych słów kluczowych tak, aby uzyskać jak najwięcej ofert firm doradczych. Niestety zestaw słów *doradztwo w kryzysie dla mikro małych średnich firm* dały możliwość uzyskania oferty tylko czterech firm konsultingowych. W opisie żadnej z nich nie było prostego połączenia między kryzysem a oferowanymi usługami doradczymi. Najbardziej trafne okazały się słowa kluczowe *bezpłatne doradztwo dla mikro małych średnich firm*, dały one możliwość nie tylko zapoznania się z największą liczbą ofert, ale też oferty były adekwatne do poszukiwanego tematu. Najmniej ofert (tylko dwie) ukazało się po wpisaniu słów *indywidualne doradztwo dla mikro małych średnich firm*. A przecież pomoc doradczą, aby była skuteczna musi być dostosowana do potrzeb konkretnego przedsiębiorstwa. Uzyskanie, zatem informacji przez przedsiębiorcę dotyczących wyspecjalizowanych usług doradczych, dostosowanych do potrzeb konkretnego przedsiębiorstwa działającego w dobie kryzysu gospodarczego może okazać się trudne. Na trudności wskazują również autorzy ekspertyzy¹⁸ podkreślając, iż popyt na usługi doradcze w sektorze MSP ograniczony jest barierami wynikającymi po stronie przedsiębiorcy z braków: środków finansowych, wiedzy o korzyściach wynikających z korzystania z usług doradczych, planowania czy wiedzy o samych usługach doradczych oraz niskiego poziomu zarządzania przedsiębiorstwem. A po stronie otoczenia bariery wynikają z niedostosowania usług doradczych do potrzeb przedsiębiorstwa, niskich kompetencjach firm konsultingowych oraz braku dostępnej informacji o usługach doradczych.

Patrząc na usługi doradcze z perspektywy przedsiębiorcy poszukującego pomocy doradczej w dobie kryzysu najbardziej interesująca okazała się oferta projektu „Małopolskie Doradztwo Biznesowe”. Największą jego zaletą były

¹⁸ W. Rogowski i inni... op. cit., ss. 65-66

bezpłatne usługi doradcze, następnie dopasowane do konkretnego przedsiębiorstwa i szeroki zakres usług doradczych adekwatnych do potrzeb firm działających w sektorze MSP. Jediną wadą owych usług było słabe powiązanie z potrzebami występującymi w czasie kryzysu gospodarczego.

Literatura

Czerkawska A.: Poradnictwo w pespektywie egzystencjonalizmu. [w:] Poradzoznastwo – kontynuacja dyskursu. Red. naukowa A. Kargulowa. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Flis R., Mazurek-Kucharska B., Kuciński J.: Potrzeby informacyjne i doradcze przedsiębiorców wchodzących na rynek e-usług. Wydaw. PARP, Warszawa 2009.

Rogowski W. i inni: Usługi doradcze oraz instrumenty wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw w ramach Polityki II szansy. Ekspertyza sporządzona na potrzeby projektu Polityka II Szansy realizowanego przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości. Wydaw. PARP, Warszawa 2011.

Weiss A.: Zawód konsultant. Prowadzenie działalności, wyrabianie marki, osiągnięcie sukcesu. Wydaw. Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Wzrasta pesymizm polskich przedsiębiorców. www.randstad.pl.

www.aof-mdb.pl.

www.deloitte.com.

www.ecdf.pl.

www.fungo.com.pl.

www.goldenline.pl.

www.marketingfix.pl.

www.openeducation.pl.

www.pfp.com.pl.

www.ranking.pl.

www.sensehumancapital.pl.

www.upmarketing.biz.

www.wiph.pl.

Magdalena D. Kowalewska

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wybrane determinanty kształtowania się kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich

Streszczenie

W artykule przedstawiono wybrane determinanty kształtowania się kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich w Polsce. Analizie poddano m.in. poziom wykształcenia ludności wiejskiej, dostęp do infrastruktury kulturalno – oświatowej i technologii informacyjnych. Porównano sytuację mieszkańców wsi i miast w zakresie wybranych czynników kształtujących kapitał ludzki. Zwrócono również uwagę na duże dysproporcje w zakresie dostępu ludności wiejskiej do edukacji wczesnoszkolnej, specjalistycznego kształcenia oraz aktywności edukacyjnej osób dorosłych. Istnieje konieczność podjęcia działań, które poprawią jakość kapitału ludzkiego na wsi i przyczynią się do zmniejszenia dysproporcji pomiędzy poziomem życia mieszkańców miast i obszarów wiejskich.

Słowa kluczowe: kapitał ludzki, obszary wiejskie, wykształcenie, internet, wykluczenie społeczne.

Wstęp

Przekształcenia polskiej gospodarki będące następstwem transformacji ustrojowej oraz integracji Polski z Unią Europejską przyczyniły się do znacznych przeobrażeń sytuacji społeczno – ekonomicznej ludności zamieszkującej obszary wiejskie. W ostatnich latach następował proces coraz mniejszego uzależnienia od sektora rolnego¹. Na terenach wiejskich wzrastała liczba rodzin bezrolnych. Ponadto, od 2000 roku saldo migracji z miast na wieś było dodatnie, co wynikało głównie z procesu suburbanizacji². Jak wynika z danych GUS w latach 2000-2010 liczba ludności wsi wzrosła o około 480 tys. osób i trend ten będzie utrzymywał się w najbliższych latach. Dodatkowo, ostatnie dekady były okresem upowszechniania się w Polsce rozmaitych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Rozwój tych technologii przyczynił się do poszerzenia spektrum możliwości odbioru informacji i komunikowania się na odległość.

¹ J. Wilkin: Polska wieś 2012 – główne tendencje, zjawiska i problemy. Synteza raportu. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa J. Wilkin i I. Nurzyńska. Wydaw. SCHOLAR, Warszawa 2012, s. 9.

² B. Fedyszek-Radziejowska: Społeczności wiejskie: ewolucyjne zmiany, zrównoważony rozwój. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa: J. Wilkin i I. Nurzyńska. Wydaw. SCHOLAR, Warszawa 2012, s. 103.

Pomimo stopniowego zanikania różnic w poziomie życia pomiędzy mieszkańcami miast i wsi, przeciętne wiejskie gospodarstwo domowe nadal uzyskuje dochód na poziomie około 70% przeciętnego dochodu miejskiego gospodarstwa domowego oraz około 50% gospodarstwa domowego w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców. Należy wziąć pod uwagę, że w najbliższych latach coraz silniej będzie zaznaczać się zjawisko wykluczenia społecznego, związanego z brakiem dostępu do technologii cyfrowych, czy też niskiego poziomu posiadanej wiedzy³.

Dysproporcje pomiędzy wsią a miastem nie ograniczają się jedynie do poziomu dochodów, czy też dostępu do usług publicznych, ale obejmują również poziom i jakość kapitału ludzkiego. W gospodarce opartej na wiedzy to właśnie kapitał ludzki odgrywa istotną rolę w kreowaniu procesów rozwojowych w wymiarze lokalnym i narodowym⁴. Jest on również jednym z najważniejszych czynników warunkujących rozwój przedsiębiorczości⁵. Szczególnie w andragogicznym podejściu do przedsiębiorczości, w którym „uwypukla problematykę rozwoju kompetencji przedsiębiorczych (w szerokim znaczeniu tego pojęcia), znaczenie kształcenia i wychowania ku przedsiębiorczości, a zarazem wskazuje skuteczne metody i techniki jej kształtowania u ludzi dorosłych”⁶. W związku z powyższym problematyka kapitału ludzkiego jest nierozzerwalnie związana z rozwojem obszarów wiejskich.

Cel i metodyka

Celem artykułu jest przybliżenie wybranych determinantów kształtowania się kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich w Polsce. Analizie poddano przede wszystkim poziom wykształcenia oraz wybrane cechy określające umiejętności i kompetencje ludności. Do badań wykorzystano dane wtórne pochodzące z publikacji Głównego Urzędu Statystycznego oraz literatury przedmiotu.

Charakterystyka społeczno-demograficzna ludności zamieszkującej obszary wiejskie w Polsce

Według danych GUS w 2010 roku na obszarach wiejskich mieszkało 14,9 mln osób, co stanowiło około 39,0% ludności Polski. W latach 2000-2010

³ M. Dudek, P. Chmieliński: Znaczenie kapitału ludzkiego – uwagi teoretyczne. [w:] Uwarunkowania rozwoju kapitału ludzkiego w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Red. naukowa A. Sikorska. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2011, s. 9.

⁴ Z. Brodziński, M. Borawska, A. Janikowska: Społeczno-ekonomiczne warunki życia ludności. [w:] Stan obecny i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim do 2020 roku. Red. naukowa Z. Brodziński. Wydaw. Agraf Olsztyn, Olsztyn 2012, s. 101.

⁵ T. Piecuch: Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne. Wydaw. C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 82.

⁶ I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska: Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce. [w:] Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2010, s.40.

liczba ludności zamieszkującej te tereny wzrosła o około 2,3%, podczas gdy liczba ludności Polski w tym okresie zmniejszyła się o 0,2%, tj. o około 69 tys. Pomimo wzrostu bezwzględnej liczby ludności wiejskiej jej udział wśród ogółu ludności powiększył się nieznacznie i nadal stanowi około jedną trzecią mieszkańców kraju.

W 2010 roku tereny wiejskie charakteryzowały się równowagą płci. Według danych GUS na 100 mężczyzn przypadało 101 kobiet, w przeciwieństwie do miast, w których na 100 mężczyzn przypadało 111 kobiet. Liczba ludności w wieku produkcyjnym⁷ na terenach wiejskich w 2010 roku wynosiła 9,4 mln, co stanowiło około 38% ludności Polski w tej grupie wiekowej. Udział osób w wieku 60/65 lat i więcej wśród ludności wiejskiej wyniósł blisko 15,7%, co znacznie różniło się od sytuacji ludności miejskiej (17,3%). Liczba osób w wieku poprodukcyjnym, przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2010 roku wynosiła 25 osób na obszarach wiejskich i 27 na obszarach miejskich. Z kolei liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym w tym samym roku na wsi była zdecydowanie wyższa. Podobną różnicę można zaobserwować w latach wcześniejszych, co zostało przedstawione w tabeli 1.

TABELA 1. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w mieście i na wsi w wybranych latach

Wyszczególnienie	Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym		Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	
	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś
2000	35	49	23	26
2005	28	39	23	25
2010	26	34	27	25

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2010 roku na obszarach wiejskich mieszkało 42% ogółu dzieci w wieku 3-6 lat oraz 46% ogółu dzieci i młodzieży w wieku 7-19 lat. Odsetek dzieci i młodzieży wśród ludności wiejskiej w 2010 roku, jak i w poprzednich latach był wyższy niż analogiczny wskaźnik w miastach. Na podstawie powyższych danych można stwierdzić, że obszary wiejskie w Polsce mają znaczne zasoby ludzkie, mogące stanowić potencjał rozwojowy tych terenów. Jednak do jego rozwoju, a następnie wykorzystania niezbędne jest zapewnienie odpowiednich warunków kształcenia, w szczególności poprzez inwestycje w edukację szkolną oraz pozaszkolną. Szczegółowe informacje przedstawiono w tabeli 2.

⁷ Według metodologii Głównego Urzędu Statystycznego za ludność w wieku produkcyjnym uznaje się kobiety w wieku 18-59 lat i mężczyzn w wieku 18-64 lata.

TABELA 2. Udział dzieci i młodzieży wśród ogółu ludności zamieszkującej miasto i tereny wiejskie w wybranych latach według wyszczególnionych grup wiekowych⁸

Grupa wiekowa	Lata					
	Miasto			Wieś		
	2000	2005	2010	2000	2005	2010
0-2 lata	2,6	2,6	3,1	3,4	3,1	3,4
3-6 lat	3,8	3,5	3,6	5,1	4,5	4,1
7-12 lat	7,1	6,1	5,2	9,4	8,3	6,8
13-15 lat	4,4	3,8	3,0	5,0	4,9	4,1
16-19 lat	7,0	6,0	4,8	7,0	6,7	6,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Według danych GUS na terenach wiejskich w 2010 roku znajdowało się 9,4 tys. szkół podstawowych i 3,4 tys. gimnazjów. Liczba szkół podstawowych na terenach wiejskich znacznie przewyższała liczbę szkół w miastach. Zdecydowanie mniej niż w miastach było natomiast gimnazjów (miasto – 3747, wieś – 3497). Na terenach wiejskich do rzadkości należały szkoły podstawowe i gimnazja profilowane (np. sportowe, artystyczne). Trochę lepszą sytuację można zaobserwować w przypadku szkół specjalnych, do których mogą uczęszczać dzieci niepełnosprawne. W 2010 roku takich szkół podstawowych na terenach wiejskich było 142, zaś gimnazjalnych 162.

Na terenach wiejskich w Polsce w roku szkolnym 2009/2010 do szkół podstawowych uczęszczało 916 tys. dzieci, zaś do wiejskich gimnazjów 468 tys. uczniów (tabela 3 i 4).

TABELA 3. Liczba uczniów w szkołach podstawowych w miastach i na wsi w wybranych latach

Wyszczególnienie	2000/2001		2005/2006		2009/2010	
	miasto	wieś	miasto	Wieś	miasto	wieś
Liczba uczniów w tys.	1928	1292	1524	1078	1319	916
Liczba uczniów przypadająca na:						
1 szkołę	394	115	386	108	331	99
1 nauczyciela	16	13	16	12	15	11
1 oddział	24	18	23	17	22	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

TABELA 4. Liczba uczniów gimnazjów w miastach i na wsi w wybranych latach

Wyszczególnienie	2000/2001		2005/2006		2009/2010	
	miasto	wieś	miasto	Wieś	miasto	wieś
Liczba uczniów w tys.	819	371	1040	557	854	468
Liczba uczniów przypadająca na:						
1 szkołę	282	134	338	170	268	139
1 nauczyciela	17	19	15	14	13	12
1 oddział	25	23	25	23	24	21

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

⁸ Przedziały wiekowe odpowiadają poszczególnym szczeblom systemu edukacji.

Duże rozproszenie terytorialne obszarów wiejskich stwarza konieczność funkcjonowania większej liczby szkół niż w miastach, czego konsekwencją jest mniejsza liczba uczniów przypadających na jedną szkołę, na jednego nauczyciela i na jeden oddział. Taka sytuacja z jednej strony jest korzystna z punktu widzenia uczniów, ponieważ pozwala na utrzymanie lepszych relacji nauczycieli i wychowanków, a z drugiej strony stwarza trudności finansowe i organizacyjne z utrzymaniem takich placówek. Należy podkreślić, że większość placówek oświatowych znajduje się pod bezpośrednim nadzorem władz lokalnych, w tym głównie samorządów terytorialnych i powiatowych. Tym samym poziom finansowania szkół podstawowych i gimnazjów zależy głównie od struktury budżetu tych samorządów. Oznacza to, że im niższy jest udział dochodów własnych gminy w ogólnych dochodach, tym mniejsze są możliwości swobodnego rozdysponowania środków na edukację⁹.

Pomiędzy terenami wiejskimi i miejskimi nadal występują znaczne dysproporcje w wykształceniu ludności, chociaż stan ten sukcesywnie ulega poprawie.

TABELA 5. Poziom wykształcenia ludności (powyżej 13 lat) według miejsca zamieszkania w wybranych latach

Wyszczególnienie	Lata					
	Miasto			Wieś		
	2002	2007	2009	2002	2007	2009
Wyższe	13,7%	22,1%	24,0%	4,3%	7,0%	8,1%
Średnie i policealne	38,5%	38,3%	38,4%	22,4%	25,1%	26,0%
Zasadnicze zawodowe	21,1%	20,4%	20,0%	29,2%	28,5%	29,0%
Gimnazjalne		4,60%	4,5%		6,3%	6,5%
Podstawowe	22,2%	14,6%	13,1%	38,3%	28,2%	26,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2009 roku, podobnie, jak w poprzednich latach na obszarach wiejskich zanotowano blisko trzykrotnie mniejszy odsetek osób z wyższym wykształceniem, w stosunku do mieszkańców miast. Sytuacja ta zapewne będzie ulegać zmianie, której przyczyn można szukać we wzroście aspiracji edukacyjnych i zawodowych mieszkańców wsi oraz odchodzeniu od produkcji rolniczej, na rzecz innych działalności pozarolniczych¹⁰. Niski odsetek osób z wykształceniem ponadgimnazjalnym jest również efektem relatywnie niskiego zapotrzebowania na wykwalifikowaną siłę roboczą wśród osób zatrudnionych w rolnictwie.

W obliczu nieustannie zmieniającego się zapotrzebowania na specjalistyczną wiedzę nie tylko edukacja dzieci i młodzieży, ale również edukacja

⁹ A. Wrzochalska: Wybrane determinanty kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich w Polsce. [w:] Uwarunkowania rozwoju kapitału ludzkiego w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Wydaw. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2011, s. 63.

¹⁰ B. Fedyszek-Radziejowska... op. cit., s. 103.

osób dorosłych jest istotnym elementem zwiększania ich konkurencyjności na rynku pracy. Proces kształcenia ustawicznego jest jednym ze sposobów zwiększania i uaktualniania kwalifikacji zawodowych. Niestety w Polsce odsetek osób podejmujących wysiłek ustawicznego kształcenia jest bardzo niski i należy do najniższych w Europie. Pozytywnym zjawiskiem jest zwiększenie odsetka osób kontynuujących naukę po osiągnięciu wieku 25-29 lat, zarówno w miastach, jak i na wsi. W 2011 roku w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców blisko 27% ludności w tej grupie wiekowej kontynuowało naukę, korzystając z pozaszkolnych form doszkalania (kursy, szkolenia), zaś na wsi odsetek ten wynosił zaledwie 9%.

Szczególnym uzupełnieniem zakresu edukacji oraz formą aktywności ludności wiejskiej jest udział w imprezach oraz inicjatywach podejmowanych przez placówki kulturalno – oświatowe funkcjonujące na wsi. W 2009 roku na terenach wiejskich funkcjonowało 2,4 tys. instytucji, 1,7 tys. pracowni specjalistycznych, 5,6 tys. zespołów artystycznych oraz 2,5 tys. kół zainteresowań. W tym okresie zostało zrealizowanych ponad 63 tys. imprez kulturalnych. Należy jednak zauważyć, że na terenach wiejskich zlokalizowany jest relatywnie niski odsetek ośrodków kultury (tabela 6). Pomimo znacznej liczby instytucji kulturalnych na wsi, mniejszy jest odsetek ludności wiejskiej, która uczestniczy w różnego rodzaju imprezach, w stosunku do mieszkańców miasta.

TABELA 6. Wybrane instytucje kultury na obszarach wiejskich w latach: 2001, 2005, 2009

Wyszczególnienie	2001	2005	2009
	w tys.	w tys.	w tys.
Instytucje	2,2	2,3	2,4
Pracownie specjalistyczne	1,2	1,4	1,7
Imprezy	60,2	58,7	63,0
Kursy	1,1	1,1	2,0
Zespoły artystyczne	4,6	5,1	5,6
Koła (kluby)	1,2	2,1	2,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jak zauważa K. Szafraniec¹¹ szeroki dostęp do nowoczesnych mediów zapewnia mieszkańcom obszarów wiejskich coraz lepszy dostęp do informacji. W ostatnich latach znacznie wzrosła liczba gospodarstw domowych posiadających komputer, co przedstawiono w tabeli 7.

TABELA 7. Wyposażenie gospodarstw domowych w komputer w latach 2007-2011 (w %)

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011
Duże miasta	60	64	71,5	72,9	75,1
Mniejsze miasta	54,8	59,6	66,3	70,3	71,7
Obszary wiejskie	46	52,8	60,2	63,7	67,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

¹¹K. Szafraniec: Szanse życiowe wiejskiej młodzieży. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa J. Wilkin, I. Nurzyńska. Wydaw. SCHOLAR, Warszawa 2012, s.203.

W Polsce w 2011 roku dwie trzecie gospodarstw domowych posiadało komputer, a w blisko 28% gospodarstw znajdowało się więcej, niż jedno takie urządzenie¹². Systematycznie wzrasta również dostęp gospodarstw domowych do internetu. Szczegółowe informacje zaprezentowano w tabeli 8.

TABELA 8. Gospodarstwa domowe posiadające dostęp do internetu w latach 2007-2011 (w %)

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011
Duże miasta	49,9	56	65,1	68,8	71,6
Mniejsze miasta	43,7	50,3	59,8	65,1	67,0
Obszary wiejskie	28,9	36,1	50,5	56,2	61,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Do internetu posiadało ponad 61% rodzin wiejskich i blisko 70% rodzin w miastach¹³. Istotnym problemem społecznym są terytorialne nierówności dostępu do internetu, chociaż dysproporcje w tym zakresie ulegają stopniowemu zmniejszeniu. Przez cały analizowany okres utrzymywała się niekorzystna dla obszarów wiejskich różnica w dostępie łączy internetowych. W 2011 roku różnica pomiędzy odsetkiem gospodarstw domowych w dużych miastach, a odsetkiem wiejskich gospodarstw domowych wynosiła ponad 10 punktów procentowych. Jedną z głównych przyczyn istnienia nierówności terytorialnych w dostępie do internetu jest brak zasięgu dla odpowiednich technologii, czego skutkiem jest powstawanie tzw. „białych plam dostępu” na obszarach wiejskich. Powolny rozwój internetu szerokopasmowego w Polsce uwarunkowany jest głównie rozproszeniem sieci osiedleńczej, niskim poziomem rozwoju telefonii stacjonarnej i telewizji kablowej, zapewniającej infrastrukturę dostępu do internetu¹⁴.

W 2011 roku w Polsce 57,9% osób w wieku 16-74 lata regularnie (co najmniej raz w tygodniu) korzystało z internetu. Udział osób regularnie korzystających z internetu różni się w zależności od wieku, aktywności zawodowej, poziomu wykształcenia i miejsca zamieszkania. Na przestrzeni badanych lat najwięcej regularnych użytkowników internetu występowało wśród mieszkańców dużych miast, najmniej – na terenach wiejskich. Choć dysproporcje te regularnie się zmniejszają, to w 2011 roku wynosiły ponad 20 punktów procentowych¹⁵. Komputer i internet był wykorzystywany nie tylko w celu zabawy i rozrywki, ale przede wszystkim służył do obsługi poczty elektronicznej, wyszukiwania informacji o towarach i usługach, zakupu towarów i usług,

¹² J. Czapiński, T. Panek (red.): *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*. Wydaw. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2009, ss. 209-302.

¹³ *Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2007-2011*. Wydaw. GUS, Warszawa 2012, s. 100.

¹⁴ M. Boni (red.): *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*. Wydaw. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009.

¹⁵ *Społeczeństwo informacyjne w Polsce... op. cit.*, s. 109.

korzystanie z bankowości internetowej oraz wyszukiwania informacji dotyczących zdrowia¹⁶.

W pierwszej dekadzie XXI wieku zwiększył się odsetek osób zamieszkujących tereny wiejskie, które deklarowały znajomość języków obcych. W 2007 roku blisko jedna czwarta mieszkańców wsi znała czynnie i biernie język angielski, 17,2% język niemiecki, zaś 41% język rosyjski. W stosunku do roku 2005 odsetek ten wzrósł o ponad dwa punkty procentowe. Szczegółowe informacje przedstawiono w tabeli 9.

TABELA 9. Odsetek osób znających języki obce w latach 2005-2007

Lata	Odsetek osób znających czynnie i biernie język:		
	angielski	niemiecki	rosyjski
Duże miasta			
2005	43,2	23,6	34,5
2007	49,3	25,0	35,6
Mniejsze miasta			
2005	27,1	19,4	28
2007	30,2	24,8	30,9
Wieś			
2005	21,6	16,2	22,7
2007	24,4	17,2	24,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Czapiński i T. Panek (red.): Diagnoza Społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków. Wydaw. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007.

Nadal jednak widać dysproporcje w znajomości języków obcych, pomiędzy mieszkańcami wsi i miast. Szczególnie duże różnice można zauważyć w przypadku języka angielskiego, chociaż w poziomie języka niemieckiego i rosyjskiego różnice te również są znaczne. Szczególnie niepokoi fakt, że zwiększają się dysproporcje w znajomości języka angielskiego, który jest najbardziej uniwersalnym i powszechnie stosowanym w świecie biznesu oraz nauki.

Pozytywnym zjawiskiem jest wzrost liczby osób w najmłodszej grupie wiekowej (dzieci i młodzież), które uczą się języków obcych nie tylko obligatoryjnie – w szkole, ale również dodatkowo. W miastach w roku szkolnym 2010/2011 odsetek osób uczących się języka angielskiego, poprzez uczestnictwo w zajęciach dodatkowych wynosił 4,4% na wsi i jedynie 2,8% w miastach. W przypadku języka francuskiego i niemieckiego różnice pomiędzy wsią i miastem były nieznaczne. Przedstawiona sytuacja świadczy o wysokiej świadomości rodziców zarówno na terenach wiejskich, jak i w mieście oraz dbałość rodziców o edukację dzieci i lepszy start na rynku pracy.

¹⁶ Społeczeństwo informacyjne w Polsce... op. cit., s. 115.

Podsumowanie i wnioski

Wraz ze zmianą sytuacji społeczno-ekonomicznej Polski zmienia się obraz polskiej wsi. Zmieniają się również funkcje obszarów wiejskich. W wyniku procesu suburbanizacji wieś staje się atrakcyjnym miejscem osiedleńczym dla mieszkańców miast, szczególnie w okolicach dużych ośrodków miejskich. Nadal jednak dysproporcje pomiędzy wsią i miastem są znaczne, zarówno w poziomie dochodów, jak i jakości życia.

Obszary wiejskie w Polsce mają znaczne zasoby kapitału ludzkiego, jednak aby można było go w pełni wykorzystać niezbędne jest podejmowanie szeregu działań, mających na celu poprawę jego jakości. Należy podjąć działania, które poprawią mobilność zawodową mieszkańców wsi i jednocześnie przyczynią się do skutecznego wyrównywania szans rozwojowych obszarów wiejskich. Jednym z najważniejszych zadań w tym zakresie jest edukacja dzieci i młodzieży oraz kształcenie ustawiczne osób dorosłych. Na terenach wiejskich nadal brakuje przedszkoli, które zapewniłyby dostęp dzieci do wczesnej edukacji. Ponadto niezbędne są zmiany, mające na celu dostosowanie procesu kształcenia do predyspozycji uczniów oraz aktualnych potrzeb rynku pracy.

Istotnym determinantem kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich jest również dostęp do internetu oraz umiejętności szybkiego i skutecznego wykorzystania dostępnych źródeł informacji. Należy podkreślić, że we współczesnym społeczeństwie brak umiejętności korzystania z internetu i komputera odbierać można jako samowolne wykluczenie społeczne, gdyż są to technologie coraz powszechniej wykorzystywane w życiu codziennym i zawodowym.

Analizując wybrane determinanty kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich w Polsce należy stwierdzić, że pomimo znacznej poprawy w ostatnim dziesięcioleciu poziom wykształcenia i kwalifikacji ludności wiejskiej jest niewystarczający. W dalszym ciągu utrzymują się znaczne dysproporcje zarówno w poziomie wykształcenia, jak i dostępie do placówek kulturalno – oświatowych. W związku z powyższym istnieje konieczność podjęcia działań na rzecz poprawy jakości kapitału ludzkiego na terenach wiejskich.

Literatura

- Boni M.(red.): Polska 2030. Wyzwania rozwojowe. Wydaw. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009.
- Brodziński Z., Borawska M., Janikowska A.: Społeczno-ekonomiczne warunki życia ludności. [w:] Stan obecny i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim do 2020 roku. Red. naukowa Z. Brodziński. Wydaw. Agraf Olsztyn, Olsztyn 2012.
- Czapiński J., Panek T. (red.): Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków. Wydaw. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2009.
- Dudek M., Chmieliński P.: Znaczenie kapitału ludzkiego – uwagi teoretyczne. [w:] Uwarunkowania rozwoju kapitału ludzkiego w rolnictwie i na obszarach wiejskich.

Red. naukowa A. Sikorska. Wydaw. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2011.

Fedyszek-Radziejowska B.: Społeczności wiejskie: ewolucyjne zmiany, zrównoważony rozwój. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa J. Wilkin i I. Nurzyńska. Wydaw SCHOLAR, Warszawa 2012.

Piecuch T.: Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne. Wydaw. C.H. Beck, Warszawa 2010.

Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K.: Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce.[w:] Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2010.

Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2007-2011. Wydaw. GUS, Warszawa 2012.

Szafraniec K.: Szanse życiowe wiejskiej młodzieży. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa J. Wilkin, I. Nurzyńska. Wydaw. SCHOLAR, Warszawa 2012.

Wilkin J.: Polska wieś 2012 – główne tendencje, zjawiska i problemy. Synteza raportu. [w:] Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi. Red. naukowa J. Wilkin i I. Nurzyńska. Wydaw. SCHOLAR, Warszawa 2012.

Wrzochalska A.: Wybrane determinanty kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich w Polsce. [w:] Uwarunkowania rozwoju kapitału ludzkiego w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Wydaw. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2011.

Jan Zawadka

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Spoleczno-ekonomiczne korzyści z rozwoju agroturystyki

Streszczenie:

W opracowaniu przybliżono korzyści związane z rozwojem agroturystyki. Zaprezentowano w nim zagadnienia związane z korzyściami o charakterze ekonomicznym, społecznym oraz ekologicznym. Omówione zostały także zagrożenia i negatywne konsekwencje związane z rozwojem tej formy turystyki. Ponadto autor zaprezentował wyniki badań własnych dotyczących wpływu agroturystyki na dochody wiejskich kwaterodawców oraz społeczności lokalnej niezaangażowanej bezpośrednio w tę działalność. Ukazano również wpływ Osi 3. i Osi 4. Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 na rozwój turystycznej infrastruktury technicznej i społecznej obszarów wiejskich.

Słowa kluczowe: agroturystyka, rozwój wielofunkcyjny, korzyści ekonomiczne, społeczne, ekologiczne, PROW 2007-2012.

Pojęcie i istota agroturystyki

Agroturystyka jest formą turystyki wiejskiej ściśle związaną z rolnictwem i funkcjonującym gospodarstwem rolnym, co podkreśla J. Majewski twierdząc, że „produkcja roślinna i hodowla zwierząt stanowią jedną z atrakcji pobytu turystów w gospodarstwie”¹, a także A.P. Wiatrak zauważając, iż ten rodzaj turystyki „obejmuje organizowanie pobytu turystów przez rodzinę rolniczą we własnym gospodarstwie rolnym”². Również M. Drzewiecki³ akcentuje znaczenie gospodarstwa rolnego, definiując agroturystykę jako „formę wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, opartą o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem (przyrodniczym, produkcyjnym, usługowym).

Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż istotę agroturystyki można postrzegać w kilku znaczeniach:

- jako formę rozwoju wsi i zagospodarowania obszarów wiejskich w kierunku modelu wielofunkcyjnego, zwłaszcza rozwoju funkcji recepcyjnej;

¹ J. Majewski: Turystyka konwencjonalna i alternatywna a agroturystyka. „Rynek Turystyczny” 1994, nr 7, s. 15.

² A.P. Wiatrak: Wpływ agroturystyki na zagospodarowanie obszarów wiejskich. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 1996, nr 1, s. 35.

³ M. Drzewiecki: Agroturystyka. Założenia – uwarunkowania – działania. Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz 1995, s. 23.

- jako działalność pozarolniczą, polegającą na przyjmowaniu gości w gospodarstwie domowym rolnika, przynoszącą dochód i dającą miejsca pracy samym gospodarzom oraz całej sferze usług i produkcji na wsi;
- jako określony sposób podróżowania i spędzania czasu wolnego w środowisku prawdziwej wsi; jej celem jest zapewnienie atrakcyjnego spędzenia czasu wolnego, poznawanie kultury regionu, życia i pracy na wsi, poznawanie nowych ludzi⁴.

Zaprezentowane definicje agroturystyki nie obejmują oczywiście wszystkich, jakich można doszukać się w bogatej literaturze przedmiotu. Na ich podstawie można jednakże wymienić kilka istotnych cech, które powinien spełniać ten rodzaj turystyki, charakterystycznych dla miejsca destynacji turystycznej, a mianowicie:

- ograniczać się do terenów o charakterze rolniczym, a nie terenów wiejskich w znaczeniu jedynie administracyjnym;
- mieć silny związek z gospodarstwem rolnym polegający na wykorzystaniu budynków mieszkalnych i/lub gospodarskich do świadczenia usług noclegowych;
- umożliwiać czynny wypoczynek realizowany w otoczeniu przyrodniczym gospodarstwa z wykorzystaniem produkcji roślinnej i/lub zwierzęcej.

Konstatując rozważania dotyczące pojęcia agroturystyki autor definiuje ją jako: formę turystyki wiejskiej ściśle powiązaną z funkcjonującym gospodarstwem rolnym. Gospodarstwo agroturystyczne natomiast to gospodarstwo, w którym obok działalności rolniczej prowadzona jest działalność turystyczna.

Korzyści wynikające z rozwoju agroturystyki

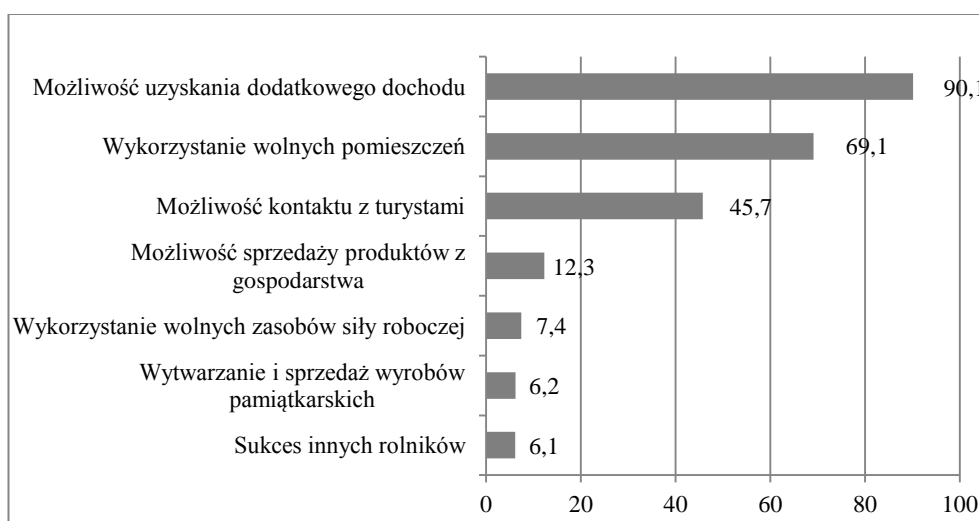
Agroturystyka, jako wielowymiarowe i dynamiczne zjawisko, spełnia wiele funkcji o dużym znaczeniu dla obszarów wiejskich i ludności je zamieszkującej. Zarówno w Unii Europejskiej, jak i w Polsce ta forma turystyki wiejskiej jest ważnym elementem w ożywianiu gospodarki na wsi i na trwałe wpisuje się w koncepcję wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, a społeczności lokalne coraz częściej dostrzegają korzyści płynące z takiej działalności, tj. m.in. większe dochody rolników i zmniejszające się bezrobocie na wsi. W obliczu kłopotów ekonomicznych na terenach wiejskich agroturystyka może dać impuls do rozwoju gospodarczego regionu. Najczęściej wymieniane więc funkcje i korzyści związane z rozwojem agroturystyki mają charakter ekonomiczny. Poniżej scharakteryzowano najważniejsze z nich.

Dodatkowy dochód właścicieli gospodarstw agroturystycznych i innych mieszkańców wsi

Dochody uzyskiwane dzięki obecności turystów możliwe są nie tylko z wynajmu pokoi, ale również: ze sprzedaży własnych produktów, posiłków,

⁴ B. Mikuta, K. Żelazna: Organizacja ruchu turystycznego na wsi. Wydaw. Format-AB, Warszawa 2004, s. 97.

wyrobów rzemiosła, wynajmu sprzętu sportowego, nauki jazdy konnej, świadczenia usług w zakresie rehabilitacji i wielu innych. Z badań przeprowadzonych przez autora w roku 2009 w województwie lubelskim wśród 81 właścicieli gospodarstw agroturystycznych wynika, że rozpoczęciu działalności agroturystycznej 90,1% kwaterodawców towarzyszyła nadzieje uzyskania z tego tytułu dodatkowych korzyści finansowych (wykres 1)⁵.

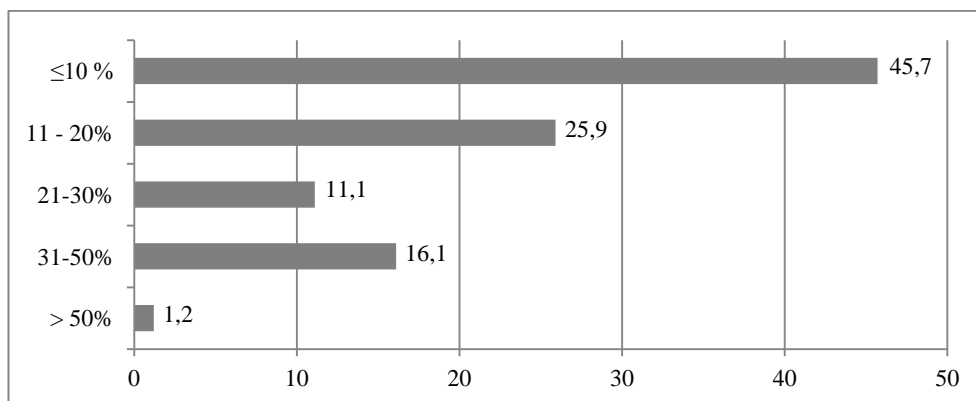
WYKRES 1. Motywy podjęcia działalności agroturystycznej [%]

* badani mogli wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Wszyscy badani właściciele gospodarstw agroturystycznych deklaruowali wzrost dochodów z tytułu prowadzonej działalności, który wynosił średnio 21,7%. Na wykresie 2 zaprezentowano poszczególne grupy udziału dochodu z agroturystyki w dochodzie ogólnym badanych. Największą grupę stanowiły tu gospodarstwa, w których dochód z prowadzonej działalności był stosunkowo niewielki i nie przekraczał 10,0% ogółu dochodów. Warto zauważyć, iż ponad 16,1% kwaterodawców stwierdziło, że udział dochodu uzyskanego dzięki przyjmowaniu turystów był dość znaczny (31-50%). W jednym z badanych gospodarstw było to aż 90%.

⁵ J. Zawadka: Ekonomiczno-społeczne determinanty rozwoju agroturystyki na Lubelszczyźnie. Wydaw. SGGW, Warszawa 2010, s 146.

WYKRES 2. Grupy wielkości dochodu z agroturystyki w ogólnym dochodzie gospodarstw domowych badanych [%]

Źródło: badania własne.

Dzięki obecności turystów w gminie również jej mieszkańcy odnosili korzyści finansowe. Wyniki przeprowadzonych przez autora badań wskazują, że 10,6% spośród 160 przedstawicieli społeczności lokalnej, którzy nie byli właścicielami gospodarstw agroturystycznych osiągało zyski za sprawą przyjazdu turystów. Korzyści te wynikały z prowadzenia sklepu lub baru, sprzedaży wyrobów rękodzieła artystycznego, organizacji kuligów i przejazdów bryczką, wypożyczania koni pod siodło oraz nauki jazdy konnej.

W tym miejscu wspomnieć należy o tak zwanym efekcie mnożnikowym⁶, „nakręcającym” lokalną koniunkturę gospodarczą. Przyjazd turystów powoduje zwiększenie popytu na inne artykuły i usługi, które z turystyką mogą nie mieć nic wspólnego. Dlatego w wielu krajach przywiązuje się ogromną wagę do rozwoju turystyki jako dziedziny umożliwiającej w stosunkowo krótkim czasie ożywienie gospodarcze⁷.

W gminach o istotnych walorach klimatycznych i przyrodniczych dodatkowe dochody pochodzą z opłat miejscowych wnoszonych przez przyjezdnych.

Rozbudzanie inicjatyw gospodarczych i tworzenie nowych miejsc pracy

Przyjazdy turystów do gospodarstw agroturystycznych oraz zyski ich właścicieli dla wielu mieszkańców wsi stanowią mogą źródło inspiracji do rozpoczęcia przyjmowania gości we własnym gospodarstwie, bądź świadczenia na rzecz przyjezdnych dodatkowych usług urozmaicających im pobyt i wypoczynek.

⁶ Szerzej na ten temat: S. Milne: *Tourism and Economic Development in Vanuatu*. „Singapore Journal of Tropical Geography” 1990, nr 11; R.W. McIntosh, Ch.R. Goeldner: *Tourism Principles, Practices, Philosophies*. John Wiley&Sons. New York 1990; H.G. Clement: *The Future of Tourism in the Pacific and Far East*. Department of Commerce, Washington 1961.

⁷ J. Majewski: *Agroturystyka to też biznes*. Wydaw. Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2004, s. 10.

Istotą przedsiębiorczości w gospodarce rynkowej jest bowiem szukanie nowych dziedzin działalności lub twórcze naśladowanie istniejących⁸. W zależności od przyrodniczo-kulturowych walorów lokalnych, a także zasobów własnego gospodarstwa aktywni mieszkańcy, pragnąc wykorzystać obecność turystów decydują się niejednokrotnie m.in. na świadczenie usług żywieniowych, rekreacyjno-sportowych bądź kulturowych, a także na wyrób i sprzedaż tradycyjnych artykułów spożywczych i pamiątkarskich⁹. Szacuje się, iż jedno gospodarstwo agroturystyczne uruchamia na obszarze wiejskim ok. 10 nowych miejsc pracy¹⁰, a stworzenie nowego miejsca pracy w turystyce – w tym agroturystyce – wymaga zaledwie 40% nakładów potrzebnych do utworzenia takiego miejsca w przemyśle przetwórczym¹¹. Bardzo istotna jest tu również działalność samych kwatrodawców, którzy są pomysłodawcami imprez cyklicznych dla turystów i mieszkańców, skutecznie pozyskują sponsorów, są założycielami lokalnych organizacji turystycznych i sezonowych punktów informacji turystycznej, zakładają stowarzyszenia, uaktywniają samorządy lokalne itp. Przejawy przedsiębiorczości tych osób są również niezbędne dla dobra prowadzonej i rozwijanej przez nich działalności, która wymaga ciągłych inwestycji w gospodarstwie, zmusza do rozszerzania oferty i podnoszenia jakości usług.

Ograniczenie bezrobocia

Powszechnym problemem polskiej wsi jest wysokie bezrobocie oraz nadwyżka siły roboczej w rolnictwie. Złożony charakter przedsięwzięć agroturystycznych służący zapotrzebowaniu na szeroki wachlarz usług towarzyszących, wpływających korzystnie na tworzenie nowych miejsc pracy w branżach niezwiązanych bezpośrednio z usługami turystycznymi w znaczącym stopniu wpłynąć może na złagodzenie tego problemu. Szansa znalezienia zatrudnienia w miejscu zamieszkania natomiast jest czynnikiem hamującym odpływ młodzieży, która nie widzi dla siebie perspektyw na wsi.

Rozwój agroturystyki to okazja do odtworzenia wielu zanikających zawodów. Turyści wykazują bowiem duże zainteresowanie wyrobami rzemiosła wiejskiego. Jest to szansa szczególnie dla osób starszych, zaznajomionych z profesją kowalską, wikliniarską, hafciarską, tudzież ludową ceramiką artystyczną, których wytwory niedoceniane już i często zapomniane wśród społeczności lokalnej mogą znaleźć nabywców wśród osób przyjezdnych. Duży

⁸ J. Sikora: Agroturystyka czynnikiem rozwoju gospodarki rynkowej na obszarach wiejskich. [w:] Socjologiczne i ekonomiczne zagadnienia gospodarki rynkowej – szanse i zagrożenia. Red. naukowa H. Januszek. Wydaw. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2002, s. 72.

⁹ E. Tyran: Podstawy agroturystyki. [w:] Agroturystyka i usługi towarzyszące. Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego, Wydawnictwo AR w Krakowie, Kraków 2005, ss. 41-51.

¹⁰ M. Dębiewska, M. Tkaczuk: Agroturystyka. Koszty, ceny, efekty. Wydaw. POLTEXT, Warszawa 1997, s. 12.

¹¹ E. Kmita: Agroturystyka jako szansa aktywizacji społeczno-gospodarczej środowisk wiejskich. „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 1997, nr 2, s. 11.

potencjał w tym zakresie tkwi również w tradycyjnych lokalnych produktach żywnościowych, które cieszą się dużym zainteresowaniem i uznaniem gości.

Aktywizacja i nobilitacja kobiet wiejskich

Aktywizacja kobiet wiejskich jest szczególną korzyścią rozwoju agroturystyki¹². Zdecydowana bowiem większość przygotowania atrakcyjnej oferty (pokój, pościel, drobiazgi w pokoju, nakrycie do stołu, toaleta, atrakcyjna kuchnia, większość usług towarzyszących itp.) jest domeną kobiet. Dla obszarów wiejskich jest to o tyle ważne, iż przy ogólnych trudnościach znalezienia pracy, znacznie trudniej jest tę pracę znaleźć dla kobiet niż dla mężczyzn. Dzięki przedsięwzięciu, jakim jest agroturystyka wiele mieszkanki wsi po raz pierwszy ma szansę wejść na rynek pracy i uzyskać pierwsze w życiu dochody.

Prowadzenie działalności agroturystycznej i świadczenie szerokiego zakresu usług w jej ramach daje możliwość do wykorzystania potencjału intelektualnego oraz umiejętności kobiet wiejskich. Bardzo chętnie uczestniczą one w różnego rodzaju szkoleniach, wymieniają się doświadczeniami, współpracują w ramach kół gospodyń wiejskich, rywalizują w konkursach (np. kulinarnych czy też na najlepszą i najładniejszą zagrodę agroturystyczną), sprzedają własne wyroby rękodzielnicze i przetwory spożywcze. Natomiast fakt, że wiele z nich pełni funkcje prezesów stowarzyszeń agroturystycznych, a także sołtysów w swoich wsiach przekłada się na nobilitację pozycji społecznej kobiet wśród lokalnej społeczności.

Rozwój lokalnej infrastruktury

Wzrost estetyki, podnoszenie jakości, tworzenie nowej oraz poprawa stanu istniejącej infrastruktury technicznej to bardzo istotne działania samorządu gminnego oraz podmiotów zainteresowanych rozwojem agroturystyki, podejmowane celem kreowania korzystnego wizerunku miejscowości niezbędnego do efektywnego rozwoju tej, jak i innych form turystyki. To samo tyczy się przedsięwzięć podejmowanych na poziomie poszczególnych gospodarstw, w których znaczna część kapitału oraz pozyskiwanych środków z UE przeznaczana jest na różnorodne inwestycje, a m.in.: remonty, modernizację i rozbudowę obiektów, zmianę przeznaczenia obiektów gospodarczych, a także poprawę estetyki otoczenia gospodarstwa.

Inwestycje mające na celu rozwijanie i modernizację lokalnej infrastruktury technicznej, przyczyniającej się do poprawy jakości usług turystycznych podejmowane przez gminy dotyczą: lokalnych dróg, parkingów, chodników, oświetlenia ulic, instalacji wodociągowej i kanalizacyjnej, lokalnych oczyszczalni ścieków, wysypisk śmieci, selektywnej zbiórki odpadów itp.

Znaczna część turystów korzystających z wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych preferuje aktywny tryb spędzania wolnego czasu. Stąd też

¹² Szerzej: J. Sawicka: Rola kobiet w aktywizacji i wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich.: Wydaw. SGGW. Warszawa 2005; J. Sawicka: Sytuacja kobiet wiejskich na rynku pracy. Wydaw. Wieś Jutra. Warszawa 2008.

koniecznością jest tworzenie bądź modernizacja lokalnego zagospodarowania rekreacyjnego, którego przykładami są m.in.:

- boiska do różnego rodzaju sportów zespołowych, lodowiska,
- zagospodarowanie stoków pod kątem narciarstwa,
- ścieżki rowerowe, trakty konne, trasy dla pieszych,
- szlaki i przystanie wodne, plaże,
- oznakowanie szlaków turystycznych, punkty informacji turystycznej.

W tym miejscu warto odwołać się do danych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi dotyczących wsparcia finansowego dla przedsięwzięć turystycznych na obszarach wiejskich z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013¹³. W ramach Działania 311. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej oraz 312. Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw Osi 3 – Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej w zakresie usług turystycznych oraz usług związanych ze sportem rekreacją i wypoczynkiem podpisano do 30 czerwca 2011 733 umowy na łączną kwotę prawie 88 mln zł. W wyniku zrealizowanych operacji osiągnięto następujące rezultaty:

- Wybudowano, zmodernizowano lub wyposażono:
 - ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne o łącznej długości 27,83 km,
 - 487 obiektów małej architektury,
 - 903 obiekty sportowe, place zabaw, miejsca rekreacji, przeznaczone do użytku publicznego,
 - 225 terenów zielonych, parków i innych miejsc wypoczynku,
 - 4 obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów i usług, w tym pawilonów, punktów wystawowych, sal ekspozycyjnych lub witryn
- Odnowiono:
 - 150 elewacji zewnętrznych i dachów w budynkach architektury sakralnej wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków,
 - 29 budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków, użytkowanych na cele publiczne,
 - 7 pomników historii,
 - 6 miejsc pamięci.
- Zagospodarowano 31 zbiorników i cieków wodnych w celu rekreacji lub poprawy estetyki miejscowości.

Także w ramach Osi 4 LEADER, która jest podejściem przekrojowym, skierowanym na aktywizację mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi, zwiększenie potencjału zdobywania środków finansowych i ich wykorzystania, a także polepszenie zarządzania

¹³ Dobre praktyki w zakresie rozwoju turystyki i agroturystyki w oparciu o FROW 2007-2013. MRiRW, PFTW „GG”, Warszawa 2011.

lokalnymi zasobami i ich waloryzacja realizowanych jest wiele przedsięwzięć dotyczących rozwijania funkcji turystycznej obszarów wiejskich. Do 30 czerwca 2011 w ramach Działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej oraz Działania Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw podpisano 62 umowy dotyczące usług turystycznych oraz usług związanych ze sportem rekreacją i wypoczynkiem na łączną kwotę ponad 4,6 mln zł. Poza tym w ramach Działania Odnowa i rozwój wsi zawartych zostało 1172 umowy dotyczące zaspakajania potrzeb społecznych w zakresie turystyki, rekreacji i sportu, a także 89 umów w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego.

Wymienione inwestycje w zakresie infrastruktury turystycznej nie tylko warunkują w znacznym stopniu możliwość rozszerzania funkcji turystycznej danego terenu, ale sprzyjają również tworzeniu nowych miejsc pracy oraz wpływają na podwyższenie jakości życia wszystkich mieszkańców.

Transfer kapitału z miasta na wieś

Każdy turysta w miejscu swojego czasowego pobytu pozostawia pewną sumę pieniędzy. W przypadku agroturystyki osobami tymi są najczęściej mieszkańcy miast, którzy przyjeżdżając do gospodarstwa agroturystycznego najczęściej nie ograniczają się do korzystania tylko z jego oferty¹⁴. Wypoczywający bardzo często uczestniczą aktywnie w wielu przejawach wiejskiego życia i z dużą swobodą dysponują swoim budżetem. Transfer pieniędzy z miasta na wieś dotyczy zdecydowanej większości elementów lokalnej gospodarki, począwszy od stacji benzynowych, a skończywszy na cukierniach z regionalnymi przysmakami.

Znaczna część turystów to osoby zainteresowane aktywnym wypoczynkiem. Część ich wydatków związana jest więc z doznawaniem różnego rodzaju emocji oraz pozyskiwaniem umiejętności sportowych i rekreacyjnych. Stąd też znaczna czasami część wydanych przez turystów pieniędzy trafia m.in. do osób udostępniających konie pod siodło, organizujących przejażdżki bryczką i saniami, zajmujących się wypożyczaniem rowerów, sprzętu wodnego, quadów. Coraz większym zainteresowaniem cieszą się także ścianki wspinaczkowe oraz sporty ekstremalne, np. parolotniarstwo. Rozrywki takie są kosztowne co intensyfikuje omawiane zjawisko. Jak zauważa K. Mysiak, często pomijanym w wielu opracowaniach, jednak wartym podkreślenia jest fakt, iż napływ turystów przekłada się pozytywnie także na stan kasy parafii wiejskich¹⁵.

Agroturystyka jest głównie postrzegana przez pryzmat ekonomicznych korzyści osiągniętych przez kwaterodawców oraz miejscową społeczność, a także prosperity lokalnej gospodarki. Jednakże rozwój tej formy turystyki wiąże się

¹⁴ W. Alejziak: Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku. Wydaw. Albis, Kraków 2001, s. 183.

¹⁵ K. Mysiak: Agroturystyka w rozwoju gospodarczo-społecznym obszarów wiejskich województwa pomorskiego. Rozprawa doktorska wykonana pod kierunkiem prof. J. Sikory. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2007, s. 59.

również, z nie mniej ważnymi korzyściami społecznymi. Jako najistotniejsze wymienić należy:

Nobilitacja mieszkańców wsi i ich stylu życia

Dzięki przyjazdom mieszkańców miast do gospodarstw agroturystycznych możliwe staje się bliższe poznanie się dwóch różnych środowisk: miejskiego i wiejskiego. Turyści, którzy miło i efektywnie spędzili wolny czas w środowisku wiejskim, weszli w bliższe relacje ze swoimi gospodarzami oraz innymi członkami społeczności wiejskiej (zakończone często wieloletnimi znajomościami i przyjaźniami) zmieniają swoje, nie zawsze pozytywne wyobrażenie o mieszkańcach wsi. Wypoczynek w takim gospodarstwie stanowi okazję do zdobycia lub poszerzenia wiedzy na temat praktyk rolniczych, poznania i uczestnictwa w procesach produkcyjnych, zapoznanie się z problematyką hodowli zwierząt i innymi zagadnieniami dotyczącymi wytwarzania artykułów spożywczych. Agrowczasy to również doskonała okazja do poznania kultury ludowej i kultywowanych na terenach wiejskich zwyczajów i tradycji niejednokrotnie odmiennych dla mieszkańców miast, a także do posmakowania lokalnych potraw czy trunków. Doświadczenia takie przekładają się na wzrost zrozumienia i szacunku dla odwiedzanej społeczności wiejskiej oraz wzajemne przenikanie się i integrację różnych kultur.

Wzrost poziomu kwalifikacji

Właściciel gospodarstwa agroturystycznego powinien charakteryzować się uprzejmością, życzliwością, cierpliwością i łatwością nawiązywania kontaktów. Osoba taka powinna posiadać zdolności kierownicze oraz zdolność przewidywania. Cechy osobowe są więc bardzo ważnym atutem gospodarza. Należy jednak podkreślić, że efektywnemu rozwojowi przedsięwzięć agroturystycznych towarzyszyć powinny nie tylko inwestycje w gospodarstwo, ale też w kapitał ludzki. Na coraz bardziej konkurencyjnym rynku agroturystycznym niezbędne jest systematyczne uaktualnianie posiadanej wiedzy, uczestniczenie w szkoleniach z zakresu problematyki turystycznej pozwalające uatrakcyjnić zakres oferty oraz podnosić jakość świadczonych usług¹⁶. Należy tu również podkreślić wpływ turystów, którzy są dla gospodarzy źródłem wiedzy i informacji z różnych dziedzin. Kontakty z osobami z miasta bardzo często przekładają się pozytywnie na aspiracje i plany życiowe młodzieży wiejskiej – zachęeni ich przykładem i zawodowymi osiągnięciami młodzi ludzie stawiają sobie ambitniejsze cele. Obecność turystów zagranicznych natomiast przekłada się na motywację do nauki języków obcych, a nawiązane kontakty ułatwić mogą wyjazdy zagraniczne.

Aktywizacja środowiska wiejskiego, umocnienie więzi społecznych

Znaczna część mieszkańców regionów, w których rozwijana jest agroturystyka charakteryzuje się dużą aktywnością w zakresie samoorganizacji i zdolnością współpracy. Dowodem tego są chociażby liczne stowarzyszenia

¹⁶ M. Jalinik: Agroturystyka na obszarach przyrodniczo cennych. Wydaw. Politechniki Białostockiej. Białystok 2002, s. 20.

agroturystyczne i lokalne organizacje turystyczne, których członkowie działają na rzecz promocji regionu i rozwoju agroturystyki oraz innych form turystyki, wykazują się aktywnością w pozyskiwaniu i wykorzystywaniu funduszy (także pochodzących z Unii Europejskiej) na różnorodne przedsięwzięcia mające przyspieszyć i ułatwić ten rozwój. Kwaterodawcy świadomi korzyści płynących z pobytu turystów celem przyciągnięcia większej ich liczby dążą do podnoszenia jakości świadczonych usług oraz ich urozmaicenia. Niejednokrotnie podejmują oni więc współpracę z innymi właścicielami gospodarstw agroturystycznych, gestorami infrastruktury gastronomicznej i rozmaitych atrakcji turystycznych, a także pozostałymi mieszkańcami wsi mogącymi przyczynić się do wzbogacenia i uatrakcyjnienia oferty. Należy podkreślić, że zarówno rozwój samej agroturystyki jak i szeroko pojęty rozwój lokalny możliwy jest dzięki realizacji zasad współpracy, w poczuciu odpowiedzialności za miejsce zamieszkania wszystkich członków danej społeczności¹⁷.

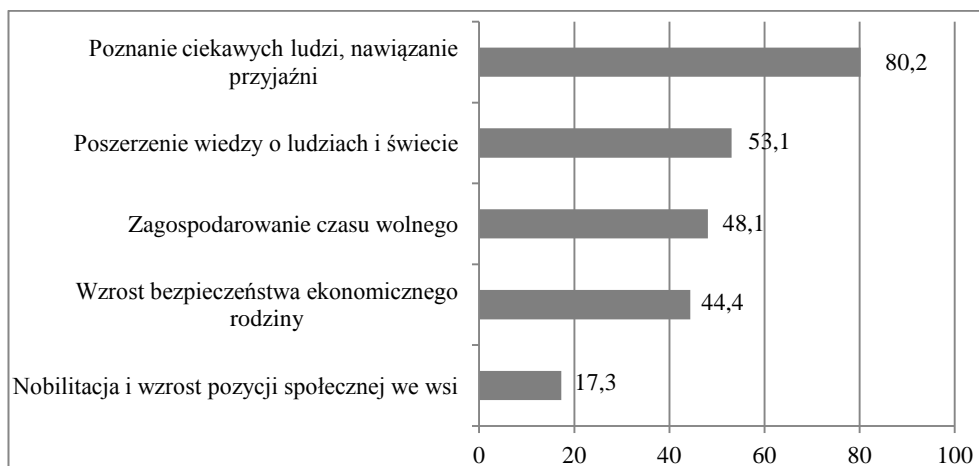
Ochrona wartości kulturowych

Dla rozwoju turystyki niezwykle istotna jest aktywność kulturalna mieszkańców wsi. Obecność turystów daje argument do: pracy zespołów ludowych, podtrzymywania kultury lokalnej i tradycji religijnych, organizacji festynów, odpustów, dożynek i innych wspólnych zabaw konsolidujących ludność miejscową i przyjezdną. Zainteresowanie turystów atrakcjami regionu pozwala także mieszkańcom spojrzeć na swoje otoczenie z innej perspektywy i docenić jego wartość. Pod wpływem turystyki na przywiązanej do tradycji polskiej wsi wzrasta tolerancja dla odmienności zachowań i różnic obyczajowych.

Na wykresie 3 zaprezentowano wyniki badań¹⁸ autora dotyczące pozaekonomicznych korzyści z prowadzenia gospodarstwa agroturystycznego. Jak wynika z zaprezentowanych informacji poza korzyściami ekonomicznymi w postaci dodatkowego dochodu i dywersyfikacji jego źródeł równie ważne, a nawet ważniejsze w opinii badanych kwaterodawców były korzyści pozaekonomiczne. Bardzo często wymieniane były korzyści związane z zaspokojeniem potrzeb poznawczych i towarzyskich. Prawie połowa respondentów doceniała możliwość zagospodarowania wolnego czasu. Dopiero na 4 pozycji uplasował się wzrost bezpieczeństwa ekonomicznego. Niespełna 20% badanych dostrzegło natomiast korzyści o charakterze społecznym – wzrost własnej pozycji społecznej we wsi i nobilitację swojej osoby na skutek prowadzonej działalności.

¹⁷ Działanie w zakresie agroturystyki i turystyki wiejskiej. Opracowanie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2000.

¹⁸ Badania przeprowadzono w roku 2009 w województwie lubelskim wśród 81 właścicieli gospodarstw agroturystycznych.

WYKRES 3. Pozaekonomiczne korzyści z prowadzenia działalności agroturystycznej [%]

* badani mogli wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Należy jednak zauważyć, że zaprezentowane na wykresie dane zostały uśrednione. W przypadku osób, które w momencie rozpoczęcia działalności poniosły największe koszty i podjęły to przedsięwzięcie na większą skalę traktując je jako główne źródło swojego dochodu, ekonomiczne korzyści traktowane były jako priorytetowe, a wszystkie pozostałe uzupełniały jedynie i urozmaicały profity finansowe osiągnęte dzięki prowadzeniu gospodarstwa agroturystycznego.

Poza korzyściami o charakterze ekonomicznym oraz społecznym nie można pominąć korzyści ekologicznym, tj. ochrony terenów wartościowych przyrodniczo. Rozwój agroturystyki, której jednym z ważniejszych atutów jest kontakt z niezanieczyszczonym środowiskiem naturalnym i jego zasobami, budzi czasem obawy o przyszłość walorów przyrodniczych polskiej wsi. Jednak agroturystyka, realizowana zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju, może okazać się formą ochrony wartościowych terenów, co nie wyklucza jednoczesnego ich wykorzystania gospodarczego¹⁹. Agroturystyka przyczynia się do tworzenia tzw. zielonych miejsc pracy, integrujących rozwój turystyki z zasadami ochrony środowiska co sprzyja zrównoważonemu rozwojowi obszarów wiejskich. Sposobem ustrzeżenia obszarów cennych przyrodniczo przed degradacją i zanieczyszczeniem spowodowanym przez ruch turystyczny jest zwiększenie świadomości ekologicznej samorządów, społeczności lokalnych i osób, którym najbardziej powinno zależeć na zachowaniu walorów środowiska naturalnego czyli samych turystów.

¹⁹ A.P. Wiatrak: Turystyka wiejska w strategiach rozwoju regionalnego i lokalnego. [w:] Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów. Red. naukowa Z. Kryński, E. Kmita-Dziasek. Wydaw. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie, Krosno 2005, s. 165.

Podsumowanie

Niektóre z wymienionych funkcji agroturystyki wzajemnie się na siebie nakładają, uzupełniają lub wynikają jedno z drugich. Trudno jest także jednoznacznie określić, które z nich są ważniejsze, a które mniej ważne. Najmocniej akcentowaną przez rolników i kwaterodawców wiejskich są niewątpliwie korzyści ekonomiczne, choć nie znaczy to, że korzyści społeczne i ekologiczne mogą być marginalizowane. Ma to szczególne znaczenie dla dalszego rozwoju turystyki w określonym miejscu i wiąże się chociażby z zasobami kultury materialnej i niematerialnej, jak również sferą przyrodniczą, których zaniedbanie, zapomnienie lub degradacja przełoży się na obniżenie atrakcyjności turystycznej.

Przy szeregu korzyści związanych z rozwojem agroturystyki mogą wystąpić również zagrożenia i negatywne konsekwencje z niego płynące. Agroturystyka, a także inne formy turystyki wiejskiej, stanowią zagrożenie dla środowiska naturalnego, zwłaszcza w przypadku nadmiernej koncentracji ruchu turystycznego. Uprawianie różnych form aktywnej rekreacji, takich jak np.: narciarstwo zjazdowe, jazda konna, wspinaczki, rajdy rowerowe i piesze, powodować mogą degradację wiejskiego krajobrazu, zanieczyszczenie, nadmierny hałas. Podobnie jak nadmierna liczba turystów szkodzić może środowisku przyrodniczemu, tak też ich pobyty na terenach wiejskich destabilizować mogą lokalne środowisko społeczno-kulturowe oraz zakłócać wiejski rytm życia i pracy, rodzić konflikty między turystami a mieszkańcami wskutek przenoszenia na teren wsi miejskiego stylu życia i innego systemu wartości²⁰.

Agroturystyka powodować może również nieodwracalne zmiany w wiejskiej przestrzeni poprzez towarzyszące jej intensywne procesy urbanizacyjne²¹. Niekontrolowany rozwój infrastruktury burzy często tradycyjny układ architektoniczny miejscowości. Wieś traci niekiedy swoją tożsamość – indywidualny koloryt i specyficzny klimat. Miejscowości turystyczne oferują bardziej skomercjalizowaną i często fałszywą wersję swego obyczaju i folkloru, dostosowaną do oczekiwań i wyobrażeń turystów²². Regionalna kultura staje się kulturą na sprzedaż tracąc autentyczność i wartość.

Nie bez znaczenia jest także fakt, iż w wielu miejscowościach turystycznych w okresie sezonu wzrasta poziom cen. Odbija się to niekorzystnie nie tylko na turystach ale również na ludności miejscowej, a szczególnie tej, która nie uzyskuje żadnych korzyści ze wzrostu ruchu turystycznego. Obniża się w ten

²⁰ I. Jędrzejczyk: *Ekonomiczne funkcje i uwarunkowania turystyki*. Wydaw. Śląsk. Katowice 1995, s. 65.

²¹ L. Strzembicki: *Uwarunkowania rozwoju agroturystyki i usług towarzyszących na obszarach wiejskich*. [w:] *Agroturystyka w społeczno-ekonomicznym rozwoju środowiska wiejskiego*. Wydaw. AWF w Warszawie, IWFIS w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 1997, s. 7.

²² Szerzej na ten temat: K. Przeclawski: *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*. Wydaw. Albis. Kraków 1996; K. Przeclawski: *Humanistyczne podstawy turystyki*. Instytut Turystyki. Warszawa 1986.

sposób poziom życia tych osób. Zdarza się, że wzrastają również ceny gruntów oraz wielu usług²³.

Należy jednak zauważyć, że wymienionym przykładom zagrożeń dla przyrodniczego i społecznego środowiska wsi można skutecznie zapobiegać, poprzez umiejętne zarządzanie turystyką i przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju. To zadanie w dużej mierze spoczywa na przedstawicielach władz lokalnych oraz ich podejściu i działaniach mających ułatwić rolnikom podejmowanie tej formy działalności pozarolniczej. Niezwykle ważnym jest tutaj nadanie odpowiedniej rangi turystyce w dokumentach planistycznych i strategicznych dotyczących danego obszaru. Rozwój turystyki ma bowiem charakter długofalowy a fakt powiązania go z wieloma dziedzinami życia ekonomiczno-społecznego obliguje włodarzy gmin i powiatów do stworzenia optymalnych warunków do rozwoju agroturystyki, a tym samym do urzeczywistnienia opisanych korzyści.

Literatura

- Alejziak W.: Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku. Wydaw. Albis, Kraków 2001.
- Dębniwska M., Tkaczuk M.: Agroturystyka, koszty, ceny, efekty. Wydaw. POLTEXT, Warszawa 1997.
- Dobre praktyki w zakresie rozwoju turystyki i agroturystyki w oparciu o FROW 2007-2013. MRiRW, PFTW „GG”, Warszawa 2011.
- Drzewiecki M.: Agroturystyka. Założenia – uwarunkowania – działania. Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz 1995.
- Działanie w zakresie agroturystyki i turystyki wiejskiej. Opracowanie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2000.
- Jalinik M.: Agroturystyka na obszarach przyrodniczo cennych. Wydaw. Politechniki Białostockiej. Białystok 2002.
- Jędrzejczyk I.: Ekonomiczne funkcje i uwarunkowania turystyki. Wydaw. Śląsk. Katowice 1995.
- Kmita E.: Agroturystyka jako szansa aktywizacji społeczno-gospodarczej środowisk wiejskich. „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 1997, nr 2.
- Majewski J.: Agroturystyka to też biznes. Wydaw. Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2004.
- Majewski J.: Turystyka konwencjonalna i alternatywna a agroturystyka. „Rynek Turystyczny” 1994, nr 7.
- Mikuta B., Żelazna K.: Organizacja ruchu turystycznego na wsi. Wydaw. Format-AB, Warszawa 2004.
- Mysiak K.: Agroturystyka w rozwoju gospodarczo-społecznym obszarów wiejskich województwa pomorskiego. Rozprawa doktorska wykonana pod kierunkiem prof. J. Sikory. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2007, s. 59.
- Różycki P.: Zarys wiedzy o turystyce. Wydaw. PROKSENIA, Kraków 2006, s. 77.

²³ P. Różycki: Zarys wiedzy o turystyce. Wydaw. PROKSENIA, Kraków 2006, s. 77.

- Sikora J.: Agroturystyka czynnikiem rozwoju gospodarki rynkowej na obszarach wiejskich. [w:] Socjologiczne i ekonomiczne zagadnienia gospodarki rynkowej – szanse i zagrożenia. Red. naukowa H. Januszek. Wydaw. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2002.
- Strzembicki L.: Uwarunkowania rozwoju agroturystyki i usług towarzyszących na obszarach wiejskich. [w:] Agroturystyka w społeczno-ekonomicznym rozwoju środowiska wiejskiego. Wydaw. AWF w Warszawie, Instytut WFiS w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 1997.
- Tyran E.: Podstawy agroturystyki. [w:] Agroturystyka i usługi towarzyszące. Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego, Wydawnictwo AR w Krakowie, Kraków 2005.
- Wiatrak A.P.: Turystyka wiejska w strategiach rozwoju regionalnego i lokalnego. [w:] Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów. Red. naukowa Z. Kryński, E. Kmita-Dziasek. Wydaw. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie, Krosno 2005.
- Wiatrak A.P.: Wpływ agroturystyki na zagospodarowanie obszarów wiejskich. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 1996, nr 1.
- Zawadka J.: Ekonomiczno-społeczne determinanty rozwoju agroturystyki na Lubelszczyźnie. Wydaw. SGGW, Warszawa 2010.

CZĘŚĆ III

**Doradztwo rolnicze
w rozwoju obszarów wiejskich**

Józef Kania

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Status prawny doradztwa rolniczego w Polsce – potrzeba zmian i jego rola we wdrażaniu Wspólnej Polityki Rolnej

Streszczenie

W pracy przedstawiono diagnozę statusu prawnego jednostek doradztwa rolniczego w Polsce, tj. Centrum Doradztwa Rolniczego oraz wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego po prawie czterech latach ich funkcjonowania w nowej formie organizacyjno-prawnej, a także dokonano częściowej oceny efektów pracy doradców we wdrażaniu instrumentów WPR. W tym celu zidentyfikowano wszystkie akty prawne obowiązujące dyrektorów jednostek doradztwa rolniczego, zorganizowano panel dyskusyjny z przedstawicielami dyrekcji CDR i ODR z całego kraju oraz dokonano analizy ankiet zawierających dane liczbowe co do rezultatów pracy doradców w zakresie działań objętych I i II filarem WPR. Na podstawie przeprowadzonej analizy pozytywnie oceniono efekty pracy doradczej oraz wyciągnięto krytyczne wnioski co do aktualnego statusu prawnego ODR, czyli umiejscowienia ich w sejmikach wojewódzkich oraz zaproponowano działania naprawcze oraz rozwiązania alternatywne.

Słowa kluczowe doradztwo rolnicze, podstawy prawne, efekty doradztwa, Wspólna Polityka Rolna.

Wstęp

Doradztwo rolnicze w Polsce ma bogate tradycje, a początki jego podstaw instytucjonalnych sięgają połowy XIX wieku. Szczegółowe informacje o powstaniu i rozwoju instytucji doradztwa rolniczego, od początku służb rolnych, poprzez agronomię społeczną w okresie międzywojennym, po odbudowę i reorganizację służb rolnych po II wojnie światowej można znaleźć w pracach C. Maziarza¹ i B.M. Wawrzyniaka². Wynika z nich, że w całym okresie powojennym mieliśmy wiele reform doradztwa, służących doraźnym celom politycznym, przy czym w żadnej doradztwo rolnicze nie uzyskało osobowości prawnej. Prace zmierzające do uregulowania statusu prawnego doradztwa rolniczego w Polsce prowadzone były w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi od początku lat dziewięćdziesiątych przy dużym zaangażowaniu środowisk naukowych i doradczych. Kilka kolejnych dobrze przygotowanych rozwiązań

¹ C. Maziarz: *Andragogika rolnicza*. PWN Warszawa 1984, s. 464.

² B. M. Wawrzyniak: *Doradztwo i postęp w rolnictwie polskim*. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Włocławek 2003, s. 265.

organizacyjno-prawnych nie znalazło jednak wystarczającego poparcia politycznego, by mogły one przejść proces legislacyjny^{3,4}.

Ustawa z dnia 22 października 2004 o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz.U. z 2004 r. Nr 251, poz. 2507 z późn. zm.) była podstawą kolejnej reformy, która ustanawiała osobowość prawną organizacji doradczych (CDR i ODR) oraz wprowadziła możliwość pobierania opłat za świadczone usługi doradcze.

Zgodnie z ustawą kompetencyjną przygotowaną przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, a uchwaloną przez Sejm RP, 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego podległych właściwemu wojewodzie przekazane zostało z dniem 1 sierpnia 2009 r. sejmikom wojewódzkim (Dz. U. nr 92 z 16 czerwca 2009, poz. 753). W każdym z 16 województw w Polsce jest jeden wojewódzki ośrodek doradztwa rolniczego, którego w nazwie odzwierciedlana jest nazwa województwa np. Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego.

Priorytety działalności ośrodków doradztwa rolniczego to przede wszystkim pomoc rolnikom i ich rodzinom w podejmowaniu decyzji, dzięki którym osiągają oni swoje cele. Priorytety te realizowane są przede wszystkim poprzez⁵:

- działania na rzecz podniesienia poziomu kwalifikacji rolników i mieszkańców obszarów wiejskich,
- wdrażanie instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej,
- promocję wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich,
- promocję ekologicznych metod gospodarowania i ochrony środowiska,
- pomoc we wdrażaniu nowych wymogów dotyczących produkcji rolniczej, tzw. zasada wzajemnej zgodności (ang. cross-compliance),
- wdrażanie nowych technologii produkcji,
- ochronę i kultywowanie dziedzictwa kulturowego wsi,
- pomoc w tworzeniu grup producenckich.

Ośrodki doradztwa rolniczego skupiają się na realizacji zadań, pogrupowanych na cztery rodzaje:

- zadania doradcze, które polegają na pomocy rolnikom w podejmowaniu przez nich racjonalnych decyzji,
- zadania informacyjne, czyli dostarczanie producentom rolnym informacji na temat nowych technologii i innowacji, ale bez ich oceniania,
- zadania oświatowe, polegające na przekazywaniu wiedzy i nauczaniu osób dorosłych (rolników i członków ich rodzin),

³ S. Legutko: Status prawny doradztwa rolniczego w Polsce. „Wieś i Doradztwo” 1996, nr 2 (6), ss. 9-20.

⁴ S. Legutko: Czy potrzebna jest prawna regulacja systemu doradztwa rolniczego w Polsce. „Wieś i Doradztwo” 2001, nr 1(26), ss. 2-8.

⁵ J. Kania: Doradztwo rolnicze w Polsce w świetle potrzeb i doświadczeń zagranicznych. „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie” 2007, nr 440, Seria Rozprawy nr 318, s. 201.

- zadania upowszechnieniowe, polegające na rozpowszechnianiu nowych rozwiązań technicznych i technologicznych na obszarach wiejskich.

Cel pracy i materiały źródłowe

Celem pracy jest analiza i ocena statusu prawnego jednostek doradztwa rolniczego w Polsce, na tle uzyskanych przez nich efektów we wdrażaniu wybranych instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej oraz zaproponowanie niezbędnych zmian ustawowych dla poprawy ich zarządzania.

Materiałem badawczym były zidentyfikowane akty prawne, stanowiące podstawę zarządzania organizacją doradczą, uwagi, stwierdzenia i opinie dotyczące aktualnego statusu prawnego jednostek doradztwa uzyskane w ramach panelu dyskusyjnego z dyrektorami i wicedyrektorami ośrodków doradztwa rolniczego oraz Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie w dniach 27-28 września 2012 r. w CDR Oddział w Radomiu oraz ankiety zawierające rezultaty pracy doradczej za lata 2004-2010 uzyskane z 16 ośrodków doradztwa rolniczego. Uzyskane częściowe wyniki badań zaprezentowano w niniejszej pracy w formie opisowo-tabelarycznej oraz sformułowano stosowne wnioski.

Podstawy prawne funkcjonowania jednostek doradztwa rolniczego w Polsce (stan na dzień 1.10.2012 r.)

Z uzyskanych informacji od dyrektorów ośrodków doradztwa rolniczego wynika, że w zarządzaniu jednostką doradztwa rolniczego obowiązują ich następujące akty prawne:

- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. – tekst ujednolicony z dnia 01.01.2012 (Dz.U. z 2009 nr 152, poz. 1223)
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 1998 r. Nr 91 poz. 576 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 3 marca 2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi (Dz. U. z 2000 r. 26, poz. 306)
- Ustawa Prawo zamówień publicznych - tekst jednolity, obowiązuje od 21 lipca 2012 (Dz.U. z 2010 nr 113 poz. 759)
- Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz.U. z 2004 r. Nr 251, poz. 2507 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 r. o zmianie ustawy o finansach publicznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2006 nr 249 poz. 1832)
- Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.U. z 2007 r. Nr 64, poz. 427)
- Ustawa z dnia 11 maja 2007 r. o zmianie ustawy o państwowym zasobie kadrowym i wysokich stanowiskach państwowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r. Nr 123, poz. 847)

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 7 maja 2008 r. w sprawie szkoleń dla podmiotów, których dotyczą działania objęte Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013, oraz doradzania odnośnie do sporządzania dokumentacji niezbędnej do uzyskania pomocy finansowej (Dz.U. Nr 89, poz. 545)
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 października 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków wynagradzania za pracę i przyznawania innych świadczeń związanych z pracą pracownikom jednostek doradztwa rolniczego (Dz.U. z 2008 r. Nr 195, poz. 1208)
- Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz. U. z 2008 r. Nr 227, poz. 1505)
- Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze zmianami w organizacji i podziale zadań administracji publicznej w województwie (Dz. U. z 2009 r. Nr 92, poz. 753)
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (DZ.U. nr 157, poz. 1240)
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 grudnia 2009 r. w sprawie ramowego statutu wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (Dz.U. z 2009 r. Nr 211, poz. 1634)
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 22 grudnia 2009 r. w sprawie sposobu prowadzenia gospodarki finansowej oraz sporządzania planu finansowego jednostek doradztwa rolniczego (DZ.U. nr 223, poz. 1780)
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz jej stosowania (Dz.U. 2010 nr 82 poz. 537)

Organizacja i finansowanie jednostek doradztwa rolniczego

Zgodnie z obowiązującą ustawą, jednostkami doradztwa rolniczego w Polsce są:

- Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie k. Warszawy wraz z Oddziałami w Krakowie, Poznaniu i Radomiu,
- 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego z 27 oddziałami (WODR) oraz 312 zespołów powiatowych.

Centrum Doradztwa Rolniczego jest państwową jednostką organizacyjną, posiadającą osobowość prawną oraz podlega Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego są samorządowymi wojewódzkimi osobami prawnymi i podlegają sejmikom województw.

Jednostki doradztwa rolniczego prowadzą samorządną gospodarkę finansową w ramach środków pochodzących z:

- dotacji budżetowej, tj. dotacji celowej (od 01.08.2009 r.) na wykonywanie zadań z zakresu doradztwa rolniczego, w tym na wynagrodzenia dla pracowników i utrzymanie jednostek,

- przychodów uzyskiwanych z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej,
- przychodów z innych źródeł (darowizny, środki finansowe pochodzenia zagranicznego, odsetki bankowe itp.).

Dotacja celowa dla CDR przekazywana jest od Ministra Finansów do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, a następnie do CDR na podstawie umowy Ministra Rolnictwa z Dyrektorem Centrum. Dotacje celową dla wojewódzkich ośrodków przekazuje Minister Finansów miejscowym wojewodom, a oni przekazują ją ośrodkom doradztwa. Podstawą do umowy jest plan finansowy jednostek doradztwa rolniczego.

Z przeprowadzonych badań wynika, że dotacje celowe stanowią zaledwie 48,5% budżetu CDR oraz 44,0% budżetu WODR (dane za 2009 r.). Należy podkreślić, że obecna wielkość dotacji celowej jest wynikiem olbrzymich cięć budżetowych na doradztwo w 2009 r. (CDR o 1 120 tys. zł i WODR o 13 390 tys. zł), co spowodowało olbrzymie perturbacje w zarządzaniu jednostkami doradztwa.

Łącznie dotacja celowa na doradztwo wynosi obecnie ca 180 mln zł rocznie. W strukturze kosztów WODR najwyższy odsetek stanowią wynagrodzenia – 67,7% oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia – 11,6% (dane za 2009 r.)

Organizację i finansowanie jednostek doradztwa rolniczego przedstawiono na rysunku 1.

Ustawowe kompetencje organów założycielskich

Kompetencje sejmiku województwa:

- nadawanie, w drodze uchwały, statutu ODR-owi,
- powoływanie, na wniosek dyrektora ODR, zastępców dyrektora,
- tworzenie, na wniosek dyrektora ODR, oddziałów,
- zatwierdzanie regulaminu organizacyjnego ODR,
- wydawanie zgody dyrektorowi ODR na podejmowanie decyzji w sprawach przekraczających zakres zwykłego zarządu,
- zatwierdzanie regulaminu rady społecznej doradztwa rolniczego,
- zatwierdzanie, na wniosek dyrektora, cennika usług odpłatnie świadczonych przez ODR,
- zatwierdzanie programów działalności i planów finansowych oraz sprawozdań z ich realizacji,
- kontrola i ocena działalności jednostki, dyrektora i Rady Społecznej Doradztwa Rolniczego (RSDR).

Kompetencje Zarządu Województwa:

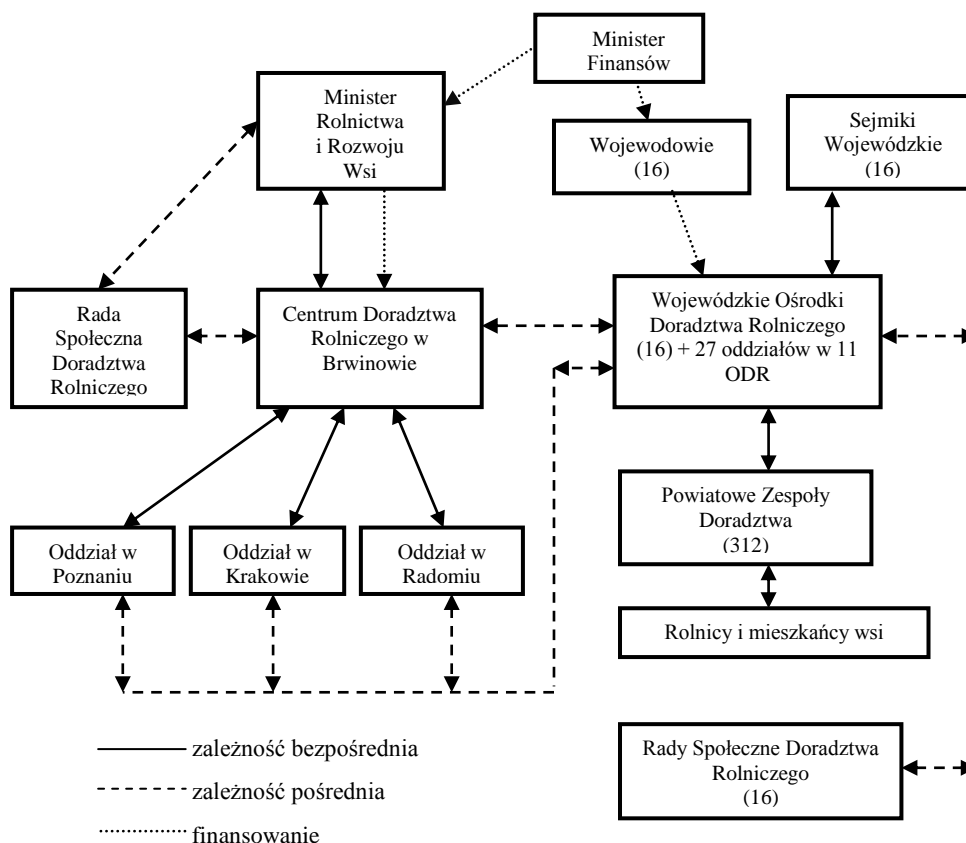
- powoływanie dyrektora ośrodka doradztwa rolniczego,
- powoływanie członków rady społecznej doradztwa rolniczego.

Rada Społeczna Doradztwa Rolniczego jest organem opiniodawczo-doradczym dyrektora jednostki doradztwa rolniczego. Do jej zadań należy:

- opiniowanie rocznego programu działalności jednostki doradztwa rolniczego i projektu rocznego planu finansowego oraz sprawozdania z realizacji

rocznego programu działalności jednostki doradztwa rolniczego i rocznego planu finansowego;

- zgłaszanie wniosków w sprawach dotyczących funkcjonowania jednostki doradztwa rolniczego.

RYSUNEK 1. Organizacja i finansowanie jednostek doradztwa rolniczego w Polsce (stan na 2012 r.)

Źródło: opracowanie własne.

W skład RSDR wchodzi 11 członków. Do RSDR działającej przy Centrum Doradztwa wchodzi:

- 2 przedstawicieli ministra właściwego do spraw rozwoju wsi,
- 2 przedstawicieli Krajowej Rady Izb Rolniczych,
- 4 przedstawicieli zgłoszonych przez związki zawodowe rolników,
- po 1 przedstawicielu zgłoszonym przez szkoły wyższe i jednostki badawczo-rozwojowe,
- 1 przedstawiciel konwentu marszałków.

Natomiast do RSDR przy WODR wchodzi:

- 2 przedstawicieli sejmiku województwa,
- 2 przedstawicieli właściwej miejscowo izby rolniczej,
- 4 przedstawicieli zgłoszonych przez związki zawodowe rolników,
- 1 przedstawiciel zgłoszony przez szkoły wyższe i jednostki badawczo-rozwojowe,
- 2 przedstawicieli szkół ponadgimnazjalnych kształcących dla potrzeb rolnictwa.

Zatrudnienie i efekty pracy doradczej

Wyniki naszych badań wskazują, że w CDR zatrudnionych jest 111 doradców specjalistów (od 109 do 118 w latach 2005-2010). W WODR w 2010 r. stan zatrudnienia doradców wynosił 3 579 i wykazywał tendencję spadkową, wobec 4 342 doradców w 2005 r.

Wśród doradców dominują kobiety (55,0%), wyższe wykształcenie (licencjat, inżynier, mgr, dr) posiada 86% doradców i specjalistów. Średnio w biurze powiatowym doradztwa pracuje 12 doradców (od 8 w woj. śląskim, opolskim, lubuskim i zachodniopomorskim do 16 w woj. podlaskim, podkarpackim). Średnio na 1 gminę przypada 1,8 doradcy (1,1 w śląskim i 2,4 w podkarpackim).

Statystycznie na 1 doradcę przypada średnio 367 gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha (dane ARiMR) lub 202 gospodarstwa powyżej 2 ESU (dane GUS) lub 123 gospodarstwa powyżej 4 ESU (dane GUS). Liczby te są niezwykle zróżnicowane w poszczególnych województwach, co świadczy o braku zależności zatrudnienia od liczby i istniejącej struktury obszarowej gospodarstw. Przykładowo według danych ARiMR dla gospodarstw powyżej 1 ha średnio na doradcę w woj. zachodniopomorskim i lubuskim przypada odpowiednio 187 i 197 gospodarstw, a w woj. lubelskim i małopolskim – 590 i 580 gospodarstw.

Koszty funkcjonowania ośrodków doradztwa rolniczego w przeliczeniu na 1 doradcę wynoszą średnio 66,6 tys. (od 46,7 tys. zł w woj. podkarpackim do 107,5 tys. zł. w woj. pomorskim).

Efekty pracy doradczej zobrazowano na przykładzie wdrażania instrumentów WPR w polskim rolnictwie w ostatnim 10-leciu. W okresie przedakcesyjnym doradztwo rolnicze stało się bardzo ważną instytucją Systemu Absorpcji Wsparcia Unijnego (ISAWU) intensywnie włączając się w proces przygotowania rolników do korzystania ze środków Unii Europejskiej⁶.

Począwszy od 2002 roku ODR uczestniczyły we wdrażaniu Programu SAPARD, a od 2003 roku prowadziły w całej Polsce kampanie informacyjne i szkolenia oraz wspomagały potencjalnych beneficjentów w przygotowaniu niezbędnych dokumentów wymaganych przez instytucje dystrybuujące środki UE

⁶ M. Drygas: Instytucje w procesie wspierania przemian polskiej wsi i rolnictwa z funduszy unijnych. IRWiR PAN Warszawa 2012, s. 236.

w ramach płatności bezpośrednich, SPO-RoL 2004-2006, PROW 2004-2006 i PROW 2007-2013. Według danych ARiMR w okresie od października 2003 do kwietnia 2004 zorganizowano 40 327 spotkań informacyjno-promocyjnych, w których uczestniczyło 1 059 471 rolników, czyli prawie 2/3 szacowanej liczby producentów kwalifikujących się do otrzymania płatności bezpośrednich. We wszystkich tych spotkaniach wiodącą rolę odgrywali doradcy ODR. W okresie realizacji Programu SAPARD, po początkowo niskim zainteresowaniu rolników, wskutek intensywnych prac informacyjno-szkoleniowych prowadzonych przez ODR wykorzystano wszystkie alokowane środki w dwóch ukierunkowanych na rolników działaniach: *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* i *Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich*. Według badań prowadzonych przez Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, w których wziął udział autor niniejszego opracowania, wnioski przygotowane przez ODR stanowiły odpowiednio 53,3% i 25,7% łącznej liczby złożonych wniosków. W sumie opiewały one na kwotę 452,7 mln zł, co stanowiło 42% wykorzystanej łącznej alokacji finansowej na te działania.

W latach 2004-2006 doradcy ODR przygotowali 26,6% ogólnej liczby wniosków o dopłaty bezpośrednie, natomiast w latach 2007-2010 udział ten zwiększył się do 35,6%. Łącznie w latach 2004-2010 doradcy rolniczy przygotowali wnioski o płatności bezpośrednie na kwotę około 11,0 mld zł, w tym w latach 2007-2010 na kwotę 8 439,5 mln zł (tabela 1).

TABELA 1. Efekty wsparcia doradztwa rolniczego (WODR) we wdrażaniu wybranych działań PROW 2007-2013 (stan na 31.12.2010 r.)

Działania	Liczba wniosków do ARiMR ogółem	Wnioski sporządzone przez WODR ogółem		Wartość wniosków sporządzonych przez WODR ogółem mln zł
		l. jedn.	%	
Wnioski o dopłaty bezpośrednie	5 639 956	2 009 416	35,6	8 439,5
Program rolnośrodowiskowy	124 765	114 238	91,6	1 210,9
Modernizacja gosp. rolnych	43 235	24 018	55,5	3 324,1
Ułatwianie startu młodym rolnikom	20 640	10 731	52,0	705,0
Korzystanie z usług doradczych...	17 737	6 550	36,9	28,2
Renty strukturalne	25 528	8 288	29,1	-
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej...	16 703	4 134	29,1	352,2
Zwiększanie wartości dodanej...	2 532	673	26,6	1 725,0
Tworzenie i rozwój mikro-przedsiębiorstw	15 523	1 511	9,7	275,2
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	21 303	1 397	6,6	7,96
Ogółem:	-	-	-	16 068,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań IRWiR.

W ramach SPO Rolnictwo 2004-2006 ODR miały bardzo wysoki udział w przygotowaniu wniosków. W działaniu *Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich* wynosił on 69,3%, *Ułatwianie startu młodym rolnikom* 68,9%, *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* 67,9%. Wartość tych wniosków opiewała łącznie na około 2,4 mld zł. W procesie wdrażania PROW 2004-2006 i PROW 2007-2013 (dane do 2010 r.) także bardzo wyraźnie zaznaczył się udział ośrodków doradztwa rolniczego. W tabeli 1 zaprezentowano efekty pracy doradców ODR za lata 2007-2010. W przypadku planów rolnośrodowiskowych ich udział w okresie 2004-2006 wynosił 77,8% (629,9 mln zł) i aż 91,6% (1 210,9 mln zł) w latach 2007-2010. W ramach PROW 2007-2013 za pierwsze cztery lata w działaniu *Modernizacja gospodarstw rolnych* udział ten wynosił 55,5% (3 324,1 mln zł), *Ułatwianie startu młodym rolnikom* 52,0% (705 mln zł), *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* 29,1% (352 mln zł), *Zwiększanie wartości dodanej...* 26,6% (1 725,0 mln zł).

Należy podkreślić, że poza doradztwem w zakresie wdrażania instrumentów WPR, doradcy świadczą doradztwo technologiczne, organizacyjno-ekonomiczne, marketingowe i rolnośrodowiskowe w ramach działalności statutowej, udzielając informacji i drobnych porad, prowadząc szkolenia, organizując pokazy, demonstracje polowe, targi, konkursy itp.

Uzyskiwane efekty dowodzą skuteczności i efektywności oddziaływania doradców rolniczych na swoich klientów mieszkających na obszarach wiejskich. Z wyliczeń autora wynika, że każda złotówka wydatkowana na doradztwo z budżetu państwa dawała rocznie w okresie 2007-2010 średnio 22 302,0 zł wartości sporządzanych przez nich wniosków, planów biznesu i planów rolnośrodowiskowych, uzyskanych przez rolników w postaci dopłat bezpośrednich i działań PROW.

Wnioski i rekomendacje

1. System funkcjonowania jednostek doradztwa rolniczego w Polsce w obecnym kształcie, tj. od 1 sierpnia 2009 r. jest niespójny. Ośrodki doradztwa rolniczego podlegają organizacyjnie Sejmikom Wojewódzkim, które nie posiadają własnych mechanizmów kontroli, zaś finanse z budżetu państwa kierowane są do nich za pośrednictwem Wojewodów. Tak więc kto inny finansuje, a kto inny nadzoruje działalność ODR.
2. W Polsce mamy 16 niezależnych wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego. Na szczeblu krajowym brak jest jednostki koordynującej (np. Dyrektoriat Generalny, Rada Dyrektorów, Zarząd Krajowy), bowiem CDR takiej roli ustawowo nie pełni. CDR pełni głównie rolę szkoleniową dla doradców, a nie dla rolników. Nazwa tej instytucji jest zatem nieadekwatna do roli, jaką jej przypisano.
3. Zgodnie z Ustawą z 23 stycznia 2009 r. organem nadzorującym działalność ODR jest sejmik województwa. Tymczasem zgodnie z ustawą

o samorządzie województwa wszystkie wojewódzkie jednostki organizacyjne podlegają zarządowi województwa. Zarząd województwa przedkłada plany i sprawozdania z działalności tych jednostek sejmikowi województwa, co w ustawie o samorządzie terytorialnym zostało wyraźnie ustalone. A zatem w obecnym stanie prawnym sejmikowi nadano uprawnienia, które jest w stanie wykonać jedynie przy pomocy urzędu marszałkowskiego, który podlega zarządowi województwa, a zarząd z kolei wybierany jest przez sejmik. Podległość ODR należałoby przekazać zatem zarządowi województwa, czyli dostosować się do rozwiązań stosowanych przy jednostkach organizacyjnych innych wojewódzkich jednostek organizacyjnych.

4. Kuriozalnym rozwiązaniem znowelizowanej ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego jest również fakt, że dyrektora ODR powołuje zarząd – organ wykonawczy, ustalając również jego wynagrodzenie, a wicedyrektorów (uchwalając ich wynagrodzenie) – sejmik – organ uchwałodawczy, czyli wyższy rangą.
5. Rola Rady Społecznej Doradztwa Rolniczego wobec kompetencji dodanych sejmikowi województwa w odniesieniu do wojewódzkiego ośrodka doradztwa rolniczego została całkowicie zmarginalizowana, a część ich zadań – zdublowana.
6. Jedną ze słabych stron jednostek doradztwa rolniczego są niedostateczne więzi z nauką, spowodowane m.in. brakiem właściwego premiowania pracowników nauki za współpracę z praktyką gospodarczą. Z kolei zapis ustawowy dotyczący składu Rady Społecznej Doradztwa Rolniczego dopuszczający jedynie jednego przedstawiciela szkół wyższych i jednostek badawczo-rozwojowych wobec np. 2 przedstawicieli średnich szkół rolniczych wydaje się utrwalać te słabe powiązania z nauką.
7. Wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego realizujące zadania z zakresu doradztwa rolniczego, a zwłaszcza doradztwa wiejskiego na rzecz regionalnego i lokalnego rozwoju wsi i rolnictwa muszą mieć możliwość otrzymywania dotacji z budżetów jednostek samorządu terytorialnego, w tym również na wynagrodzenia dla pracowników, utrzymanie ośrodków oraz wydatki inwestycyjne. Wymaga to nowelizacji ustawy budżetowej.
8. Uzyskiwane efekty pracy doradczej świadczą o podejmowaniu wyzwań przez ODR wobec zmieniającej się ciągle Wspólnej Polityki Rolnej i dużej efektywności we wdrażaniu jej instrumentów z korzyścią dla rolników, ich rodzin i ludności wiejskiej. ODR posiadają bardzo duże doświadczenie w realizacji swych zadań statutowych i coraz większe w realizacji odpłatnych usług doradczych. Są zdecydowanie bardziej wiarygodne w opinii większości rolników i wobec konkurencyjnych firm komercyjnych na rynku usług doradczych.

9. Obecna struktura organizacyjna jednostek doradztwa rolniczego w swym wymiarze ustawowym wymaga zmian, które zidentyfikowano w niniejszej opinii. Ich pełne wprowadzenie w życie usprawniłoby być może funkcjonowanie ośrodków doradztwa rolniczego. Alternatywą dla tego znowelizowanego rozwiązania mogłoby być:
 - a) przekazanie ośrodków doradztwa pod kontrolę izb rolniczych wraz z ustawowym przekazaniem izbom środków budżetowych (gwarancja rządowa),
 - b) podporządkowanie ODR Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi odpowiedzialnemu w pełni za politykę rolną, posiadającym środki finansowe na jej upowszechnianie i wdrażanie wraz ze zmianą roli i funkcji Centrum Doradztwa Rolniczego będącego w jego podległości.
10. Wszystkie te trzy propozycje rozwiązań i zapewne jeszcze inne są możliwe do realizacji. Powinny być one wzięte pod uwagę i szczegółowo przeanalizowane przy opracowaniu strategii rozwoju (funkcjonowania) doradztwa rolniczego w nawiązaniu do zadań objętych przyszłą WPR oraz strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa w Polsce.

Literatura

Drygas M.: Instytucje w procesie wspierania przemian polskiej wsi i rolnictwa z funduszy unijnych. Wydaw. IRWiR PAN, Warszawa 2012.

Kania J.: Doradztwo rolnicze w Polsce w świetle potrzeb i doświadczeń zagranicznych. „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie” 2007. nr 440. Seria Rozprawy nr 318.

Legutko S.: Czy potrzebna jest prawna regulacja systemu doradztwa rolniczego w Polsce. „Wieś i Doradztwo” 2001, nr 1(26).

Legutko S.: Status prawny doradztwa rolniczego w Polsce. „Wieś i Doradztwo” 1996, nr 2 (6).

Maziarz C.: Andragogika rolnicza. PWN Warszawa 1984.

Wawrzyniak B.M.: Doradztwo i postęp w rolnictwie polskim. Wydaw. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Włocławek 2003.

Eugeniusz Karol Chylek

Stały Komitet ds. Badań w Rolnictwie przy Komisji Europejskiej – MRiRW

Katarzyna Brodzińska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w ramach Wspólnej Polityki Rolnej po roku 2013

Streszczenie

Celem artykułu jest zaprezentowanie uwarunkowań rozwoju systemu doradztwa rolniczego w Unii Europejskiej. Zmiany w sposobie realizacji Wspólnej Polityki Rolnej, spowodowały konieczność rozwoju struktur i zakresu działań służb doradczych, co nakłada na państwa członkowskie Unii Europejskiej określone zadania. Ich podstawowy zakres został określony w Rozporządzeniu Rady (WE) nr 73/2009. W artykule wskazano, jakie rozwiązania są uzasadnione do realizacji w Polsce, by system doradztwa rolniczego mógł spełnić swoje funkcje wobec rolników.

Słowa kluczowe: doradztwo rolnicze, Europa 2020, Wspólna Polityka Rolna, system doradztwa rolniczego.

Wstęp

Doświadczenia akcesji i ośmiu lat obecności Polski we Wspólnocie pokazują, że rozszerzenie UE w obszarze rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich było sukcesem. Obecnie, pomimo różnorodnych zagrożeń i możliwych niestabilności należy mieć nadzieję, że dalsze wyzwania, jakie stoją przed rolnictwem i obszarami wiejskimi zostaną zrealizowane tak, by zapewnić rolnictwu i obszarom wiejskim rozwój pozwalający na konkurencyjne usytuowanie na międzynarodowym rynku. Ważnym etapem naszego udziału w kształtowaniu polityk Unii Europejskiej było w pierwszej połowie 2011 r. przewodnictwo Polski w Radzie UE. Najbliższy horyzont czasowy podejmowanych działań wyznaczają między innymi daty spotkań i konsultacji przygotowujących kolejną perspektywę finansową Unii na lata 2014-2020, od której zależeć będzie również przyszłość naszego kraju. Spójność społeczna i przestrzenna, a także innowacyjna i konkurencyjna gospodarka tworzące stabilne fundamenty sprawnego i efektywnego państwa to cel prowadzący do rozwoju Polski we Wspólnocie państw Unii Europejskiej. W działaniach tych ważną funkcję przewiduje się w sposobie realizowanej Wspólnej Polityki Rolnej po roku 2013 doradztwu rolniczemu, które powinno działać w ramach spójnego systemu doradztwa rolniczego (*ang Farm Advisory System – FAS*), zgodnie z zaleceniami określonymi w art. 12 i 13 Rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009.

Działania na rzecz budowy Systemu Doradztwa Rolniczego (FAS)

Państwa członkowskie mają obowiązek ustanowienia systemu doradztwa dla rolników w zakresie zarządzania gruntami i gospodarstwem, zwanego dalej systemem doradztwa rolniczego (FAS). FAS jest jednym z głównych elementów przeprowadzonej w 2003 r. reformy wspólnej polityki rolnej (WPR), a system ten miał być wprowadzony do 2007 r.¹

Każdy krajowy system doradztwa rolniczego (FAS) może być prowadzony przez jeden lub większą liczbę wyznaczonych organów lub przez podmioty prywatne. Od przeprowadzonej w 2008 r. oceny funkcjonowania reformy WPR każde państwo członkowskie może swobodnie decydować (na podstawie obiektywnych kryteriów), które kategorie rolników będą miały priorytetowy dostęp do FAS, bez określania jakichkolwiek dalszych kryteriów na poziomie UE. FAS był i nadal jest przedmiotem szeroko zakrojonych rozmów z państwami członkowskimi. Rozmowy te dotyczyły zawartości, struktur, metod i narzędzi krajowych usług doradczych. Doradztwo w ramach FAS nie ogranicza się do norm wzajemnej zgodności. Państwa członkowskie mogą podejmować decyzje o włączeniu innych kwestii.

Celem FAS jest pomaganie rolnikom w kształtowaniu świadomości na temat przepływów materiałowych i procesów przebiegających w gospodarstwie, dotyczących ochrony środowiska, bezpieczeństwa żywności, zdrowia i dobrostanu zwierząt. FAS wprowadzono równocześnie z systemem wzajemnej zgodności, w ramach którego wsparcie WPR jest w całości wypłacane jedynie w przypadku, gdy rolnicy spełniają pewne wymogi związane z ochroną środowiska, bezpieczeństwem żywności, zdrowiem zwierząt i dobrostanem zwierząt. Istnieją dwa środki polityki rozwoju obszarów wiejskich, które mają pomagać państwom członkowskim w tworzeniu usług doradczych dla gospodarstw rolnych, a rolnikom w korzystaniu z tych usług. FAS musi obejmować przynajmniej wymogi podstawowe w zakresie zarządzania (SMR) i „zasady dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska” (GAEC), o których mowa w art. 4-6 rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009. W istocie FAS jest przede wszystkim instrumentem pomocy rolnikom w zakresie wypełniania wspomnianych wymogów i tym samym unikania kar finansowych z tytułu nieprzestrzegania zasady wzajemnej zgodności.

Rolnicy korzystają z FAS na zasadzie dobrowolności i pozostają odpowiedzialni za działania prowadzone w oparciu o otrzymane porady. W tym względzie FAS w żaden sposób nie wpływa na obowiązki i odpowiedzialność rolników w zakresie przestrzegania wymogów prawnych. Jednakże ramy prawne UE uznają fakt, że rolnicy, którzy zwracają się o poradę, lepiej orientują się, jak wypełniać wymogi prawne. Dlatego też, wybierając gospodarstwa rolne do kontroli, państwa członkowskie mogą uznawać, że tacy rolnicy są obciążeni mniejszym ryzykiem.

¹ Art. 13-16 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003.

Zwiększanie wiedzy rolników o wymogach prawnych UE jest głównym celem FAS. Dlatego też porady muszą być w wyraźny sposób odróżniane od kontroli prowadzonych w zakresie zasady wzajemnej zgodności lub w celu zapewnienia zgodności z prawodawstwem sektorowym. W związku z tym państwa członkowskie muszą zagwarantować, aby podmioty obsługujące FAS nie ujawniały danych osobowych ani prywatnych, ani danych, które uzyskują w trakcie prowadzenia działalności doradczej, osobom innym niż rolnik zarządzający danym gospodarstwem. Jedynym wyjątkiem od tej zasady jest sytuacja, gdy podmioty obsługujące FAS wykryją nieprawidłowości lub naruszenia, które podlegają obowiązkowi zgłoszenia organom publicznym na mocy prawa wspólnotowego lub krajowego, w szczególności chodzi tu o przestępstwa.

FAS określony w ramach pierwszego filaru WPR może być finansowany w ramach drugiego filaru poprzez dwa środki². Po pierwsze istnieje środek polegający na współfinansowaniu korzystania przez rolników z usług doradczych dla gospodarstw rolnych. Jego celem jest pomaganie rolnikom w pokrywaniu kosztów korzystania przez nich z usług doradczych służących poprawie ogólnych wyników gospodarstwa. Usługi doradcze muszą obejmować przynajmniej wymogi podstawowe w zakresie zarządzania, zasady GAEC i normy BHP wynikające z prawodawstwa UE. Wsparcie to ogranicza się do 80% kosztów kwalifikowalnych w przypadku każdej usługi doradczej, do kwoty maksymalnej 1500 EUR. Organy i podmioty wybrane do świadczenia usług doradczych muszą mieć odpowiednie zasoby (w tym wykwalifikowany personel, zaplecze administracyjne i techniczne, doświadczenie i wiarygodność w zakresie doradztwa) w odniesieniu do wymogów zasady wzajemnej zgodności i norm BHP. Komisja przygotowała wytyczne dotyczące warunków przyznawania pomocy i priorytetowego traktowania niektórych grup docelowych oraz dotyczące częstotliwości usług doradczych, wykorzystania publicznych i niepublicznych organów doradczych oraz koordynacji tych organów i nadzoru nad nimi.

Po drugie istnieje środek polegający na współfinansowaniu tworzenia usług doradczych dla gospodarstw rolnych. Aby pomóc w pokryciu kosztów tworzenia takich usług, państwa członkowskie mogą udzielać wsparcia degresywnego przez okres maksymalnie pięciu lat.

Doradztwo rolnicze na rzecz innowacji w realizacji Wspólnej Polityki Rolnej

Reforma Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) po 2013 r. w nowym okresie programowania (2014-2020) ma na celu zwiększenie dynamiki i konkurencyjności europejskiego sektora rolnego oraz bardziej skuteczną realizację strategii „Europa 2020”. Ma również przyczynić się do stymulowania rozwoju zrównoważonego, bazującego na wiedzy i innowacjach, sprzyjającego wysokiemu poziomowi zatrudnienia. Proponowane zmiany wprowadzą nowe obowiązki dla rolników. Poszerzą także zakres zadań dla instytucji wspierających realizację Wspólnej

² Art. 24 i 25 oraz motywy 18 i 19 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005.

Polityki Rolnej w państwach członkowskich. Wymagać będą również znacznie większej synergii realizowanych polityk, w tym efektywniejsze wykorzystanie instytucji trójkąta wiedzy oraz ważnego dla realizacji polityki rolnej systemu doradztwa rolniczego (FAS).

Celem FAS³ jest pomaganie rolnikom w kształtowaniu świadomości na temat przepływów materiałowych i procesów zachodzących w gospodarstwie dotyczących ochrony środowiska, bezpieczeństwa żywności oraz zdrowia i dobrostanu zwierząt. FAS jest przede wszystkim instrumentem pomocy rolnikom w zakresie wypełniania wspomnianych wymogów i tym samym unikania kar finansowych z tytułu nieprzestrzegania zasady wzajemnej zgodności (*ang. cross-compliance*). Nowe regulacje planowane w ramach WPR po 2014 roku będą wymagały od działającego systemu doradztwa rolniczego (FAS) poza realizacją zadań wynikających z zasady wzajemnej zgodności, również realizacji innych obowiązków w odniesieniu zarówno do pierwszego jak i drugiego filaru. Obligatoryjne obszary, które będzie realizował FAS, w pierwszym i drugim filarze, powinny obejmować także minimalne wymogi dotyczące wykorzystania nawozów i środków ochrony roślin. Wymogi te stanowią część zasady wzajemnej zgodności w przypadku rolników otrzymujących płatności rolnośrodowiskowe. Dzięki priorytetowemu traktowaniu w ramach FAS wymogów zasady wzajemnej zgodności oraz praktyk dotyczących zmniejszania wpływu rolnictwa na klimat⁴, system ten pomaga gospodarstwom rolnym w adaptacji do zmieniających się warunków gospodarowania.

Analizując grupę potencjalnych beneficjentów usług doradczych stwierdzić należy, że mogą być nimi zarówno rolnicy – podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie produkcji pierwotnej produktów rolnych⁵, jak i w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego⁶, a także inni mieszkańcy

³ COM(2010) 665 wersja ostateczna.

⁴ Na przykład norma dotycząca ochrony trwałych użytków zielonych, norma dotycząca płodozmianu i międzyplonów, norma dotycząca minimalnej pokrywy glebowej, norma dotycząca ograniczonej uprawy w ramach minimalnego zagospodarowania terenu, normy w zakresie gospodarowania resztkami poźniwnymi, normy dotyczące utrzymania substancji organicznej gleby oraz wymogi wynikające z dyrektywy dotyczącej azotanów w odniesieniu do zastosowania i przechowywania obornika. Wszystkie te wymogi wytyczają granice praktyk, które mają wpływ na emisje gazów cieplarnianych na poziomie gospodarstw rolnych. Są one uwzględnione w FAS w ramach priorytetu obejmującego wymogi wzajemnej zgodności.

⁵ Zgodnie z ogólnie przyjętą definicją, produkcja pierwotna produktów rolnych oznacza ich uprawę i hodowlę. Za produkcję pierwotną należy uznać także niezbędne czynności wykonywane w gospodarstwach rolnych na produktach zwierzęcych i roślinnych w celu przygotowania ich do pierwszej sprzedaży, a także pierwszą sprzedaż tych produktów przez producenta surowców na rzecz podmiotów zajmujących się odsprzedażą lub przetwórstwem (art. 1 ust. 2 lit. p) i c) rozporządzenia Komisji (WE) nr 1998/2006.

⁶ Za przetwarzanie produktów rolnych uważa się czynności dokonywane na produkcie rolnym, których produkt końcowy jest również produktem rolnym (zgodnie z definicją zawartą w art. 2 pkt 23 rozporządzenia Komisji (WE) nr 800/2008).

obszarów wiejskich (zajmujący się inną dziedziną niż rolnicza). Jest to ważne w przypadku uznania, iż dotacje budżetowe stanowią formę pomocy publicznej dla przedsiębiorców-rolników korzystających z usług świadczonych przez jednostki doradztwa rolniczego. Fakt przeznaczenia pomocy w zakresie produkcji podstawowej produktów rolnych, podlega przepisom *rozporządzenia Komisji (WE) nr 1857/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 traktatu w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z wytwarzaniem produktów rolnych oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 70/2001 (Dz. Urz. UE L 358 z 16.12.2006 r.)* lub *rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1535/2007 z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy de minimis w sektorze produkcji rolnej (Dz. Urz. UE L Nr 337 z 21.12.2007)*.

Wsparcie dla osób zajmujących się przetwarzaniem/wprowadzaniem do obrotu produktów rolnych oraz działalnością inną, wchodzi w zakres przepisów *rozporządzenia Komisji (WE) nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy de minimis (Dz. Urz. UE L Nr 379 z 28.12.2006)*, ewentualnie jednego z przeznaczeń pomocy (np. pomocy szkoleniowych) określonych w *rozporządzeniu Komisji (WE) nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r. uznającym niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu /ogólnym rozporządzeniem w sprawie wyłączeń blokowych/ (Dz. Urz. WE L 214, 09.08.2008)*.

Podstawę obecnego systemu doradztwa stanowią ośrodki doradztwa rolniczego, funkcjonujące na podstawie ustawy z 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego⁷. Instytucje te obecnie podlegają sejmikom wojewódzkim. Posiadają osobowość prawną, więc mogą samodzielnie prowadzić gospodarkę finansową i świadczyć odpłatne usługi doradcze. W 16 wojewódzkich ośrodkach doradztwa rolniczego zatrudnionych jest łącznie ok. 5 tys. osób. Ponadto, bez obowiązku ubiegania się o akredytację, usługi doradcze mogą świadczyć izby rolnicze, działające na podstawie ustawy z 1995 r. o izbach rolniczych⁸. Oprócz tego, usługi doradcze, mogą świadczyć również prywatne podmioty doradcze pod warunkiem posiadania przez nie akredytacji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Akredytacja prowadzona jest w dwóch kategoriach: doradztwa rolniczego i doradztwa leśnego. Obecnie (stan na 30 lipca 2012 r.) wpisanych jest na listę podmiotów akredytowanych 157 podmiotów „rolniczych” i 271 „leśnych”.

W ramach systemu doradztwa rolniczego wyznaczona jest jedna instytucja – Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie – odpowiedzialna za szkolenie doradców, prowadzenie list doradców uprawnionych do doradzania, opracowywanie metodyki świadczenia usług doradczych oraz kontrolę

⁷ Ustawa z 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz.U. z 2004 r. Nr 251, poz. 2507. z późn. zm.).

⁸ Ustawa z 1995 r. o izbach rolniczych (Dz. U. z 1996 r. Nr 1, poz. 3, z późn. zm.).

akredytowanych podmiotów doradczych. Warunkiem uzyskania wpisu na listę uprawnionych doradców jest posiadanie wyższego wykształcenia w zakresie rolnictwa lub kierunków pokrewnych, odbycie przeszkolenia podstawowego i zdanie egzaminu oraz systematyczne uczestnictwo w szkoleniach uzupełniających.

Oceniając aktualnie funkcjonujący system doradztwa rolniczego należy podkreślić:

- dobre przygotowanie doradców rolniczych (wyższe wykształcenie, obowiązek uczestniczenia w szkoleniach),
- istnienie dużej liczby podmiotów świadczących usługi doradcze, co gwarantuje rolnikom dobry dostęp do doradców i możliwość wyboru,
- posiadanie struktur terenowych przez ośrodki doradztwa rolniczego (biuro praktycznie w każdej gminie),
- dobrze zorganizowany system doskonalenia zawodowego doradców (jedna, wyznaczona instytucja, organizująca szkolenia i prowadząca listy uprawnionych doradców).

Wymienione powyżej cechy doradztwa rolniczego działającego w Polsce nie mogą przysłonić niewłaściwych jego rozwiązań organizacyjnych. W dalszym ciągu działają one w warunkach rozproszenia nadzoru nad ich działalnością (nadzór terytorialnej-wojewódzkiej administracji samorządowej), a w konsekwencji braku spójności z działaniami Ministra odpowiedzialnego za realizację polityki rolnej, zbyt dużego upolitycznienia, zwłaszcza w zakresie funkcjonowania kadry kierowniczej jednostek doradztwa rolniczego, a także niepewności zabezpieczenia finansowego działalności statutowej.

Czynnikami decydującymi o efektywności systemu doradztwa rolniczego (FAS) są: kapitał ludzki i stan prawny. Mają one kluczowe znaczenie dla warunków i jakości działania systemu FAS. Ważnym czynnikiem są również finanse i dostępność rozwiązań wynikających z nauki i badań. Zakres świadczonych usług w ramach FAS określany jest standardami wyznaczanymi w ramach WPR, która jest wspierana, na poziomie Unii Europejskiej współdziałaniem innych polityk, w tym zwłaszcza spójnością polityki naukowej. Warunki działania FAS w Polsce napotykać liczne bariery, które utrudniają realizację misji, jaką ma do spełnienia doradztwo. Zasoby kadrowe jednostek doradztwa rolniczego w znacznej części nie spełniają wymagań, jakie powinna posiadać ta grupa zawodowa. Zarówno dostęp do infrastruktury technicznej, jak i dostępność do narzędzi nowoczesnego komunikowania się, również nie spełnia oczekiwań doradców, zwłaszcza działających w terenie. System finansowania jest nie jasny i stopniowo ograniczane są środki na działalność w jednostkach doradztwa rolniczego. Brak wpływu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na skalę finansowania jednostek doradztwa rolniczego, należy uznać za rozwiązanie zwiększające barierę efektywnego oddziaływania ministra odpowiedzialnego za realizację WPR na zakres realizacji zadań doradztwa na rzecz rolników i innych

beneficjentów usług doradczych. Stan prawny również nie spełnia standardów zadawalających nie tylko Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz terytorialną administrację samorządową, ale także Samorząd Zawodowy Izb Rolniczych i beneficjentów usług doradczych. Przy zmianach systemu finansowania i stosowanych kryteriach oceny działalności instytutów badawczych (dawniej jbr) oraz pozostałych jednostek zaplecza badawczo-naukowego dla nauk rolniczych i pokrewnych, transfer wiedzy do praktyki rolniczej stał się jeszcze trudniejszy. Ten stan wraz ze sposobem realizacji polityki naukowej, zwłaszcza w odniesieniu do priorytetów krajowej polityki rolnej, tworzy barierę trudną do pokonania przez aktualnie działające doradztwo rolnicze. Praktycznie jedynym czynnikiem, który zdecydowanie ułatwia realizację działań jednostek doradztwa rolniczego jest WPR. Rozwiązania proponowane, w WPR, przy wsparciu finansowym z funduszy strukturalnych, w tym zwłaszcza Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, stanowią dużą wartość dla podwyższenia jakości i zakresu świadczonych usług doradczych.

Zakres działań na rzecz budowy sprawnego systemu doradztwa rolniczego

W ramach WPR po 2013 r. jednym z ważniejszych zadań FAS będą działania na rzecz wdrażania Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/128/WE z października 2009 r.⁹, ustanawiającej ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów. Dyrektywa ta określa zasady prowadzenia obrotu oraz stosowania środków ochrony roślin. Celem wdrożenia Dyrektywy w sprawie zrównoważonego stosowania pestycydów jest zachęcanie producentów rolnych do stosowania niskich ich dawek lub upraw wolnych od pestycydów. Realizacja tych rozwiązań wprowadzana będzie między innymi przez zwiększanie świadomości użytkowników, wspieranie stosowania kodeksów dobrych praktyk i ewentualne zastosowanie instrumentów finansowych. Dyrektywa ta nakłada obowiązek powszechnego wprowadzenia w życie zasad integrowanej ochrony roślin (IOR). Przepisy te ustanawiają ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów, natomiast wdrożenie powyższych zasad na podstawie przepisów krajowych jest obowiązkiem każdego z państw członkowskich.

Prawidłowe stosowanie oraz wdrożenie zasad integrowanej ochrony roślin wymaga profesjonalnego oraz niezależnego doradztwa. Projekt ustawy o środkach ochrony roślin zawiera szczegółowe regulacje obejmujące wymogi związane ze świadczeniem usług doradczych dotyczących metod ochrony roślin w zakresie realizacji wymagań integrowanej ochrony roślin oraz stosowania środków ochrony roślin.

Krajowy Plan Działania (KPD) na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem pestycydów, przewiduje w latach 2013 – 2018 upowszechnienie

⁹ Dz. Urz. UE L 309 z 24.11.2009, s. 71.

wiedzy i wprowadzenie w życie działań dotyczących integrowanej ochrony roślin. Zgodnie z Krajowym Planem Działania (KPD) wdrożenie integrowanej ochrony roślin wiąże się z koniecznością realizacji wielu działań wspomagających użytkowników środków ochrony roślin w tym zakresie. W latach 2013-2018 przewidziano upowszechnianie systemu IOR oraz wiedzy z tego zakresu, modyfikację systemu sygnalizacji agrofagów oraz udostępnienie systemów wspomaganie decyzji w ochronie roślin. Do 2014 roku przewidziane jest utworzenie portalu internetowego poświęconego integrowanej ochronie roślin, a do 2015 r. zaplanowano opracowanie i udostępnienie metodyk integrowanej ochrony poszczególnych upraw. Obowiązki wynikające ze stosowania jej zasad będą elementami systemu wzajemnej zgodności – *cross compliance*. Od spełnienia tych wymagań będzie zależało uzyskanie przez rolników płatności bezpośrednich. Dodatkowo dzięki poprawnej agrotechnice, racjonalnemu nawożeniu i zmniejszeniu intensywności chemicznej ochrony roślin, przy jednoczesnej poprawie, jakości plonów, produkcja może przynieść większe efekty ekonomiczne.

Zgodnie z założeniami KPD za dostosowanie systemu doradztwa do realizacji zadań zrównoważonej ochrony roślin odpowiedzialne jest Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR) wraz z instytutami naukowo-badawczymi i uczelniami rolniczymi. CDR wraz z ośrodkami doradztwa rolniczego zostały uznane za podstawowe instytucje zajmujące się kształceniem ustawicznym rolników i mieszkańców obszarów wiejskich.

Obecnie, zgodnie z ustawą o jednostkach doradztwa rolniczego, zadania w niej zapisane dotyczą dwóch obszarów, a mianowicie wspierania rozwoju rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich.

W wielu krajach „instytucje doradztwa rolniczego” nie zajmują się w tak szerokim zakresie wspieraniem rozwoju obszarów wiejskich, a koncentrują się na udzielaniu pomocy rolnikom w prowadzeniu i rozwijaniu gospodarstw rolnych, w tym również pomocy w różnicowaniu dochodów w gospodarstwie rolnym, łącznie z pomocą w zakładaniu i rozwijaniu pozarolniczych przedsięwzięć rolników i członków ich rodzin – jako dodatkowego lub alternatywnego źródła dochodów.

Niezależnie od rozwiązania, które zostanie przyjęte w przyszłości w doradztwie potrzebna jest specjalizacja doradców i dostosowanie zatrudnienia, metod i organizacji pracy doradczej do zakresu realizowanych zadań i potrzeb korzystających z usług doradczych.

Mówiąc o modelu doradztwa rolniczego po 2013 roku trzeba przyjąć, że:

- funkcjonują i będą funkcjonowały prywatne podmioty doradcze,
- będzie funkcjonowało doradztwo publiczne – jednostki doradztwa rolniczego.

Bardzo ważnym czynnikiem decydującym o kierunku rozwoju doradztwa będzie sposób finansowania – wielkość i dostęp do środków na dofinansowanie usług doradczych ze środków Unii Europejskiej i/lub środków krajowych.

Konkurencyjność tych dwóch grup podmiotów zależała będzie od wielu czynników, w tym między innymi od:

- rodzaju usług doradczych uznanych za priorytetowe i dofinansowywanych ze środków UE,
- stopnia przygotowania podmiotów doradczych do ich realizacji w tym zakresie,
- krajowych rozwiązań legislacyjnych z zakresu gospodarki finansowej podmiotów prywatnych i podmiotów sektora finansów publicznych (ograniczenia w wykorzystaniu środków pozyskiwanych z działalności gospodarczej przez państwowe osoby prawne – bez możliwości przeznaczania ich na wynagrodzenia).

Dotychczasowe doświadczenia i kierunki działań w budowie systemu doradztwa rolniczego w opinii Komisji Europejskiej

Dotychczasowe doświadczenia z początkowych lat wdrażania systemu oraz przeprowadzona ocena FAS przez Komisję Europejską wskazują następujące propozycje ulepszeń. Propozycje te powinny przybrać postać wytycznych (zaleceń) dla państw członkowskich i mogą wiązać się z koniecznością zmiany obecnego prawodawstwa zarówno w UE jak i w państwach członkowskich. Wymogi zasady wzajemnej zgodności oraz inne obowiązki beneficjentów powinny być ujęte w minimalnym podstawowym zakresie FAS i jego celach, w odniesieniu do pierwszego i drugiego filaru. Wymogi te powinny być odpowiednio uwzględnione w ramach doradztwa FAS. FAS powinien przede wszystkim pomagać rolnikom w przestrzeganiu przepisów.

Obligatoryjne elementy, które musi zawierać FAS, w pierwszym i drugim filarze, powinny obejmować minimalne wymogi dotyczące wykorzystania nawozów i środków ochrony roślin. Wymogi te stanowią część zasady wzajemnej zgodności w przypadku rolników otrzymujących płatności rolnośrodowiskowe.

Dzięki priorytetowemu traktowaniu wymogów zasady wzajemnej zgodności FAS obejmuje już wiele praktyk dotyczących zmian klimatu – praktyk, które zmniejszają wpływ rolnictwa na klimat i pomagają gospodarstwom rolnym w adaptacji do zmieniających się i coraz bardziej niestałych warunków klimatycznych¹⁰. Obecne normy GAEC mają zasadnicze znaczenie dla utrzymania węgla organicznego w glebach i dla zapewnienia ich zrównoważonego wykorzystania. Jednakże być może warto uwzględnić w ramach FAS szczegółowe działania w zakresie zmian klimatu, na przykład obserwację dobrych praktyk

¹⁰ Na przykład norma dotycząca ochrony trwałych użytków zielonych, norma dotycząca płodozmianu i międzyplonów, norma dotycząca minimalnej pokrywy glebowej, norma dotycząca ograniczonej uprawy w ramach minimalnego zagospodarowania terenu, normy w zakresie gospodarowania resztkami poźniwnymi, normy dotyczące utrzymania substancji organicznej gleby oraz wymogi wynikające z dyrektywy dotyczącej azotanów w odniesieniu do zastosowania i przechowywania obornika. Wszystkie te wymogi wytyczają granice praktyk, które mają wpływ na emisje gazów cieplarnianych na poziomie gospodarstw rolnych. Są one uwzględnione w FAS w ramach priorytetu obejmującego wymogi wzajemnej zgodności.

i prowadzenie konkretnych działań promocyjnych w gospodarstwach, w tym świadczenie doradztwa technicznego. Jednym ze sposobów zagwarantowania, aby państwa członkowskie rozwijały takie zdolności, może być umieszczenie szczegółowego odniesienia w tekście prawnym podkreślającego taką potrzebę. Doradcy mogą być bardzo pomocni w gromadzeniu dobrych praktyk i przybliżaniu ich rolnikom. Wykaz dobrych praktyk powinien zostać określony na poziomie UE. Doradcy mogą zostać zobowiązani do przejścia szczegółowego szkolenia w zakresie zrozumienia i rozpowszechniania ważnych praktyk gospodarki rolnej związanych ze zmianami klimatu.

Komisja zdecydowanie zaleca, aby organy koordynujące FAS organizowały regularne szkolenia informacyjne dla doradców, przynajmniej w zakresie wszystkich kwestii związanych z zasadą wzajemnej zgodności. Szkolenia takie powinny obejmować zarówno faktyczne obowiązki rolników, jak i leżące u ich podstaw polityki. Szkolenia są szczególnie potrzebne w dziedzinie nowych działań dotyczących, na przykład, zmian klimatu.

Państwa członkowskie powinny generować efekty synergii między różnymi instrumentami, takimi jak doradztwo, szkolenia, przekazywanie informacji, usługi upowszechniania wiedzy rolniczej i badania, przy uwzględnieniu specyfiki poszczególnych instrumentów. Ponadto pochodzące od doradców informacje na temat praktycznego wdrażania wymogów zasady wzajemnej zgodności mogą być szczególnie przydatne organom zarządzającym FAS i zasadą wzajemnej zgodności. Dlatego też ważne jest, aby podmioty zajmujące się zasadą wzajemnej zgodności, na przykład doradcy, organy koordynujące FAS i organy zarządzające zasadą wzajemnej zgodności, dzieliły się wiedzą dotyczącą praktycznego wdrażania wymogów zasady wzajemnej zgodności. Podmioty te mogłyby na przykład przeprowadzać regularne sesje wymiany informacji, raz lub dwa razy w roku.

Aby zapewnić spójność między filarami, przepisy wykonawcze drugiego filaru dotyczące odpowiednich kwalifikacji pracowników w odniesieniu do doradców FAS mogą być rozszerzone na przepisy pierwszego filaru dotyczące FAS¹¹.

Komisja Europejska stoi na stanowisku, że państwa członkowskie powinny monitorować FAS, szczególnie mając na uwadze przyszłość FAS i środki finansowe związane z usługami doradczymi dla gospodarstw rolnych w ramach WPR po 2013 r. Podstawowe znaczenie ma zapewnienie skuteczności FAS poprzez ocenę ilości i jakości udzielanych porad (na przykład jego przydatności

¹¹ Przepisy wykonawcze drugiego filaru określone w art. 15 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 stanowią, że podmioty świadczące współfinansowane usługi doradcze dla gospodarstw rolnych „*posiadają odpowiednie zasoby w formie wykwalifikowanego personelu*”. Wytyczne dotyczące tego środka wskazują, że kwalifikacje personelu mogą zostać wyznaczone poprzez minimalny poziom wykształcenia lub certyfikację. Środek drugiego filaru służący korzystaniu z usług doradczych dla gospodarstw rolnych jest stosowany w 20 państwach członkowskich.

i poziomu satysfakcji rolników). Dlatego też Komisja Europejska skierowała do państw członkowskich następujące zalecenia¹²:

- Należy utrzymać szeroki zakres FAS, przy czym minimalny podstawowy zakres powinien obejmować przepisy, których należy przestrzegać;
- Należy podkreślać, że doradca FAS pełni rolę „lekarza pierwszego kontaktu”, kierując rolników w razie konieczności do odpowiednich specjalistów;
- Należy wykorzystywać zagregowane dane z kontroli gospodarstw, co ma pomóc w lepszym ukierunkowaniu porad, jednocześnie uwzględniając ogromne znaczenie zachowania poufności danych związanych z poradą. Doradca FAS powinien działać jak „lekarz pierwszego kontaktu”, łącząc wszystkie, różnorodne aspekty gospodarki rolnej w ramach holistycznego podejścia. Powinien wyjaśniać rolnikom nie tylko wymogi UE, ale również leżące u ich podstaw cele i polityki;
- Należy promować FAS poprzez środki szczegółowe, na przykład przekazywanie rolnikom, przy nadarzających się sposobnościach, wykazu doradców, dopilnowując, aby docierał on również do małych gospodarstw;
- Należy poprawić zarządzanie FAS i zapewnić wymianę wiedzy między podmiotami zajmującymi się wzajemną zgodnością. Organy koordynujące FAS powinny wzmacniać efekty synergii między różnymi instrumentami, takimi jak doradztwo, szkolenia, przekazywanie informacji, usługi upowszechniania wiedzy rolniczej i badania. Bardzo duże znaczenie mają ocena i monitorowanie FAS.

Komisja Europejska uważa również, że konieczne są następujące działania:

- Minimalny zakres FAS powinien obejmować minimalne wymogi dotyczące nawozów i środków ochrony roślin określone w prawodawstwie krajowym. Należy także uwzględnić potrzebę szczegółowych działań w zakresie zmian klimatu;
- Należy wyjaśnić rolę doradców FAS względem innych podmiotów zajmujących się zasadą wzajemnej zgodności, zalecając wyraźny rozdział pomiędzy doradztwem a kontrolami gospodarstw;
- Należy promować FAS poprzez wprowadzenie elastyczności w zakresie zawartości i częstotliwości stosowania środków doradczych oraz poprzez zobowiązanie państw członkowskich do przekazywania rolnikom wykazu doradców FAS;
- Należy poprawiać zarządzanie FAS poprzez stosowanie wymogu, aby doradcy byli odpowiednio wykwalifikowani i regularnie szkoleni w ramach sesji szkoleniowych organizowanych przez organy koordynujące FAS.

¹² Sprawozdanie Komisji Europejskiej dla Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie stosowania systemu doradztwa rolniczego określonego w art. 12 i 13 rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009).

Podsumowanie i wnioski

Przedstawione wymagania i zalecenia Komisji Europejskiej stawiają przed Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, konkretne i terminowe działania na rzecz realizacji wymogu budowy spójnego systemu doradztwa rolniczego (FAS). Realizacja tych działań wymagać będzie zapewne nowych uregulowań prawnych, a także dostosowania zasad finansowania zadań wynikających z planowanych rozwiązań w ramach Wspólnej Polityki Rolnej po roku 2013.

FAS jest ważnym narzędziem skutecznego wdrażania WPR. Rolnicy są wspierani w wysiłkach służących wypełnianiu wymogów prawnych UE związanych z ochroną środowiska, bezpieczeństwem żywności, zdrowiem i dobrostanem zwierząt. Wspierając rolników w przestrzeganiu tych wymogów „zasady wzajemnej zgodności”, FAS pomaga im unikać utraty płatności WPR. Rolnik uzyskujący poradę prawdopodobnie lepiej zrozumie swoje obowiązki w zakresie zasady wzajemnej zgodności i tym samym chętniej je będzie wypełniał. Zasadnym jest by pozostawić w gestii państwa członkowskiego decyzję, czy rolnicy będą partycypować w kosztach pomocy doradczej, czy instytucje doradcze będą świadczyły usługi bezpłatnie. W Polsce, w przypadku mniejszych gospodarstw 20% wkład własny oraz 23% VAT stanowi barierę w korzystaniu z usług doradczych dla wielu małych, a nawet średnich gospodarstw rolnych.

Usługi doradcze w Polsce nadal są świadczone w sposób fragmentaryczny. Zobowiązanie każdego państwa członkowskiego do wprowadzenia systemu doradztwa rolniczego ma strategiczne i nadrzędne podejście przy realizacji WPR po 2013 roku pomagając rolnikom zrozumieć i wdrażać przepisy UE. Utworzenie FAS jest w znacznym zakresie kwestią koordynacji istniejących usług, tak aby stworzyć dla rolników jeden punkt kontaktowy w kwestiach praktycznych. FAS powinien się proaktywnie rozwijać i uwzględniać kwestie wykraczające poza wymogi prawne w ramach zasady wzajemnej zgodności.

Uwzględniając powyższe, system doradztwa rolniczego w Polsce powinien być przygotowany zgodnie z przepisami Komisji Europejskiej, określonymi w rozporządzeniu Rady nr 1782/2003. By był on sprawny i spełniał oczekiwania zarówno rolników, jak i administracji odpowiedzialnej za realizację wymagań WPR konieczne są następujące kluczowe rozwiązania i działania:

1. Nadzór i finansowanie działań w ramach FAS powinno być prowadzone z jednego ośrodka centralnego, bezpośrednio uczestniczącego i odpowiedzialnego za realizację zadań w ramach WPR po roku 2013.
2. Należy rozszerzyć zakres usług doradczych objętych wsparciem ze środków publicznych, aby instytucje doradcze mogły włączyć się w nowe zadania, wynikające z reformy WPR oraz nowych wyzwań – takich, jak: zmiany klimatu, konieczność poszukiwania nowych źródeł energii i ochrony środowiska naturalnego.
3. Należy rozważyć możliwość finansowania działalności podmiotów doradczych ze środków UE, przy zachowaniu dobrowolności z korzystania

z usług doradztwa rolniczego przez rolników, gdyż zwiększyłyby to dostęp do usług doradczych i przyczyniło się do podniesienia efektywności ich wdrażania.

4. Aby zachęcić rolników do korzystania z pomocy doradczej w szczególnie ważnych obszarach (spełnienia wymagań cross-compliance, programy rolnośrodowiskowe), objętych dofinansowaniem ze środków UE, należy wprowadzić zasadę większego zaufania do gospodarstw korzystających z pomocy doradczej w przypadku kontroli przez agencję płatniczą.
5. Przy planowanym „zazielenieniu gospodarki” oraz realizacji nowych zadań, w tym np. z zakresu integrowanej ochrony roślin, należy liczyć się ze zwiększeniem zakresu działalności doradztwa na rzecz rolników, konsekwencją tych rozwiązań będzie konieczność zwiększenia kompetencji i wymagań wobec kadry doradczej, a także skali finansowania usług doradczych.

Literatura

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006.

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1998/2006.

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 800/2008.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1782/2003.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009.

Ustawa z 1995 r. o izbach rolniczych (Dz. U. z 1996 r. Nr 1, poz. 3, z późn. zm.).

Ustawa z 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz.U. z 2004 r. Nr 251, poz. 2507. z późn. zm.).

Kazimierz Tabor

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Rola doradztwa i przedsiębiorczości w rozwoju obszarów wiejskich

Streszczenie

Współcześnie rozumiane doradztwo rolnicze obejmuje szerokie spektrum działań, które znacząco przekraczają tradycyjne rozumienie tego terminu. W klasycznym ujęciu doradztwo jest działaniem praktycznym i teoretycznym. Praktyczne rozumienie doradztwa oznacza spłot działań edukacyjnych połączonych z upowszechnianiem postępu w rolnictwie. Teoria doradztwa odnosi się wyjaśniania związków i zależności występujących w sferze działalności upowszechnieniowej i opracowywanie zasad oraz reguł wdrażania innowacji rolniczych. Praca doradcy rolniczego ma szczególne znaczenie, gdyż jest to służenie pomocą w podstawowych dla rolnika zagadnieniach ekonomicznych, produkcyjnych i społecznych. Działalność doradcza rozszerza się na sferę problemów pozarolniczych występujących na obszarach wiejskich. Rozwój obszarów wiejskich pozostaje w ścisłej współzależności z działaniami podejmowanymi przez instytucje doradcze, które upowszechniają innowacje, prowadzą działalność edukacyjną między innymi w zakresie przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej. Szeroko pojmowane doradztwo rolnicze będące nośnikiem innowacyjności oraz przedsiębiorczość są głównymi czynnikiemami, które odgrywają skuteczną i decydującą rolę w rozwoju obszarów wiejskich.

Słowa kluczowe: doradztwo, obszary wiejskie, przedsiębiorczość, rozwój, przestrzeń.

Wstęp

Treść współcześnie rozumianego doradztwa rolniczego obejmuje szerokie spektrum działań, które znacząco przekraczają tradycyjne rozumienie tego terminu. Doradztwo podejmowane przez specjalistów rolnictwa zmierzało do udzielania pomocy fachowej producentom rolnym. Zmiany zachodzące we współczesnym rolnictwie powodują pojawianie się nowych tendencji i dlatego działalność doradcza obejmuje swoim zasięgiem coraz to nowe obszary i sfery życia ludzi pracujących w rolnictwie. W konsekwencji obecnie doradztwo obejmuje takie zagadnienia jak: doradztwo fachowe rolnicze, ekonomiczne, ekologiczne, zdrowotne, problematykę gospodarstwa domowego jak również szeroko rozumianą sferę życia społeczności lokalnej z uwzględnieniem jej dążeń i aspiracji. Działania przyczynia się do kreowania przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej ludności zamieszkującej obszary wiejskie. Działania te, w dalszej konsekwencji, przyczyniają się do wprowadzania zmian w życiu społecznym i działalności produkcyjnej, a więc przyczyniają się do rozwoju obszarów wiejskich. Przyjmując takie założenie w niniejszym opracowaniu wykazano, że istnieją związki

przyczynowo-skutkowe pomiędzy działalnością doradców a rozwojem obszarów wiejskich i mają one istotne znaczenie dla ludności tam żyjącej i pracującej. Rozwój obszarów wiejskich w takiej konstelacji staje się nadrzędnym problemem, którego rozwiązanie, w istocie rzeczy jest pochodną działalności doradczej i przedsiębiorczości.

Doradztwo a przedsiębiorczość

Doradztwo rolnicze będąc subdyscypliną nauk ekonomicznych, jako fundamentalne założenie przyjmuje fakt, że istnieją ścisłe zależności między człowiekiem a otoczeniem, traktując jednocześnie związki zachodzące pomiędzy elementami środowiska, w tym również między człowiekiem a środowiskiem, jako układ systemowy. Przyjmując za Zawiszą: *sytuacja doradcza ma wszelkie cechy charakterystyczne dla układu systemowego, ponieważ jest określona przez cechy i stan poszczególnych składników w danym momencie czasu oraz przez relacje pomiędzy nimi. Sytuację i środowisko charakteryzuje układ dwóch czynników: czasu i przestrzeni, które wyrażają stan elementów otoczenia człowieka. Środowisko oznacza przede wszystkim układ przestrzennych składników otoczenia, pojęcie sytuacja natomiast, eksponuje bardziej wymiar czasu, podkreślając zmienność owej przestrzeni*¹.

Klasyczne doradztwo swoim zasięgiem obejmowało głównie zagadnienia techniczne i technologiczne, ekonomiczne i edukacyjne związane z produkcją rolniczą, doskonaleniem zawodowym producentów a nade wszystko upowszechnianiem wiedzy i postępu rolniczego. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich stawia nowe wymagania przed działalnością doradczą. W procesie doskonalenia doradztwa, zauważono już wcześniej potrzebę poszerzenia jego dziedzin o kierunki, które do tej pory były bardzo odległe lub nieznanne.

W literaturze światowej spotykamy podobne podejście do definiowania pojęcia doradztwa, i tak: *doradztwo związane jest ze świadomym wykorzystywaniem wiedzy i informacji, aby pomóc ludziom ukształtować poprawne opinie i podejmować właściwe decyzje*², uwzględniając jednocześnie zasadę, *pomóc ludziom, aby mogli pomóc sami sobie*.

Nadrzędnym celem doradztwa jest przede wszystkim wywoływanie zmian w dążeniach i zachowaniach poradobiorców (rolników) poprzez kompetentne oddziaływania doradcy przede wszystkim na sferę intelektualną, a w następnej kolejności na działania praktyczne. W istocie rzeczy chodzi o wywołanie nowych zachowań rolnika, które najpierw kształtują się w jego umyśle, a następnie urzeczywistniają się w kierowanym przezeń gospodarstwie. Aby tak się stało,

¹ S. Zawisza: Procesy komunikowania w doradztwie. Teoria i badania empiryczne. Wydaw. Uczeln. ATR. Bydgoszcz 2003, ss. 11-12.

² A.W. van den Ban, H.S. Hawkins [tłum. J. Kania, A. Michalik]: Doradztwo rolnicze. Wydaw. Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego w Krakowie, Kraków 1997, s. 9.

doradca i rolnik muszą się porozumieć i rozumieć cele wzajemnego działania jako partnerzy w procesie doradczym.

W świetle tego, co tu powiedzieliśmy nasuwają się problemy i pytania, które czynniki mogą odgrywać istotną rolę w rozwoju obszarów wiejskich, podnoszeniu poziomu rolnictwa i równocześnie rozwijaniu przedsiębiorczości oraz harmonijności oraz konkurencyjności. Przyjmujemy przy tym, że szeroko pojmowane doradztwo rolnicze będące nośnikiem innowacyjności oraz przedsiębiorczość są głównymi czynnikami, które mogą odegrać skuteczną i decydującą rolę w rozwoju obszarów wiejskich. Trzeba wskazać również, że działalność zarówno pracowników doradztwa, jak i całego systemu upowszechniania wiedzy i postępu rolniczego stanowią siłę sprawczą, dodatkowo, inspirująca wzrost aktywności społecznej i zawodowej ludności tych obszarów.

Współczesne doradztwo jest odzwierciedleniem trendów występujących na obszarach wiejskich, i w związku z tym, rozwijane są następujące jego kierunki:

- doradztwo technologiczne – dotyczy przyrodniczych zasad i procesów produkcji roślinnej i zwierzęcej, a także upowszechniania wiedzy i postępu,
- doradztwo ekonomiczne- bankowe, finansowe oraz pomoc związana z oceną, kalkulacją, opłacalnością i efektywnością produkcji rolniczej, dopłatami UE,
- doradztwo marketingowe – pomoc w zakresie zbytu surowców i zakupie środków produkcji, wyszukiwania nisz rynkowych,
- doradztwo prawne – dotyczy pomocy w zakresie prawa rolnego i ogólnego, jak również rejestracji firmy, podatków, ubezpieczeń, kredytów zatrudnienia i innych przepisów prawnych,
- doradztwo socjalno-bytowe i wiejskiego gospodarstwa domowego – dotyczy wypoczynku, rekreacji, urządzania domu, opieki nad dziećmi i ludźmi starszymi, przekwalifikowania rolników, pomocy w organizacji nowych miejsc pracy,
- doradztwo ekologiczne i w zakresie ochrony środowiska naturalnego,
- doradztwo w zakresie tworzenia różnych form przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej na wsi,
- doradztwo w zakresie organizowania turystyki i agroturystyki i różnych form wypoczynku i rekreacji na wsi.

Doradztwo rolnicze wpisuje się swoimi funkcjami w wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich i charakteryzuje się następującymi cechami:

- szerokie rozumienie celów - pojmowanych jako dążenie do: podniesienia jakości produkowanych surowców, podwyższenia standardu życia i mieszkania rodzin rolniczych na tych obszarach;
- przesunięcie punktu ciężkości z upowszechniania pojedynczych elementów postępu na pomoc w uświadamianiu i rozwiązywaniu sytuacji

problemowych oraz ich urzeczywistnienia, co w przypadku obszarów wiejskich ma bardzo istotne znaczenie;

- umiejętność diagnozowania trudnych i stale zmieniających się potrzeb doradczych, co jest zjawiskiem charakterystycznym dla rozwijających się obszarów;
- rozwój partnerstwa i ustawiczości w doradztwie. Rolnik- producent jest podmiotem oddziaływań doradczych, a programy doradcze opracowywane są przy jego udziale;
- różnorodność form i metod poradnictwa rolniczego;
- koncentrowanie się na grupach liderów, grupach producenckich i przez nich oddziaływać na całą społeczność wiejską;
- tendencje w kierunku uspołeczniania doradztwa;
- coraz ściślejsze powiązanie doradztwa z ośrodkami naukowymi;
- zwiększanie się ilości podmiotów świadczących usługi doradcze (np. przemysł, handel, instytucje usługowe itp.).

Z przeprowadzonej analizy wynika, że po pierwsze: wielostronność funkcji doradztwa jest jego wartością jako systemu zdolnego do kreowania pozytywnych zmian w obszarach wiejskich; po drugie: pełni stymulującą funkcję w zakresie ich rozwoju; po trzecie: powoduje korzystne zmiany społeczne, w tym, pobudza potrzeby innowacyjne ludności wiejskiej i po czwarte: funkcje doradztwa i jego cechy są wzajemnie uzupełniające. Rozwój tych obszarów implikuje nowe zadania doradcy, który powinien być bardziej kreatywnym, pomysłowym, twórczo innowacyjnym, pomagającym w podejmowaniu prawidłowych decyzji rolnikom. Doradca, to osoba o dużych aspiracjach i zdolnościach oraz o wysokich kompetencjach zawodowych, to fachowiec, który potrafi dostrzegać i rozwiązywać problemy w obszarach wiejskich.

W środowiskach wiejskich przedsiębiorczość pojmowana jest jako aktywność zmierzająca do zarobkowania. Rozumiana jest ona równocześnie jako jeden z istotnych elementów lokalnego rynku pracy, który obejmuje rodziny związane z rolnictwem i z pracą poza rolnictwem, ale zamieszkujące na obszarach wiejskich. L. Ostrowski³ wyróżnia następujące formy przedsiębiorczości na obszarach wiejskich: 1) działalność gospodarcza rejestrowana, 2) działalność w tzw. szarej strefie, 3) działalność gospodarcza rodzinna, 4) przedsiębiorczość powiązana z zatrudnieniem obcej siły roboczej, 5) działalność gospodarza prowadzona w mieście i działalność prowadzona na wsi, 6) działalność dotycząca usług sąsiedzkich. Pojmujemy ją również, jako wyraz aktywności służący zapewnieniu sobie i rodzinie podstawowych warunków egzystencji niezależnie od tego, czy osoby te związane są bezpośrednio z rolnictwem, czy też mają inne zajęcia.

³ L. Ostrowski: Przedsiębiorczość pozarolnicza chłopów jako czynnik budowania wielofunkcyjności obszarów wiejskich. [w:] Węzłowe kwestie społeczne wsi polskiej u progu XXI wieku. Red. naukowa K. Gorlach, A.M. Pyrc. Wydaw. UJ w Krakowie, Kraków 2000.

W literaturze naukowej istnieje wiele definicji „przedsiębiorczości”, które akcentują bądź to; cechy osobowe ludzi np. zaradność, inicjatywę, aspiracje, bądź działalność gospodarczą w zakresie poszukiwania nowych rozwiązań⁴.

Idea przedsiębiorczości, w literaturze wyróżniana jest jako: *przedsiębiorczość kreatywną, naśladowczą i intelektualną*⁵. Przedsiębiorczość *kreatywna* dotyczy tworzenia nowych pomysłów i innowacji, natomiast *naśladowcza* to wprowadzanie odtwórcze nieoryginalnych innowacji. *Intelektualna przedsiębiorczość* to jest wykorzystywanie zasobu wiedzy w działalności gospodarczej. Wymienione tu różne rodzajów przedsiębiorczości mocno kojarzą się z taką cechą, jak kreatywność, rozumiana jako umiejętność twórczego myślenia, ważna nie tylko u współczesnych menedżerów, ale także u rolników i innych ludzi prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich. F. Kampka⁶ uważa, że *kreatywność jest nową formą bogactwa i do jej atrybutów można zaliczyć ponadprzeciętną wrażliwość na problemy a odkrycie punktu spornego, niedookreślonego jest pierwszym etapem rozwiązywania problemu.[...]Kreatywność jest szczególnym splotem dużej pewności siebie i jednocześnie dużej pokory. Świadomość własnej osobowości, własnych możliwości, zwłaszcza twórczych, wysoki potencjał energii, autarkiczne przetwarzanie rzeczywistości, skłonność do zachowań nonkonformistycznych, silna wewnętrzna motywacja, otwartość na nowa doświadczenia to niewątpliwie cechy sprzyjające innowacyjnemu myśleniu.*

Przedsiębiorczość we wszystkich jej postaciach przyczynia się w znacznej mierze do łagodzenia barier warunkujących rozwój społeczności wiejskich oraz rozwój obszarów wiejskich.

Przestrzeń obszarów wiejskich

Przestrzeń obszarów wiejskich obejmuje swoim zakresem, składniki materialne np.: przestrzeń produkcyjna rolnicza i pozarolnicza oraz składniki niematerialne, do których można zaliczyć: interakcje społeczne, aktywność zawodową i społeczną, działania ekonomiczne, edukację, doradztwo rolnicze, sferę polityki, kapitał społeczny i inne. Powyższe składniki są wzajemnie komplementarne i przyczyniają się do polepszenia standardu życia i mieszkających tam ludzi. Wszystkie wymienione wyżej składniki obszarów wiejskich, są ważne, ale kapitał społeczny, coraz bardziej zaczyna być doceniany. Wynika to stąd, że

⁴ W literaturze problematykę przedsiębiorczości na obszarach wiejskich podejmuje wielu autorów, między innymi: T. Hunek, B. Fedyszak-Radziejowska, I. Sikorska-Wolak, M. Kłodziński, K. Duczkowska-Małysz i inni.

⁵ Por. Sikorska-Wolak I.: Wieloaspektowość przedsiębiorczości i jej postrzeganie przez mieszkańców wsi. [w:] Doradztwo w działalności przedsiębiorczej. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008, ss. 14-15.

⁶ F. Kampka: Kreatywność w przedsiębiorstwie – pomiędzy jednostką a zespołem. [w:] Komunikowanie w działalności przedsiębiorczej. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008, s. 13.

skuteczne wykorzystanie wyżej wymienionych składników w rozwoju obszarów wiejskich ma ścisły związek z zasobem wiedzy, jaką ludzie posiadają. Na obszarach wiejskich występują takie kategorie kapitału, jak: kapitał społeczny i ludzki, kulturowy czy finansowy. Wszystkie wymienione tu rodzaje kapitału mają zasadniczą cechę, a mianowicie: w odróżnieniu od kapitału finansowego, który w procesie użytkowania ulega zużyciu, one nie zmniejszają się, a wręcz przeciwnie ulegają pomnażaniu i decydują wspólnie o harmonijności istniejących relacji w środowiskach wiejsko rolniczych. Skuteczność ich wpływania na rozwój tych środowisk zależna jest od wewnętrznych możliwości tkwiących w miejscowych warunkach.

Rozwój zwykle postrzegany jako zmiana/zmiany jakościowe o charakterze pozytywnym – w naukach biologicznych dotyczy wzrostu i wykształcania cech umożliwiających osobnikom zachowanie gatunku. Natomiast w naukach społeczno-ekonomicznych pojęcie to obejmuje przemiany jakościowe w życiu społecznym, gospodarczym, kulturalnym czy politycznym. Mówiąc o rozwoju lokalnym, powszechnie rozumie się, że dotyczy on sfery gospodarczej, społecznej czy kulturowej danej wspólnoty zamieszkującej terytorium np. gminy. W literaturze spotykamy jeszcze inne pojęcie jak rozwój regionalny obejmujący zborowości zamieszkujące na większym terytorium kilku powiatów czy województw.

Cechą charakterystyczną rozwoju lokalnego jest to, że wiąże się on z wartościami spajającymi społeczność tam zamieszkującą. Według Vaesken'a kluczowymi elementami tego rozwoju są idee, ludzie, zasoby (znany trójkąt rozwoju). Pojawia się zatem zagadnienie, jak dana społeczność może wykorzystać istniejące w jej zasięgu zasoby dla zaspokajania własnych potrzeb i dalej dla jej rozwoju jako całości, czy istnieją powiązania pomiędzy przedsiębiorczością ludności wiejskiej a rozwojem tych obszarów i jak wpływają na kierunki rozwoju przedsiębiorczości.⁷

Można przyjąć takie stwierdzenie, że istnieje zależność pomiędzy rozwojem lokalnym a wykorzystaniem dóbr tam występujących, zwłaszcza w sytuacjach kiedy miejscowa ludność nie ma możliwości dodatkowej pracy, a gospodarstwo rolne nie jest wystarczającym gwarantem poprawy standardu ich życia.

Według danych GUS, obszary wiejskie zajmują ponad 93% powierzchni kraju (291 tys. km²), na tych obszarach w 2009 r. zamieszkiwało 14,9 mln mieszkańców, tj. 39,0% ludności Polski. W przeciągu 6 lat na obszarach wiejskich przybyło 212 tys. mieszkańców. Obszary wiejskie są stosunkowo słabo zaludnione (w 2009 r. 51 os./km) w porównaniu z obszarami miejskimi gdzie gęstość zaludnienia jest wielokrotnie większa i wynosi 1088 os./km, a dla całego kraju wyniósł 122 os./km.

⁷ Por. www.administracja.info.

Najbardziej zaludnione są obszary wiejskie województwa małopolskiego (123 os./km) oraz śląskie (119 os./km), najmniejszą zaś warmińsko-mazurskie (24 os./km) oraz podlaskie i zachodniopomorskie (po 25 os./km).

Największą przeciętną liczbę ludności w jednej miejscowości wiejskiej zanotowano w podregionach tuskim (2167, wzrost z 1957 w 2003 r.), bielskim (1936, wzrost z 1360), rzeszowskim ((1230, wzrost z 906), rybnickim (1105, wzrost z 970) oraz nowosądeckim (1016, wzrost z 714). Przeciętna liczba ludności w jednej miejscowości wiejskiej wyniosła 276 osób. W wieku przedprodukcyjnym w liczbie ludności ogółem odnotowano w podregionach gdańskim (25,9%) oraz nowosądeckim (25,5%), zaś najmniejszy – w podregionach sosnowieckim (16,8%) oraz opolskim (17,1%). Największym udziałem ludności w wieku poprodukcyjnym charakteryzował się podregion łomżyński (22,4%), a najmniejszym – gdański (10,6%).

Ciekawie kształtują się relacje liczby osób w wieku produkcyjnym do liczby osób poprodukcyjnym. Na obszarach wiejskich w 2009 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 59 osób w wieku nieprodukcyjnym, co jest sytuacją mniej korzystną niż na obszarach miejskich (52). W porównaniu z 2003 r. wskaźnik ten uległ poprawie (z 69 do 59), a tempo zmian było wyższe niż dla obszarów miejskich (14,5 pkt proc. wobec 1,9 pkt proc.). Korzystniejszy stosunek liczby osób w wieku produkcyjnym do osób w wieku nieprodukcyjnym wywołany był znacznym spadkiem liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej) na rzecz osób w wieku produkcyjnym. Wiąże się to z osiągnięciem⁸ dorosłości przez ostatnie roczniki echa wyżu demograficznego⁸.

Podsumowanie

W opracowaniu podjęto zagadnienie roli doradztwa rolniczego w rozwijaniu przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Szeroko pojmowanie doradztwo rolnicze będące nośnikiem innowacyjności oraz przedsiębiorczość są głównymi czynnikami, które mogą odegrać skuteczną i decydującą rolę w rozwoju obszarów wiejskich. Trzeba wskazać również, że działalność zarówno pracowników doradztwa, jak i całego systemu upowszechniania wiedzy i postępu rolniczego stanowią siłę sprawczą, dodatkowo inspirującą wzrost aktywności społecznej i zawodowej ludności tych obszarów. Doradztwo spełnia wielorakie funkcje nie tylko w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Realizując te funkcje skutecznie przyczynia się do rozwoju tak rolnictwa, jak i innych dziedzin funkcjonowania tych obszarów np. dziedzinie społecznej, gospodarczej, kulturalnej.

Rozwój obszarów wiejskich implikuje nowe zadania doradcy, który powinien być bardziej kreatywnym, pomysłowym, twórczo innowacyjnym, pomagającym w podejmowaniu prawidłowych decyzji rolnikom. Doradca, to

⁸ www.stat.gov.pl.

osoba o dużych aspiracjach i zdolnościach oraz o wysokich kompetencjach zawodowych, to fachowiec, który potrafi dostrzegać i rozwiązywać problemy w obszarach wiejskich. Cechą charakterystyczną rozwoju lokalnego jest to, że wiąże się on z wartościami spajającymi społeczność tam zamieszkującą.

Rozwój obszarów wiejskich jest warunkowany już istniejącymi i nowotworzonymi formami przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej.

Przedsiębiorczość we wszystkich jej postaciach przyczynia się w znacznej mierze do łagodzenia barier warunkujących rozwój społeczności wiejskich oraz rozwój obszarów wiejskich.

Literatura

Kampka F.: Kreatywność w przedsiębiorstwie pomiędzy jednostką a zespołem. [w:] Komunikowanie w działalności przedsiębiorczej. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008.

Ostrowski L.: Przedsiębiorczość pozarolnicza chłopów jako czynnik budowania wielofunkcyjności obszarów wiejskich. [w:] Węzłowe kwestie społeczne wsi polskiej u progu XXI wieku. Red. naukowa K. Gorlach, A.M. Pyrc. Wydaw. UJ w Krakowie, Kraków 2000.

Sikorska-Wolak I.: Wieloaspektowość przedsiębiorczości i jej postrzeganie przez mieszkańców wsi. [w:] Doradztwo w działalności przedsiębiorczej. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008.

Tabor K.: Kierunki doskonalenia systemu doradztwa rolniczego w zakresie pozarolniczej przedsiębiorczości rolników. [w:] Doradztwo rolnicze a kształtowanie się przedsiębiorczości rolników. Red. naukowa A.P. Wiatrak. Wydaw. CDiEwR, Poznań 1995.

Tabor K.: Rola doradztwa we wzroście poziomu konkurencyjności i harmonijnym rozwoju obszarów wiejskich, [w:] Doradztwo w działalności przedsiębiorczej. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2008.

Van den Ban A.W., Hawkins H.S. [tłum. J. Kania, A. Michalik]: Doradztwo rolnicze. Wydaw. Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego w Krakowie, Kraków 1997.

Zawisza S.: Procesy komunikowania w doradztwie. Teoria i badania empiryczne. Wydaw. Uczeln. ATR, Bydgoszcz 2003.

www.administracja.info.

www.stat.gov.pl.

Mikołaj Jalinik
Wydział Zarządzania
Politechnika Białostocka

Doradztwo w rozwoju turystyki

Streszczenie

Doradztwo jako nauka należy do młodych dyscyplin i rozwija się w Polsce od końca lat pięćdziesiątych, podejmując różne, zmieniające się problemy społeczne, ekonomiczne i produkcyjne. Doradca poprzez współpracę z klientem, zapoznaje go z nowymi formami i sposobami kontaktowania się z pracodawcą, sposobami poszukiwania atrakcyjnego produktu turystycznego oraz ofertami na rynku pracy. Dobiera ofertę do klienta, a nie odwrotnie, „klient swoje, a doradca swoje”. Udziela porad specjalistycznych uwzględniając możliwości psychofizyczne i sytuację życiową klientów, a także potrzeby rynku pracy oraz możliwości systemu edukacyjnego. Ważne jest poczucie samorealizacji, spełnienia oraz satysfakcji z wykonywanej pracy. Doradztwo, to nie tylko pomoc w wyborze produktu turystycznego, ale także w wypełnianiu i prowadzeniu dokumentacji z branży turystycznej, w planowaniu kariery zawodowej i innych przedsięwzięciach.

Słowa kluczowe: doradztwo, doradca turystyczny, turystyka i rekreacja.

Wstęp

Na rynku turystycznym funkcjonuje wiele podmiotów turystycznych oferujących różnorodne produkty turystyczne. Wychodząc naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom klientów, służyć temu może profesjonalne doradztwo. Doradztwo turystyczne ma charakter interdyscyplinarny oparty na własnym, określonym przedmiocie badań, własnej metodyce i terminologii, bazie badawczej oraz kadrze naukowej.

Na interdyscyplinarny charakter doradztwa turystycznego składają się elementy takich dyscyplin naukowych, jak: pedagogika, psychologia, ekonomika, organizacja i zarządzanie, turystyka, socjologia. W działalności turystycznej doradztwo jest pomocne klientom w podejmowaniu decyzji o wyborze miejsc i miejscowości do wypoczynku, rozwiązywaniu problemów wynikających z prowadzenia działalności turystycznej i życia społecznego.

Doradztwo spełnia także wiele funkcji. Do najczęściej wymienianych zalicza się następujące funkcje:

- doradcza – udzielanie klientom i innym osobom pomocy w rozwiązywaniu problemów związanych z wykonywaną pracą, finansowych, organizacyjnych i społecznych;
- wdrożeniowo-upowszechnieniowa – wdrażanie i upowszechnianie wyników

badania, wprowadzanie nowych technologii, innowacji w produkcji i świadczeniu usług turystycznych;

- informacyjna – zbieranie, przetwarzanie i rozpowszechnianie informacji o usługach turystycznych, ofertach, sytuacji na rynku turystycznym i w otoczeniu sektora turystycznego przez wydawanie biuletynów, broszur, folderów, ulotek, czasopism;
- edukacyjna – pomoc usługodawcom i usługobiorcom i innym osobom współpracującym z branżą turystyczną w uzupełnianiu kwalifikacji zawodowych, poprzez doskonalenie zawodowe w formie kursów, seminariów, szkoleń, wycieczek, pokazów.

Wszystkie funkcje powinny być jednakowo ważne i realizowane z takim samym zaangażowaniem i skutkiem. Wypełnienie wszystkich funkcji jest możliwe dzięki umiejscowieniu doradztwa turystycznego w systemie upowszechniania wiedzy i postępu.

Wszystkie one są jednakowo ważne i powinny być realizowane z jednakowym zaangażowaniem. Doradztwo w turystyce opiera się na wiedzy i osiągnięciach w działalności turystycznej. Cele i zadania doradztwa turystycznego wynikają z aktualnych i perspektywicznych potrzeb ruchu turystycznego oraz funkcji spełnianych przez tę dziedzinę gospodarki wobec całego społeczeństwa. Jest wiele podmiotów turystycznych, które rozpoczynają swoją działalność z dobrym skutkiem, ale po pewnym okresie funkcjonowania ogłaszają upadłość. Dlatego też w kraju tworzone są na różnych szczeblach instytucje, które służą swoją pomocą doradcą.

Głównym celem doradztwa jest zachęcenie społeczności do korzystania z różnych form pomocy technicznej, ekonomicznej i szkoleniowej, niezbędnej przy nowoczesnym, gospodarowaniu. Celem doradztwa jest także przyczynianie się do podnoszenia standardu życia mieszkańców obszarów wiejskich i miejskich, zwiększania dochodów osiąganych z działalności przedsiębiorczej poprzez wzrost efektywności świadczonych usług.

Celem artykułu jest przedstawienie zadań doradztwa jego funkcji i roli, jaką odgrywa w rozwoju turystyki i rekreacji. Poprzez tego rodzaju opracowanie autor prezentuje sposób patrzenia na pomoc w organizacji imprez i atrakcji turystycznych, korzystania z pomocy finansowej, usług noclegowych i gastronomicznych.

Istota i pojęcie doradztwa turystycznego

Przemiany zachodzące w Polsce i na świecie powodują powstawanie nowych ustaw, zarządzeń, rozporządzeń, zasad i form obsługi ruchu turystycznego. Różnorodność krajobrazu, walorów turystycznych i tradycji regionalnych wpływa na zmiany w funkcjonowaniu podmiotów turystycznych, a rozwój turystyki wymaga skutecznych działań, które mogą być projektowane i realizowane ze wsparciem konsultantów.

Oferowanie usług doradczych wspiera rozwój turystyki, głównie poprzez analizę wydłużania sezonu turystycznego, czy opracowanie i wdrażanie strategii marketingowych wydłużających sezon. Ważnym elementem doradczym jest budowa i wdrażanie systemów promocji turystycznej regionów, czy badania marketingowe oferty turystycznej. Wiele trudności napotykają przedsiębiorcy ubiegający się o zwolnienia z podatków czy ulg, przy zaciąganiu kredytów, przy zawieraniu umów pod względem zgodności z regulacjami turystycznymi czy respektowaniu przepisów higieniczno-sanitarnych, przeciw pożarowych i innych. Innym przykładem może być pomoc przy planowaniu podróży zagranicznych, wyszukiwanie i rezerwacja miejsc noclegowych w hotelach, tworzenie kosztorysów podróży zagranicznych i ich kalkulacje. Tym przedsięwzięciom może pomóc skuteczna pomoc doradcza.

Wobec tych rozważań, należy zadać pytanie czym jest doradztwo? Doradztwo (ang. *extension or advisory*) jest dziedziną wiedzy, która kojarzy się głównie z działalnością praktyczną – doradzaniem, które jest zdarzeniem społecznym, polegającym na doraźnym działaniu udoskonalającym zachowanie jednostek lub przez udział doradzającego (doradcy) w rozwiązywaniu problemów osób, którym się doradza, problemów dostrzeżonych nie tyle przez te osoby lub grupy, ile przez doradzającego. Ma ono często charakter komercyjny i występuje wówczas pod nazwą konsulting (ang. *consulting*).

Terminem pokrewnym, a często zamiennym do doradztwa jest poradnictwo (ang. *counselling or counseling*), znane w Polsce z okresu agronomii społecznej (w latach 1918 – 1939), definiowane jako forma pomocy lub działanie społeczne polegające na przekazywaniu rad, porad, informacji. Jednej jednostce będącej w sytuacji problemowej (potrzebującej rady) przez drugą (doradcę), ale także interakcja personalna o charakterze pomocowym, jak również działalność zorganizowana prowadzona w instytucjach doradczych i poradniach.

Analizując rynek usług turystycznych można stwierdzić, że żyjemy w erze koniunktury na doradztwo; dla jej oznaczenia sformułowano angielskie wyrażenie *counselling boom*¹. W krajach Unii Europejskiej obserwuje się szybki rozwój doradztwa specjalistycznego, dotyczącego różnych dziedzin gospodarczych i społecznych, jak np. doradztwo w zarządzaniu, turystyce, prawie, finansach, zawodach, logistyce, gospodarce, informatyce, inwestycjach, itp.

Doradztwo według Czerepniak-Walczak² jest procesem społecznym, który przebiega w interakcji dwupodmiotowej. Jego wyróżnikami są: dobrowolność, dialog, spotkanie podmiotów, prowadzące do zmiany w każdym z nich i w ich

¹ J. Kania: Rola doradztwa w wielofunkcyjnym rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. „Wiś i Doradztwo” 2008, nr 3-4.

² M. Czerepniak-Walczak: Doradztwo w reformowanej szkole – gimnazjum jako ośrodek doradztwa. [w:] *Podjęmowanie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej*. Red. naukowa B. Wojtasik. Wydaw. Instytut Technologii i Eksploatacji, Wrocław 2001.

położeniu. Doradztwo, są to usługi lub czynności mające na celu pomóc w podejmowaniu decyzji przy wyborze szkoleń, edukacji, sprawach gospodarczych czy w zarządzaniu rozwojem zawodowym. Według R. Lamba, doradztwo jest to proces, w którym doradca pomaga klientowi w osiągnięciu lepszego zrozumienia siebie samego w odniesieniu do środowiska pracy, wrażliwości na realistyczny wybór lub zmianę zatrudnienia czy też osiągnięcie właściwego dostosowania zawodowego³. Doradztwo jest pewną interakcją pomiędzy doradcą a klientem. Można powiedzieć, że jest ciągiem zdarzeń rozłożonych w czasie.

Doradztwo turystyczne, jest to zinstytucjonalizowana forma pomocy klientom w podejmowaniu stosownej decyzji i rozwiązywaniu problemów wynikających z prowadzenia działalności turystycznej i życia społecznego, bez względu na to, gdzie i w jakich warunkach działalność jest prowadzona. Pomoc taka jest świadczona przez specjalnie do tego celu powołane osoby, podporządkowane organizacyjnie jednostkom państwowym, spółdzielczym i społeczno-zawodowym.

Niezależnie od istniejących warunków, głównym celem doradztwa turystycznego jest udzielanie pomocy klientom i przedsiębiorcom w codziennej pracy, którzy znajdują się, bądź mogą znaleźć się w określonej sytuacji problemowej. Cele są osiągnięte przez ukazanie określonej sytuacji wraz z uwarunkowaniami, przygotowanie do rozpoznania określonej sytuacji, rozwiązywania swoich problemów zawodowych i rodzinnych oraz podejmowania samodzielnych decyzji i skutecznych działań w tym zakresie. Przed doradztwem turystycznym są postawione dwa podstawowe cele:

- maksymalizacja dochodu poprzez racjonalne i efektywne wykorzystanie środków i potencjału ludzkiego będących w dyspozycji usługodawcy;
- maksymalne zaspokojenie potrzeb klientów (turystów).

Umiejętne kojarzenie tych dwóch celów, wyznaczonych z jednej strony interesom społecznym, z drugiej zaś interesom usługodawcy, jest sprawą niezwykle istotną, często decydującą o efektach pracy doradczej. Działalność doradczą skupia się głównie na umiejętności i fachowości oraz chęci służenia swoją pomocą innym usługobiorcom.

Wobec takich stwierdzeń, można zadać pytanie, kto może i powinien korzystać z doradztwa turystycznego? A przede wszystkim są to osoby, które zastanawiają się nad zmianą miejsca pracy lub dotychczasowej ścieżki kariery zawodowej, osoby które utraciły pracę oraz osoby, które chcą po przerwie z różnych powodów wrócić do pracy, bądź osoby, które chcą konkurować na rynku turystycznym, absolwenci różnych typów szkół ponadgimnazjalnych, zawodowych i uczelni wyższych, którzy rozpoczynają pracę w branży turystycznej.

³ R. Lamba: Doradztwo zawodowe w zarysie. Wydaw. Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 1997.

Rodzaje doradztwa

Cechą charakterystyczną współczesnego doradztwa jest ściśle powiązanie całego aparatu instruktorskiego z jednostkami badawczo-rozwojowymi i czynne uczestnictwo w przekazywaniu osiągnięć nauki krajowej i zagranicznej do bezpośredniego procesu usługowo-produkcyjnego.

Z celu głównego doradztwa (pomocy w rozwiązywaniu problemów) wynikają jego zadania szczegółowe dostosowywane do aktualnych potrzeb społecznych. Dlatego też obok stale występujących zadań i problemów wynikających z prowadzenia działalności gospodarczej można wymienić przykładowe rodzaje doradztwa, takie jak: ekonomiczne, marketingowe, turystyczne, edukacyjne, technologiczne, strategiczne⁴.

Doradztwo ekonomiczne – jest to najbardziej oczekiwane doradztwo przez grupy społeczne. Doradcy przygotowują opracowania, analizy, projekty i programy, które pozwalają na zdiagnozowanie sytuacji finansowo-ekonomicznej podmiotów turystycznych, wytyczają strategiczne kierunki działania, określają metody i sposoby ich realizacji. W związku z rosnącą konkurencją, potrzebami i zmianami przepisów w krajach Unii Europejskiej przedsiębiorcy muszą poznać finansowe aspekty swej działalności, co wiąże się ze wzrostem znaczenia doradztwa ekonomicznego, które udziela porad w następujących kwestiach:

- analiza kosztów jednostkowych, stałych i zmiennych różnych działalności;
- analiza marketingowa, prawna, ekonomiczno-finansowa i rachunku zysków i strat, bilansu, organizacji, SWOT obiektów rekreacyjno-sportowych oraz przepływów środków pieniężnych;
- kompletowanie dokumentów i sporządzanie biznesplanów;
- podatki (dochodowy i VAT) w działalności turystycznej;
- analiza wskaźników wydajności i efektywności produkcji oraz procesów biznesowych;
- udzielanie kredytów hipotecznych, refinansowych, konsolidacyjnych i ocena zdolności kredytowej;
- ocena ekonomicznej efektywności i ryzyka finansowego podmiotów turystycznych i ich wycena;
- analiza płynności finansowej: rachunki przepływów pieniężnych, bilans majątkowy, rachunki wyników;
- definiowanie wskaźników kontrolno-pomiarowych i pomiary efektywności procesów;
- analiza, projektowanie i wdrażanie systemów zarządzania procesami;
- prognozowanie rachunku zysków i strat, bilansu oraz przepływów środków pieniężnych;
- wypełnianie wniosków o dopłaty bezpośrednie i inne środki wsparcia, np.

⁴ J. Kania: Doradztwo rolnicze w Polsce w świetle potrzeb i doświadczeń zagranicznych. „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie” 2007, z. 318, ss. 72-77.

z Unii Europejskiej.

Doradztwo ekonomiczne służy pomocą w skutecznym i racjonalnym zarządzaniu podmiotami turystycznymi. Jest to także umiejętność praktycznego wykorzystania wszechstronnej wiedzy i nowoczesnych metod w realizacji złożonych przedsięwzięć i zindywidualizowanych rozwiązań.

Doradztwo technologiczne – opiera się na informacjach pochodzących z prowadzonych zakładów i instytucji badawczych, ośrodków doradztwa i wyższych uczelni. Jest to przede wszystkim doradztwo profesjonalne i kompleksowe. Główne zagadnienia doradztwa technologicznego to:

- rozwój przedsiębiorczości na rzecz tworzenia alternatywnych źródeł zarobkowania dla społeczności miejskiej i wiejskiej;
- opracowanie analiz, prognoz i programów rozwoju obiektów noclegowych, gastronomicznych i rekreacyjno-sportowych;
- tworzenie indywidualnych programów inwestycyjnych, dobranych do potrzeb klienta;
- analiza i funkcjonowanie rynku turystycznego ze wskazaniem optymalnych wariantów, ukierunkowujących wybór rodzaju i form turystyki oraz dostosowania obiektów sportowych i rekreacyjno-turystycznych;
- upowszechnianie wszelkich form działalności turystyczno-rekreacyjnych i sportowych;
- przekazywanie i wdrażanie informacji naukowych do branży turystycznej;
- zakup i adaptacja obiektów noclegowych i gastronomicznych na obszarach miejskich i wiejskich oraz pomoc w projektowaniu wnętrza obiektów sportowo-rekreacyjnych;
- problematyka ekologiczna w zakresie produkcji żywności metodami wpływającymi na poprawę zdrowia fizycznego i psychicznego turystów.

Zasadniczy postęp w zakresie technologii produkcji dostępnych dla usługobiorców i przedsiębiorców połączony z globalizacją rynków i komunikacji, jaki obserwujemy na początku XXI wieku, zapewnia ogromną możliwość poprawy jakości życia.

Doradztwo turystyczne – wielu specjalistów różnych branż nieturystycznych uważa, że w działalności turystycznej zbędne jest doradztwo. Tak, jak w każdej działalności pomoc w wielu przedsięwzięciach nikomu jeszcze nie zaszkodziła. Przy realizacji wypoczynku czy spędzaniu czasu wolnego doradztwo turystyczne posługuje się szerokim wachlarzem metod naukowych, jak i intuicyjnych, opartych na wiedzy i doświadczeniu doradcy. Najczęściej są to metody praktyczno-doświadczone i edukacyjne, wśród których dominuje aktywizacja i poszukiwanie, bazując na dotychczasowych doświadczeniach i wiedzy właścicieli obiektu. Doradztwo turystyczne skupia się głównie na:

- analizie możliwości wydłużenia sezonu turystycznego i innowacyjności w turystyce;
- organizacji i rozliczaniu imprez turystycznych;

- w poszukiwaniu środków finansowych na rozwój działalności turystycznej, w tym z funduszy Unii Europejskiej;
- w tworzeniu obiektów turystycznych i procedurach związanych z ich funkcjonowaniem;
- zwolnieniach z podatków, ulg, kredytów;
- interpretacji przepisów higieniczno-sanitarnych i przeciwpożarowych w obiektach noclegowych i gastronomicznych;
- budowie i wdrażaniu systemów promocji turystycznej regionu;
- informowaniu i wyjaśnianiu wypoczynku poza granicami kraju;
- w poszukiwaniu produktów turystycznych regionu, partnerów biznesowych i przygotowaniu stoisk i prezentacji targowych;

Występująca konkurencja rynkowa wymaga od każdego usługodawcy i podmiotu gospodarczego skutecznego działania. Decyzje zarządcze nie mogą być efektywne bez doskonałej znajomości wiedzy specjalistycznej. Usługi doradcze zapewniają podmiotom gromadzenia wiedzy, a analiza uzyskanych informacji stanowi podstawę do projektowania i wdrażania działań optymalizacyjnych w zarządzaniu podmiotami turystycznymi.

Doradztwo marketingowe – każdy typ obiektu turystycznego posiada odmienną specyfikę działalności gospodarczej. Jednak wszystkie zadania powinny być realizowane przez specjalistów marketingu gospodarczego. Doradcy mogą stosunkowo szybko poprawić swoje umiejętności i wskazać pozytywną opinię odnośnie pomocy indywidualnej. W takich sytuacjach należy wybrać ofertę najkorzystniejszą.

Doradztwo jest również niezbędne przy wykonywaniu projektów edukacyjnych, uczestnictwie w ważnych imprezach prestiżowych, zakupie miejsc do wypoczynku podczas urlopów czy udziale w różnych wycieczkach krajoznawczych. Z uwagą należy wskazać, jakie produkty warto zakupić, do jakich miejsc i miejscowości można udać się na wypoczynek, w jakich imprezach warto uczestniczyć, dla jakich grup społecznych i zawodowych można dany produkt zaoferować i po jakich cenach i w jakim okresie i czy dany projekt będzie opłacalny. Usługobiorca oczekuje rzetelnej informacji, wiarygodnej i właściwego traktowania przez usługodawcę. Klient oszukany i niezadowolony z obsługi przekazuje negatywną ocenę dla znacznie większej liczby osób niż pozytywną. Doradztwo marketingowe, to przede wszystkim:

- analiza marketingowa (w badaniach marketingowych) rynku sprzedaży produktów turystycznych oraz możliwości wydłużenia sezonu turystycznego;
- analiza wdrażanie standardów obsługi klienta we wszystkich podmiotach branży turystycznej;
- analiza rynku usług turystycznych oraz ujednoczenie procedur obsługi klientów;
- oszacowanie strategii rozwojowych obiektów turystycznych (noclegowych,

gastronomicznych, turystyczno-rekreacyjnych, sportowych);

- badania marketingowe oferty turystycznej oraz budowa i wdrażanie systemów promocji turystycznej regionów;
- pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych na rozwój działalności turystycznej.

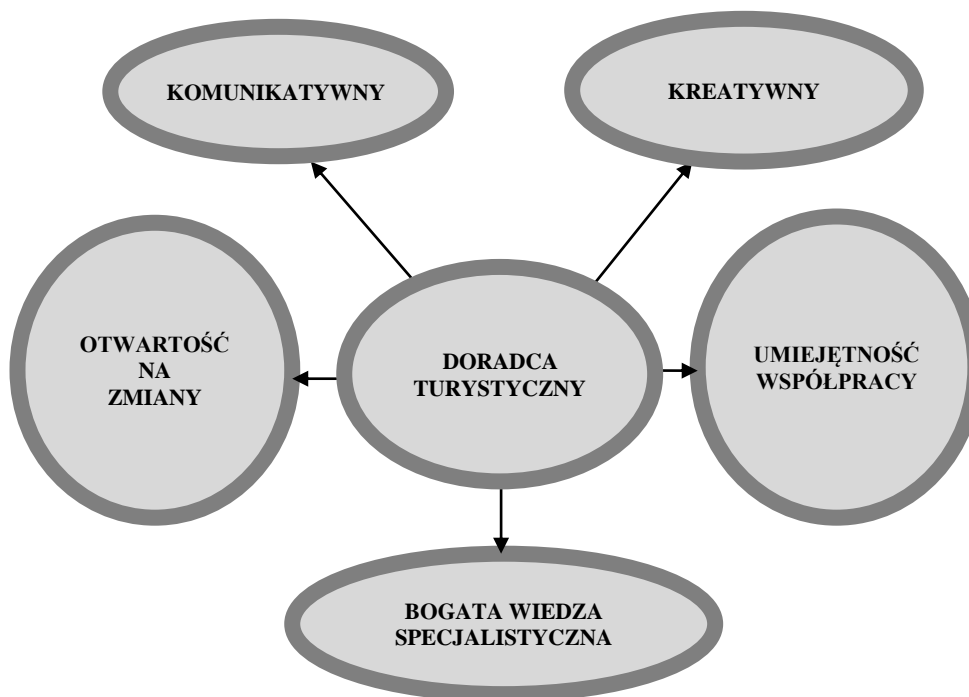
Doradztwo strategiczne – w zarządzaniu podmiotami turystycznymi ważne jest doradztwo strategiczne. Najistotniejsza jest rzetelna i profesjonalna pomoc. Posiadanie strategii rozwoju znacznie zwiększa zdolność jej przystosowania do dynamicznie zmieniającej się sytuacji rynkowej. Dokonywana przez konsultanta obiektywna ocena przebiegu realizowanej strategii oraz wdrażanie niezbędnych jej modyfikacji pozwalają skutecznie wykorzystać szanse budujące pozycję rynkową podmiotu. Wczesna identyfikacja zagrożeń umożliwia uniknięcie niepożądanych skutków. Współpraca z konsultantem w zakresie doradztwa strategicznego to:

- projektowanie i wdrażanie strategii rozwoju podmiotu turystycznego;
- planowanie strategii podmiotu w krótkim, jak i długim okresie działania;
- projektowanie i wdrażanie strategii funkcjonalnych: marketingowej, finansowej, produktów i usług, zasobów rzeczowych i ludzkich, badawczo-rozwojowej;
- pomoc w racjonalnym gospodarowaniu nadwyżkami finansowymi;
- definiowanie wskaźników i ocena efektywności realizacji strategii.

Dzięki doradztwu strategicznemu powinny ulec poprawie wyniki finansowe podmiotów turystycznych, usprawnione zostaną obszary recepcyjne, zrealizowane zostaną wizja i plany rozwoju podmiotów turystycznych z wieloletnim wyprzedzeniem, zbudowana i utrwalona zostanie przewaga konkurencyjna. Usługi doradztwa strategicznego obejmują: budowanie strategii, zarządzanie sprzedażą usług, optymalizację procesów biznesowych, wdrożenie rekomendacji i zarządzanie projektami, restrukturyzacje podmiotów turystycznych, nabywanie nieruchomości.

Sylwetka doradcy turystycznego

W każdej działalności gospodarczej poza cechami charakteru, ważne są umiejętności, stosunek przełożonego do podwładnych i sposób korzystania z pomocy doradczej oraz chęć zaangażowania się w sytuację klienta i entuzjazm. Dobry doradca powinien być także dobrze zorganizowany. Jeżeli czas doradcy będzie nieumiejętnie zorganizowany, to nie uda mu się spotkać z dużą liczbą osób, a co za tym idzie, zmniejszą się wyniki finansowe danego podmiotu turystycznego. Kolejną ważną cechą jest to, aby doradca poprawnie oceniał oczekiwania klienta, aby potrafił zrozumieć sytuację danej osoby. Każdy klient jest inny i wszyscy różnią się uzyskiwanymi przychodami, wydatkami, sytuacją rodzinną czy planami finansowymi. Przykładową sylwetkę doradcy turystycznego przedstawia rysunek 1.

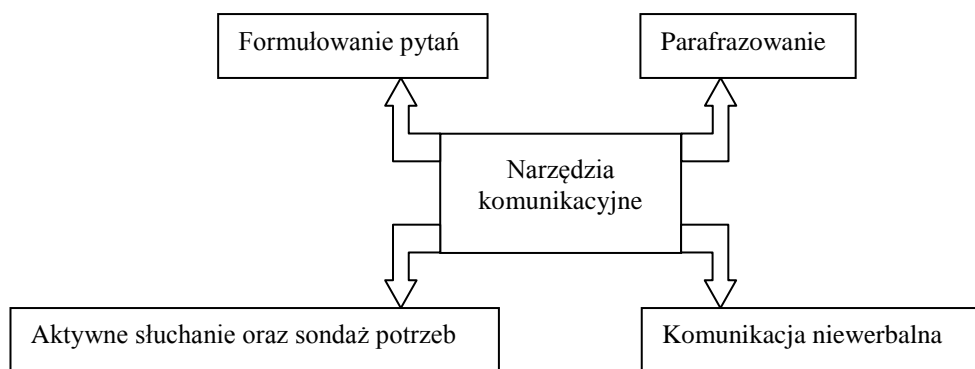
RYSUNEK 1. Ważniejsze cechy doradcy turystycznego
Źródło: opracowanie własne.

Doradca turystyczny udziela pomocy w wielu przedsięwzięciach, stąd też poza wymienionymi cechami powinien być komunikatywny, wzbudzać zaufanie, dyskrecję i empatię oraz umiejętność sprawnego zarządzania organizacją czasu pracy. Doradca musi być osobą wiarygodną i do każdego klienta powinien podejść indywidualnie. Udzielając pomocy klientowi należy rozważyć wewnętrzne i zewnętrzne czynniki, np. psychologiczne, fizyczne i społeczno-ekonomiczne, mające wpływ na status zawodowy klienta i mogące mieć wpływ na jego przyszłość. Wiarygodność odgrywa zasadnicze znaczenie, gdy klienci kontaktują się z osobami, które z racji pełnionej roli zawodowej powinny służyć im pomocą, to jest pełnią określoną służbę publiczną. Na wiarygodność w tej sytuacji składają się dwa główne elementy:

- kompetencje – definiowane jako znajomość przedmiotu i poruszanych kwestii. Doradca turystyczny musi doskonale orientować się w zjawiskach zachodzących na rynku turystycznym oraz warunkach i możliwościach zatrudnienia na lokalnym rynku pracy, dostępnej ofercie edukacyjnej, wykazywać znajomość w zakresie stosownych ustaw. Powinien potrafić odpowiedzieć na każde zadane mu przez klienta pytanie. W przypadku unikania odpowiedzi, lekceważenie pytań, odpowiadanie nie wprost, zbyt częste mówienie „nie wiem” lub „to nie ma znaczenia” powoduje, że dany

klient odbierany jest jako niewiarygodny i nie zasługujący na zaufanie. Doradca kompetentny musi posiadać dobrą znajomość produktów turystycznych. Standardem jest systematyczne pogłębianie wiedzy z zakresu rynku turystycznego, pieniężnego i kapitałowego, bieżąca znajomość oferty konkurencji.

- obiektywność, czyli unikanie tendencyjnego i stronniczego przedstawiania rozwiązań, czy różnych możliwości stojących przed klientem. Doradca powinien rzetelnie zaprezentować klientowi wszystkie możliwości i rozwiązania, a nie selektywnie je wybierać. Nie należy pomijać żadnej z możliwości, którą mógłby wykorzystać klient, pomimo, że niektóre mogą wydawać się doradcy zupełnie nierealne, bowiem wyboru danego rozwiązania dokonuje nie on, ale sam klient. Doradca powinien starać się przedstawiać zarówno korzystne, jak i niekorzystne aspekty danego rozwiązania, czyli prezentować go z różnych punktów widzenia. W pracy doradczej powinny być wykorzystywane podstawowe narzędzia komunikacyjne⁵ produktu turystycznego, ale w wypełnianiu i prowadzeniu dokumentacji z branży turystycznej, w planowaniu kariery zawodowej (rysunek 2). Doradca turystyczny zalicza się do profesji doradczej, różniąc się od innych jej członków tylko dziedziną i rodzajem problemów, z którymi borykają się jego klienci. Doradca powinien mieć wiedzę o człowieku i osobowości zawodowej, a także o zawodach i potrafić połączyć te dwa elementy.

RYSUNEK 2. Podstawowe umiejętności komunikacyjne w pracy doradczej
Źródło: opracowanie własne.

Profesjonalny doradca powinien charakteryzować się następującymi cechami:

- mieć świadomość własnych potrzeb, motywów, uprzedzeń, które nie wpływałyby na jakość pracy;

⁵ K. Górnjak: Warsztat pracy doradcy zawodowego – komunikacja. „Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego” 2004, nr 29.

- profesjonalizm (wiedza, odpowiedzialność i świadomość ograniczeń roli doradcy);
- empatia, ciepło, autentyczność, konfrontacja, aktualność, konkretność⁶;
- poczucie samorealizacji, spełnienia oraz satysfakcji z wykonywanej pracy;
- otwartość i szczerowość na nowe informacje oraz wiara w jednostkowy rozwój;
- znajomość konkurencji na rynku turystycznym;
- otwartość na nowe cele oraz chęć stałego podnoszenia własnych kwalifikacji;
- aktywne zainteresowanie i pozytywne nastawienie do przemian społeczno-ekonomicznych.

Tak przedstawiona sylwetka doradcy turystycznego stwarza szerokie możliwości podjęcia zatrudnienia w takich podmiotach gospodarczych jak: biura podróży, organizacje turystyczne i agroturystyczne, obiekty hotelarskie, gastronomiczne, urzędy miast i gmin, starostwa powiatowe. Aby być dobrym specjalistą w tym zakresie wymagana jest znajomość takich zagadnień jak: zasady programowania działalności turystycznej, planowanie zagospodarowania turystycznego, usługi gastronomiczne w turystyce, funkcjonowanie regionalnej i lokalnej gospodarki turystycznej, zagadnienia ekonomiczno-prawne, metodyka opracowywania biznesplanów podmiotów turystycznych, zakładanie mikro, małych, średnich i dużych podmiotów gospodarczych, zasady i sposoby kierowania zespołami ludzkimi, znajomość zagadnień psychologii, pedagogiki, socjologii i filozofii.

Doradca turystyczny powinien legitymować się minimum wykształceniem średnim o kierunku turystycznym lub ekonomicznym. Zdarzają się też osoby pasjonujące się w działalności turystycznej, ale nie posiadają przygotowania z zakresu obsługi ruchu turystycznego i one również z powodzeniem mogą świadczyć usługi doradcze.

Poza wymienionymi cechami, doradca turystyczny powinien spełniać określone zadania, do których można zaliczyć:

- gromadzenie, opracowywanie i aktualizowanie informacji o wykonywanym zawodzie, drogach podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz potrzebach rynku pracy;
- udzielanie informacji indywidualnych i grupowych o wykonywanym zawodzie, atrakcjach, walorach turystycznych, cenach, obiektach turystycznych oraz o aktualnej sytuacji rynku pracy;
- wykonywanie diagnostycznych badań przydatności do zawodu, wykorzystując w tym celu metody i techniki psychologicznego i pedagogicznego pomiaru.

⁶ C.R. Rogers: Terapia nastawiona na klienta. Wydaw. Thesaurus-Press Juniorzy Gospodarki, Wrocław 1991.

W pracy doradczej ważne jest doradztwo indywidualne, które jest formą indywidualnej pomocy klientowi, który znalazł się w trudnej sytuacji i traci w niej orientację, a także nie potrafi sam poradzić z jej rozwiązaniem. W procesie poradnictwa indywidualnego musi dojść koniecznie do kontaktu doradcy z klientem zgłaszającym się ze swoim problemem, który odbywa się w postaci rozmowy doradczej. Rozmowa taka jest podstawową metodą stosowaną w poradnictwie indywidualnym.

Podsumowanie

Nowe wyzwania dla doradztwa turystycznego, zgodne z zasadami interwencjonizmu państwowego i potrzebami społecznymi, realizowane są w powiązaniu z ekonomiką i organizacją, zarządzaniem obiektami turystycznymi, organizacją rynku turystycznego, z respektowaniem zagadnień prawnych, marketingiem i powiązaniem różnych podmiotów turystycznych. Usługi doradcze mogą przynieść korzyści zarówno instytucji doradczej, jak i jej usługobiorcom, jeżeli będą świadczone profesjonalnie.

Współczesny rynek pracy jest pełen specjalistów i fachowców, mamy dobre doświadczenia i wykształconą kadre, ale nie w każdej dziedzinie. System doradztwa powinien charakteryzować się zdolnością do zaspokajania potrzeb odbiorców usług doradczych oraz uczestników systemu, zdolnością do wykorzystania w konstrukcji nowego systemu zarówno mocnych, jak i słabych stron. Cechować powinna elastyczność, czyli zdolność do rozwoju i przeobrażeń uwzględniających nowe potrzeby reformowanej gospodarki, zwłaszcza wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Dlatego bardzo ważna jest wymiana doświadczeń dla sprawnego funkcjonowania każdego podmiotu gospodarczego.

Przy organizacji pracy doradczej istotne jest także poradnictwo grupowe, które dotyczy jednostki, jej potrzeb, zainteresowania, dążenia, możliwości i ograniczenia, a także cech osobistych. Istotne jest też to, co składa się na zewnętrzną sytuację, a więc parametry rynku pracy, prawo pracy, środowisko pracy, wymagania zawodu i stanowiska pracy, przyszłość zawodu. W poradnictwie grupowym przyjmuje się zasadę, że każdy człowiek ma szansę i możliwości własnego rozwoju.

Literatura

Czerepiak-Walczak M.: Doradztwo w reformowanej szkole – gimnazjum jako ośrodek doradztwa. [w:] *Podjęcie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej*. Red. naukowa B. Wojtasik. Wydaw. Instytut Technologii i Eksploatacji, Wrocław 2001.

Górniak K.: Warsztat pracy doradcy zawodowego – komunikacja. „Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego” 2004, nr 29.

Kania J.: Doradztwo rolnicze w Polsce w świetle potrzeb i doświadczeń zagranicznych. „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie” 2007, nr 318.

Kania J.: Rola doradztwa w wielofunkcyjnym rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. „Wieś i Doradztwo” 2008, nr 3-4.

Lamba R.: Doradztwo zawodowe w zarysie. Wydaw. Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 1997.

Rogers C.R.: Terapia nastawiona na klienta. Wydaw. Thesaurus-Press Juniorzy Gospodarki, Wrocław 1991.

Michał Roman

Wydział Nauk Ekonomicznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Rola ośrodków doradztwa rolniczego w rozwoju agroturystyki na przykładzie województwa podlaskiego

Streszczenie

W artykule przedstawiono wyniki badań dotyczące roli ośrodków doradztwa rolniczego w rozwoju działalności agroturystycznej. Zaangażowanie ośrodków doradztwa rolniczego w rozwój agroturystyki można ocenić jako znaczące, ale nadal niewystarczające. Można to zauważyć głównie przy podejmowaniu decyzji o uruchomieniu działalności agroturystycznej. Z badań wynika, że rozwój usług agroturystycznych w gminach wymaga systematycznego podnoszenia wiedzy i umiejętności przez obecnych oraz potencjalnych wiejskich usługodawców. Organizacją szkoleń i kursów powinien zajmować się przede wszystkim Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, ale także stowarzyszenia agroturystyczne, Polska Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” i inne organizacje edukacyjne wykorzystujące własnych specjalistów oraz wykładowców z uczelni wyższych.

Słowa kluczowe: agroturystyka, ośrodki doradztwa rolniczego, województwo podlaskie.

Wstęp

W działalności agroturystycznej kluczową rolę pełnią instytucje i organizacje działające na obszarach wiejskich. Usługodawcy działający samodzielnie, często napotykają na problemy, najczęściej natury finansowej lub organizacyjnej. Pomoc i wsparcie mogą uzyskać współpracując z wieloma różnymi instytucjami i organizacjami. Organizacje pozarządowe mogą funkcjonować w formie stowarzyszeń, izb gospodarczych bądź fundacji, a ich działanie finansowane bywa najczęściej ze składek członkowskich, projektów Unii Europejskiej, zadań zleconych, sponsoringu i darowizn oraz z budżetu państwa. Są to najczęściej organizacje typu „non-profit”.

Ważny wkład w rozwoju agroturystyki mają ośrodki doradztwa rolniczego, w tym głównie Centrum Doradztwa Rolniczego (Oddział w Krakowie), które jako pierwsze podjęło się szkolenia kwaterodawców, doradców i organizowania agroturystyki w kraju. Do głównych zadań ośrodków doradztwa rolniczego można zaliczyć:

- organizację kursów, szkoleń, pokazów dla rolników i podejmujących działalność agroturystyczną oraz udoskonalających swoją ofertę;

- udzielanie konsultacji w zakresie przygotowania i wyposażenia gospodarstw, jego estetyki, warunków sanitarnych, żywienia, kalkulacji kosztów oraz przepisów obowiązujących w agroturystyce;
- promocję usług agroturystycznych prowadzoną przez rolników (opracowywanie katalogów, pocztówek, uczestnictwo w targach agroturystycznych, reklamę internetową);
- inicjowanie zrzeszenia się rolników – kwaterodawców w organizacje (najczęściej w formie stowarzyszeń) oraz współpraca z istniejącymi już stowarzyszeniami¹.

W większości ośrodków doradztwa rolniczego powołani są specjaliści ds. agroturystyki, w innych działalność tę nadzorują specjaliści ds. wiejskiego gospodarstwa domowego. Rola doradców rolniczych nie ogranicza się do realizacji wymienionych wyżej zadań. Doradca bowiem często ułatwia i motywuje do podjęcia decyzji o rozpoczęciu działalności agroturystycznej. Stąd też ważna jest rola doradców, którzy powinni ułatwiać rolnikom i ich rodzinom podejmowanie decyzji dotyczących prowadzonej działalności agroturystycznej. Rola ta sprowadza się do następujących podstawowych działań²:

- motywowanie i pomoc w podejmowaniu decyzji. W kontaktach z rolnikami doradcy powinni pomagać im w rozpoznaniu rynku agroturystycznego, tj. wyszukiwaniu odpowiednich grup turystów, tworzeniu specjalnych ofert informujących o formach spędzania czasu wolnego, promocji agroturystyki na wystawach, targach;
- przekazywanie i wyjaśnianie standardów wyposażenia gospodarstwa oraz zachęcanie rolników do poprawy warunków pobytu gości;
- informowanie o dotacjach i pożyczkach na inwestycje związane z zakwaterowaniem gości. Pożyczki te mogą być wykorzystane na poprawę warunków sanitarnych, na wyposażenie pokoi, jadalni oraz na promocję gospodarstwa;
- organizowanie szkoleń agroturystycznych dla osób prowadzących i przystępujących do tej działalności;
- tworzenie katalogów reklamujących dane gospodarstwa, wieś czy gminę.

W działalności doradczej powinno zwracać się uwagę na to, aby właściciele gospodarstw agroturystycznych nie byli zachęceni do zwiększenia liczby miejsc ponad popyt, lecz do zwiększenia stopnia ich wykorzystania przez podwyższanie standardu i dobrą jakość usług.

¹ J.A. Bednarski: Rola doradztwa rolniczego w agroturystycznej aktywizacji obszarów wiejskich. [w:] Rola doradztwa rolniczego w rozwoju przedsiębiorczości zespołowej rolników. Red. naukowa I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2000, ss. 100-101.

² J. Sikora: Organizacja ruchu turystycznego na wsi. WSiP S.A., Warszawa 1999, s. 242 oraz Por. I. Sikorska-Wolak: Rola doradztwa rolniczego w rozwoju agroturystyki. [w:] Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju agroturystyki. Red. naukowa K. Gutkowska. Wydaw. MODR w Warszawie, Warszawa 2008, ss. 16-17.

Cel i metodyka badań

Celem przeprowadzonych badań było ukazanie działań wspierających rozwój agroturystyki w gminach wiejskich województwa podlaskiego przez specjalistów ośrodków doradztwa rolniczego. Do realizacji tego celu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z techniką wywiadu według standaryzowanego kwestionariusza. Wywiady bezpośrednie przeprowadzono w 2010 roku wśród specjalistów Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie i Powiatowych Zespołów Doradztwa Rolniczego w Augustowie, Białymstoku, Grajewie, Hajnówce, Kolnie, Łomży, Mońkach, Sejnach, Siemiatyczach, Sokółce, Suwałkach, Wysokim Mazowieckiem (łącznie 13 doradców). W badaniach nie uwzględniono Powiatowych Zespołów Doradztwa Rolniczego w Zambrowie i Bielsku Podlaskim, ponieważ na tym terenie nie występowały gospodarstwa agroturystyczne objęte badaniami. Przedstawiając charakterystykę społeczno-demograficzną badanych specjalistów ośrodków doradztwa rolniczego należy zauważyć, że większość respondentów stanowiły kobiety (ponad 90%) i osoby z wykształceniem wyższym rolniczym (84,6% badanych). Jednocześnie badani doradcy legitymowali się długim stażem pracy w doradztwie rolniczym, bowiem ponad 77% specjalistów pracowało 5 lat. Najliczniejszą grupą stanowiły osoby w wieku od 25 do 34 lat (1/2 doradców). Respondentów z grupy wiekowej 45-54 lat było prawie 1/3. Blisko 1/4 stanowiły osoby z grupy wiekowej 35-44 lat.

Pomoc ośrodków doradztwa rolniczego

Świadczenie usług doradztwa rolniczego, ma charakter powszechny i ogólnodostępny. Na terenie Polski działa szesnaście ośrodków doradztwa rolniczego (w każdym województwie jeden ośrodek) i podległe im powiatowe zespoły doradztwa rolniczego. Świadczą one usługi zarówno w zakresie działalności rolniczej, jak i pozarolniczej, w tym agroturystycznej. Pomoc służb doradczych w zakresie rozwoju turystyki wiejskiej powinna być skierowana do dwóch grup odbiorców:

- rolników – prowadzenie szkoleń, pomoc w uzyskaniu kredytów preferencyjnych, przygotowanie i opiniowanie biznes – planów;
- lokalnych organizacji agroturystycznych – organizacja kursów i szkoleń, promocja, udostępnianie lokali.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, doradztwo w zakresie agroturystyki było prowadzone przez specjalistów z Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie oraz pracowników powiatowych zespołów doradztwa rolniczego. Według specjalistów ODR w 2009 roku liczba właścicieli gospodarstw agroturystycznych korzystających z pomocy specjalistów wynosiła od 10 do 200 osób. Najwięcej osób korzystało z usług Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie oraz Powiatowego Zespołu Doradztwa Rolniczego w Suwałkach, a najmniej z Powiatowego Zespołu Doradztwa Rolniczego w Augustowie.

W opinii doradców ODR, bardzo ważnym czynnikiem rozwoju agroturystyki było podejmowanie przez usługodawców wspólnych działań, w zakresie tworzenia innowacyjnego i zróżnicowanego produktu turystycznego, wspólna promocja czy też wpływanie na władze regionu w celu ich większego zaangażowania w rozwój agroturystyki. Opinie specjalistów ODR na temat współpracy między kwaterodawcami były podzielone. Część uważała, że współpracują oni ze sobą w celu rozwoju tej formy działalności na danym obszarze wiejskim, łącząc się w stowarzyszenia agroturystyczne, klastry czy też w inne formalne i nieformalne grupy kooperacyjne. Inni twierdzili, że wolą sami świadczyć tego typu usługi.

Według specjalistów ODR, rolnicy zainspirowani przykładem sąsiadów prowadzących już działalność agroturystyczną korzystali z pomocy pracowników ODR w kwestiach związanych z rozpoczęciem świadczenia usług agroturystycznych i możliwością ich finansowania. Była to pomoc w szczególności dotycząca dofinansowania do nowopowstałych kwater wiejskich, prawnych aspektów ich prowadzenia oraz porad w zakresie urządzania kwater agroturystycznych.

Zdaniem specjalistów ODR rolnicy prowadzący już działalność agroturystyczną również korzystali z pomocy pracowników ośrodka doradztwa rolniczego. Porady dotyczyły w szczególności opiniowania biznes planów i możliwości korzystania z programów Unii Europejskiej. Oprócz porad z zakresu agroturystyki, doradcy aktywnie pomagali mieszkańcom wsi w pozyskiwaniu preferencyjnych kredytów, współpracując w tym zakresie z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Przygotowywali dla nich biznes plany lub opiniowali projekty przedsięwzięcia gospodarczego samodzielnie przygotowane przez rolników. Pomoc taką oferowali głównie specjaliści ds. ekonomiki gospodarstw rolniczych.

Spotkania doradców z rolnikami prowadzącymi usługi agroturystyczne odbywały się najczęściej raz lub dwa razy w miesiącu. Często miały charakter usług płatnych.

Zdaniem specjalistów ODR najbardziej przydatną wiedzą wykorzystywaną w pracy z właścicielami gospodarstw agroturystycznych była znajomość prawa i możliwości pozyskiwania środków z Unii Europejskiej. Ważny był również zasób specjalistycznych wiadomości z zakresu rolnictwa, turystyki wiejskiej i sanitarnych podstaw świadczenia usług. Najmniej istotna okazała się w tym przypadku wiedza psychologiczna, ekonomiczna, z zakresu ekologii, marketingu i technologii. Oprócz wiedzy, istotne są umiejętności komunikowania się doradcy z rolnikami. Zatem nie tylko zasób posiadanej przez doradcę wiedzy, lecz również umiejętne jej przekazanie stanowi o jego kompetencjach, bądź ich braku. Jednym z ważnych elementów skutecznego doradzania w sprawach np. agroturystyki, jest uzyskanie zaufania wśród rolników. Godnym zaufania partnerem może być ten doradca, który uczciwie i szczerze chce oraz potrafi przekazać rolnikowi informacje niezbędne do

rozwiązania problemu. Wzbudzeniu zaufania do doradcy sprzyjać może wykorzystywanie argumentacji obustronnej.

Jedno z pytań zawartych w kwestionariuszu wywiadu skierowanego do specjalistów ODR dotyczyło barier prowadzenia usług agroturystycznych. W opinii respondentów największą trudnością była zbyt mała ilość środków finansowych na rozwój działalności agroturystycznej. Część doradców ODR zwróciła uwagę na niewystarczającą reklamę obiektów wiejskich, a w niektórych regionach zbyt małą liczbę osób chętnych do skorzystania z oferty. Bariery przy rozwijaniu działalności agroturystycznej było również rozliczanie środków finansowych pochodzących z funduszy Unii Europejskiej.

Według specjalistów ODR najczęściej stosowanymi formami pracy z rolnikami były szkolenia i kursy (1–3 dniowe), wizyty doradcy w gospodarstwach agroturystycznych oraz porady indywidualne. Problematyka szkoleń dotyczyła następujących zagadnień: aspekty prawne prowadzenia działalności turystycznej na wsi, pozyskiwanie funduszy z Unii Europejskiej, organizacja gospodarstwa agroturystycznego, obsługa gości w kwaterze agroturystycznej, sprzedaż bezpośrednia, rozbudowanie oferty turystycznej, dziedzictwo kulinarne, marketing gospodarstw agroturystycznych, w tym promocja oraz ustalanie cen.

Jedną z ciekawych inicjatyw zorganizowana przez Lokalną Grupę Działania „Fundacja Biebrzańska” i Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, sfinansowana ze środków Unii Europejskiej, był cykl szkoleń „Ekologizacja gospodarstw agroturystycznych”. Uczestniczyli w nim rolnicy, którzy jednocześnie prowadzą gospodarstwo agroturystyczne. Wiodącym tematem była uprawa lnu i konopi włóknistych metodami tradycyjnymi oraz ich przetwarzanie na potrzeby gospodarstwa rolnego. Znalazły się w tym szkoleniu interesujące zajęcia z takich tematów, jak: sianie lnu i konopi, zbieranie i tzw. rosenie, czyli pozyskiwanie materiału do przędzenia na kołowrotku przy zastosowaniu takich narzędzi, jak międlica, cierlica. Było to również tkanie na krosnach, wykonywanie sznurów i powrozów z zastosowaniem tzw. kluczki i innych urządzeń, barwienie naturalne lnu i konopi, zajęcia marketingowe dla kwaterodawców, spotkania z pracownikami Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej z Białegostoku i Sokółki. Zdobytą wiedzę rolnicy mogli wykorzystać podczas warsztatów prowadzonych w gospodarstwach agroturystycznych. W końcowej fazie szkolenia opracowano produkt agroturystyczny „Szlakiem lnu i konopi”, który promowano na targach turystycznych w Warszawie i Białymstoku.

Ośrodki doradztwa rolniczego, według badanych doradców, wspomagały promocję gospodarstw agroturystycznych przez umieszczenie ich danych kontaktowych na portalach internetowych, organizację konkursów, wydawnictwa, foldery, uczestnictwo w targach turystycznych.

Prawie wszystkie ośrodki doradztwa rolniczego współpracowały ze stowarzyszeniami agroturystycznymi. Wspólne działania były podejmowane m. in. przy animowaniu i realizacji imprez turystycznych. Ośrodki doradztwa rolniczego współdziałały także z lokalnymi grupami działania. Przykładem może być współpraca Powiatowego Zespołu Doradztwa Rolniczego w Wysokim Mazowieckiem z Lokalną Grupą Działania „Kraina Bobra”.

Zdaniem doradców, ośrodki doradztwa rolniczego rzadko inicjowały zrzeszanie się rolników, np. w formę stowarzyszeń agroturystycznych. Rolnicy w zdecydowanej większości sami porozumiewali się, aby rozwiązywać określone problemy. Jedynie Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Szepietowie był pomysłodawcą zrzeszenia się kwaterodawców w Stowarzyszenie Agroturystyczne „Łoś”.

Wszystkie powiatowe zespoły doradztwa rolniczego współpracowały z władzami gmin na rzecz rozwoju agroturystyki. Taka kooperacja dotyczyła organizacji imprez, szkoleń, kursów, targów i projektów z zakresu agroturystyki. W opinii specjalistów ośrodki doradztwa rolniczego współpracując z jednostkami samorządowymi przyczyniły się do rozwoju agroturystyki. W ramach pomocy doradczej specjaliści prowadzili szkolenia z zakresu rachunkowości i rozliczeń VAT.

Doradcy uczestniczący w badaniach posiadali bardzo dobre przygotowanie do prowadzenia działalności oświatowo-doradczej. Systematycznie uczestniczyli w doskonaleniu zawodowym. Szkolenia i kursy obejmowały zagadnienia związane ze sprzedażą bezpośrednią, organizacją czasu wolnego w gospodarstwie, pozyskiwaniem funduszy z Unii Europejskiej, organizacją targów turystycznych i realizacją projektu „Koń w agroturystyce”. W większości szkolenia były organizowane przez powiatowe zespoły doradztwa rolniczego oraz Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Szepietowie. Część doradców uczestniczyła w szkoleniach dotyczących opracowywania regionalnych programów branżowych, umożliwiających uzyskanie nisko oprocentowanych kredytów przez oferentów wiejskich na terenach objętych tymi programami. Na podkreślenie zasługuje też wsparcie, jakiego udzielali doradcy lokalnym organizacjom turystycznym.

Do najważniejszych zadań w ramach działalności oświatowo-doradczej prowadzonej przez powiatowe zespoły doradztwa rolniczego i PODR w Szepietowie w zakresie turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki należy zaliczyć³:

- promocję działalności agroturystycznej i turystycznej we własnych czasopismach rolniczych i informacyjnych, wydawnictwo katalogów, folderów i map agroturystycznych;

³ Informacje pozyskane zostały z badanych powiatowych zespołów doradztwa rolniczego oraz z Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie.

- udział w targach, piknikach, giełdach i jarmarkach agroturystycznych oraz dożynkach regionalnych i krajowych;
- organizację wyjazdów studyjnych (w kraju i za granicą), pokazów i innych form kształcenia z zakresu: agroturystyki, gospodarstwa wiejskiego, zdobywania nowych umiejętności nie związanych z działalnością statutową;
- realizację projektów edukacyjnych finansowanych ze środków krajowych i pomocowych Unii Europejskiej;
- organizację konkursów agro-eko-turystycznych, najładniejsza zagroda wiejska i wieś itp.;
- pomoc w uzyskaniu kredytów preferencyjnych na działalność turystyczną (przygotowanie i wypełnianie wniosków kredytowych lub innych dokumentów niezbędnych do ubiegania się o przyznanie pomocy finansowanej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych lub zagranicznych, opracowanie biznes planów, opiniowanie projektów inwestycyjnych);
- aktywizowanie społeczności wiejskiej do podejmowania wspólnych przedsięwzięć na rzecz poprawy warunków i jakości życia;
- współpracę z samorządami, stowarzyszeniami międzygminnymi, lokalnymi grupami działania, organizacjami pozarządowymi oraz z zagranicznymi instytucjami doradztwa rolniczego i instytucjami wspomagającymi rozwój obszarów wiejskich;
- wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich przez inspirowanie do przedsiębiorczości, pomoc w jej podejmowaniu;
- podejmowanie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego i funkcjonalnego urzędzenia gospodarstwa rolnego.

Według doradców wiele zmian w gospodarstwach agroturystycznych wprowadzonych zostało dzięki pomocy pracowników ODR. Były to przede wszystkim cenne porady prawne, wskazówki jak rozszerzyć ofertę agroturystyczną kwater, pomoc w pozyskiwaniu środków z Unii Europejskiej, pomoc w zagospodarowaniu zagród wiejskich na cele turystyczne czy też udzielanie informacji dotyczących urzędzenia pokoi gościnnych.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania dotyczące roli ośrodków doradztwa rolniczego w rozwoju agroturystyki, pozwoliły na wyciągnięcie następujących wniosków:

1. Zaangażowanie ośrodków doradztwa rolniczego w rozwój agroturystyki można ocenić jako znaczące, ale nadal niewystarczające. Można to zauważyć głównie przy podejmowaniu decyzji o uruchomieniu działalności agroturystycznej. Polegało na przekazaniu rolnikom podstawowej wiedzy dotyczącej przygotowania bazy materialnej oraz zagadnień formalno-prawnych. W czasie rozwijania tej sfery usług turystycznych istnieje potrzeba większego wsparcia ze strony doradców

w zakresie doskonalenia oferty i jej promocji. Na tym etapie konieczna jest bezpośrednia pomoc w formie indywidualnej i grupowej, na którą obecnie środki finansowe są bardzo ograniczone.

2. Rozwój usług agroturystycznych w gminach wymaga systematycznego podnoszenia wiedzy i umiejętności przez obecnych oraz potencjalnych wiejskich usługodawców. Tematyka szkoleń i kursów powinna koncentrować się wokół takich zagadnień, jak: zakwaterowanie i żywienie gości, aspekty prawne prowadzenia działalności agroturystycznej, marketing usług agroturystycznych, ekologizacja gospodarstw agroturystycznych, ubezpieczenia społeczne i majątkowe, komunikacja interpersonalna, zagadnienia wykorzystania dziedzictwa kulturowego oraz źródła i możliwości wykorzystania środków krajowych oraz pomocowych dla potrzeb inwestycyjnych i szkoleniowych w agroturystyce. Organizacją szkoleń i kursów powinien zajmować się przede wszystkim Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, ale także stowarzyszenia agroturystyczne, Polska Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” i inne organizacje edukacyjne wykorzystujące własnych specjalistów oraz wykładowców z uczelni wyższych.

Literatura

Bednarski J.A.: Rola doradztwa rolniczego w agroturystycznej aktywizacji obszarów wiejskich. [w:] Rola doradztwa rolniczego w rozwoju przedsiębiorczości zespołowej rolników. Red. naukowa I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2000.

Informacje pozyskane zostały z badanych powiatowych zespołów doradztwa rolniczego oraz z Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie.

Sikora J.: Organizacja ruchu turystycznego na wsi. WSiP S.A., Warszawa 1999.

Sikorska-Wolak I.: Rola doradztwa rolniczego w rozwoju agroturystyki. [w:] Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju agroturystyki. Red. naukowa K. Gutkowska. Wydaw. MODR w Warszawie, Warszawa 2008.